TITUS RAVEICA

MEMORIA AMFITEATRELOR

TITUS RAVEICA

Memoria amfiteatrelor

1994

Coperta: T.G.M.

ISBN 973 – 9138 – 16 – 0

Str. Ion Câmpineanu nr. 20, et. V
C.P. 1-1044
70700 București

Fiicei mele, Antigona

Motto: *"Culege de la alții*
pilde
ale virtuților"

Dimitrie Cantemir
Divanul sau Gâlceava
Înțeleptului cu Lumea

cuprins

Prefața

Printre senatorii aleși la 20 mai 1990, care au făcut parte din Adunarea Constituantă și sunt autorii Constituției României, aprobată prin referendumul național, din 8 decembrie 1991, unul din cei care, prin cuvântul său totdeauna bine gândit, înțelept și atrăgător formulat, adesea întărit de o maximă sau de un dicton celebru, a fost profesorul de Istoria filosofiei din Iași, Titus Raveica, actualul președinte al Consiliului Național al Audiovizualului. Faptul că venea din Iași, cetate de care mă leagă anii de studii universitare, era un motiv în plus să mă atașez de el, mai ales că-l vedeam, deși și-a făcut propriile studii la București, perfect integrat în acea înaltă atmosferă intelectuală care, din vremea Junimii și a marii reviste *Viața Românească* s-a făcut simțită în cultura noastră de 130 de ani prin atâtea spirite alese ca Maiorescu, Eminescu, Creangă, Sadoveanu, Ibrăileanu, Ion Petrovici, Ralea, G. Călinescu. Dacă Petrovici și Ralea, în 1936 de 54, respectiv, de 41 de ani, ar fi rămas la Iași și n-ar fi absentat multă vreme, strămutându-se până la urmă la București, și dacă la Iași n-ar fi venit în același timp de la București G. Călinescu, aș fi urmat filosofia și nu filologia. Pe când așa... Noroc că venind eu însumi la București cu G. Călinescu în 1945, am putut să cunosc în locul lui Iorgu Iordan pe Alexandru Rosetti, primul meu editor, de care, după G. Călinescu, am rămas cel mai apropiat până la dispariția sa în 1990. Iordan, care mi-a dat o mână de ajutor într-un moment greu al carierei mele, în 1956, nu mi-a mai fost favorabil nici după dispariția lui Călinescu în 1965, opunându-se la primirea mea în Academie zece ani mai târziu, fiindcă scrisesem un roman unde, ca în *Bietul Ioanide*, se credea vizat. Am rămas numai membru al Academiei de Științe Sociale și Politice, alături de Șerban Cioculescu și de Zoe Dumitrescu-Bușulenga, până la desființare (1970-1990).

Titus Raveica, îndreptățit după mine, să ocupe un fotoliu academic alături de Vasile Tonoiu între alții, a publicat în săptămânalul de cultură din Iași, *Cronica*, între 1981 și 1989, un număr impresionant de evocări, cuprinzând peste șaizeci de oameni de cultură, profesori de filosofie, literatură, folclor, lingvistică, istorici juriști și profesori de

știință, matematicieni, fizicieni, chimiști, naturaliști, geologi, botaniști, zoologi, medici, politehniști etc., pe care i-a cunoscut personal sau din cărți, majoritatea din Iași sau care au profesat la Iași, dar nu numai, începând cu Constantin Rădulescu-Motru (1868–1957), unul dintre elevii lui Titu Maiorescu, și terminând cu matematicianul Dan Petrovanu (1930–1988) cu remarcabile descoperiri în cercetarea operei lui M. Eminescu. Impecabil și spiritual scrise, cu informații biobibliografice esențiale și cu amintiri personale de savoare, precum cele referitoare la magistrul Grigri Moisil, evocările sunt niște adevărate sinteze epice, remarcabile portrete morale ce ar fi putut fi reunite într-o carte cu titlul *De viris illustribus* pe care altădată ne-o propunea Lhomond. Fără să coincid în toate punctele de vedere cu mult-stimatul meu coleg, sunt de acord să ne aducem aminte și de cei care n-au lăsat după ei o operă memorabilă și nu pentru că n-ar fi putut s-o dea, ci pentru că împrejurările sau soarta, vorba unui poet, nu le-au permis, precum regretatului meu profesor de liceu Ernest Stere, profesor la Universitate de istoria marilor doctrine morale și traducător al lui Montaigne, cel ce-și făcuse din filosofie un *modus vivendi.* Îi mulțumesc lui Titus Raveica pentru prilejul ce mi l-a oferit de a mă reîntâlni, după aproape șaizeci de ani, cu el.

Al.Piru

Magistrul Grigri

Odată, prin 1747, Voltaire se destăinuia prietenilor săi, adunaţi în juru-i pentru a-l trage de limbă cu privire la meşteşugul lui de scriitor, că "... trebuie să avem pe dracu-n noi dacă vrem să realizăm ceva deosebit pe tărâmul oricărei dintre ştiinţe sau arte...". Nici criticii, nici înşişi adversarii lui, n-au tăgăduit vreodată că Voltaire n-ar îndeplini întru totul această condiţie... Lăsând însă la o parte gluma, căci a fost o glumă, desigur, inimitabila lui conversaţie, inteligenţa lui pură şi verbu-i înaripat, ca şi fertilitatea inepuizabilă şi strălucirea diamantină a spiritului lui ne îndrituiesc să credem că, într-adevăr, nu e dat fiecăruia dintre noi să facă spiritul să râdă; şi ce plăceri pot să întreacă pe cele ale spiritului!

Amintita "exigenţă", instituită de Voltaire faţă de toţi marii creatori din domeniile ştiinţelor şi artelor, a fost pe deplin satisfăcută şi de către Grigore Moisil – profesorul nostru de logică matematică din Bucureştii anilor '53 – savant din stirpea marelui Leibniz şi dascăl ilustru al învăţământului academic românesc.

Pentru cei care nu l-au cunoscut sau n-au auzit de Grigore Moisil – deşi mă îndoiesc de aşa ceva – orice încercare de portretizare (întreprinsă chiar de către un maestru al genului) ar fi cu siguranţă palidă faţă de ceea ce a fost cu adevărat omul şi profesorul. Curiozitatea lui lacomă şi iscoditoare – care mergea de la contemplarea jocului copiilor de-a puia-gaia şi până la dezlegarea celor mai complicate probleme de matematică, automatică sau cibernetică, gustul invenţiei şi vocaţia originalităţii, "indiscreţia" aproape feminină de-a trage cu ochiul în ogorul celorlalte specialităţi, pofta adolescentină de dans (care nu-l părăsise nici la 65 de ani) ca şi umorul lui spumos şi vârtos, acid, firea lui comunicativă, dublate, toate, de o inteligenţă scăpărătoare şi de o rară mobilitate au făcut din Grigri – cum îi ziceau intimii şi admiratorii – idolul studenţimii "de la filosofie" şi nu numai de aici.

Dar profesorul nostru Moisil era nu numai un dascăl fermecător, ci şi un interlocutor admirabil, încât noi, studenţii săi, îi "confiscam" pur şi simplu pauzele, asaltându-l cu întrebări – care mai de care mai

năstrușnice – în vreme ce Magistrul își aprindea, una după alta, nelipsita-i țigară "Olt". Îl întrebam, de pildă, despre impresiile pe care le-a produs prima sa comunicare la *Societatea matematică franceză.*

– Aceste comunicări sunt un lucru admirabil fiindcă îți permit să vorbești în pustiu fără să fii considerat ca nebun. Altfel, dacă te-ar vedea cineva vorbind într-o odaie goală, ar crede cine știe ce...

– Domnule Profesor – intervine un mucalit, sperând să-l pună în încurcătură – credeți în vise?

– Sigur, dragă! Să vezi: acu câtăva vreme, am visat că mă făcuse academician, că eram în aulă și prezidam o ședință. Și când m-am trezit, într-adevăr: eram academician, eram în aulă și prezidam o ședință.

N-am avut niciodată ceea ce îndeobște numim "chemare" pentru matematică sau logica matematică; "trimitere" am avut cu siguranță; dar n-am lipsit de la aceste cursuri – și nu-mi amintesc să fi lipsit vreunul dintre colegi – apoi lucrul acesta se datora profesorului Moisil. Nu-mi propun aici să stabilesc aportul savantului Moisil în domeniul logicii matematice sau al matematicilor propriu-zise – au făcut-o cu mult timp înaintea mea cei competenți; ceea ce încerc eu e doar să reîmprospătez imaginea acelui dascăl de neconfundat care electriza amfiteatrele, făcându-ne să trăim un sentiment de sincer regret atunci când își încheia prelegerile. Profesor de o rară vocație, hrănit cu precepte carteziene și îmbinând fericit spiritul de finețe cu spiritul de rigoare, era îndrăgostit până la uitarea de sine de matematici, logică, filosofie, literatură. Magistrul avea harul – atât de mult prețuit de tineretul studios – să facă accesibile, limpezi și clare, cele mai abstracte și complicate probleme și concepte; avea o mare repulsie față de "mimetismul intelectual" și umorul lui corosiv și picant, de care am amintit, se îndrepta cu predilecție spre toți aceia care se făceau vinovați de ceea ce el numea (glumind și făcând ștrengărește cu ochiul), "port ilegal de stilou". Spre deosebire de unii dintre colegii săi mai tineri, care se mai hrăneau cu iluzia facilă că ceva este cu atât mai profund cu cât este expus mai abscons și mai alambicat,

profesorul Moisil ne-a convins că nu tot ceea ce-i încâlcit este și adânc; teoriile, problemele foarte abstracte și dificile pot fi prezentate cu multă claritate, dacă cel chemat s-o facă are dragoste și atașament afectiv față de disciplina pe care o ilustrează și dacă are și talent literar. Grigri avea și una și alta; și ceva pe deasupra... Avea în el un foc interior, sacru, știind să retopească cele mai înalte și abstracte cunoștințe în retorta neîncetat fierbinte a inteligenței și a temperamentului său, apelând la cele mai plastice și sugestive comparații pentru a nu ne speria de abruptul problemelor ce-și cereau rezolvarea; combinând – cum numai el știa s-o facă – ironia de cea mai pură esență în urcușul greu și anevoios al aridului raționament matematic, apelând la cele mai nebănuite și surprinzătoare asociații de idei, aflam de la prelegerile sale de neuitat nu numai despre cele mai noi realizări ale automaticii și ale ciberneticii, ci și despre numele cârciumilor din Paris unde se îmbăta Paul Verlaine (și nu numai el), despre cele mai bune biblioteci de matematică din Europa, dar și despre "proprietățile radioactive" ale faimoaselor noastre vinuri de Cotnari, Huși sau Odobești...

Naturalețea lui dezarmantă, necăutată, nonșalanța cu care aborda și rezolva cele mai complicate probleme de matematică sau automatică, inteligența lui scăpărătoare, amabilitatea și bonomia sa proverbiale, precum și disponibilitatea față de toți cei care-i cereau sfaturi sau sprijin – toate acestea au contrubuit să devină unul dintre cei mai îndrăgiți profesori ai Universității bucureștene. Matematica – știință de care se temeau (și cred că se mai tem și azi) mulți copii și adolescenți – nu mai era acum o sperietoare, iar profesorul nostru ne-a demonstrat că, departe de-a usca sufletele tinerilor, această disciplină dispune de virtuți nebănuite și frumuseți inegalabile, fiind absolut indispensabilă oricărei societăți care se vrea civilizată. Mai mult încă: Grigri ne-a demonstrat, prin pilda vieții sale, că nu-i obligatoriu ca matematicianul – fie el chiar savant de recunoscută notorietate – să ducă viață de ascet... Matematicianul însă – preciza cu gravitate – "nu se poate închide în specialitatea sa, uitând munca

poeţilor şi a romancierilor, a pictorilor şi a sculptorilor, a arhitecţilor şi a muzicienilor". Şi, cum ştie toată lumea, savantul Moisil nu numai că nu s-a închis în specialitata lui, dar a probat, în toate împrejurările, o erudiţie dintre cele mai impresionante; cu o deschidere largă nu numai spre zonele ştiinţelor matematice şi tehnice, ci şi spre tot ceea ce, în cuvinte puţine, am putea numi producţiunile spiritului uman; apetent de noutăţile tuturor domeniilor de cercetare, el cerea ca toţi elevii şi colaboratorii săi să procedeze aidoma, pentru "a nu lăsa numai o ferestruică sufletului lor". Apoi, cu ironia sa, care mi-a amintit întotdeauna de Voltaire, adăuga: "...spre deosebire de vin, ştiinţa nu trebuie lăsată să se învechească..."

Naturaleţea lui dezarmantă, bonomia şi spiritul său larg comprehensiv, ca şi absenţa totală a ifoselor şi a mofturilor cărturăreşti, vorba de duh şi autoironia fină, alura jovială şi prospeţimea permanentă a minţii lui iscoditoare şi veşnic în neastâmpăr – toate acestea creau în juru-i o atmosferă degajată, caldă şi îmbietoare, pe care numai oamenii cu adevărat mari ne-o pot procura. Şi încă ceva: în momentul când ne scotea la tablă (căci toţi profesorii de matematică au această meteahnă – şi Grigri ne scotea nu numai la seminarii, ci şi la orele de curs) era suficient să-i priveşti linia mirată a sprâncenelor pentru a-ţi da seama că nu eşti pe calea cea dreaptă. Asemenea ilustrului înţelept Socrate, Moisil utiliza desăvârşit Maieutica şi, oricât de "tufă" ai fi fost la matematică, era imposibil să n-o scoţi la capăt. Mi-amintesc perfect – parcă ieri s-a petrecut – când, într-o vineri după-masă, mi-a venit rândul să ies la tablă şi, mai de emoţii, mai din neştiinţă, am compărut în faţa Magistrului în neplăcuta postură de "plopist" – cum ziceau studenţii de atunci (deşi, cred că nici azi nu s-a renunţat complet la termen, dat fiind legătura atât de vizibilă dintre plop şi aer...). Profesorul a văzut, desigur, cu cine are de-a face şi m-a întrebat – şocat probabil de "moldoveneasca" mea neaoşă – din ce loc sunt? Când i-am răspuns: – din Iaşi, a zâmbit larg şi, cu vocea lui gravă a adăugat: "la Iaşi – profesorul Moisil a predat la venerabila noastră Universitate vreme de zece ani: aici era o mare

densitate de oameni deştepţi pe metru pătrat...". Am încercat s-o repar (de fapt, să spun adevărul), precizând că propriu-zis sunt dintr-o comună învecinată şi, în acel moment, profesorul a dat drumul unui râs homeric, năvalnic şi sănătos, acompaniat de absolut întreaga grupă, încât nici pe timpul pauzei nu ne-am putut potoli. Apoi, cu tactul său proverbial, văzându-mă roşu precum macul, mi-a adresat doar două întrebări, meşteşugit puse, ajutându-mă astfel să urnesc din loc căruţa ce păruse iniţial împotmolită pentru totdeauna. Sentimentul de jenă şi roşeaţa din obraz nu m-au mai părăsit, cred, niciodată la orele Magistrului; în schimb la examenul de sfârşit de an – cei care mă cunosc, şi sunt dispuşi s-o facă, o pot confirma – nu i-am oferit nici un prilej pentru a-şi modifica linia stufoaselor sale sprâncene...

– Matale, dragă Raveica, eşti de nerecunoscut!

– M-am mutat între timp în Iaşi, îi răspunsei prompt...

După cavalcada de râs pe care i-a procurat-o replica mea, eram ferm convins că ea îi mersese direct la inimă...

Un logician imbatabil

Dacă ar fi să judecăm oamenii chiar și numai după ceea ce au scris, Ath. Joja rămâne indubitabil, unul dintre cei mai mari logicieni și filosofi români din toate timpurile. Dar cei care și-au dedicat viața *instrucției* și *educației* generațiilor tinere – și acad. Joja a fost un mare dascăl al celor ce și-au ales profesia de "iubitori de înțelepciune" – mai trebuie apreciați și după ceea ce n-au apucat să scrie, după ceea ce n-a devenit încă "operă", dar nu e cu nimic mai prejos față de volumele apărute. Luând drept criteriu de apreciere numai opera scrisă, lui Socrate – marele cugetător al Antichității grecești – nu i-am găsi, cu siguranță, nici un loc în analele filosofiei universale și să recunoaștem, ar fi mai mult decât regretabil... Nu despre opera scrisă a acad. Joja mi-am propus să discut în rândurile de față – au făcut-o alții cu multă competență înaintea mea – nici despre activitatea ilustrului gânditor la Academia Română (al cărei președinte a fost), la U.N.E.S.C.O., unde ne-a reprezentat, la O.N.U. etc., etc., ci pur și simplu despre profesorul nostru Ath. Joja.

Deși pietrele de la temelia unui edificiu de obicei nu se mai văd – ca de altfel tot ceea ce constituie început și fundament – un sentiment de elementară gratitudine și recunoștință ne vine în ajutor să nu ne facem culpabili prin *tăcere* sau *uitare* față de un dascăl de o vocație unică, de neconfundat, care atrăgea, prin farmecul neegalat al personalității sale, prin erudiția lui de-a dreptul uluitoare ce-i îngăduia să reînnoiască temele într-un mod, uneori, răscolitor. În ciuda înfățișării sale reci și distante (care era totuși numai o aparență), profesorul nostru de logică avea în el un foc interior, o căldură a privirii în care, personal, am văzut întotdeauna semnul distinctiv al oamenilor mari, știind să presare un grăunte de sare atică în tot ceea ce spunea, iar în acele vremuri de restriște el s-a încăpățânat să-și păstreze încrederea în nepieritoarea înțelepciune a vechilor eleni. Logica sau "Bătrâna doamnă sclerozată" – cum îi spuneau, cu răutate, cei care habar n-aveau de ea – izgonită din mai toate planurile și programele de învățământ, grație, desigur, și

înfățișării ei obosite și fără vlagă, – cum arăta ea în anii aceia – a început, treptat, să capete o *nouă tinerețe*, un suflu nou, reîmprospătat și un nou statut prin activitatea neobosită a profesorului nostru. Prin creația și râvna sa neostoită, prin "transfuziile" atât de inspirate pe care d-sa le-a administrat "Bătrânei doamne...", s-a putut vorbi, în foarte scurt timp, despre o mare și respectată Școală de logică de la București și, se știe astăzi de toată lumea, inițiatorul și mentorul ei de necontestat a fost profesorul Joja.

Dar n-a fost numai un mare și original savant, un militant de marcă pe tărâm social, un logician redutabil și un orator fermecător, ci a dat, prin tot ceea ce a făcut, însăși personalitatea, vigoarea și savoarea unor întregi serii de discipline din învățământul filosofic de la noi, amenințate pe atunci să intre în zona anonimatului și a decrepitudinii. Nu eram prea savant pe atunci (și nici astăzi, cred, nu pot fi acuzat de așa ceva), ca să mă gândesc să dezvolt amănuntele gândirii profesorului meu; îmi plăceau însă nespus de mult *siguranța, încrederea, optimismul* și *patosul arzător* ale profesorului care știe ce vrea. Și lucrul acesta se petrecea într-o perioadă când se făceau multe experiențe noi, încercări și tatonări în școala noastră de toate nivelurile, când nu se valida bine eficiența unei soluții și alta-i lua locul, când învățământul umanistic, limbile clasice și moderne ocupau un spațiu aproape jenant de restrâns în planurile de învățământ.

Prin registrul nebănuit de întins al erudiției, prin șarmul de neegalat al prelegerilor sale, prin adâncimea și eleganța acelei gândiri de o stringență unică, profesorul Joja era printre puținii dascăli (sper să nu supăr pe nimeni) care ne făcea să regretăm atunci când își termina prelegerea. Și încă ceva. Își ținea cursul totdeauna seara, între orele 18 și 20, în amfiteatrul "V. Conta" (sper ca memoria să nu-mi joace vreo festă) și, amănunt semnificativ, nu era bucurie mai mare pentru colegii mei, "de la filosofie", decât atunci când își găseau locurile neocupate, căci decanul nostru (pe atunci), atrăgea, irezistibil, pe filologi, istorici, arhitecți, pe cei de la Conservator, Teatru,

Politehnică etc. Dar, acum îmi dau bine seama, nu această afluență de tineri mă impresiona, ci altceva; veneau în amfiteatrul de la etajul I (al Facultății de Drept, de fapt), profesori de liceu medici, asistenți, șefi de lucrări și conferențiari, cercetători de la Academie și, spre surprinderea (dar și bucuria noastră nedisimulată), jubilam când îi vedeam luând notițe și atenți nevoie mare să nu scape vreun cuvânt din câte pronunța profesorul. Odată – nu pot uita seara aceea – asistentul profesorului se așezase chiar lângă mine și parcă-l văd, aievea, trăgând discret cu ochiul în caietul subsemnatului pentru a-și reface urgent terenul pierdut... În cei doi ani, cât l-am audiat, mărturisesc, n-am cunoscut desfătare intelectuală mai autentică și, numai așa îmi pot explica de ce n-am lipsit niciodată de la cursurile domniei sale, dar nici nu-mi amintesc de vreun coleg care să fi absentat.

Am afirmat că avea în el un patos arzător și o căldură a privirii de neconfundat. Într-adevăr, mai ales când ne vorbea despre Socrate, Platon, Aristotel; atunci ne electriza pur și simplu, se transfigura, părea un om venit de pe alte tărâmuri, reușind să ne transmită un fior straniu, înălțător, încât toți, dar absolut toți cei care populam amfiteatrul acela permanent înțesat de lume, eram stăpâniți de un sentiment ciudat, ne simțeam aievea în Agora, în grădinile legendarului Academos, la Lyceu sau în preajma Olimpului celui milenar.

M-am întrebat atunci – cum mă întreb și astăzi - în ce a constat oare “secretul” acelei cariere strălucite și exemplare a profesorului Joja? Ce-i dădea, oare, atâta siguranță, seninătate și, mai ales, acel calm olimpic care era numai al său? Fără îndoială, toate acestea își aveau sorgintea în cultura lui neobișnuit de întinsă, în erudiția sa cu adevărat enciclopedică. Dar certitudinile acestea, după părerea mea, își mai aveau obârșia și în marea lui dragoste față de valorile nepieritoare ale culturii clasice greco-latine, față de virtuțile culturii moderne și contemporane, după cum ele izvorau și din credința lui nestrămutată în forța cugetării omenești, a perfectibilității omului, în credința că *Logosul* cel fără de fruntarii, în ciuda forțelor oarbe care

mai încurcă din când în când rosturile lumii – guvernează în cele din urmă – ca să folosesc o expresie a lui Heraclit – atât Anotimpurile, cât și Cetatea...

Am revăzut recent acel lăcaș impunător de pe bulevardul "M. Kogălniceanu", atât de îndrăgit de bucureșteni și, n-am pierdut nici de data aceasta ocazia – ca în alte dăți – să-mi reîmprospătez memoria vizitând sălile și amfiteatrele – aceleași de acum aproape trei decenii – unde cei din generația mea ne-am petrecut clipele cele mai frumoase și mai înălțătoare, poate, ale anilor noștri tineri. Cu emoția firească oricărei revederi și cu un fel de solemnitate liturgică în suflet am pășit în același amfiteatru "V. Conta" și, profitând de vacanța studenților, m-am îndreptat aproape mașinal spre locul meu preferat...

În liniștea desăvârșită de aici, atât de binefăcătoare clipelor noastre de reculegere, în memoria mea au început să se perinde, unul după altul, chipurile luminoase și scumpe ale foștilor noștri dascăli care ne făceau să regretăm când își încheiau prelegerile... Dintre figurile acestea distinse – astăzi, majoritatea, nume celebre în cultura noastră – cea a profesorului Ath. Joja, care ne-a părăsit – discret și tăcut – acum zece ani, îmi revenea mereu în minte, din ce în ce mai insistent și, trebuie s-o spun, tot cu același zâmbet suveran și triumfător.

Un dascăl fermecător: MIHAI RALEA

Bunicul meu, moș Costache Vasluianu, nu stătea prea bine cu studiile. Să fi avut omul cam vreo trei clase primare (împreună cu soția lui), dar lucrul acesta nu l-a împiedicat să fie unul dintre cei mai respectați oameni printre consătenii săi; era un model de cumpătare și echilibru, cu vorba blândă și cântărită, cu un acut simț al dreptății și al înțelegerii față de toți cei pe care-i "părăsea norocul" – cum îi plăcea lui să spună – încât, permanent se găsea cineva la ușa sau în curtea sa pentru a-i cere un sfat, o povață, un cuvânt de îmbărbătare. Dar oamenii îl respectau, cred, și pentru altceva; cânta permanent când se afla la plug sau la coasă, cultiva multe flori și plante cu "virtuți tămăduitoare", iar duminicile și-n zilele de sărbătoare nu-și găsea refugiu prin cârciumile satului, ci prepara "leacuri" pentru a tămădui "metehnele trupului" sau citea din cărțile pe care le aduceam cu mine de pe la școli.

Când am terminat liceul și a trebuit să-mi aleg și eu – ca tot omul – un rost în viață, bunicul m-a convocat la dânsul, adresându-mi-se:

– Plutonier să te faci, mă! că eu, în '916, am avut parte de unul – Dobrescu dacă nu-mi joacă vreo festă memoria – care, de nu era cu noi, ne duceam dracului cu toții!

– Bine, bine, bunicule, dar eu aș fi vrut...

– Ce-ai fi vrut?

– Profesor...

– Ei, dacă-i așa vorba, uite am eu la București un prieten – Mihai Ralea – care n-o să mă refuze! Chiar anul trecut l-am tămăduit de-o "ecsimă" la mâna stângă, căreia nici vracii din Paris nu-i dăduseră de hac; la mine, vezi, năstrușnicia asta de buruiană crește drept după casă și, culmea!, nici măcar n-o ud. Ia du-te babă, și vezi pe unde i-o fi adresa?

La început, am făcut ochii mari de tot, dar după felul cum îl tutuia, mi-am dat seama că, într-adevăr, îl cunoștea pe Ralea. Apoi, cu scrisul lui mare și bățos – care mi-a amintit de acei copii din clasa întâi ce nu văd dincolo de paginile abecedarului și transpiră când

scriu – executat cu un creion chimic – a cărui culoare inițială era imposibil s-o bănuiești, bunicul i-a "compus" următoarea scrisoare-bilet, din care, pentru a-i respecta "dreptul de autor" nu modific o iotă: "*Dragî d-li profisor Ralea vini la matale nipotu meu Titus și ti rog să-l faci ci ești matali. Va trecut buba de la stânga? Vă aștept să mai treceți pe la Scheia când veniți la Huș. Mustul nostru fierbe parcă ar fi Dunărea la Cazane. Vă dorește sănătate, moș Costache Vasluianu*".

Ulterior, spre marea mea surpriză, mi-am dat seama că ilustrul profesor e psiholog, dar nu putea pronunța corect, cuvântul; ori de câte ori încerca, mă apuca un soi de milă, căci aveam impresia că se strangulează; într-un anume fel, Voltaire pățise același lucru atunci când a încercat să învețe limba germană, dar nu înțeleg de ce, n-am avut niciodată vreun sentiment de compasiune față de franțuzul ăsta... Într-adevăr, *sângele apă nu se face...*

– *Munca cinstită* – îi plăcea lui să spună – *cel mai bun lucru pe care-l avem de îndeplinit pe pământ*, iar profesorului Ralea – care tocmai participase la niște alegeri la Scheia – atât de mult i-a mers la inimă vorba aceasta, încât o jumătate de zi a tăifăsuit, ca invitat, la masa modestă dar foarte curată și oferită cu cea mai bună inimă unui mare cărturar, care n-a uitat nici o clipă de oamenii din mijlocul cărora s-a ridicat. Cunoscător desăvârșit al celor mai ascunse *cute* și *talazuri* ale sufletului omenesc, Ralea a văzut urgent cam unde bate bunicul; marea lui durere eram eu, care, am mai spus-o, tocmai terminasem liceul și moș Costache ținea morțiș să-mi "lumineze capul", căci își dăduse seama că natura a gafat când mi-a zidit fizicul și mușchii, încât agricultura – cum zicea el, tachinându-mă – nu-și putea pune prea mari speranțe în mine...

Așa se face că, la 1 octombrie 1953, eram potrivit înțelegerii, la București, așteptând, sosirea profesorului. Oboselii inerente oricărei călătorii lungi i se adăugaseră acum emoțiile mele exagerate și zarva asurzitoare – atât de caracteristică celor zece minute de pauză pe culoarele oricărei mari universități – menite toate, parcă, să-l uluiască pe bietul provincial. Deodată, locul zarvei fu luat de o tăcere

liturgică și, la orizont, se profilă silueta înaltă și zveltă, de arhanghel oriental, a cărturarului care avea să scoată, la noi, psihologia din anonimat. Și nu numai psihologia. Profesorul Ralea avea un mers tacticos și solemn – de general la paradă – iar figura lui maiestuoasă și severă impunea respect și admirație unanime; doar ochii săi blânzi și nasul exagerat totuși de mare mai îndulceau acea figură care, pentru mine cel puțin, trăda o anumită asprime. Se deosebea nu numai fizic de Grigore Moisil, ci și temperamental; nu prea iubea glumele și râdea doar semestrial; afectivitatea lui transpira foarte rar în ceea ce făcea sau spunea și, deși îi ajuta și el pe toți cei care îi cereau sprijin moral sau material, o făcea păstrând totdeauna distanța de rigoare. În sfârșit, țigările pe care le fuma Ralea erau incomparabil mai lungi decât ale lui Moisil...

Să-i dau sau să nu-i dau misiva bunicului – iată întrebarea care m-a chinuit vreme de o jumătate de oră. În cele din urmă, mi-am luat inima-n dinți și l-am rugat pe un individ, tânăr și surâzător – probabil un proaspăt asistent – să i-o înmâneze. Se făcuse forfotă mare la ușa profesorului și, în așteptarea mea nerăbdătoare, un lucru începuse deja să mă pună serios pe gânduri: toți cei care ieșeau de la *domnia* sa, în momentul când dădeau cu ochii de subsemnatul, începeau să râdă pe-nfundate. Nu cumva tinerelul acela cu zâmbetul pe buze, înainte de-a preda scrisoarea șefului său de catedră, le-o citise colegilor? După râsul lor nestăpânit, ipoteza mea părea ca și confirmată...

Tocmai mă pregăteam să mă fac nevăzut, dar chiar în acel moment Ralea a trimis să mă poftească înăuntru: marele psiholog încerca și el să-și ascundă râsul, însă fără prea mult succes, căci bunicul scrisese negru pe alb: "*ti rog să-l faci ci ești matali*". Mi-a cercetat cu atenție actele, diploma de absolvire a Liceului comercial din Vaslui.

– De ce nu te-ai înscris până acum? Cei cu "foarte bine" intră fără admitere; azi e, din fericire, ultima zi când o mai poți face!

– Am dat, în septembrie, admitere la Institutul de teatru și cinematografie, încercai eu să mă apăr, dar, după cum vedeți, m-au trântit!

– Dacă te uitai mai atent în oglindă – interveni tinerelul acela mucalit – cu siguranță n-ai fi cheltuit banii bătrânului cu admiterea la teatru...

Trebuie să recunosc, gluma aceasta a fost excelentă, iar profesorul Ralea – vesel nevoie mare de data aceasta – a găsit de cuviință să-l "pedepsească" pe mucalit, trimițându-l să mă înscrie, urgent , la "secția de psihologie" – așa precum fusese voia bunicului... Individul m-a condus până la ușa decanatului, dar se vede că avea alte treburi și, în cele din urmă, am fost obligat să mă descurc singur.

M-am "descurcat" atât de bine, încât am devenit student "la filosofie", confundând, cum limpede se vede, o secție cu cealaltă. Și astfel: *Alea jacta est...*

Deși n-a predat multă vreme la secția de filosofie, prelegerile profesorului Ralea rămân de neuitat în memoria tuturor acelora care au avut șansa – căci alt cuvânt mai potrivit nu văd – să-l audieze: o minte scânteietoare, dublată de-o erudiție impresionantă, un stil de o rară eleganță – în care totul e meșteșugit și șlefuit până la dispariția oricărei urme de zgură verbală – o disciplină severă a minții, un echilibru desăvârșit și o uriașă putere de sinteză – însemne distinctive, toate ale profesorului de aleasă vocație. Ajuns celebru încă de tânăr, Ralea avea, cred, conștiința valorii sale. El era un savant; dar nu unul dintre aceia care rămân savanți numai atât timp cât au cărțile cu ei, ci unul obișnuit să inspire aerul tare, de piscuri, pe care numai meditația filosofică adâncă și autentică îl poate procura; îl interesau numai esențele cele tari, adâncurile și orizonturile largi, deopotrivă, dar avea repulsie față de amănunte – care, unui savant îi procură aceleași necazuri pe care bagajele le cășunează soldaților; el nu punea accent pe durata prelegerii, ci pe intensitatea ei, pe metodă, nu pe materialul de predat; de aceea poate, cursurile sale rar țineau chiar două ore...

De ce n-a reușit totuși acest mare dascăl să îndeplinească dorința atât de fierbinte a lui moș Costache Vasluianu privitoare la nepotul lui? Răspunsul mi se pare, astăzi, mai mult decât simplu: *Nu este ușor să zbori fără aripi...*

Profesorul model: TUDOR VIANU

E greu, dacă nu chiar imposibil, unui fost învățăcel să aibă pana pe deplin nepărtinitoare când scrie despre un dascăl al său îndrăgit. Dar cum nimeni nu e desăvârșit – și cu atât mai puțin cel care însailă rândurile de față – rog pe cei ce vor citi slovele de mai jos, să accepte că evocările acestea au cel puțin o calitate: sunt sincere și de bună credință. Oricât aș încerca însă să-mi amorsez avântul, când scriu despre T. Vianu, nu pot să nu relev marea lui omenie, admirabilul său talent de profesor-model de erudiție precisă, de gândire limpede și dreaptă, de conștiință și onestitate științifică – generozitatea debordantă a inimii lui, patriotismul lui fierbinte și nețărmurit, un patriotism străbătut de adânca sinceritate omenească. Un bun povestitor l-ar captiva pur și simplu pe cititor descriind cursurile inimitabile, de neuitat, ale ilustrului profesor. Cum însă muzele nu-mi amintesc să mă fi vizitat vreodată și, deci, nu mă pot făli "c-am fost și eu în Arcadia" sau c-am sorbit cândva din invidiatele izvoare ale Heliconului – mă mulțumesc doar să retrăiesc, să reînvii, aici, impresiile mele de la prelegerile acelui neegalat dascăl, care, împreună cu Ath. Joja, Gr. Moisil, M. Ralea etc., avea să schimbe complet fața învățământului nostru academic.

Nu știu sigur dacă marii noștri dascăli se citeau între dânșii, însă noi cei are am avut fericirea să-i audiem, nu numai că-i citeam cu nesaț și nedisimulată mândrie, dar încercam – atât cât ne îngăduia, firește, mintea noastră de atunci – să întocmim chiar anumite ierarhii care, se înțelege, sufereau modificări de la o lună la alta. În "clasamentele" noastre de atunci Tudor Vianu figura, mai totdeauna, printre primii, fiind unul dintre cei mai îndrăgiți. Avea o privire blândă și caldă, o față deschisă, luminoasă, respirând armonie și echilibru sufletesc, deși un ochi versat putea descoperi, în acea ușoară undă de melancolie ce-i strălumina chipul, zbuciumul metafizic adânc, trăirea sinceră, fremătătoare, a gânditorului autentic, nicicând satisfăcut deplin de ceea ce a înfăptuit. Acel chip radios și disponibil, de bărbat frumos, era, cred, oglinda fidelă a unui suflet de o rară noblețe – mare și generos – dublat de o delicatețe dezarmantă și de o rară curățenie

morală. Vianu cucerea prin naturaleţe şi sinceritate, prin fineţea şi eleganţa gândului său, prin elocvenţa lui, aproape clasică, şi inegalabila-i forţă persuasivă, prin marea lui dragoste pentru adevăr şi refuzul compromisurilor – cucerea, în sfârşit, prin patosul său arzător şi munca fără preget pe care o consacra argumentării şcolii noastre superioare, învăţământului umanistic îndeosebi.

Cursurile profesorului Vianu erau o adevărată desfătare, o sărbătoare a spiritului; erau prelegeri dense, pline de gânduri şi reflecţii adânci şi cu încărcături multiple, rostite cu acea voce plăcută şi caldă, inconfundabilă, străluminate, toate, de eternul său zâmbet visător şi luminos – însemn al credinţei lui nestrămutate într-o lume mai bună şi mai curat orânduită. Şi încă ceva. Acea încredere irezistibilă în lume şi în viitorul ei de care am amintit era dublată la profesorul nostru de o puritate morală nedisimulată, de o bonomie cordială şi discretă, care aveau în ele ceva solemn – de ritual – sugerând o înţelegere superioară a lucrurilor şi a rostului omului de cultură în lume. Tudor Vianu ştia să pătrundă – cu o artă care era numai a lui – în toate încăperile sufletului nostru tânăr – într-un mod de-a dreptul răscolitor, profund, pregătindu-ne astfel să devenim mai sensibili, mai avizi faţă de adevăr, bine şi frumos. Rar mi-a fost dat să întâlnesc un dascăl de un asemenea rafinament intelectual şi artistic, un om de o asemenea elevaţie sufletească, sugerând o nevoie acută, imperioasă, de-a respira o atmosferă de puritate, caldă, îmbietoare. "Omul este o fiinţă bună, căreia i se poate acorda credit" – iată sorgintea acelui umanism viguros şi elevat, a acelui optimism înălţător pe care marele cărturar l-a profesat în toate manifestările operei şi ale vieţii lui exemplare. Aici, la cursurile ilustrului profesor, veneam cu toţii, dis-de-dimineaţă, şi de la cele mai diverse facultăţi bucureştene, ca să ne primenim sufletul, să nu scăpăm nici un cuvânt din câte pronunţa Maestrul: să respirăm cu nesaţ acel aer tare, ozonat, pătruns de flacăra culturii. Cine reuşea să prindă un loc, în amfiteatrul acela înţesat de lume, se putea considera un răsfăţat al Fortunei. Priveam, minute în şir, în amfiteatrul devenit neîncăpător,

acea revărsare pestriță de lume; medici și ingineri, avocați și funcționari de cele mai ciudate profesii, studenți, elevi și profesori, bărbați și femei, tineri și oameni cu părul înzăpezit, atrași ca de un uriaș magnet și care nu se sfiau să ia loc chiar și pe pervazul ferestrelor.

Tudor Vianu n-a predat, propriu-zis, "la filosofie", ci la "filo" și la secția de ziaristică a facultății noastre. Cum am devenit atunci studentul d-sale? Nimic mai simplu! Plecând (era să scriu evaporându-mă) de la cursul unui individ, (nu-i dau numele aici, întrucât nu mi se pare prea muzical pentru posteritate), de unde n-aveam nimic de câștigat, dar nici de pierdut. Individul acela, căruia nu-i puteai zice profesor fără să folosești ghilimelele, se cocoțase la catedră fără știrea Minervei și ne chinuia nu numai pe noi, ci și pe el; își depăna atât de cenușiu și monoton prelegerea, atât de penibil și de stângaci, încât eu, cel puțin, mă trezeam livrat direct în brațele lui Morfeu. Dar nu pot spune cu mâna pe inimă că doar subsemnatul nimerea în chingile îmbietoarei zeități... Ca să nu fiu totuși nedrept cu acest om care – iată că era să uit! – a renunțat (nu știu dacă de bună voie) la catedră și a revenit, după vreo doi ani, la vechea și pașnica lui meserie – recunosc deschis, acum, după trei decenii, că de la dânsul am învățat (fac bine, oare, c-o spun?) cum nu trebuie predat un curs și, îi rămân îndatorat, de asemenea, pentru faptul că dacă n-ar fi creat – în amfiteatrul chinurilor sale – atmosfera aceea tristă și mohorâtă, de care am amintit, n-aș fi avut niciodată, poate, prilejul să-l audiez pe Vianu.

Și astfel, dislocat sufletește, scăpat din mrejele lui Morfeu, luam loc, nerăbdător.

Sala Odobescu, unde preda marele erudit care a fost T. Vianu, sală devenită neîncăpătoare, ticsită, se făcea din ce în ce mai luminoasă pe măsură ce profesorul înainta în substanța prelegerii sale. Nu exagerez cu nimic sper, dacă afirm că orice universitate din lume – fie ea oricât de faimoasă – și-ar fi dorit să aibă un dascăl asemănător; Vianu nu dispunea numai de un stoc de informații impresionante, de un spirit

critic de o rară finețe și de o artă unică de a convinge, ci avea și ceva în plus: anume harul de-a converti inteligența în înțelepciune, vocația înnăscută de-a surprinde și opera numai cu esențele cele tari și perene, propensiunea spre ceea ce-i pur, elevat și distins, fiind la dânsul ceva organic, firesc, de neînlocuit. Înzestrat cu disponibilități multiple, savant și artist – din cea mai aleasă stirpe – filosof și critic al culturii, Vianu întrupa – ca și marele său contemporan și prieten G. Călinescu – simbolul maturității culturii noastre care, reușind să-și întoarcă privirile asupra ei înseși, a dobândit, implicit, conștiința de sine.

Un calm olimpic și o obiectivitate desăvârșită, un spirit clasic hrănit la izvoarele culturii celei mari – naționale și universale – o judecată dreaptă, nepătimașă, nicicând contestată, care reușea să proiecteze o lumină egală și imparțială asupra problemelor și autorilor, o ușurință dezarmantă a stilului, temperanța sa proverbială – iată doar câteva din "secretele" acestui dascăl de neuitat pentru care, noi cei care am avut prilejul să-l ascultăm, nu ne-am ascuns niciodată admirația.

Reflectând acum, după trei decenii încheiate, la distanța enormă, la deosebirea (ca de la cer la pământ) între cursurile magistrale ale lui Tudor Vianu și cele ale individului care voia să mă livreze – ați văzut – în împărăția lui Morfeu, mă dumiresc (cam târziu, ce-i drept), cât adevăr spuneau latinii când avertizau că: *Nu sunt chitariști toți cei ce au chitară...*

CONSTANTIN RĂDULESCU - MOTRU sau cultul muncii și al valorilor

Când l-am cunoscut eu, în Bucureștii anilor '53, Constantin Rădulescu-Motru – ilustrul profesor și gânditor român – nu mai era decât un bătrân liniștit dar încă neresemnat, de 85 de ani, care, aproape în fiecare după-masă își ocupa, cu mișcări greoaie și domoale, locul lui în sala Bibliotecii Academiei de pe Calea Victoriei. După cinci minute, două bibliotecare îi puneau în față – cu gesturi discrete și politicoase de ceremonial – câteva vrafuri de cărți și reviste, iar el se cufunda în lecturi adânci, rămânând complet impasibil la tot ce se întâmplă în jurul său, stând neclintit în pupitru până la ora închiderii. Aflându-mă atât de aproape și neputând rezista tentației, trăgeam vârtos cu ochiul în hârtiile sale și, pe cât puteam să deduc atunci, mapa lui era încă doldora de proiecte, iar curiozitatea, în ciuda vârstei, rămăsese intactă; nu lucra "cu fișe" și numai rareori își făcea mici însemnări într-un caiet, desigur când întâlnea vreo idee care îi plăcuse și atunci își schimba tacticos ochelarii, înlocuindu-i cu alții pe care-i folosea, probabil, numai pentru scris.

Fire robustă și tăcută, nepotul pandurului Constantin din Cărbuneștii Gorjului, Constantin Rădulescu-Motru a fost, vreme de peste o jumătate de secol, mentorul și animatorul vieții filosofice de la noi, un îndrumător competent în toate regiunile culturii, edificând un sistem de gândire propriu, original, o filosofie cu o nedisimulată tentă militantă, activistă și care, ca toate marile și autenticele filosofii, deși se ocupă cu întreaga realitate, n-a neglijat nici un moment realitățile noastre românești. A fost nu numai atașat de realitățile noastre, dar le-a și iubit în modul cel mai sincer posibil: "Sunt – după cum singur ne-o spune în *Autobiografia* sa – ca toți țăranii români, un optimist înnăscut, deși am avut multe momente de descurajare și am scris poate cele mai severe aprecieri asupra timpului în care am trăit".

Prieten încă de tânăr cu Titu Maiorescu, Constantin Rădulescu-Motru a fost remarcat ca o minte foarte ascuțită și sagace de pe vremea când era student la Litere și Drept unde a avut șansa să-i

audieze pe reputații C. Dumitrescu-Iași, B.P. Hasdeu, V. Urechia, Gr. Tocilescu, Danielopol, A. Șendrea, N. Crătunescu ș.a. În Franța, la Paris, la *École de Hautes Etudes* își desăvârșește instrucția intelectuală, audiind cursurile celebrilor Julles Saury, Théodule Ribot, Charcot la Salpetrière, Georges Dumas. În Germania, apoi, la München și Leipzig, îl audiază pe cunoscutul Karl Stumpf, iar vreme de trei ani încheiați va lucra în laboratorul ilustrului Wilhelm Wundt, unde de altfel își va trece și doctoratul în psihologie. Încă din această perioadă, Motru se remarcă prin marea lui pasiune pentru studiu, prin curiozitatea voluptuoasă față de cele mai proaspete achiziții ale științei, prin erudiția și informația lui impresionante, prin robustețea și vivacitatea lui intelectuală. Nepotul pandurului Constantin din Cărbuneștii Gorjului are ceva din dârzenia, ambiția și cumpătarea țăranilor din Butoieștii săi de baștină, în mijlocul cărora s-a născut, a trăit și a lucrat (căci marele nostru gânditor – aidoma lui Montaigne și Feuerbach – a preferat viața tihnită și liniștită de la țară în locul vălmășagului capitalei), iar contactul lui permanent cu sătenii n-a rămas fără urmări pentru gândirea și opera sa. De aici, poate, utopia sa (cu iz conservator) despre rolul conducător al țărănimii, într-un stat al fraternității generale și, tot de aici, cred, ne putem explica acel tradiționalism, idealizarea etnicului sătesc, a puterii sufletești întâlnite la gânditorul nostru, precum și acea timiditate și crispare, naivitate și modestie excesive care l-au însoțit permanent în lunga sa carieră de dascăl.

Timiditatea de care am amintit, modestia lui proverbială îmi aduc aminte, fără să vreau, de cuvintele pline de miez ale lui Montaigne: "Omul este ca și spicul de grâu; cu cât este mai țanțoș, cu atât este mai sec". Or, Motru – gânditorul și profesorul de mare vocație, cărturar autentic și intelectual preocupat doar de problemele *rațiunii* și ale *conștiinței* – nu putea fi un vanitos și un exclusivist, un fanatic al propriilor convingeri, de vreme ce problemele sufletului și ale intelectului sunt atât de complexe și dificile, iar soluțiile și rezolvările noastre poartă, în mod fatal, marca relativității și perfectibilității

ulterioare. Manifestând o largă comprehensiune și aviditate pentru cele mai noi realizări din domeniul *științelor umanului* – în special cele de psihologie și de filosofie – Motru s-a manifestat permanent ca un spirit modern, antidogmatic, ca un pedagog cu o largă deschidere și receptivitate față de tot ceea ce ar fi putut contribui la augmentarea școlii noastre filosofice superioare, militând cu sârg și tenacitate pentru un învățământ viu, eficient, legat de practică, de viața concretă.

Dar a spune numai atât despre Rădulescu-Motru înseamnă a-i schița un portret incomplet și sumar. Cărturarul de mare erudiție a fost nu numai animatorul și sufletul mișcării filosofice românești vreme de aproape o jumătate de veac, conducătorul celor mai prestigioase reviste de specialitate de la noi, ci el a fost, înainte de toate, un gânditor și un savant autentic, un cercetător harnic și talentat a cărui muncă, migăloasă și tenace, s-a concretizat în peste cinci sute de studii, articole și cărți, precum și în numeroase cursuri universitare și, lucru demn de reținut, multe dintre ele pot fi consultate și astăzi, sunt convins, cu profit și plăcere. În fruntea lucrărilor sale vom așeza în primul rând *Personalismul energetic* (1927), *Puterea sufletească* (1908), *Vocația, factor hotărâtor în cultura popoarelor* (1932) și *Etnicul românesc* (1942) – lucrări care, în pofida unor poziții idealiste și eclectice, a unor contradicții și scăderi, s-au dovedit a fi nu numai deosebit de adânc și riguros gândite, fecunde și semănătoare de idei noi, nebănuite, ci și originale și îndrăznețe, purtând marca unei gândiri vii, activiste, în continuu zbucium și căutare. Din acest punct de vedere, Motru a fost pe deplin fidel teoriei sale potrivit căreia numai cu condiția păstrării originalității poți fi de folos culturii universale. Militând pentru afirmarea originalității și a specificității culturii românești, Motru n-a adoptat niciodată o poziție îngustă, exclusivist naționalistă, fiind convins că numai printr-o largă deschidere și comprehensiune față de valorile mari și perene ale celorlalte popoare, prin prețuirea și stima valorilor proprii, fără prejudecăți și ifose cosmopolite, cultura noastră are toate temeiurile și

toată legitimitatea să intre în competiție cu spiritualitatea celorlalte popoare și să aspire astfel la universalitate.

Cultura a fost pentru Constantin Rădulescu-Motru "condiția indispensabilă pentru dezvoltarea popoarelor" și numai prin mijlocirea ei omul reușește să determine valoarea faptelor și a evenimentelor petrecute, semnificația lor adâncă și resorturile lor intime, deoarece cultura – după o expresie fericită a gânditorului nostru – nu este altceva decât această trecere a *naturii în istorie*. Văzând în cultură forța propensivă, capabilă să-l smulgă pe om din chinga datului concret, a mediului nemijlocit, Motru lega cultura de conștiință, afirmând că prin cultură "faptele omenești dobândesc un înțeles mai înalt, devin istorice. Poporul fără cultură n-are istorie, fiindcă n-are un criteriu care să stabilească valoarea evenimentelor petrecute".

Deși Constantin Rădulescu-Motru s-a ocupat prin excelență de problemele legate de *rațiune* și de *conștiință*, iar *labilitatea* sa sufletească – cum observa cu mulți ani în urmă fostul său student strălucit M. Ralea – nu o dată l-a făcut să îmbrățișeze în sistemul său filosofic poziții eclectice sau idealiste, considerațiile sale privitoare la rolul *factorilor materiali* și *economici* în geneza și dezvoltarea spiritualității unui popor nu numai că dezic viziunea lui de ansamblu asupra lumii și vieții, dar îl plasează pe autorul *Puterii sufletești* în imediata vecinătate a filosofiei realiste. Iată, spre edificare, un text mai mult decât convingător: "Negreșit, primele fapte de importanță pentru viitorul vieții sociale sunt faptele de ordine economică, fiindcă în jurul lor se cristalizează deprinderile cele mai repetate pe care se sprijină apoi voința cetățeanului. Până ce nu se fixează o tehnică de producțiune pentru munca omului, este greu să se fixeze o tehnică pentru activitatea lui morală sau o tehnică pentru activitatea lui intelectuală. Logica economică a precedat în mod natural logica moralei și a inteligenței".

GEORGE CĂLINESCU sau despre vrednicia literelor românești

Moses Mendelsonn – un amic al lui Immanuel Kant – vorbind despre *Critica rațiunii pure,* zicea – mai în glumă, mai în serios – că, pentru el, această operă genială a înțeleptului de la Köningsberg constituie și un fel de criteriu al sănătății sale căci, ori de câte ori i se pare că puterile i-au crescut, ia în mână opera cu pricina, care-i pune nervii la grea încercare, și nu-și pierde speranța s-o înțeleagă încă în această viață... Sunt, într-adevăr, cărți care, prin travaliul intelectual pe care-l solicită redactarea lor, prin amploarea, soliditatea și înălțimea fascinantă la care se derulează discursul, constituie – chiar și pentru intelectualii rasați – adevărate criterii ale sănătății lor spirituale și, cine a avut în mână (dar nu numai...) *Critica rațiunii pure* sau *Știința logicii* a lui Hegel îmi va da, sper, dreptate. Pentru autorul acestor rânduri dar, îmi place să cred, nu numai pentru el, opera lui George Călinescu, în special marea *Istorie a literaturii române de la origini până în prezent*, a constituit, și constituie încă, dacă ne străduim s-o înțelegem în încheieturile ei mari și-n articulațiile ei adânci, un asemenea criteriu al sănătății noastre intelectuale. Desigur, știu păstra proporțiile între clasicii filosofiei germane și George Călinescu (spun asta pentru amatorii de reproșuri), dar nu subscriu părerii că noi, românii, am fi popor fără litere și fără metafizică, cum mai bâiguie, ca să zic așa, unii.

Există, așadar, în opera lui George Călinescu o carte monumentală, de formatul unei lespezi menite să înfrunte veacurile, exigențele și aspirațiile generațiilor ce vor veni, căci ea reprezintă o sinteză genială realizată la o altitudine ce numai lui i-a fost accesibilă și o analiză a întregii literaturi române până în 1941; or, după Hegel, numai întregul reprezintă adevărul. Prin ea, Călinescu ne-a convins că avem o literatură – și încă una demnă de a fi luată în serios – chiar de către cei care n-ar fi încă dispuși s-o facă. Lespezile, se știe, stau la temelia construcțiilor și, deși nu totdeauna se văd, nimeni nu ne dă dreptul să le uităm sau să le ignorăm. *Isotria literaturii române* a

tulburat și a descumpănit spiritele confortabile încă de la apariția ei, reușind să modifice ierarhii și destine, să stabilească și să restabilească locul fiecărui autor și curent pe piedestalul pe care-l merită, provocând, cum se întâmplă mai întotdeauna în astfel de ocazii, supărări, necazuri, proteste, acuzații, după cum a generat descurajări și deziluzii pentru alții, autorul reușind cum Socrate, altădată reușise în Vechea Eladă să-și descumpănească și să-și uimească amicii și neprietenii prin logica lui irezistibilă, dezarmantă. Socrate, se știe, era poreclit de către elevii și admiratorii lui *Torpila* (după numele acelui pește ciudat care te "curentează" când vii în contact cu el); ceva de *Torpilă* avea în el și George Călinescu, căci în prezența lui, interlocutorul – oricine ar fi fost el – avea senzația că e străbătut de curenți misterioși, inexplicabili; l-am audiat în multe rânduri atât la Ateneul Român, cât și la Institutul de istorie literară și folclor, și, îngăduiți-mi să mărturisesc acum, după mai bine de trei decenii, conferențiarul avea în el ceva de fachir; cucerea și electriza pur și simplu sala de la primul contact cu ea, năvălind ca un filibuster în inima și cugetul auditoriului, răvășindu-i întreaga ființă și bulversându-i întreaga știință ce-o acumulase până atunci, zdruncinându-i convingerile, gusturile, prejudecățile; nu era doar un coseur de geniu – cum s-a spus – ci un savant cu o imensă știință – sclipitor și cu o maliție inconfundabilă – cu gustul paradoxului și permanent cu mâna pe mânerul sabiei; apetitul polemic nu-l părăsea, cred, nici în somn; energia lui intelectuală – pe cât de seducătoare pe atât de fecundă – se revărsa în fraze-fluviu, amețitoare, în vreme ce ideile lui executau adevărate salturi acrobatice spre abisuri doar lui cunoscute, iar verbul lui înaripat și de-o fascinantă pregnanță împrumuta cuvintelor o muzică aparte. Câți dintre cei care l-au auzit pot uita vocea lui Călinescu? Fraza sa precipitată, neliniștită, gata-gata să se prăvale, parcă, trăda o combustie intelectuală de-o încordare chinuitoare, iar vocea sa – cu modulații și inflexiuni ce solicitau toate notele portativului – ajungea, uneori, la o adevărată exaltare dionisiacă – un fel de *pathos arzător* – căci el participa

patetic și afectiv la bucuriile, necazurile, suferințele eroilor și personajelor, insuflând ideilor ceva din persoana și temperamentul său nestăvilite. Nu vreau să zic vorbe mari, dar Călinescu a reușit să-i influențeze și să-i stimuleze chiar și pe adversarii și neprietenii lui (căci n-a dus lipsă niciodată de așa ceva) constrângându-i nu atât să gândească la fel ca dânsul, ci pur și simplu să gândească...

G.Călinescu (1899-1965) a venit pe lume la București dintr-o legătură nefericită – o dragoste nevinovată – iar asupra originii sale plutește și astăzi o ceață densă, întreținută cu strășnicie chiar de către marele istoric și critic literar care, se știe, nu poartă numele adevăraților lui genitori, ci al celor adoptivi. Școala primară și liceul le-a făcut la Iași și București – și din nou la Iași unde, la Liceul Internat, își va termina ultimele clase, pentru ca să-și dea bacalaureatul la București, la secția modernă a Liceului Mihai Viteazul. Despre anii și viața lui de elev, Călinescu însuși se confesează: "Eu să fi citit mult? Da' de unde! N-am citit niciodată mai mult decât ceilalți colegi ai mei (...). În ce mă privește pe mine, elevul Călinescu, de-atunci, n-aveam de loc conștiința că sunt un copil deosebit, ce citește mult (...). N-aveam deloc ambiția să mă disting, nu mă interesa propria mea valoare și chiar era o vreme când nu învățam deloc. Aveam însă, e drept, o mare dificultate de a mă adapta, și asta făcea să crape de necaz pe unii concurenți ai mei, care credeau că notele bune sunt o nedreptate". La București, între anii 1919-1923, Călinescu urmează Facultatea de Litere și Filosofie, secția Italiană, iar secundar Limba și literatura română. Dintre dascălii săi – Mihai Dragomirescu, D. Onciul, Ramiro Ortiz ș.a. – ultimul a avut cea mai mare înrâurire asupra lui, pecetluindu-i, că să zic așa, destinul. Despre acel "domn scund, rumen la față și mai ales jovial", Călinescu se exprimă cu un mare respect și vie gratitudine: "Tot ce-am învățat în Universitate – scria el mai târziu – de la R. Ortiz am învățat. Cu el m-am deprins a scrie cărți, cu el am deprins meșteșugul informației literare și al construcției critice pe substrat istoric, de la el știu tot ce știu". Activitatea didactică și-a început-o în 1924, când, în urma

examenului de capacitate, este numit profesor la Timişoara la Liceul "C. Diaconovici-Loga", dar nu va preda decât puţin, întrucât în toamna aceluiaşi an va pleca în Italia, la Roma – la Şcoala Română de sub conducerea lui Vasile Pârvan. Pârvan a fost al doilea om care a avut o influenţă deosebită asupra lui Călinescu, dar nu atât de mare încât să-l deturneze spre arheologie. Totuşi, ca un gest de gratitudine faţă de marele istoric, el va publica în *Diplomatarium italicum* două studii având drept subiect acţiunea misionarilor catolici italieni în Ţările Române (*Alcuni missionari catolici italiani nella Moldavia nei secoli XVII e XVIII şi Altra notizie sui missionari catolici italiani*). La Roma, apoi la Pompei şi Napoli, Călinescu va lua parte la numeroase săpături arheologice, lărgindu-şi cunoştinţele de istoria artelor, arhitectură, estetică, pictură, istorie literară. Cei doi ani petrecuţi în Italia au fost decisivi în formaţia lui de istoric literar, dovadă că, la foarte scurt timp, el va începe redactarea *Vieţii lui Mihai Eminescu*, apoi cele cinci volume de exegeză, *Opera lui Eminescu*.

Revenit în ţară la sfârşitul verii lui 1926, Călinescu va continua să funcţioneze ca profesor de liceu la Timişoara şi Bucureşti, până în 1930, colaborând asiduu la revistele *Viaţa literară, Universul literar, Roma, Sinteza, Gândirea* şi îşi încearcă norocul chiar în poezie, dar *Ursitoarele* (citeşte G.Ibrăileanu şi E.Lovinescu) au zis că nu e cazul... Episodul acesta nu va fi uitat niciodată de postulant, deşi, între noi rămâie vorba, ar fi trebuit să le mulţumească celor doi vajnici cerberi care i-au spus, probabil, pe şleau, să încerce pe alte tărâmuri. Şi n-au greşit căci, după transferul său la o şcoală superioară de comerţ din Bucureşti (1930), Călinescu se dedică în întregime criticii literare, fiind, alături de T. Vianu, Perpessicius, P. Constantinescu, V. Streinu, Ş. Cioculescu, unul dintre cei mai respectaţi şi ascultaţi – împuternicitul nr.1 în domeniu. Deşi format în cercul *Sburătorului*, Călinescu n-a fost propriu-zis un lovinescian, nevoia lui de independenţă intelectuală făcându-l să se disocieze de cel care se arătase atât de puţin entuziasmat de versurile sale. Activitatea de critic a lui G. Călinescu a fost norocul literelor româneşti din vremea

lui, dacă mi-i îngăduit să mă exprim așa. El a fost, se știe, nu numai cel mai mare istoric literar, dar și cel mai înzestrat, poate, dintre criticii noștri, de după Maiorescu, orizontul său cultural vast deschiderea sa filosofică, pe cât de largă pe atât de elevată, permițându-i să stăpânească și să domine desăvârșit materia cu care operează. Ochiul său – rece și apetent de obiectivitate – a reușit să privească literele și cultura română în genere până în străfundurile lor, selectând mărgăritarele care i s-au părut lui că vor rămâne în urma sitei dese a timpului și dând pustiului ceea ce de fapt era sortit să fie înghițit de pustiu. Condeiul lui sprinten, călit la flacăra culturii clasice și sprijinit temeinic de cei mai mari gânditori ai tuturor timpurilor, știa să dibuie, dintr-o ochire, farsa culturală și mimetismul intelectual; zeflemeaua și gluma, persiflarea ironică și acidă erau folosite de el cu un talent fără egal atât împotriva intrușilor, cât și a celor care forțau ușa literaturii. S-a spus despre el c-a tulburat liniștea literelor noastre pentru multă vreme; însă ceea ce nu s-a spus e faptul că, vreme de patru decenii, Călinescu a avut în cultura română cuvântul hotărâtor; toți creatorii au fost, într-un fel sau altul, s-o recunoaștem, aspiranți la consimțământul lui!

Într-adevăr, după 1930, creația lui Călinescu atinge apoteoza ei (atât în critică, istorie literară, roman, teatru, poezie), prestigiul autorului crescând mereu, pe măsură ce dăruia spiritualității noastre comorile inconfundabile ale minții și inimii lui de o fascinantă înzestrare. Concomitent cu activitatea lui la *Viața Românească*, *Adevărul literar și artistic*, *Capricorn* și *Roma*, el dă la iveală, rând pe rând, marile sale creații: *Viața lui Eminescu* (1932), *Opera lui Eminescu* (1934-1936), *Viața lui Creangă* (1938), *Enigma Otiliei* (1938), *Principii de estetică* (1939), *Istoria literaturii române de la origini până în prezent* (1941), *Impresii asupra literaturii spaniole* (1946), *Bietul Ioanide* (1953), *Scrinul negru* (1960), *Nicolae Filimon* (1959), *Grigore Alexandrescu* (1962), fără a uita să amintim *Cartea nunții* (1933) versurile sale adunate în *Poezii* (1937) și *Lauda lucrurilor* (1963). Dacă adăugăm la toate acestea piesele lui de teatru *Șun*

sau calea netulburată (1943), *Ludovic al XIX-lea* (1964), scenariile, parodiile, divertismentele folclorice reprezentate – cum ne informează Al. Piru – în cadrul Institutului de istorie literară și folclor pe care-l conducea, memorialele de călătorie, cronicile optimistului, colaborarea la un mare număr de reviste și ziare (*Contemporanul, Studii și cercetări de istorie literară și folclor, Lumea, Tribuna poporului, Națiunea* etc.), precum și activitatea lui la Academie și la Universitățile din Iași și București, vom putea surprinde impresionanta lui activitate și contribuție la propășirea literelor și spriritualității noastre în genere.

Nu mai puțin bogată și plină de strălucire a fost – după cum mărturisesc elevii și studenții săi – activitatea la catedră a marelui istoric și critic literar, care, vreme de o pătrime de veac, a fost idolul studenților în litere și al tuturor celor care l-au citit sau audiat. Rareori se întâmplă ca natura să îngemăneze atât de fericit și de plenar savantul, artistul și pedagogul – cum s-a învrednicit s-o facă în cazul lui Călinescu. Cineva spunea că, după ce l-a zidit pe Leonardo da Vinci, natura a simțit nevoia să se odihnească, să-și tragă sufletul... Nu vreau să folosesc – am mai spus-o – cuvinte mari și nici să pierd din vedere proporțiile, dar sunt convins că, nici după ce l-a zămislit pe Călinescu, natura n-a putut-o lua din loc chiar imediat...

ALEXANDRU MYLLER: Farmecul matematicilor

În matematică nu există loc, se știe, pentru figuri de stil și anecdote. Marea stringență și vigoare a acestei științe pune pe fugă metaforele și efectele ușoare, obligând mintea să rețină doar esența și conceptul, iar această apetență spre esențial și unitate l-a determinat pe cineva să-i considere pe matematicieni drept cei mai preciși dintre scriitori... Încerc să înțeleg acum de ce Platon a pus să se dăltuiască pe frontispiciul *Akademiei* sale inscripția aceasta deloc încurajatoare pentru vizitator: *Cine nu-i geometru, să nu intre!* Autorul *Dialogurilor*, asemenea lui Isocrate, considera matematica drept exercițiul spiritului și pregătirea la filosofie, iar în discuțiile pe care le avea cu matematicienii din școala lui invoca mereu cuvintele efesianului Heraclit: Acel geometru care va reuși să cuprindă toate adevărurile sale într-o sigură propoziție, va fi cel mai mare geometru al tuturor timpurilor... În sfârșit, nu întâmplător, în epoca modernă, Kant nu se sfia să declare că *"avem atâta știință, câtă matematică putem aplica"*.

Cert este că matematicienii, acești *îmblânzitori ai infinitului* – cum i-a numit, inspirat, Blaga – folosesc nu numai o artă ce înlocuiește natura prin inteligență, ci, așa cum spunea J.Joubert, *mânuiesc o știință ce are ceva nepieritor*, pentru că nu are nimic viu. Dar deși "nu are nimic viu", matematica nu e totuși o știință moartă, o știință uscată și fără substanță, o citadelă de formule obositoare și tăcute, ci una adâncă și subtilă, plină de frumuseți fermecătoare, o știință plină de o mare vigoare și destinată să scoată inteligențe din chinga amorțelii, să disciplineze gândurile și să le orienteze metodic, fără a pune mantinele și zăbrele imaginației. *Matematica* – spunea Leonardo da Vinci – *este chemată să aducă lumină și să închidă gura certăreților.*

Cineva spunea, acum câțiva ani, că Pitagora a avut mai multă imaginație decât Homer. Deși în matematică totul este ușor controlabil, mă-ndoiesc că urmașii de astăzi ai lui Pitagora pot spune – cu mâna pe inimă – care dintre cei doi eleni celebri a avut mai multă fantezie. Tot astfel, mi se pare greu de stabilit dacă Ludwig van Beethoven avea dreptate când zicea că *muzica este ceva mai presus de*

filosofie, matematică și chiar de religie. Ceea ce știu sigur însă, e faptul că Pitagora ducea atât de departe matematica lui, încât o transforma în cele din urmă în muzică, căci Universul său este structurat matematic, alcătuind o ordine, o armonie; această armonie de nuanță matematică îmbrăca o formă sonoră, emanând o muzică sublimă, inaccesibilă urechilor profane.

Ilustrul nostru profesor de logică matematică – Gr. Moisil – a fost primul care ne-a deschis ochii asupra frumuseților matematicii, cu șarmul lui irezistibil, Magistrul Grigri ne-a convins că această știință nu este *o doamnă severă și rece, impenetrabilă și ursuză* – cum pare la prima vedere – *ci una distinsă și admirabilă, dar care nu vrea să comunice decât cu cei care știu vorbi limba ei.* Magistrul Grigri nu numai că știa desăvârșit tainele graiului ei *incifrat,* dar știa s-o facă să și râdă, proiectând un zâmbet latin pe chipul ei imperturbabil și aspru – care l-a determinat pe Engels s-o compare – cam pe nedrept – *cu un măr acru.* Pentru Moisil, matematica nu era altceva decât "limba latină a secolului XX" – un fel de *esperanto* a lumii în care trăim.

De la Magistrul Grigri am auzit prima dată, în 1953, de numele ilustrului ctitor, al *Seminarului matematic din Iași* – marele geometru Alex. Myller. După ce ne-a zis că Iașul era orașul cu cea mai mare densitate de oameni deștepți pe metru pătrat, prof. Moisil a adăugat, zâmbind ștrengărește: "densitatea aceasta creștea vertiginos la catul I de la *Alma Mater* unde, vreme de zece ani, am lucrat și eu, sub oblăduirea severă și părintească a lui Al. Myller".

În aceste cuvinte puține – "părintească și severă" – Moisil a rezumat impecabil personalitatea ilustrului matematician de o vocație excepțională, care a durat o operă ce stă sub specia *aeternitatis* și despre care elevii și colaboratorii lui vorbesc întotdeauna cu o mândrie nedisimulată.

Viața lui Al.Myller a fost compusă din simplitate și înțelepciune; o viață austeră și aspră – aproape patriarhală – o muncă permanentă, încordată și îndârjită, inspirată din demnitatea unui trecut mare și glorios, trecut ctitorit prin râvna și pasiunea unor admirabili iubitori

de neam și școală, ca Spiru Haret, Ș. Tițeica, A. Davidoglu, D. Emmanuel ș.a. În matematică nu există, ca și în alte științe de altfel, *generație spontană*; ca și natura, matematica nu are un început, căci *numărul* – spunea Pitagora – *este ființa oricărui lucru.* În matematică există, cred, mai multă continuitate decât în oricare alt domeniu al cunoașterii și, atât cât mă pricep eu, un adevărat cult pentru înaintași. În alte discipline, în schimb, grija *ultimului venit* e să dea de pământ cu predecesorii, să facă *tabula rasa* din totul și din toate și, luând drept model în această privință pe Fr. Bacon, eu mă pot considera scutit, cred, să invoc și alte pilde. Pe matematicieni – ne spunea Magistrul Grigri – îi pasionează foarte mult trecutul științei lor și chiar erorile acelui trecut, mai ales *erorile fecunde* – deschizătoare de orizonturi noi, uneori nebănuite. Așadar, matematicienii nu se tem atât de erori cât, mai ales, de confuzii...

De fiecare dată când pașii mă poartă spre *Seminarul matematic Al. Myller*, gândurile însăilate mai sus îmi dau mereu târcoale și, fără să vreau, rechem în memorie figura delicată și spiritualizată a fondatorului acestui lăcaș de lumină care, vreme de o jumătate de veac, a prezidat viața matematică de la *Alma Mater.* Dar nu numai de aici. Al. Myller a fost o personalitate de prim-plan a geometriei românești și universale, un dascăl de o vocație excepțională la care nevoia de creație se confunda cu însăși existența lui. O dată cu Al. Myller matematica ieșeană și-a regăsit vigoarea. Fost rector și decan, șef de catedră, inițiatorul și îndrumătorul *Școlii de geometrie diferențială* din Iași, acad. Al. Myller a durat o operă monumentală, care-l plasează printre cei mai mari geometri ai veacului. Înzestrat cu o inteligență scăpărătoare, cu o mare tenacitate și putere de muncă, cu o disciplină severă a minții, aproape monahală, Myller a fost un profesor exemplar – pe cât de sever, pe atât de drept – un mare mentor, unanim admirat și iubit, un savant care a dus mai departe acele tradiții sănătoase ale învățământului matematic românesc. Geometria lui Al. Myller nu era o știință uscată și plină de formule obosite – rece și fără suflet – ci una vie și semănătoare de idei noi –

viguroase și perene – a cărei frenezie creatoare a dat impulsuri și imbolduri dintre cele mai benefice pentru generațiile actuale și cele care vor veni să trudească pe un tărâm pe care Novalis îl numea – *viața zeilor.*

La Facultatea de Științe din București – pe care a absolvit-o în zorii acestui veac – Myller a deprins de la dascălii lui (S. Haret, D. Emmanuel, N. Coculescu, Er. Pangratti) nu numai pasiunea pentru matematică, gustul pentru raționamentul metodic și stringent, ci și ambiția creației proprii, a originalității, fapt atestat de întreaga sa operă.

La Berlin și, apoi, la Göttingen – orașe în care era vie încă amintirea faimoșilor Gaus și Riemann, și unde Myller s-a specializat – vocația originalității s-a amplificat tot mai mult sub impulsul celebrilor prof. David Hilbert, Felix Klein pe care i-a audiat. Teza de doctorat a lui Myller intitulată *Ecuații diferențiale ordinare de ordin superior în raportul lor cu ecuațiile integrale*, susținută la Göttingen, în 1906, a marcat începutul consacrării lui ca geometru original și imbatabil. Deși Myller pleca în teza sa de doctorat de la ideile sugerate de A. Davidoglu (1901), el ajungea la concluzia că "în anumite condiții inițiale, ecuațiile diferențiale de ordin pereche conduc la ecuații integrale cu nuclee simetrice". Myller este, așadar, primul matematician care a stabilit în această teză ecuațiile integrale cu nuclee *strâmb simetrice.*

În felul acesta Alex. Myller cerceta, cu ajutorul *ecuațiilor integrale*, ecuațiile diferențiale de ordinul al patrulea ce se întâlnesc în elasticitate la studiul vibrațiilor transversale ale grinzilor. Trebuie spus că descoperirile și cercetările lui Al. Myller în domeniul ecuațiilor integrale sau cu derivate parțiale, precum și cele din domeniul geometriei diferențiale sunt astăzi unanim cunoscute în lume, fiind citate în toate tratatele clasice. Cercetările sale de geometrie algebrică și diferențială au fost continuate atât în țară, cât și peste fruntariile ei de către o serie de savanți de prestigiu ca L. Bianchi, Enea Bortolotti, Agostinelli (Italia), Sirokov, Dubnov, Norden (U.R.S.S.), Kentaro Yano (Japonia), iar la noi de către Gh. Gheorghiev, Radu Miron ș.a.

Istoria matematicii româneşti consemnează, şi nu fără temei, că activitatea matematicienilor ieşeni a gravitat, începând din 1912, în jurul soţilor Myller (Al. şi Vera Myller-Lebedev), în special cea de geometrie. O pleiadă strălucită de matematicieni, printre care amintim pe Octav Mayer, Gh.Vrânceanu, Mendel şi Adolf Haimovici, Ilie Popa, D. Mangeron, Silvia Creangă, Ion Creangă, E. Arghiride, C. Bogdan ş.a. s-au format sub înrâurirea acestui mare dascăl şi mentor care a fost Al. Myller, iar Magistrul Grigri, deşi n-a oficiat decât zece ani la Iaşi, vorbea întotdeauna despre fondatorul Seminarului matematic cu un adânc respect şi o vie admiraţie.

În lunga şi prodigioasa lui carieră, Al. Myller a ţinut cele mai diverse cursuri – aproape toate care se predau la o facultate de matematică – începând cu cele de matematică naţională, teoria transformărilor geometrice, geometrie diferenţială, geometrie analitică, geometrie algebrică şi teminând cu geometrie neeuclidiană şi topologie.

Pe soţii Alex. şi Vera Myller-Lebedev i-am cunoscut în toamna anului '58 prin bunăvoinţa Magistrului Grigri. Erau amândoi ieşiţi de mult la pensie, dar puteau fi zăriţi aproape zilnic, urcând agale, spre catul 1 de la *Alma Mater*, unde continuau să citească şi să scrie. Erau spre amurgul carierei lor exemplare, dar pofta de muncă şi setea de cunoaştere nu-i părăsiseră încă; cu părul alb, zăpezit de ani, cu gesturile lor greoaie şi obosite, cu simplitatea lor modestă şi demnă, ei continuau să trudească în lăcaşul care le-a fost tot atât de scump, precum lumina ochilor. Am furişat, adesea, priviri spre masa lor de lucru; păreau aproape transpuşi, absenţi la ceea ce se petrece în jur şi nimeni n-ar fi îndrăznit, pentru nimic în lume, să le tulbure liniştea; când părăseam Seminarul, o luam "pe vârfuri", lăsându-i pe iluştrii savanţi cufundaţi în meditaţiile lor pitagoriciene, căci ermetismul jocului de numere, de linii şi de figuri continua să-i fascineze încă.

OCTAV MAYER: Spiritul de rigoare și de finețe

Elogiul pe care Leonardo da Vinci îl făcea matematicii m-a determinat, în vremea tinereții mele, să urc spre Seminarul matematic "Al. Myller".

Pasiunea pentru matematică este, cred, una dintre cele mai puternice pasiuni, o adevărată "patimă" – cum îi spunea Gr. Moisil – care te subjugă și nu mai lasă loc altora. Mă gândesc, când scriu lucrurile acestea, iarăși la Leonardo da Vinci și la povestea lui. Autorul celebrului *Trattato della Pittura* a fost într-o vreme, se știe, atât de absorbit de *matematică și de proporții* încât își părăsește lucrarea de la *Santa Maria delle Grazie*, o decorație murală, deasupra frescei *Cina cea de taină*, precum și portretul abia schițat al perechii ducale, pe care trebuia să-l adauge la fresca *Răstignirea* de la *Montorfano*. Pasiunea marelui artist pentru matematică și proporții îl stăpânește în așa măsură încât le promovează drept legi principale ale Universului. "Proporția nu se găsește numai în numere și în măsuri, dar și în sunete, în peisaje, în timpuri și locuri, în toate forțele existenței..."

Acolo, la Seminarul matematic "Al. Myller" l-am văzut pentru prima oară, în toamna lui '58, pe acad. Octav Mayer, dar abia peste doi ani avea să mi se ivească șansa să schimbăm câteva cuvinte. Nu-mi amintesc exact data – dar cred că nici n-are importanță – când am călătorit împreună întorcându-ne de la București, cu Rapidul 62, spre al nostru dulce Târg al Ieșilor. Un tânăr nu prea instruit, dar destul de limbut, aflat în compartiment cu noi, ne-a făcut capul calendar – cum se zice – cu fel și fel de banalități. Profesorul Mayer a ieșit pe culoar și urmându-i pilda, ca să scap de pisălog, m-am îndreptat spre aceeași direcție. Mi-am luat inima-n dinți și, nu fără emoții, am spart gheața:

– Nu cumva, zisei eu, uitându-mă cu subânțeles la tânărul guraliv, Pitagora exagera când *le impunea discipolilor săi cinci ani de tăcere?*

– Scopul acelui principiu, dragul meu – răspundea calm și senin profesorul Mayer – *era să-l facă pe tânăr stăpân pe limba sa.* Apoi, uitându-se cu coada ochiului spre tinerelul cu pricina, adăugă surâ-

zând: vezi matale, *tăcerea înțelepciunii este o modestie vrednică de respect, iar cea a prostului un serviciu pe care îl aduce societății...*

– Totuși, nu vi se pare că matematica, prin stringența, ermetismul și rigoarea regulilor ei, într-o anumită măsură, împiedică zborul fanteziei?

– Rigoarea și constrângerea – mi-a retezat-o prompt – sunt benefice și creatoare în matematică, deoarece obligă mintea doar la investigarea esențelor și a structurilor, lăsând la o parte *accidentalul și nesemnificativul.*

Nu vorbirăm mult pe drum, dar ne înțeleseserăm bine, dovadă că, ori de câte ori îl întâlneam îmi zâmbea cordial și, uneori, când astmul nu-l chinuia, reușeam să-i răpesc 4-5 minute. Respira greu și avea mari necazuri la mers, simțind nevoia să se oprească după cel mai neînsemnat efort fizic; acest bărbat trecut de șase decenii, părea mult mai în etate; sute de semne runice îi brăzdau chipul, iar trupul său, care fusese al unui om înalt, era acum arcuit și adus în față; a fost, în viața lui, un mare fumător; acum nu mai fuma, dar prea târziu...

Dintre toți dascălii de la *Alma Mater,* pe care am avut șansa și cinstea să-i cunosc, Octav Mayer, acest mare profesor și matematician, m-a fascinat cel mai puternic prin rigoarea și finețea gândirii sale, prin orizontul nebănuit de larg al culturii sale generale și de specialitate și prin ținuta sa admirabilă de dascăl și de om. Cursurile sale au rămas adevărate modele în materie – bijuterii filigranate, șlefuite îndelung și migălos, aduse la sclipirea diamantină – adevărate opere de artă – la care nu puteai adăuga sau suprima ceva fără să compromiți armonia întregului. Nu vreau să ofensez pe nimeni, dar cursurile acelea ar putea constitui și astăzi, cred, modele exemplare chiar pentru cei mai mari pedagogi ai țării. Acad. Octav Mayer a fost un intelectual de mare autoritate și prestigiu, un savant de mare reputație, care a condus decenii de-a rândul *Analele științifice ale Universității "Al.I.Cuza"* și revista *Studii și cercetări științifice a Filialei Iași a Academiei Române*, făcând să crească, decisiv, valoarea și personalitatea științei ieșene în țară și chiar

dincolo de fruntariile ei. Un singur argument, în această privință, mă va scuti, sper, de orice alte comentarii. Cei care dădeau spre publicare materiale la acum amintitele reviste (matematicieni, chimiști, fizicieni, astronomi etc.), aveau mari emoții când știau că *producțiunile* lor aveau de înfruntat *filtrul* foarte sever instituit de profesor și după cum vă puteți imagina – când aflau c-au primit aviz favorabil, respirau ușurați. În lunga și prodigioasa lui carieră acad. Octav Mayer a primit însărcinarea să predea – căci, uneori, nu-i ieșea "norma" – numeroase și variate cursuri (unele pe care le-a predat doar un semestru sau un an), dar în toate ocaziile el s-a achitat atât de conștiincios și ireproșabil, cu atâta meticulozitate și scrupulozitate, încât acele cursuri sunt consultate și utilizate și astăzi – după aproape trei decenii – cu interes și profit de către specialiști și studioși. Profesorul Mayer nu putea lucra oricum, ci numai cu pasiune și devotament, încordat suprem cu dăruire totală care mergea până la uitarea de sine și, o dată ce începea o cercetare, el o ducea atât de departe și atât de desăvârșit, încât și astăzi – mi-au confirmat-o mulți dintre foștii lui colaboratori și studenți – e aproape imposibil să mai adaugi ceva nou. Mi-a mărturisit, odată, în locuința lui modestă din Păcurari, că atunci când se afundă într-o problemă, procedează – de cele mai multe ori – asemenea unui judecător intransigent, neînduplecat, care-și întreabă și iscodește prizonierul până ce nu mai rămâne nimic de întrebat. Așadar, să-ți silești propria-ți minte să răspundă la întrebările pe care ea însăși le-a inventat – iată secretul creației în matematică. Dar nu numai aici.

Octav Mayer era prototipul cel mai reprezentativ, cred, al matematicianului de înaltă vocație: sobru, riguros în gândire și ținută deopotrivă, retras și foarte zgârcit la vorbă, de o prestanță impecabilă, cu un umor fin și corosiv, cu replici scurte, totdeauna tăioase și la obiect, el impunea respect prin simpla lui prezență... N-aș putea spune că figura sa era severă, dimpotrivă, dar puteai citi, în privirea lui vulturească, scăpărătoare, un temperament dârz și inflexibil o voință puternică și un caracter ferm, de om care știe precis ce poate și

ce vrea; nu făcea parte din categoria matematicienilor "distrați", ci umbla întotdeauna elegant și proaspăt bărbierit, impunător dar disponibil cu toată lumea; natural și bonom, era, în cuvinte puține, idolul studențimii de la Matematică. Dascăl de o mare autoritate intelectuală, spirit sagace și orientat permanent critic, destul de caustic (uneori), înzestrat cu o adâncă intuiție a oamenilor și a lucrurilor, n-a fost doar un neîntrecut geometru și "om al catedrei", ci și un spirit enciclopedic, o personalitate științifică complexă și multilaterală, atras permanent de valorile mari și autentice ale spiritului uman, apetent de artă, literatură, filosofie, muzică, medicină etc.

Personalitate armonioasă, orientată introspectiv, îmbinând într-o osmoză desăvârșită spiritul de finețe cu spiritul de rigoare, clasicul cu modernul, reflecția cu intuiția, smulgând întotdeauna fanteziei gânduri și expresii cum puțini matematicieni au reușit s-o facă, Octav Mayer personifica strălucit matematica ieșeană ajunsă la faza maturității sale. Deși academicianul Octav Mayer a fost cel mai strălucit elev al lui Al.Myller, el nu s-a afirmat în prelungirea ideilor Magistrului său, ci s-a îndreptat pe calea deschisă de celebrul Gheorghe Țițeica, afirmându-se prin remarcabile lucrări asupra spațiilor proiective, suprafețelor riglote, structurii grupurilor proiective (în spații reale sau complexe), precum și în geometria centroafină. Fără îndoială, domeniul în care Octav Mayer a fost imbatabil a fost acela al geometriei diferențiale proiective, unde a descoperit suprafețe care-i poartă numele.

Acum, când reînvii aici memoria ilustrului matematician ieșean îmi vin iarăși în minte vorbele lui Leonardo: *Un om nu se singularizează numai prin complexitatea vieții lui, ci și prin amploarea viziunii și dimensiunile inteligenței sale...* Spiritele mari, adaug eu, reușesc să surprindă acele legături de *continuitate dintre lucruri*, legături care, nouă, oamenilor obișnuiți, ne scapă îndeobște...

De ce nu prind vulturii muşte

Pe aleile încărcate cu flori şi miresme îmbătătoare de la Văratec se plimba, cu paşi vioi, în vara lui 1969, un bătrân cu statură atletică, herculeană, împresurat de vreo şapte-opt ieşeni, bărbaţi şi femei care făceau eforturi serioase ca să poată ţine pasul cu venerabilul lor interlocutor. El le povestea, într-un limbaj retoric-exaltat şi cu o nuanţă pronunţat decorativă a expresiei, ceva amuzant şi agreabil, după câte am putut să deduc din râsul lor ce izbucnea, periodic, în cascade. Bătrânul acela, ajuns la vârsta de 87 de ani (căci se născuse în 1882, la Tecuci), dar rămas tot zdravăn şi bine zidit, nu era altul decât Ion Petrovici – idolul studenţimii de altădată de la Litere şi Filosofie (şi nu numai de aici), profesorul fermecător, de o rară cultură şi vocaţie, oratorul strălucit şi polemistul irezistibil, cel care a făcut ca sălile de cursuri de la Universitatea ieşeană să devină din nou neîncăpătoare (ca pe vremea lui Maiorescu) şi a contribuit decisiv la scoaterea filosofiei româneşti în lume, făcând adică să se ştie despre noi nu numai la Paris şi Roma, la Berlin şi Bruxelles, la Londra şi München, ci şi pe alte meleaguri mai îndepărtate. Şi încă ceva. Prieteniile lui cu Leon Brunschwicg, Nicolai Hartman, Jean Piaget, André Lalande, Gaston Bachelard, Paul Gaultier, Levy-Brühl, Claparède etc., vorbesc de la sine despre vocaţia europeană a activităţii ştiinţifice desfăşurate de ilustrul profesor într-un domeniu considerat, până mai ieri, doar privilegiul unora.

Deşi politeţea şi o anumită discreţie îmi interziceau să mă apropii nepermis de mult de grupul cu pricina, curiozitatea subsemnatului s-a dovedit a fi mai puternică şi, spre norocul meu, regretatul profesor Ernest Stere, aflat printre ei, ghicindu-mi intenţiile, m-a prezentat, cu recunoscuta-i delicateţe şi amabilitate, ilustrului gânditor şi celor din anturajul său. Ne-am plimbat apoi până seara târziu şi, vreme de o săptămână încheiată, reluam împreună promenadele de îndată ce pe aleea principală apărea la orizont silueta înaltă şi impunătoare a acelui bărbat care a fost în viaţa lui nu numai mândru şi orgolios, ci şi frumos, elegant. Fiecare se străduia, pe măsura puterilor lui, să-l

"înfrunte". De pildă, cineva l-a întrebat, zâmbind ștrengărește, de ce a avut totuși atât de mulți adversari și detractori?

– *Numai în pomii încărcați cu roade se aruncă cu pietre...*

Apoi cu aceeași voce gravă, profesorul a adăugat:

– Vedeți dumneavoastră; să zicem, spre exemplu, că pe aleea aceasta ar trece un cățeluș, o potaie; dacă însă pe aici și-ar face apariția un leu, un tigru sau un elefant, noi am fi nu numai deranjați, ci – vă rog să mă credeți – chiar speriați de-a binelea... Ei bine, aflați că n-am vrut să trec prin viață chiar neobservat... Iar pe măsură ce se înfierbânta, elocința sa – cu nuanțele patetico-didactice cunoscute – câștiga nu numai amplitudine, ci și credibilitate. Am făcut rău, probabil, că l-am rugat să-mi povestească ceva despre experiențele mai puțin fericite ale vieții sale, deoarece i-am răscolit, fără să vreau, niște amintiri triste, neplăcute. A făcut-o totuși cu o franchețe și senintătate deosebite, *cu demnitate* și în modul cel mai sincer posibil, deși pe chipul său se instala, treptat-treptat, o undă de tristețe resemnată, de decepție sau, poate, de regret. Depănând, cu tâlc și farmec, luptele literare și filosofice pe care le-a purtat, încleștările lui din viața politică, cei aproape 40 de ani petrecuți la catedră, fața sa se îmbujora și devenea radioasă, invadată copios de un fel de lumină intensă și pură ce venea parcă din cele mai ascunse unghere ale ființei sale. Se plângea, de pildă, că majoritatea judecăților de valoare asupra operei lui de filosofie și logică vin din partea literaților, iar specialiștii, nu puțini la număr, le-au preluat aidoma și, uneori, au *transferat* păcatele și slăbiciunile *politicianului și literatului* Petrovici asupra *logicianului și filosofului* Petrovici. Și încă ceva. Unii oameni de știință și cultură – cu nedisimulată alergie la filosofie – recunosc deschis că nu l-au prea citit pe Ion Petrovici, dar nu se sfiesc în schimb să-l taxeze drept supărător de bombastic și găunos, superficial și fad (!?).

Să ne înțelegem: Petrovici scria deosebit de limpede și clar, stăpân – ca și maestrul său Maiorescu – pe o mare artă a limbii, pe un ritm propriu și pe un puternic simț melodic: în filosofie, e adevărat, nu l-au ademenit adâncurile, ci mai degrabă orizonturile; n-a fost nici ateu și

nici materialist, dar a repudiat iraționalismul și a făcut elogiul gândirii logice, raționale, legitimând nevoia *de-a filosofa, trebuința de metafizică*, împotriva unor spirite înguste și obtuze care – în suficiența lor neghioabă – vedeau în filosofie o *nobilă inutilitate*. Cât privește contribuțiile lui Ion Petrovici în domeniile logicii și ale epistemiologiei, ele au fost evidențiate cu mare competență de către un Ath.Joja, A. Dumitriu, P. Botezatu, I. Mesaroșiu ș.a., încât ar fi inutil, cred, să zăbovesc eu asupra lor.

O judecată calmă, obiectivă și sănătoasă asupra contribuției lui Ion Petrovici în istoria spiritualității noastre ar fi, de aceea, nu numai necesară și bine venită, ci ea s-ar încadra fericit, sunt convins, în spiritul *cunoscutei omenii* și al *dreptății românești*. Omenește vorbind, Petrovici a avut numeroase scăderi și slăbiciuni: era nespus de dominator și orgolios, vanitos și – n-o spun eu primul – voia cu orice preț să-și completeze faima de mare *gânditor, scriitor, profesor* și *orator*, cu faima unui mare om politic.

Numai că, în momentul când Petrovici a descins în arena politică, începuse deja să miroasă în aer a praf de pușcă și a război sau, cum zice inspirat Shakespeare, "Vremurile își ieșiseră din matca lor, iar cineva trebuia chemat să le pună la loc". Petrovici a fost convins că el a fost cel chemat, iar participarea sa în cele două guverne cunoscute mă scutesc de comentarii mai lungi. Dar această participare, zic eu, nu trebuie să împieteze asupra acelei judecăți lucide și a dreptei cumpene.

Dacă e adevărat că din opera fiecărui mare gânditor și scriitor *moare* permanent *ceva*, atunci și din opera lui Ion Petrovici a murit, cu certitudine ceva; au murit greșelile, exagerările, rătăcirile lui, rămânând, în schimb ceva care nu vrea încă să moară: mă gândesc, în primul rând, la lucrările sale de logică (*Teoria noțiunilor; Probleme de logică; Logica lui Auguste Compte; Vicisitudinile cunoașterii științifice; Metoda analogiei* etc.; mă mai gândesc apoi la o serie de lucrări și de studii de istoria filosofiei, ca de pildă: *Introducere în metafizică; Viața și opera lui Kant; Studii istorico-fiolosofice; Cercetări filosofice* ș.a., care, în ciuda viziunii spiritualist-raționaliste a

autorului lor, închid în ele idei pline de forță și culoare încă; în sfârșit, mă gândesc să nu închei această sumară prezentare, fără să pomenesc opera scriitorului și memorialistului (*Figuri dispărute*; *Din amintirile unui fost dregător; Amintiri universitare; Amintirile unui băiat de familie; Văzute și trăite; De-a lungul unei vieți* etc.), lucrări despre care Vladimir Streinu spunea: "...scriitorul acesta dispune de un remarcabil registru stilistic; expresia lui solemnă și academică în discursuri, e lustruită și simetrizată în călătorii, e proaspătă și intimă în amintiri...".

A fost ambițios, un infatuat? N-aș putea răspunde – cu mâna pe inimă – că nu-i plăceau complimentele, măgulirile sau chiar laudele. Dimpotrivă, șoca vizibil, la un înțelept și moldovean sadea, cum a fost el, acea apetență spre celebritate, spre rândul din față, care nu-l părăsise, cred, nici la cei 87 de ani ai săi. Dar ceea ce m-a izbit cel mai puternic la acest om era fantastica lui vivacitate și prospețime fizică, care-mi amintea de flăcăii noștri falnici și vânjoși de la țară – dârzenia și impetuozitatea lui, care se completau atât de fericit cu judecata lui ascuțită și lucidă, cu spontaneitatea și agerimea nebănuită a minții sale, cu farmecul neegalat al conversației pe care o întreținea ceasuri de-a rândul. L-am ascultat cu nesaț și admirație o săptămână încheiată, în vara aceea petrecută la Văratec și mă gândeam în sinea mea: cât de mult ar fi putut da filosofiei și culturii românești acest ultim mare supraviețuitor al junimismului, dacă ar fi rezistat tentațiilor omenești, dacă ar fi trudit *numai pe orgoliul cogitațiunii* și dacă ar fi înțeles *chemarea marii și autenticei lui vocații*.

ALEXANDRU CLAUDIAN: Dialogurile inimii cu rațiunea

Când G. Călinescu a zis, prin 1939, mai în glumă, mai în serios, că "Doi oameni culți sunt în țara asta: eu și Claudian", se pare că n-a exagerat totuși prea mult. Atât prietenii lui Alexandru Claudian (T. Vianu, Ș. Cioculescu, N. Bagdasar, V. Pavelcu, N.I. Popa, St. Bârsănescu, Al. Dima, P. Botezatu, E. Stere), cât și foștii săi elevi (N. Barbu, I. Strachinaru, G. Văideanu) au putut admira în persoana sa nu numai pe eruditul care stăpânea desăvârșit sociologia, istoria filosofiei, etica, literatura și estetica – fără să mai vorbim de pedagogie, psihologie și istoria acestor discipline – ci și pe savantul-artist, posesorul unui stil fermecător și de o rară elevație, pe înțeleptul de factură clasică, în sfârșit, pe dascălul de o rară omenie și distincție sufletească, atent la *legile inimii* și *poruncile rațiunii*, deopotrivă. Temperament liric prin excelență, aplecat spre meditație și melancolie, mișcându-se cam greoi în viața practică, Claudian fascina prin *delicatețea, sensibilitatea, sinceritatea și naivitatea lui dezarmantă.* Deși eram prea puțin "copt" ca să înțeleg întreaga adâncime a gândurilor sale, ascuțișul și forța de percuție a raționamentelor lui (l-am cunoscut în 1958), nu mă puteam împotrivi seducției lui stilistice, acelei voci calde și prietenești, care te atrăgea ca un magnet, irezistibil. Din acest unghi de vedere, *vorbitorul* Claudian îl depășea, cred, pe *scriitorul* Claudian.

Timid, ca un licean la primul lui bal printre normaliste, Alexandru Claudian a rămas de fapt toată viața lui un *retras*, un *solitar*, care prefera tovărășia cărților și a gândurilor lui, un sfios, care ocolește intrigile și vălmășagul pasiunilor (vai! nelipsite nici în lumea înțelepciunii), rămânând deasupra coteriilor și patimelor vanitoase, căci firea lui blândă, nebătăioasă rămâne perplexă, paralizată, la orice cuvânt sau gest grosier, trivial, agresiv. *Cavalerismul* său nedezmințit, *bonomia*, în ciuda asprimilor vieții, au rămas aceleași, intacte, în toate împrejurările, căci Alexandru Claudian – acest mare gânditor și sociolog, era, deopotrivă, un poet de o rară gingășie, un *vizionar*, care

credea în bunătatea funciară a oamenilor, în perfectibilitatea lor intelectuală și morală.

Nu l-am cunoscut îndeaproape pe Alexandru Claudian. Am ajuns la el, ca să zic așa, *prin accident*. Odată, prin 1959, la un seminar de istoria filosofiei, o studentă timidă, căreia nu-i mai auzisem până atunci vocea în amfiteatru, avea să-mi facă una dintre cele mai plăcute surprize. A rezumat atât de convingător și cald lucrarea *Cunoaștere și suflet*, cu atâta patos și sensibilitate, încât mi-am zis că nu mai amân nici o clipă vizita, proiectată mai demult, acasă la autor. Zis și făcut. A doua zi împreună cu profesorul Petre Botezatu și criticul Dimitrie Costea (vechi amic al lui Claudian) ne-am înfățișat, spre seară, în strada Topârceanu, la nr. 15.

Filosoful, sociologul și poetul Alexandru Claudian era de-o modestie extremă, dezarmantă; l-am găsit citind în grădina casei sale, sub umbra generoasă a unui nuc vânjos, în papuci de casă și halat, având consumate mai bine de jumătate din merele aflate pe platoul din fața sa. Grădina aceea de un pitoresc desăvârșit, a rămas aidoma și astăzi și, recunoscător, Claudian i-a închinat versuri de o neasemuită splendoare: "Aș vrea să pot descrie tuturor / Acest original interior: / Un nuc ce lasă cerul să se vadă / O masă înjghebată dintr-o ladă...! / O călimară cu străvechi condei / Aduce vântul un parfum de tei / Iar când am scris prea mult, alăturea / Mă pot întinde, leneș, pe saltea... / Că plaja mea a fost așa: un cort, / Salteaua, smeura, caisul – versul / Și, nevăzut de nimeni, Universul / Întreg, ascuns în vârful de condei. / O boare vine, cu parfum de tei". Fiecare lucru atins de Claudian se transformă, automat, în poezie, iar sociologia și filosofia – domenii atât de strălucit ilustrate în *Cercetări filosofice și sociologice; Originea socială a filosofiei lui August Comte; Colectivismul în filosofia lui Platon; Cunoaștere și suflet; Originea socială a spiritualismului substanțialist* etc., precum și în numeroase studii și articole despre sociologia culturii, sociologia cunoașterii, logică și psihologie – el le-a făcut tot ca poet, fără să impieteze cu nimic însă asupra stringenței și rigorii lor. De asemenea, în

numeroasele eseuri de antropologie socială și culturală, culturologie și sociopsihologie, alături de *filosoful* Claudian e prezent permanent și *poetul* Claudian, care spune implicit mai mult chiar decât exprimă explicit.

O delicatețe plină de farmec, nemăsluită, un bun simț înnăscut și un acut simț al justiției sociale, solidaritatea sa spontană cu necazurile și durerile celor mulți – iată schițate palid, aici, însușirile sufletești ale acestui *gânditor-artist,* calități care nu i-au putut fi negate decât de cei care nu le aveau. Parcă-l văd și acum: bine zidit și brunet, ca un maur abia venit de la plajă, cu fruntea exagerat de înaltă și ochii săi calzi și melancolici, privind totdeauna parcă *dincolo de lucruri și de oameni*, ducând o viață austeră – vecină cu asceza – Claudian era un gânditor din *stirpea stoicilor*, care n-a disprețuit niciodată austeritatea și râvna încordată până la uitarea de sine; avea omul acesta o *patimă a muncii*, a muncii tăcute și oneste, care refuza orice publicitate și glorie efemeră și, deși era un profesor de o foarte întinsă cultură, un erudit – cum îl numea G. Călinescu (care, se știe, n-a fost niciodată prea darnic în aprecieri) – modestia și onestitatea lui, delicatețea și discreția sa înfrumusețau și mai mult figura aceea melancolică și distinsă. Acum, când rechem împrejurările puținelor noastre întâlniri, retrăiesc aidoma aceleași sentimente antipodice, nedeslușite – de admirație și duioșie – față de acel dascăl *tobă de carte*, harnic și tăcut, orator fermecător și povestitor incomparabil, dar destul de timid și șovăitor atunci când era pus în situația de a lua hotărâri decisive. Să mă explic: acest democrat și socialist, acest luptător pentru justiție socială, care a fost Alexandru Claudian, împărtășea vechea credință a lui Erasm că misiunea intelectualului constă doar în a formula adevărul, doctrine, acea *atitudine contemplativă* și totodată *raționalist-umanistă*, acea sfiiciune față de angajarea fermă, imediată, făcea din el mai degrabă un nehotărât care pendulează permanent între un nu și un da – atât de frecvent întâlniți în orice joc al alternativelor – un șovăitor care, vrând să împace legile inimii cu cele ale rațiunii, afectivitatea cu poruncile

intelectului, rămânea în final, vrând-nevrând, dincolo de baricadele luptelor și ale angajărilor practice, obștești. Tot așa, vocația sa creatoare se împarte permanent între sociologie, filosofie și poezie, manifestând deci predilecție nedisimulată spre domeniul teoreticului.

În toiul unor mari convulsiuni și tumulturi de ordin social și politic, pe care România le-a traversat patru-cinci decenii, Claudian a rămas fidel acestui domeniu, refractar oricărei *adaptări* sau *influențe*, neimpresionat de *prefaceri* și *neclintit* de *curenți*. Nu știa să mintă și nici să se prefacă și nu-l interesa soarta vreunui guvern, ci doar soarta României. "Guvernele - zicea dânsul - vin și se duc; nația română însă este singura care trebuie să subziste dincolo de caducitatea acestor schimbări". Cu aerul lui ușor resemnat, cu largă comprehensiune și cu o cunoaștere adâncă a lucrurilor și a oamenilor, Claudian ura din adâncul întregii lui ființe excesele de orice fel și considera fanatismul drept antiteza rațiunii, principalul inamic al omenirii, toleranțele și concordia socială - zicea gânditorul ieșean - nu-și vor găsi niciodată loc într-un climat de exclusivism și prejudecăți meschine.

Conștient și mândru de dreptatea convingerilor sale are tăria și curajul să nu le sacrifice de dragul unor beneficii trecătoare, păstrându-se întreg și demn, într-o epocă în care mulți - s-o recunoaștem - și-au deformat coloana vertebrală...

Idealurile lui legate de *democrație, demnitate umană, pace* și *justiție socială* aveau să se îndeplinească abia după decembrie 1989, când acel "vis rău" a încetat nu numai pentru Alexandru Claudian, ci și pentru toți cei care au așteptat vremurile noi - răbdători și cu speranța-n suflet - precum așteaptă lumea primăvara, după o iarnă lungă și apăsătoare. Ca *gânditor, sociolog* și *poet*, el s-a afirmat ca un nume de răsunet, un nume ce va rămâne definitiv înscris în istoria spiritualității noastre, după cum, ca dascăl, Al. Claudian a rămas în memoria studenților săi prin *talentul* lui *unic* și *inegalabil* de-a se adresa, concomitent, *sufletului* și *cugetului* lor. În sfârșit, sensibilitatea, delicatețea, sfiiciunea, naturalețea, incorigibila lui inocență

și larga lui comprehensiune pentru toate zonele umanului vorbesc, toate, despre un temperament liric, un *poet înnăscut*, care a știut să cânte, în versuri de o rară splendoare, atât zbuciumul și talazurile sufletului omenesc, cât și frumusețile și gingășiile unei naturi care l-a atras întotdeauna, irezistibil.

ȘTEFAN PROCOPIU sau despre bunătatea aspră a savantului...

Când mi-am propus, acum câțiva ani, să încep *Memoria amfiteatrelor* cu Ștefan Procopiu – unul dintre cei mai mari fizicieni români din toate timpurile – n-am putut duce la bun sfârșit proiectul. N-are rost să înșir aici motivele. Important este că tentația a rămas – și nu putea să nu rămână – căci ilustrul dascăl al Universității ieșene constituie o adevărată ispită pentru condei...

Procopiu era un moldovean ursuz și aspru – unul dintre aceia hapsâni la muncă și zgârciți la vorbă, cu replică tăioasă și scurtă, care te făcea să-ți piară pofta de taifas, ori de câte ori deschideai gura; pleca ultimul din laborator și venea, dimineața, primul. N-avea timp pentru discuții care nu țineau de fizică și, în afară de George Topârceanu și C.V. Gheorghiu, nu cunosc să fi avut alți prieteni. Procopiu era omul laboratorului și al catedrei, care se făcea foc și pară când cineva atenta la timpul lui prețios; numai când își redacta tratatele și cursurile devenea ceva mai comunicativ, își trăgea sufletul – cum îi plăcea să spună – dar exuberant nu l-a văzut nimeni. Niciodată. Firea lui corosivă și severă, acel fel al său de-a te străpunge cu privirea îmi amintea, fără să vreau, de țăranii copilăriei mele – harnici și îngândurați – pe care-i prindea noaptea pe ogor și care, ca să nu-și răsfețe pruncii, îi sărută doar când dorm. Așa proceda și Ștefan Procopiu; n-a lăudat și n-a fost mulțumit (pe față) de nimeni. Dar, în fond, în spatele acelei măști severe și caustice se ascundea un suflet drept și de o rară noblețe căruia însă nu-i plăcea să se reverse în afara lui; chiar bunătatea lui – care nu era deloc debordantă – avea în ea ceva picant și dojenitor, un fel de amabilitate șireată, care te punea pe gânduri, căci chiar atunci când te lăuda – deși lucrul acesta se petrecea o dată la un sfert de veac – o făcea cu un fel de malițiozitate hazlie. Procopiu avea un fel de elocință aspră, stranie, pe cât de mustrătoare, pe atât de insidioasă, dornică de subterfugii și capcane; un simț polemic ascuțit, dublat de un sarcasm nedisimulat, iar marea lui bucurie era să-l "înfunde" pe interlocutor, să-l vadă în

încurcătură. Pe cât de mare era ca savant și dascăl, pe atât de dificil și de ciudat era ca om. Cele trei-patru convorbiri pe care le-am avut cu el nu s-au terminat bine. Nu glumesc. La una, de pildă, din toamna lui '60, când am vrut să-l atrag spre zonele lunecoase ale metafizicii, m-a adus urgent pe *terra ferma* și, dacă nu intervenea un colaborator al său, pe care-l vom aminti, cred că-mi trântea ușa în nas. Procopiu nu putea fi sentimental și nici nu putea să se prefacă; el proceda în toate doar cu rațiunea, cu rațiunea lui rece și precisă, iar ciudățeniile și micile lui suceli, de care am amintit, așa cum se întâmplă la toți oamenii cu adevărat mari, departe de-a le strica reputația, le-o amplifică. Dar ce importanță, vă întreb, mai au toate acestea astăzi, când ai învățat atâta carte și atâtea lucruri minunate de la o minte de talia celei a lui Ștefan Procopiu! Oare, tatăl lui Paganini, dacă nu-și chinuia fiul (el a exagerat, desigur) mai reușea acesta, vreodată, să cânte pe o singură strună? Mă-ndoiesc. O să ziceți că exagerez, că sunt adeptul unei pedagogii anacronice. N-aș spune. Orice creație umană – mare și autentică – nu presupune ea, oare, eforturi, sacrificii, renunțări, într-un cuvânt chinuri, suferințe chiar. Procopiu cunoștea de minune lecția aceasta și știa, ca nimeni altul, să creeze "obstacole epistemologice" studenților și colaboratorilor lui și nu se da în lături să le procure (mai ales celor la care ținea foarte mult) mici șicane și neplăceri pentru a-i "înhăma" – cum îi plăcea să spună – și mai zdravăn la muncă. N-am auzit însă pe nimeni vreodată să-i reproșeze nici severitatea, nici marea și cunoscuta lui exigență, căci el nu urmărea decât "mântuirea" omului prin muncă (ca să folosesc propriile-i cuvinte). Iar ceea ce vă spun nu-s anecdote. Procopiu nu glumea! Nu-l interesau vorbele omului, ci faptele lui...

N-am de gând, firește, să prezint aici toate amănuntele vieții acestui admirabil dascăl, nici micile lui "suceli", care, între noi fie vorba, au farmecul lor la oamenii de talia lui Procopiu. Important la el însă era altceva; era, anume, acea nesecată putere de muncă, energia lui fantastică, inventivitatea minții lui proteice, vitalitatea lui debordantă, care nu-l părăsise nici la 80 de ani – toate acestea

materializate într-o operă ce ar putea face cinste oricărei universități sau societăți academice din lume.

Ștefan Procopiu a fost soldat (era conting. 1912) în timpul primului război mondial (a refuzat gradul de caporal) și, într-un anume sens, el a rămas "soldat" tot restul vieții; un ostaș onest și dârz pe frontul creației științifice, un savant patriot și un dascăl cu un elevat simț civic, cu un mare respect pentru adevăr și dreptate, căruia nu-i plăceau florile retorice, "decorurile inutile", cum zicea el, ci truda minții și a palmelor, îndrăzneala și optimismul, încrederea robustă în puterile proprii. Îi plăceau oamenii deschiși și naturali, harnici și modești, mai ales cei ce-și croiseră drum cu greu în viață, ca și el, prin talentele lor, fără a păgubi pe nimeni. El însuși s-a ridicat de jos, din rândul unor oameni modești și harnici. Singur s-a ridicat. De la tatăl său, Emanuel Procopiu, mic funcționar la Primăria din Bârlad, a învățat să se scoale dimineața la orele 5 și, toată viața lui, n-a mai părăsit acest obicei, iar de la mama lui, Ecaterina Procopiu, femeie cu destul de puțină carte, dar cu foarte mult bun simț, el a învățat cinstea, omenia și dârzenia în *muncă*.

Academicianul Ștefan Procopiu era un om care venea din veacul scurs. Născut la 19 ianuarie 1890, a urmat cursurile *Liceului Codreanu* din Bârlad, obținând media 9,20 la bacalaureat, fiind declarat *primul*. În 1912 și-a trecut licența în fizică, la Universitate, cu mențiunea "Foarte bine", iar la examenul de capacitate, specialitatea Fizică-chimie, din 1919, a reușit primul. În sfârșit, în 1924, la Sorbona, în Franța, el obținea doctoratul în fizică, cu mențiunea *Très honorable* (teza sa fiind intitulată *Asupra birefringenței electrice și magnetice a suspensiunilor*). Și-a început activitatea didactică și științifică în 1913, sub îndrumarea ilustrului profesor Dragomir Hurmuzescu, ca asistent la Catedra de Aplicațiile căldurii și electricității a Facultății de științe de la Universitatea din București, unde a lucrat până în 1919, iar între 1919–1924 a pregătit, cum am văzut, doctoratul la Sorbona. Reîntors în țară, pe 15 ianuarie 1925, el a fost numit profesor la Catedra de căldură și electricitate a Facultății

de ştiinţe a Universităţii ieşene, unde, până în vara lui 1962 (anul pensionării), Procopiu desfăşoară o exemplară activitate ştiinţifică şi didactică în fruntea Catedrei de elasticitate. Cunoscut în lumea ştiinţifică internaţională încă din anul 1913, când a calculat (cel dintâi) momentul magnetic al electronului (cunoscut astăzi sub denumirea de magneton Bohr-Procopiu) pentru ca, în 1921, cercetând birefringenţa electrică şi magnetică a soluţiilor coloidale şi a suspensiilor cristaline să descopere depolarizarea longitudinală a acestora (efectul Procopiu). Anul 1929 a fost, de asemenea, un an norocos pentru Ştefan Procopiu, căci studiind *efectul* Barkhausen transversal, el a descoperit discontinuitatea magnetizării care apare la trecerea unui curent electric alternativ printr-un fir feromagnetic. Pe baza observaţiilor asupra variaţiei valorii momentului magnetic al Pământului, Procopiu a arătat că din jurul anului 1932 această valoare este în creştere şi că perioada variaţiei este de aproximativ 500 de ani. În sfârşit, o contribuţie nu mai puţin importantă a avut-o Şt. Procopiu la alcătuirea hărţilor magnetice ale României (pentru intervalul 1895–1954) şi descoperirea acelei anomalii magnetice pe axa Iaşi–Botoşani.

Autor a peste 150 de lucrări originale, Ştefan Procopiu are un *Curriculum vitae* impresionant, fiind unul dintre cei mai apreciaţi şi cunoscuţi fizicieni români peste hotare. Membru titular al Academiei Române, *Om de ştiinţă emerit, Laureat al Premiului de Stat, Doctor Honoris Causa* al Institutului Politehnic din Iaşi şi cooptat în două rânduri în comisia pentru recomandări la *Premiul Nobel*, Ştefan Procopiu a fost unul dintre cei mai străluciţi dascăli care au oficiat vreodată la *Alma Mater. Electricitate-magnetism* (vol. I, 1929; vol. II, 1939), *Termodinamica* (1948) – operele sale principale – pot sta alături de cele mai vestite tratate care s-au scris în aceste domenii.

Ca orice savant mare şi autentic, Procopiu nu s-a claustrat pe felia strictă a specialităţii lui, nevrând să lase doar o singură deschizătură sufletului său, fostul colaborator al *Vieţii Româneşti* şi al *Însemnărilor*

ieșene era, în același timp, un mare pasionat de drumeții, artă, muzică și filosofie. De filosofie în primul rând, căci nu împărtășea deviza lui Newton că fizica trebuie să se păzească de metafizică! Îmi amintesc că, ultima dată când l-am vizitat (în 1970, împreună cu profesorul Ilie Bursuc) la locuința sa din Aleea Gr. Ghica Vodă nr. 10, venind vorba la un moment dat de reușitele miraculoase ale fizicii veacului nostru, profesorul Procopiu a invocat, la sfârșitul acelei discuții de neuitat, celebrele cuvinte ale lui Will Durand: *Știința ne dă cunoașterea: filosofia singură ne poate da înțelepciunea.* Apoi, luându-ne bun rămas, a adăugat: "Nu de cunoaștere și de inteligență duce lipsă lumea în care trăim, ci de înțelepciune... "

Despre alte munci și alte zile

Am ales titlul acestui medalion după lucrarea cu același nume a lui Hesiod, deoarece *muncile* Profesorului Iorgu Iordan au fost ale unui titan, iar *zilele* sale au fost și ele lungi, matusalemice și, dacă *Ursitoarele* nu i-ar fi încurcat planurile, dacă ar mai fi avut răbdare vreo doi ani, președintele de onoare al *Societății de Lingvistică Romanică* ar fi devenit centenar. N-a fost să fie asa, dar decanul de vârstă al lingviștilor români, Iorgu Iordan (1888–1986), a avut șansa să vadă îndeajuns finele veacului scurs și mai bine de trei pătrimi din veacul nostru, pentru a se lua la întrecere cu vremea lui și a dura o operă de-a dreptul impresionantă (peste o mie de titluri!) încât, dacă mi-ar trece prin minte să enumăr aici doar a zecea parte din ele, aș consuma întregul spațiu ce mi-l oferă *Cronica*.

Dintre multele și marile titluri științifice pe care le-a deținut Iorgu Iordan, cel mai mult l-a prețuit pe cel de profesor, pe care l-a înnobilat – cu mare talent și vrednicie - vreme de peste șase decenii, fiind împuternicitul nr. 1 al romanisticii noastre și unul dintre cei mai mari specialiști din Europa în lingvistică romanică.

Născut la 11 octombrie 1888 la Tecuci, Iorgu Iordan și-a făcut clasele primare și gimnaziale în orașul natal, iar la Iași, la Liceul Internat, a urmat cursul superior și, tot aici, în 1908, se înscrie la Facultatea de Litere și Filosofie pe care o absolvă în 1911, iar un an mai târziu își va lua și licența la Facultatea de Drept. La Universitatea din Iași, studentul Iorgu Iordan a avut șansa să audieze cursurile unor mari dascăli ai școlii noastre superioare în frunte cu A.D. Xenopol, Al. Philippide, I. Bărbulescu, C. Stere, G. Ibrăileanu, Tr. Bratu ș.a., care i-au remarcat calitățile intelectuale excepționale și l-au sprijinit să se afirme ca savant și ca cetățean (în sensul etimologic al cuvântului). În 1921, el își trece doctoratul la Universitatea din Iași, cu teza intitulată *Diftongarea lui "e" și "o" în pozițiile "e" și "ă"*, lucrare ce a văzut lumina tiparului în același an. Sprijinit de către foștii lui dascăli, în octombrie 1921, el pleacă la specializare la Bonn, în Germania, unde își întregește cunoștințele de lingvistică romanică și generală, audiind cursurile reputaților W. Mayer-Lübke, Leo Spitzer,

iar la Berlin pe cele ale iluştrilor romanişti M.L. Wagner, Ed. Wechssler şi Gerhardt Rohlfs, ale indo-europenistului W. Schulze, precum şi pe cele ale slavistului a. Brückner, familiarizându-se totodată cu noile orientări şi curente lingvistice. "În aceste popasuri de studii în Germania – scria G. Ivănescu – profesorul Iordan a luat cunoştinţă de noile curente lingvistice: metoda cuvinte şi lucruri, idealismul lingvistic al lui K. Vossler şi al lui L. Spitzer, geografia lingvistică (J. Gilliéron şi continuatorii săi), şcoala lingvistică din Paris (A. Meillet şi elevii). La recomandarea lui L. Spitzer, a fost acceptat colaborator la volumul omagial. *Stand und Aufgaben der Sprachwissenschaft, Fesschrift für Wilhelm Streitberg*, Heildelberg, 1924, unde a publicat studiul *Der heutige Stand der romanischen Sprachwissenschaft*, o schiţă magistrală a lingvisticii romanice şi generale din primul sfert al veacului al XX-lea".

În acelaşi an, fostul elev strălucit al lui Alexandru Philippide îşi continuă specializarea în Franţa, la Paris, la *École Pratique des Hautes Études* şi la *École des langues orientales vivantes*, unde-şi desăvârşeşte cunoştinţele sale de lingvistică generală şi filologie romanică, audiind cursurile unor mari lingvişti ca Antoine Meillet, Jules Gillièron (fondatorul geografiei lingvistice), Mario Roques, J. Vendryes, H. Hauvette şi F. Brunot.

Strălucita carieră universitară a lui Iorgu Iordan a început la 1 ianuarie 1926, la Iaşi, când, graţie recomandării lui Al. Philippide (fostul său dascăl şi îndrumător la doctorat), ocupă postul de profesor suplinitor la *Catedra de filologie romanică* (după ce, anterior, oficiase ca profesor de limba germană la *Seminarul "Veniamin Costachi"* şi liceul particular "Mihail Kogălniceanu"). Numit profesor titular la 15 iunie 1927, Iorgu Iordan a devenit, în foarte scurt timp, unul dintre cei mai respectaţi dascăli ai Universităţii ieşene. După cum remarca recent un fost student al său, prof. univ. dr. doc. Gavril Istrate, Iorgu Iordan, "prin pregătirea sa excepţională, dublată de o putere de muncă aproape neobişnuită, care îl ajuta să lucreze până la 14 ore pe zi, a reuşit să facă, în scurtă vreme, din noua catedră o prezenţă

dintre cele mai relevante în întreaga universitate". Într-adevăr, tânărul profesor al Universității ieșene, care se făcuse deja cunoscut publicului românesc și străin prin publicarea, la Bonn, în trei volume, a lucrării sale *Rumänische Toponomastik* (1924-1926), începe acum, paralel cu munca sa la catedră (unde a ținut cursurile de gramatică comparată a limbilor romanice, istoria literaturii italiene și spaniole), seria marilor sale lucrări care aveau să-i aducă recunoașterea unanimă pe plan național și internațional. Mă gândesc, în primul rând, la *Introducerea în lingvistica romanică. Evoluția și starea actuală a lingvisticii romanice,* lucrare fundamentală în domeniu sau, dacă vreți, carte de căpătâi a romaniștilor din veacul nostru și, desigur, din veacurile ce vor veni (apărută la Iași, în 1932, și tradusă în engleză, la Londra, în 1937, sub titlul *An Introduction to Romance Lingvistics*). Perioada ieșeană a activității profesorului Iordan a fost deosebit de rodnică în înfăptuiri; alături de studiile sale consacrate marilor personalități ale literaturii universale (Dante Alighieri, Francesco Petrarca, Goethe, Unamuno etc.), el dă la iveală o *Gramatică a limbii române* (1937), *Limba română actuală. O gramatică a "greșelilor"* (1943), *Stilistica limbii române* (1944), lucrări care, se știe, au fost reeditate ulterior.

După 1 martie 1934, o dată cu trecerea în lumea umbrelor a lui Al. Philippide acad. Iorgu Iordan îi urmează acestuia la *Catedra de filologie română* și, prin grija sa, începând din același an, la Iași apare *Buletinul Institutului de Filologie Română "Alexandru Philippide"*, unde, alături de Iorgu Iordan, publică elevii și colaboratorii lui: G. Istrate, G. Ivănescu, G. Caragață, H. Mihăiescu, P. Ciureanu și alții. Despre acest Buletin anual s-a spus – și eu împărtășesc integral ideea – că a fost cea mai importantă revistă de lingvistică din câte a avut Iașul. Dintre cursurile pe care profesorul Iordan le-a ținut la noua catedră trebuie menționate, înainte de toate, cele de *Stilistica limbii române* și *Sintaxa limbii române*. Acest ultim curs a stat, se știe, la originea tratatului *Limba română contemporană*, București, 1954, ed. a II-a, București, 1956. Savant și cetățean, Iorgu Iordan a slujit cu

mare talent și adâncă abnegație școala românească vreme de peste șase decenii, manifestându-se ca un intelectual democrat și progresist (vezi I. Iordan, Memorii, vol. I, II, III), denunțând curajos fascismul, rasismul și șovinismul, motiv pentru care, la 1 noiembrie 1940, ilustrul dascăl a fost îndepărtat din Universitate.

După terminarea războiului între 1945–1946, Iorgu Iordan a fost numit ambasadorul țării noastre la Moscova, iar în octombrie 1946 s-a transferat la Universitatea din București, la *Catedra de lingvistică generală*, unde a predat, alături de lingvistică generală și romanică, un foarte gustat curs de lingvistică românească (la care, noi, studenții nefilologi, mergeam cu o oră înainte de a veni profesorul ca să prindem un loc). Deși au trecut aproape patru decenii de atunci, atmosfera din amfiteatrul profesorului Iordan mi-a rămas nebănuit de proaspătă în memorie: nicăieri, cred, studentul nu se simțea mai captivat și mai atras, mai solicitat să judece și să reflecteze ca la aceste ore în care lua contact cu o înțelepciune adâncă și viguroasă (care nu abunda în cuvinte, ci în înfăptuiri), și unde aveai un sentiment al siguranței și al certitudinii, al sănătății sufletești, transmise prin curenți misterioși de dascălul în fața căruia *Lingvistica* nu și-a mai putut păstra nici un secret. Membru corespondent al Academiei, din 1934 și, din 1945, membru titular, Iorgu Iordan a fost directorul *Institutului de Lingvistică din București*, decan al Facultății de filologie și rector al Universității, vicepreședinte al Academiei Române, precum și președinte al Comisiei Naționale pentru U.N.E.S.C.O. etc., funcții pe care le-a onorat cu mare competență și profesionalism, iar pentru aportul său remarcabil la propensarea romanisticii europene, el a fost desemnat președinte de onoare al *Societății de Lingvistică Romanică*, al cărei sediu este în Franța. Dacă adăugăm la toate acestea faptul că profesorul Iordan a fost membru corespondent a șapte academii (Leipzig, Berlin, Viena, München etc.) și doctor *Honoris Causa* a cinci universități (Berlin, Montpellier, Gand, Iași etc.), atunci ne vom face o imagine fidelă a respectului și a admirației deosebite de care s-a bucurat acest mare dascăl al școlii

românești, atât în țară, cât și dincolo de fruntariile ei. Acad. Iorgu Iordan a fost, de asemenea, o prezență activă și de mare autoritate la manifestările științifice interne și internaționale și în publicațiile de specialitate. Membru în comitetul de redacție al unor prestigioase reviste internaționale *Beiträge zur romanischen Philologie* (Berlin), și *Ibero-Romanica* (München), colaborator asiduu la *Limbă și literatură, Cum vorbim, Studii de literatură universală, Limba și literatura română*, la zeci de reviste de cultură din capitală și provincie, la revistele studențești și școlare. O dată cu înființarea *Institutului de Lingvistică* din București (1949) el conduce, alături de Al. Graur și I. Coteanu, munca grea și laborioasă la redactarea marelui dicționar academic (*Dicționarul limbii române, M-T*, București, 1965-1986) și contribuie decisiv la lucrările *Gramaticii limbii române* (*"Gramatica Academiei"*).

GHEORGHE VRÂNCEANU: Revanşa unui cătun

Prin anii '50, profesorul de matematică ne-a dus, pe cheltuiala lui, într-o excursie la Valea Hogii – un mic sătuc pierdut printre dealuri şi văi, păduri şi livezi, din fostul judeţ Vaslui, ca să ne arate casa unde s-a născut, în zorii acestui veac, marele său dascăl de matematică – Gheorghe Vrânceanu – personalitate care a dominat, vreme de o jumătate de veac, geometria românească şi ale cărui cercetări îşi păstrează şi astăzi valoarea aproape intactă.

Valea Hogii – localitate care, oricât de atent vei studia ghidurile turistice, n-ai s-o găseşti trecută, era, în anii aceia, un sat anonim şi pârlit, cu uliţe noroioase şi case mici, gheboase, cu dealuri abrupte şi ţuguiate pe care nici iepurii nu se încumetau să le urce frontal, cu acareturi zidite din chirpici şi acoperite cu stuf sau draniţă, cu oameni cumsecade, dar resemnaţi în sărăcia lor, tăcuţi şi vrednici, cu o morală severă şi austeră, pentru care viaţa înseamnă doar muncă, greutăţi şi renunţări. În acest sătuc, uitat de lume şi umil, s-a născut, la 30 iunie 1900, în casa ţăranului sărac Costache Vrânceanu, cel care avea să devină preşedintele Secţiei de geometrie de la Academie, profesorul universitar academician Gheorghe Vrânceanu, figura cea mai reprezentativă, poate, a geometrilor noştri din ultimele decenii şi pe care *Ursitoarele* l-au ales să *răzbune* parcă anonimatul de veacuri şi cenuşiul micului sătuc şi al locuitorilor săi tăcuţi şi modeşti. Aşa se întâmplă totdeauna. Unii oameni se nasc predestinaţi să schimbe destinele localităţii lor umile, s-o scoată în lume şi s-o facă să trăiască mai intens – cu o nouă demnitate ontologică, mândră şi orgolioasă că, în ea, a văzut lumina zilei cutare sau cutare mare personalitate. Iar când scriu rândurile acestea îmi vine în minte, aproape fără să vreau, povestea localităţii *Vinci,* de lângă Florenţa, unde s-a născut Leonardo da Vinci, acum o jumătate de mileniu şi mai bine. *Vinci* va răsuna mereu de-a lungul veacurilor, fiindcă Leonardo s-a născut la *Vinci.* Păstrând proporţiile, pot zice, cred, că Valea Hogii a devenit mai orgolioasă şi mai conştientă de existenţa ei o dată cu Gheorghe Vrânceanu...

În acea excursie, pe care n-o pot uita, am aflat povestea vieții acestui admirabil savant și, de ce să n-o spun, îmi place să mă legăn cu iluzia, care-mi dă aripi, că rândurile ce urmează l-ar putea interesa și pe cititor. Acel băiat sărac de la țară, urmând cursurile primare la Valea Hogii a avut norocul – căci, altfel, cum să-i zic? – să nimerească în clasa unui învățător excepțional – cum sunt sute sau poate mii, la noi, – care a intuit în copilul bine zidit și zgârcit la vorbă însemnele omului mare. Grație intuiției lui G. Arnăuțescu, căci acesta era numele învățătorului, Costache Vrânceanu s-a lăsat convins (cam greu, ce-i drept), să-și trimită fiul la învățătură, la Vaslui. Aici, unde a urmat liceul "Mihail Kogălniceanu", avea să-i surâdă iarăși norocul, căci i-a avut ca profesori de matematică pe iluștrii N. Abramescu și G. Bungețianu care i-au cultivat interesul și gustul pentru matematică, iar după susținerea bacalaureatului, în 1919, obține, prin concurs, bursa "Adamachi" de la Universitatea din Iași, unde a urmat Facultatea de științe, secția matematică, pe care a absolvit-o în februarie 1922. Ca elev și student a fost eternul câștigător al concursurilor și premiilor de matematică, iar în anul al III-lea, la propunerea lui S. Sanielevici, a fost numit preparator la seminarul metamatic din Iași. O constelație de dascăli de aur, în frunte cu Alexandru Myller, Vera Myller-Lebedeev, Victor Vâlcovici, Victor Costin, Simion Sanielevici și Simion Stoilow a contribuit la formarea lui nu numai ca specialist de înaltă clasă, ci și ca intelectual și om de o conduită și atitudine ireproșabile. Numit asistent după absolvire, Gh. Vrânceanu a plecat imediat în Italia, la Roma, unde și-a trecut doctoratul (con laude) cu o teză intitulată *Sopra un teorema di Weierstrass e le sue applicazioni alla stabilità*, sub conducerea marelui matematician Tullio Levi-Civitta, iar comisia de examinare a tezei, alcătuită din doi profesori, a fost prezidată de ilustrul Vito Volterra. La 1 noiembrie 1926, proaspătul doctor în matematică de la Roma revine la Iași, unde este numit conferențiar de algebră superioară la Universitate, funcție pe care a deținut-o până la sfârșitul anului 1929. În acest interval (1927–1928), el obține o bursă de studii

în S.U.A., audiind cursurile universităţilor "Harvard" şi "Princeton", ţinute de figuri mondiale de geometri, de talia unui George David Birkhoff sau O. Veblen. După revenirea din S.U.A., va ocupa postul de profesor agregat la Catedra de geometrie analitică şi superioară a Universităţii din Cernăuţi, iar în 1930 va fi avansat profesor titular definitiv la Catedra de calcul diferenţial şi integral, unde va preda până în noiembrie 1939, când se va transfera la Universitatea din Bucureşti, urmându-i lui Gh. Ţiţeica la Catedra de geometrie analitică şi superioară. La Universitatea din Bucureşti, Vrânceanu a fost, vreme de mulţi ani, şeful Catedrei de geometrie şi topologie şi a predat capitole speciale de geometrie diferenţială şi teoria relativităţii. Activitatea lui ştiinţifică şi didactică a fost de-a dreptul impresionantă, după cum impresionant a fost şi numărul mare de participări ale profesorului la diverse congrese şi conferinţe internaţionale de matematică. A fost nu numai o mare autoritate în specialitatea sa, un mare creator şi deschizător de drumuri noi, nebănuite, ci şi un om născut anume parcă pentru meseria sa: aceea de profesor. Sobru şi de un calm imperturbabil, cu silueta lui zdravănă, de om înalt şi zidit după toate regulile geometriei, puţin ursuz şi cu verbul răsucit, Vrânceanu era de un farmec cuceritor în cercul său de intimi – colaboratori şi studenţi – deşi vorbea extrem de puţin, preferând să se înţeleagă cu ei mai mult din priviri: vorba lui – scurtă şi precisă – ca a tuturor matematicienilor, mergea direct la ţintă, ştiind să spună lucrurilor pe nume (chiar fără să le numească), într-un dialect cu miresme moldoveneşti şi patriarhale.

În anii studenţiei mele la Bucureşti (1953–1958) am avut privilegiul să-l audiez nu numai pe Grigore Moisil, ci şi pe Gheorghe Vrânceanu, deşi, ca să fiu sincer, nu înţelegeam, uneori, decât partea de "proză" din prelegerile lor, calculele propriu-zise mă depăşeau, dar nu numai pe mine... Scriu toate acestea deoarece, unii amici îmi reproşează că în ultimul timp aş cocheta cu matematica, iar alţii, nu prea urbani, mă privesc ca pe un fel de braconier... Uf! Cum să-i conving să mă lase-n pace?

Gheorghe Vrânceanu era, într-un anumit fel, la antipodul lui Moisil: Magistrul Grigri – am mai spus-o – era exuberant, spontan, mereu bine dispus, știa să presare sare ironiei mucalite peste cele mai dificile și abstracte calcule, reușind să cucerească și să captiveze cu narațiunea lui sfătoasă, cu verva și elocința lui scânteietoare: Vrânceanu, în schimb, era mai rece, sobru, taciturn și distant, iar maniera sa de a preda era directă și precisă, fără flori retorice și incursiuni în ogorul literelor, se cantona strict în imperiul științei; Moisil făcea dese "escapade în filosofie și literatură", fiind atras mai ales de *orizonturi;* Vrânceanu nu neglija nici el orizonturile, dar îl ademeneau mai mult *profunzimile* și, sondând în ele, încă de la vârsta de 26 de ani, va deveni celebru în întreaga lume prin descoperirea acelor *spații neolonome* pe care matematicienii de pe toate meridianele le mai numesc și *spații Vrânceanu...*

Autor al peste 300 de lucrări științifice (tratate, cursuri universitare, manuale, studii, articole, recenzii etc.), Gheorghe Vrânceanu este cunoscut în primul rând ca geometru, fiind creatorul *Școlii de geometrie diferențială globală* din București, școală cu puternice reverberații în domeniile *mecanicii analitice* și *fizicii teoretice.* Contribuțiile lui în domeniul geometriei diferențiale nu sunt cu nimic mai prejos decât cele ale unor E. Cartan, J.A. Schouten, F. Darboux, V. Wagner sau L. Biaschke. Multe dintre lucrările sale au fost consacrate *spațiilor neolonome, spațiilor Riemann, spațiilor cu diverse conexiuni, proprietăților globale ale grupurilor aLie, invarianții ale ecuațiilor cu derivate parțiale de ordinul al doilea* (teorema lui Vrânceanu), *teoriei relativității generalizate.* Lucrările sale fundamentale: *Spațiile neolonome* (1936), *Curs de geometrie analitică și proiectivă* (2 vol., 1943, 1945), *Lecții de geometrie diferențială* (4 vol., traduse în limbile franceză și germană), îl situează pe autorul lor – am mai spus-o – alături de cei mai mari geometri ai lumii, iar descoperirea spațiilor neolonome și aplicațiile lor multiple, în special în mecanică, constituie contribuția sa fundamentală în prelungirea căreia s-au înscris lucrările unor alți iluștri matematicieni de la noi,

dintre care amintesc: M. Haimovici, I. Grindei, R. Miron ş.a. În lumea specialiştilor, numele lui Gheorghe Vrânceanu este totdeauna pronunţat cu respect şi admiraţie, căci opera lui nu s-a redus doar la geometrizarea sistemelor mecanice, la extinderea programei de la Erlangen, la metoda congruenţelor, ci şi la fundarea Institutului de Matematică al Academiei Române, la formarea a sute de specialişti de înaltă clasă – profesori şi cercetători – la organizarea a numeroase manifestări matematice naţionale şi internaţionale, el însuşi fiind un admirabil animator şi un conferenţiar fermecător. *Doctor Honoris Causa* al universităţilor din Bologna şi Iaşi, membru a numeroase şi prestigioase institute şi societăţi matematice străine, el a fost unul dintre cei mai străluciţi mesageri ai ştiinţei româneşti. Numeroase universităţi şi societăţi academice din Praga, Roma, Neapole, Bologna, Colège de France, Varşovia, Ulan Bator, Princeton, Beijing, Shanghai, Nankin, Moscova, Leningrad, Berlin, Londra, Cracovia, Brno, Stockholm, Salamanca, Geneva, Kiev etc., l-au primit ca oaspete distins şi conferenţiar de înalt şi binemeritat prestigiu.

În 1979, Gheorghe Vrânceanu se stinge din viaţă, încărcat de bătrâneţe şi glorie, cu conştiinţa datoriei împlinite şi mândru că nu l-a dezamăgit' pe G. Arnăuţescu – omul care i-a pus pentru prima dată aritmetica în mână şi a investit atâta încredere în el. Gh. Vrânceanu nu numai că n-a dezamăgit pe nimeni, ci a reuşit să scoată în lume, la lumină, cum se spune, numele micului cătun Valea Hogii – cu oamenii lui harnici, modeşti şi tăcuţi – răzbunând, ca să mă exprim aşa, anonimatul lui de veacuri, căci istoria matematicii româneşti consemnează că marele geometru la Valea Hogii a văzut lumina zilei, fiind fiul ţăranului sărac Costache Vrânceanu...

Autorul "Existenței tragice"

În fața profesorului D.D. Roșca m-am simțit întotdeauna student și, cred, nu numai eu; stocul de informații nespus de întins, cunoașterea desăvârșită a istoriei filosofiei universale, spiritul său extrem de ascuțit și percutant (structurat prin excelență dialectic), marea lui forță de *sinteză* și *analiză* etalată atât în lucrările cât și în cursurile sale memorabile, precum și stilul impecabil în care știa să-și îmbrace gândurile cele mai adânci și suple – iată doar vag schițate virtuțile profesionale ale unui dascăl cunoscut și apreciat nu numai în țară, ci și peste fruntariile ei.

Într-adevăr, o personalitate ireductibilă – fascinantă și puternică – și care te subjuga prin siguranța și întinderea nebănuit de mare a științei și culturii sale, prin prospețimea permanentă a minții lui obișnuite să se ridice la înălțimi amețitoare, prin calmul, naturalețea și modestia lui proverbiale, în sfârșit, prin disponibilitatea veșnică a inimii lui, trădată de privirea-i ageră și iscoditoare, în neastâmpăr perpetuu. Făptura lui mică, delicată, contrasta vădit cu privirea aceea vulturească, sfredelitoare, de care am amintit, iar chipul său brăzdat de sute de cute și crețuri proeminente te făcea să te gândești, fără să vrei, la disciplina severă, vecină cu asceza, a muncii acestui cărturar de primă mărime în cultura noastră, la căutări înfrigurate și zbuciumul răscolitor reclamate de orice act de creație autentică; la tensiunea și încordarea supremă a celui ce s-a avântat spre piscurile semețe ale abstracției filosofice, la uitare de sine, la renunțări și suferințe sau, poate, interminabile insomnii cu ore de veghe până în zori. Căci D.D. Roșca, se știe, n-a fost numai un dascăl exemplar al școlii noastre filosofice superioare, ci și creatorul unui sistem de gândire propriu, original, autorul a numeroase cărți și studii unanim cunoscute și apreciate de către toți *iubitorii de înțelepciune* de la noi.

Titlurile lucrărilor lui "D.D." – cum îi spuneau studenții și prietenii - *Existența tragică*; *Influența lui Hegel asupra lui Taine*; *Linii și figuri*; *Puncte de sprijin*; *Însemnări despre Hegel* și altele, vorbesc nu numai despre regimul nebănuit de larg al preocupărilor lui "D.D", ci și despre

un gânditor care ştia să scrie filosofia *adânc* şi *convingător*, cu *profunzime*, iar stilul şi fraza acestei filosofii sunt – am mai spus-o – de o *precizie* şi *eleganţă* de-a dreptul captivante.

În fruntea lucrărilor lui D.D. Roşca stă, fără îndoială, *Existenţa tragică* – operă cunoscută şi peste hotare, de *sinteză filosofică*, în care eminentul gânditor îşi prezintă propria sa viziune despre lume şi om. Rod al unor îndelungi şi inspirate meditaţii, clădită pe argumente cântărite în balanţa unei minţi de *o singulară* şi *necontestată precizie critică*, cartea aceasta propune *o atitudine eroică* în faţa existenţei căci, în ciuda indiferenţei glaciale a universului, omul poate crea o lume tot mai raţională, mai dreaptă, mai bună şi mai frumoasă. *Existenţa tragică* a dat naştere, încă de la apariţia ei, la numeroase şi contradictorii aprecieri. Nu-mi propun, fireşte, să le inventariez aici, ci doar să amintesc faptul că, unii comentatori *grăbiţi* şi cu *peniţa strâmbă*, pornind mai mult de la titlul lucrării, au văzut în autorul ei "un kierkegaardian, întristat de condiţia tragică a umanităţii" şi i-au caracterizat concepţia, la fel de eronat, printr-un "agnosticism total şi un pesimism excesiv". Nu contestăm, desigur, existenţa unor accente de subiectivism existenţialist în *Existenţa tragică*, dar în articulaţiile ei intime şi-n încheieturile ei adânci, cartea aceasta e un *îndemn lucid* la *acţiune* şi *faptă*, sugerând omului că pe *căile raţiunii* şi *experienţei* poate să desprindă *un sens al vieţii sale*, poate să construiască o *etică* bazată pe *datele experienţei* şi ale *meditării* asupra acestor date. "Tragicului existenţial – observa Ath. Joja – Roşca îi opune o morală bărbătească, precum şi o analiză raţionalistă chiar a datelor iraţionale".

Pe această linie, D.D. Roşca susţinea că *rezonabilul*, *binele*, *dreptatea*, *generozitatea*, adică *valorile*, nu sunt *aspecte iluzorii* ale existenţei, ci elemente *constitutive* ale ei tot atât de reale ca şi opusele lor. "Aşa ne putem explica faptul, de foarte reală şi istorică experienţă, că prin valori am reuşit câteodată să transformăm radical existenţa umană".

Ca gânditor raționalist D.D. Roșca își manifesta nu numai încrederea în gândirea umană și facultățile ei cognitive, credința robustă în valorile culturii și ale civilizației, ci speranța într-o umanitate mai *elevată* și mai *înțeleaptă*, aptă să înțeleagă absurditatea războaielor, fanatismelor și exceselor de divese nuanțe care, nu în puține rânduri, au reușit din nefericire să încurce rosturile acestei lumi. *Existența tragică*, departe de a sfârși printr-un "agnosticism total", constituie, dimpotrivă, o *caldă pledoarie* pentru *cunoaștere* și *acțiune*, pentru *activitatea eroică* – modelatoare și creatoare de *destine noi, demne, libere și ferite de servituți.*

În numeroase discuții pe care le-am purtat cu eminentul cugetător mi-a explicat, cu argumente foarte greu de respins, că în opinia sa, filosofia nu se reduce numai la realizarea unor *mari sinteze* explicative, ci totodată, subiectul cunoscător ia și o *anumită atitudine* față de realitate, *reacționează afectiv* înaintea ei. În felul acesta, "alături de o sumă de cunoștințe în principiu obiective care, închegate într-un tot unitar, urmăresc să ne dea o imagine de ansamblu despre lume, filosofia este și luarea de atitudine în fața acestei imagini, este valorificare, este ierarhizare de forme esențiale de existență, ierarhizare făcută pentru a determina locul și importanța omului și a valorii lui în lume. Operație în procesul căreia factorul emoțional al sufletului omenesc (factor tot atât de real și de însemnat ca și cel intelectual) joacă un rol de prim ordin, deși cel mai adesea în cel mai ascuns plan. Gândirea filosofică, în sensul autentic al acestei noțiuni, este de neconceput fără această reacție față de existență luată ca totalitate. Aceasta fiindcă omul nu e numai inteligență înregistratoare a realității ce-l înconjoară și din care face parte, ci este și afectivitate care reacționează emoțional în fața datelor furnizate de inteligență".

La D.D. Roșca cunoașterea devine o *sursă* și un *mijloc* pentru *ameliorarea* vieții omului, iar *cultura*, *activitatea spirituală* în general se instituie ca singure modalități capabile să-l *propenseze* pe individ să trăiască viața mai *intens* și mai plenar. Neignorând *determinismul naturii*, destinul oarecum impus din afară, faptul că omul e amenințat

adesea să fie zdrobit de forțele oarbe ale existenței, "D.D." arată că individul nu poate sfârși totuși ca un învins, datorită gândirii lui; căci în *rațiune* stă *adevărata grandoare* a omului.

Pornind de la aceste comandamente și de la credința nestrămutată în progresul omenirii, autorul *Existenței tragice* îndeamnă pe om la luptă și acțiune pentru ameliorarea condițiilor de viață, pentru *convertirea* destinului său impus oarecum din afară, în *destin plăsmuit de el însuși.* În anii întunecați ai fascismului, raționalistul D.D. Roșca nu numai că a apărat cu fermitate valorile perene ale culturii naționale și universale, dar s-a ridicat cu tărie împotriva celor care propovăduiau "dreptul pumnului" și teroarea, apelând la *luciditate*, *rațiune* și *cumpătare.*

Spirit original și adânc pătrunzător, susținut de o vastă cultură, D.D. Roșca și-a înscris numele printre cei mai reprezentativi gânditori raționaliști de la noi, ca un remarcabil dascăl și pedagog pe care l-a avut școala superioară românească.

ANDREI OȚETEA: *Vocația istoriei*

Deși nu mă pot lăuda c-am fost în viața mea de elev un foarte asiduu cititor de istorie, mi-am procurat *Renașterea și Reforma* a lui Andrei Oțetea încă din ultimul an de liceu. Nu bănuiam atunci ce tezaur de cunoștințe, ce modele de metodă riguroasă și ce demonstrații elegante și subtile, convingătoare și adânci ascunde în ea știința istoriei când este făcută cu talent și dăruire, cu generozitate, de către un cunoscător abil și adânc al tainelor ei, cum a fost cel a cărui personalitate științifică mă încumet s-o evoc în rândurile ce urmează.

Pe Andrei Oțetea (1894–1977), membru al Academiei Române, fost rector al Universității "Al. I. Cuza", director al Teatrului Național din Iași și colaborator la *Viața Românească*, l-am cunoscut mult mai târziu, în anii studenției mele, și grație unor întâmplări care nu prea "mă pun într-o lumină favorabilă, căci mă volatizam", împreună cu vreo cinci–șase colegi, de la cursurile și seminariile "cuiva" fără chemare și fără farmec (mazilit pentru motive pe care politețea mă oprește să le zic), preferând amfiteatrul profesorului Oțetea care preda pe atunci un neuitat și admirabil curs de istorie modernă universală. Ceea ce ne atrăgea la Andrei Oțetea era nu numai întinderea erudiției, frumusețea și profunzimea gândului, ci și sinceritatea simțirii, în contrast cu cel fără chemare, pedant și cam greoi, cu gesturi țepene, dar cu știință subțire și găunoasă, și care avea naivitata de-a lua în serios lucruri care, după 1964, au ajuns de râsul copiilor. Desigur, recunosc, nu-i frumos și nici corect să fugi de la cursuri; dar, cum cel amintit tortura nu numai istoria, ci și gramatica, merita, zic eu, să riști chiar o sancțiune pe linie de decanat. Numai că, decanul nostru, regretatul Ath. Joja, nu se grăbea niciodată să ne execute, deoarece anumite situații de pe la cursurile noastre îi mai ajungeau totuși la ureche... Andrei Oțetea atrăgea în amfiteatrul său nu numai pe colegii mei dornici să ia contact cu istoria cea mare și autentică, ci și pe studenți de la alte facultăți, chiar tehnice, avizi să-și nutrească mintea cu adevăruri.

Acad. Andrei Oțetea era un ardelean dintre aceia harnici și dârzi, care-și iubesc glia ca pe propriul lor suflet, iubesc adevărul și

dreptatea, omenia și cinstea, nu se sperie de necazuri și greutăți, iar când se apucă de o treabă, nu mai cunosc liniștea până ce n-o aduc la bun sfârșit. Născut în Sibielul Sibiului la 5 august 1894, în acel ținut fermecător, cu munți falnici și brazi înalți, cu izvoare limpezi și poieni îmbătătoare, Andrei Oțetea era un coborâtor dintr-o vrednică familie țărănească, modestă și așezată, dar dârză și aprigă în tot ceea ce întreprindea. De la părinții săi a deprins nu numai patima muncii îndârjite, dragostea de neam și de vatră, ci și acel respect pentru adevăr și justiție, pentru om și demnitatea lui. Dragostea pentru istorie i-a insuflat-o învățătorul lui din Sibiel, iar la Sibiu și la Brașov, unde și-a făcut studiile liceale, dascălii săi de istorie l-au făcut să hotărască definitiv asupra profesiei de mai târziu. Încă de pe vremea când se afla pe băncile liceului din Sibiu, elevul Andrei Oțetea, împreună cu alți câțiva colegi, editează revista *Izvorul* care, în ciuda formatului ei modest și a scurtei sale vieți, avea un caracter nedisimulat militant și patriotic, fapt atestat și de măsurile disciplinare luate împotriva viitorului mare istoric, de către oamenii monarhiei dualiste, care decid transferarea elevului "nesupus" în orașul de sub poalele Tâmpei. Studiile universitare nu și le-a făcut în țară, ci la Paris, unde a poposit imediat după actul *Marii Uniri* din 1918, unde, împreună cu un grup de studioși transilvăneni, a beneficiat de o bursă de studii, rămânând în capitala Franței vreme de șapte ani. După ce și-a luat licența în litere, în 1922, Oțetea își trece doctoratul, tot la Paris, în 1926, cu o teză intitulată *François Guichardin. Sa vie publique et sa pensée*. Format sub înrâurirea unor mari istorici francezi (André Siegfrid, Henri Hauvette, Ch. Diehl, Henri Hauser ș.a.), eminentul istoric român a manifestat de tânăr o nedisimulată independență intelectuală, formându-se pe deasupra influențelor primite, creându-și o viziune proprie și un stil personal de a preda și a scrie istoria. Fiind un asiduu cititor și un om dedicat doar studiului, Oțetea și-a făurit nu numai o cultură impresionantă, ci și o manieră proprie, originală de-a interpreta faptele și evenimentele, care se află în deplină concordanță cu materialismul istoric. Cine parcurge opera

sa – bogată și de mare prestanță șiințifică – simte imediat siguranța fundamentului pe care autorul își clădește construcția sa, soliditatea informației, tonul precaut și măsurat, eleganța argumentării și limpezimea cristalină a verbului său neasemuit. Istoriografia românească a avut în Andrei Oțetea pe unul dintre cei mai străluciți mesageri ai săi, pe savantul de mare erudiție care ne-a lăsat o operă nu numai întinsă, ci și de mare prestigiu și autoritate, un istoric cu un har neîntrecut, dar și un dascăl exemplar, un adevărat model de personalitate universitară ce și-a încântat și cucerit auditoriul nu numai prin talentul, experiența și harul lui la catedră, ci și prin felul său de a fi, plin de tact și solicitudine, modestie și bunăvoință.

Lucrările lui Andrei Oțetea, publicate în limbile română, cât și franceză sunt, cu mici excepții, lucrări de sinteză, analizând teme majore și de largă respirație, fapt atestat chiar din teza sa de doctorat susținută la Sorbona (1926) și consacrată lui Francesco Guicciardini. În general, activitatea științifică a academicianului Oțetea s-a înscris în prelungirea acelei tradiții istoriografice românești – mari și luminoase – inaugurate de Dimitrie Cantemir și dusă mai departe de către A.D. Xenopol și Nicolae Iorga, tradiție care a îmbinat atât de fericit preocupările de istoriografie românească cu cele de istoriografie universală, căci înțelegerea trecutului poporului nostru nu poate face abstracție de contextul internațional în care s-a plămădit și afirmat. Așa se explică faptul că, alături de lucrările lui Oțetea de istorie medie și modernă românească, consacrate unor probleme fundamentale, cum ar fi: relațiile agrare și comerțul în epoca feudală, mișcarea revoluționară din 1821, răscoala din 1907 etc., el dedică lucrări de mare amploare și respirație privitoare la chestiunea orientală din secolul al XVIII-lea, Renașterii, Reformei fundamentate, toate, pe sănătoasa concepție materialistă a istoriei îmbrățișată de ilustrul nostru istoric încă din 1938. *Contribution à la Question d'Orient* (1930); *Concepția materialistă a istoriei ca metodă de cercetare și expunere* (1938); *Tudor Vladimirescu și mișcarea eteristă în țările românești* (1945); *Renașterea și Reforma* (1941); *Renașterea* (1964)

sunt cele mai apreciate și cunoscute. Dacă adăugăm la toate acestea, activitatea sa de redactor responsabil al volumelor II și III din *Istoria României* și munca sa depusă ca editor de documente, periodice, director al Institutului de Istorie "Nicolae Iorga", coordonator de volum, autor de cursuri universitare și manuale de liceu, atunci ni se va contura și mai precis imaginea acestui exemplar cărturar care, vreme de peste o jumătate de veac, a fost unul din glasurile cele mai autorizate și ascultate ale istoriografiei noastre. *Renașterea* și *Reforma* din 1941 și *Renașterea* din 1964, de pildă, îl situează pe autorul lor alături de cei mai prestigioși cercetători din Europa în aceste domenii atât de complexe și de controversate și, alături de Ramiro Ortiz, P.P. Negulescu, Mircea Eliade, Nina Façon, Al. Balaci, Edgar Papu, Zoe Dumitrescu-Bușulenga ș.a., Oțetea și-a adus contribuția decisivă la înțelegerea corectă și nuanțată a acelei epoci mărețe și eroice din istoria umanității, epocă pe care Fr. De Sanctis a numit-o atât de inspirat *aurora vremurilor moderne*.

Eminentul nostru istoric a fost nu numai un cercetător de mare deschidere și vocație, un excelent organizator și îndrumător, ci și, în egală măsură, un dascăl de mare autoritate și prestigiu, care reușise să-și formeze încă de tânăr, printr-o ambiție și dăruire exemplare, o solidă și întinsă cultură de specialitate, alături de o impresionantă cultură generală pe care reușea s-o reactualizeze printr-o memorie ce nu dădea niciodată greș. Și încă ceva. Profesorul Oțetea știa să predea o istorie captivantă și densă, elevată și plină de tâlc, o istorie făurită nu doar din amănunte – nume, ani, localități și lupte – ci una născută din meditație și intuiție, care te îndemna la reculegere și reflecție. Istoricul are, într-adevăr, nevoie de fapte, de amănunte, dar dacă nu încearcă o sinteză, o interpretare a lor poate rămâne împotmolit în ele, asemenea călătorului cu multe bagaje și care vrea să le ducă pe toate la destinație...

Activitatea științifică și didactică a lui Andrei Oțetea s-a desfășurat atât la Iași (1927–1947), cât și la București (1947-1977) și a fost norocul celor două vestite Universități să numere printre dascălii lor

pe acest om de mare talent și de întinsa cultură după cum a fost șansa vieții lui să găsească în cele două cetăți academice mediul și dispoziția stimulativă atât de propice etalării tuturor darurilor sale sufletești și intelectuale. Era nu numai un mare studios, ci și un om amabil și îndatoritor, bucuros să ajute și să sprijine pe toți cei pe care-i aprecia. Pe scaunul de director al Teatrului Național "V. Alecsandri", al Institutului de Istorie "N. Iorga", ca și pe cel de rector al Universității "Al. I. Cuza", Andrei Oțetea a rămas același ardelean inteligent și vrednic, intelectual fin și delicat, care și-a atras numai stimă și simpatie.

Andrei Oțetea nu părea făcut, ci născut să fie profesor sau – ca să nu supăr pe cineva – un dascăl nu numai pe placul minții, dar și al inimii. N-am fost – cum a precizat de la începutul acestor rânduri – studentul d-sale; fugeam de pe la cursurile care nu-mi plăceau ca să-l ascult; și, ascultându-l, aproape săptămânal, am adunat în inimă și-n minte amintiri pe care n-am vrut să le țin doar pentru mine. Consider că e o datorie de suflet să plătesc destul de târziu, și cu puterile mele modeste, fascinația și vraja acelor ore de neuitat petrecute sub cupola amfiteatrului ce-ar trebui, cred, să-i poarte, într-o zi, numele.

NICOLAE BAGDASAR sau despre cultul onestității

Băiat de țărani, născut în Roșieștii Vasluiului, în 1896, dintr-o familie numeroasă, profesorul Nicolae Bagdasar era – ca majoritatea locuitorilor acelor plaiuri sărăcăcioase – un om glumeț și sociabil, o fire comunicativă – cum ar fi zis Goethe – nefiind nevoie de nici un protocol ca să-l abordezi. Ca și fratele său – marele medic Dumitru Bagdasar, fondatorul Școlii românești de neurochirurgie, Nicolae Bagdasar a dus viața studentului strâmtorat, tatăl lor neavând nici măcar cu ce să le plătească biletele de tren până la București, necum întreținerea la studii în străinătate. Totuși, frații Bagdasar – Dumitru și Nicolae – răzbesc, cu o dârzenie și o ambiție specific țărănească, nu numai să-și termine strălucit studiile liceale și universitare, ci să-și continue desăvârșirea profesională peste graniță; Dumitru în Statele Unite, iar Nicolae în Germania. Nicolae Bagdasar, al cărui portret încerc să-l creionez aici, era cu trei ani mai mic decât fratele său, iar când și-a terminat doctoratul la Berlin, în 1926, a cheltuit "cu formalitățile nemțești" de susținere a tezei – cum zicea el, glumind – și banii necesari întoarcerii în țară. Atunci, din spirit de solidaritate, directorul și elevii liceului din Bârlad, unde ilustrul gânditor învățase, au adunat, la repezeală, suma necesară, scoțându-l astfel dintr-o grea încurcătură. Printre cei care au contribuit la acest gest camaraderesc se afla și un consătean al lui Bagdasar – reputatul filolog român Gheorghe Ivănescu, de la care am aflat, de fapt, amănuntul acum relatat.

L-am cunoscut pe profesorul Nicolae Bagdasar la București, în timpul studenției, în 1953, prin bunăvoința scriitorului Constantin Nonea, care m-a recomandat drept "băiat silitor" și vreme de cinci ani încheiați m-am bucurat de prietenia și sprijinul acestui om admirabil, cerându-i permanent sfaturi și mici ajutoare bănești (cu împrumut, firește, și pe termen scurt), căci nici d-sa n-o ducea în huzur. N-a trăit, de fapt, niciodată la adăpost de intemperiile sociale, prea întreg sufletește și prea cinstit, ca să nu simtă povara grea a clasei lui dezmoștenite, a acelor oameni mucaliți și harnici, strâmtorați, dar demni, care nu-și puteau îngădui luxul să citească o carte, decât

numai atunci când îi lăsau munca grea și nevoile. Bagdasar s-a format la laminorul multor suferințe și renunțări; era un om dârz și dintr-o bucată, cum se zice, adică aparținea acelor firi, nu prea numeroase, a gânditorilor care, în fața vieții și a frământărilor ei, nu se pierd așa, cu una, cu două, ci reacționează independent și prompt, plini de bun simț, echilibru și dreptate socială. Bagdasar era un om modest, bun și prietenos, care ura reclama și diletantismul. Spre deosebire de acei dascăli ermetici și glaciali, care știu să te țină "la distanță", crezând că valoarea științei lor e direct proporțională cu numărul celor care reușesc să-i îndepărteze de la dânsa, el era parcă anume făcut să câștige mintea și sufletul studenților și colegilor săi mai tineri. Natural și plin de toate darurile ce le-a primit direct din mâinile Minervei, Bagdasar era un dușman hotărât al improvizației, dar și al mofturilor și al ifoselor cărturărești, bătându-și joc de toți cei care aveau predilecție pentru discursul încâlcit sau bombastic, pentru "salatele metafizice" cum, inspirat, numea el încercările unora dintre confrații lui mai tineri de-a ascunde sărăcia ideilor prin abundența cuvintelor... Cultiva un soi de ironie fină și spumoasă – gen Montaigne – și împărtășea credința – la care am subscris întotdeauna necondiționat – că profunzimea și rigoarea unei gândiri nu se diluează cu nimic atunci când ajung să se comunice fericit. El știa, ca puțini alții, să se facă înțeles, să comunice cele mai înalte gânduri în maniera cea mai firească, mai directă și mai fericită. Spirit foarte cultivat și speculativ, profesorul Bagdasar mă fascina prin subtilitatea argumentelor lui, prin cultura și informația sa de cea mai serioasă și aleasă factură, încât, după fiecare întâlnire cu el, aveam senzația că uitasem tot ceea ce citisem și învățasem până atunci.

Spre deosebire de L. Blaga, M. Ralea, I. Petrovici, D.D. Roșca ș.a., Nicolae Bagdasar nu era un stilist: paginile sale sunt foarte sărace în imagini plastice, sensibile, căci gânditorul acesta n-a îndrăznit aproape niciodată să-și pună la treabă fantezia pentru a se exprima meșteșugit. Dar dacă această predilecție a sa spre un fel de simplitate elegantă împrumuta scrisului său o anumită liniaritate, preciziunea și

conciziunea lui, în schimb, nu sunt lipsite deloc de farmec, răscumpărând prin profunzimea gândului absența podoabelor ispititoare ale retoricii de care am amintit. Lucrările lui: *Teoria cunoștinței*; *Filosofia românească de la origini până astăzi*; *Teoreticieni ai civilizației*; *Din problemele culturii europene*; *Noțiunea de valoare teoretică la Rickert*; *Filosofia contemporană a istoriei* ș.a. ni-l recomandă pe Nicolae Bagdasar ca pe un cercetător extrem de subtil și percutant, sobru și convingător, un savant echilibrat și onest, care a știut să îmbine totdeauna fericit spiritul de rigoare cu spiritul de finețe. Analizele lui suple, pline de miez și încărcate permanent de semnificații adânci și multiple, poartă marca unei gândiri mereu proaspete și pătrunzătoare, lipsită de prejudecăți, apetentă de obiectivitate, de deschidere amplă, de adevăr. Gânditor subtil, dublat de un erudit de primă mărime, Nicolae Bagdasar a întreprins una din cele mai pătrunzătoare și adânci analize a filosofiei universale moderne și contemporane, iar în *Filosofia românească de la origini până astăzi* el a realizat, alături de Tr. Herseni și St. Bârsănescu, unul dintre cele mai serioase și docte tratate din câte s-au scris vreodată la noi pe această temă. Dacă adăugăm la cele de mai sus munca depusă de el la coordonarea celor cinci volume de *Istoria filosofiei moderne*, *Antologia filosofică* (Filosofii străini) scoasă împreună cu V. Bogdan și C. Narly, precum și remarcabilele sale traduceri din Immanuel Kant (*Critica rațiunii pure* și *Critica rațiunii practice*), numeroasele lui colaborări la revistele de specialitate din țară și de peste fruntariile ei, atunci vom înțelege corect contribuția inestimabilă a acestui profesor exemplar la îmbogățirea și augmentarea *cogitațiunii* – sector privilegiat al oricărei culturi. Și încă ceva: preocupările și studiile sale în domeniile axiologiei, logicii, teoriei cunoașterii, filosofiei culturii și a istoriei stau mărturie despre un gânditor raționalist și umanist, deopotrivă, cu o largă deschidere spre toate zonele ce cad sub incidența reflecției filosofice, un gânditor care n-a vrut să-și lase numai o singură "ferăstruică" sufletului său.

Nu l-am avut profesor pe Nicolae Bagdasar. Fac parte dintr-o generaţie relativ mai tânără care, în momentul când lua loc pe băncile cogitaţiunii, ilustrul dascăl se retrăgea (nu chiar cu voia sa) în 1949, în rândul cercetătorilor. Totuşi, atât semnatarul acestor modeste rânduri, cât şi colegii mei, am învăţat, toţi, primele taine ale meseriei, cum se spune, după cărţile şi tratatele sale, iar primul care ne-a înlesnit accesul la ele a fost însuşi decanul nostru – Ath. Joja – cărturarul luminat, iubitor al Sophiei şi al literelor deopotrivă, duşmanul tuturor limitărilor şi îngrădirilor dogmatice. De fapt, atât de la Ath. Joja, cât şi de la Nicolae Bagdasar am reţinut că necazurile cele mari ale filosofiei n-au prea venit atât de la adversarii ei, cât mai ales de la "prietenii" ei, de la acei "prieteni" care au transformat-o într-o limbuţie formalistă lipsită de concept, de orice vlagă şi viaţă, într-un instrument pur oratoric, pus în serviciul unei arguţii superflue şi a unei imaginaţii fantastice. Nu o astfel de filosofie promova Bagdasar; el, dimpotrivă, cultiva una viguroasă şi consistentă – încărcată de sensuri – apetentă permanent de esenţele cele tari şi perene şi care trebuia să devină nu numai instrumentul călăuzitor al oricărei activităţi teoretice elevate, busola savantului şi omului de litere deopotrivă, ci şi ghidul indispensabil al oricărei activităţi practice sau cu reverberaţii în planul concret, imediat. Filosofia promovată de Bagdasar nu era însă destinată să satisfacă doar capriciile şi gusturile unui cerc restrâns de iniţiaţi, de "specialişti", ci ea se instituia într-un act de cultură larg, cuprinzător, într-un bun general al întregii Cetăţi, conferind astfel dimensiuni şi funcţiuni noi unei discipline de ale cărei virtuţi militante şi formative ilustrul gânditor nu s-a îndoit niciodată.

Nicolae Bagdasar a fost nu numai unui dintre cei mai productivi gânditori, care a contribuit, cu râvnă şi talent, la cunoaşterea patrimoniului gândirii filosofice universale şi naţionale, la augmentarea statutului filosofiei în şcoala noastră superioară, ci el a fost, în egală măsură, un mare prieten şi îndrumător al tineretului studios pe care

l-a educat în spiritul muncii și al respectului valorilor, în spiritul dragostei față de țară și față de cei care trudesc – în fabrici și pe ogoare – pentru dezvoltarea și înălțarea ei.

Deoarece eram "aproape consăteni", cum îi plăcea să spună, îl vizitam destul de des, mai ales în ultimii doi ani ai studenției mele, iar când am părăsit definitiv Capitala, în vara anului '58, profesorul Bagdasar mi-a dăruit câteva dintre cărțile sale, printre care și *Teoria cunoștinței*, cu următoarea dedicație: "Lui Titus Raveica, cu prietenie, această carte a anilor lui tineri". Au trecut de atunci aproape trei decenii și ori de câte ori dau peste cărțile lui în bibliotecă îmi revine în minte chipul generos și blând al acestui erudit de primă mărime, sârguincios și cordial, care toată viața sa a trăit în mijlocul cărților și al tineretului.

Cu MIRCEA SAVUL printre roci, cristale și metafore

Un alt nume ilustru care a oficiat cu un succes remarcabil la *Alma Mater* și care nu poate lipsi din *Memoria amfiteatrelor* este cel al marelui geolog și geochimist român Mircea Savul (1895–1964), savant de reputație internațională, erudit de marcă și dascăl de o elevată ținută intelectuală.

Pasiunea lui Mircea Savul pentru geologie și geochimie a fost atât de totală, încât n-a mai prea lăsat loc aproape nici unui alt sentiment secundar. L-au atras, încă din fragedă copilărie, rocile și cristalele, petrografia formațiilor eruptive și a formațiilor metamorfice – acele pietre ciudat decupate și cu forme curioase, create de natura ingenioasă, acele cratere și formații eruptive care amintesc de peisajul selenar, cavernos și trist, mărturie a furiilor vulcanilor clocotitori din ere preistorice, scuipând flăcări și noroi, în urgia lor devastatoare. La Repedea și în Carpații Apuseni, în zorii veacului acestuia, Mircea Savul se întreba – cum o făcuse cu veacuri în urmă și Leonardo da Vinci – în fața peșterii de pe Monte Albano: "Ce înseamnă acele scoici ale mărilor demult încrustate în straturile pietroase – oare Pământul, cunoscându-și nemernicia, își ascunsese rușinea sub mare?" Profund mișcat de aceste vestigii misterioase ale unei vieți apuse, de scoicile acelea de care am amintit, dăltuite în stânci și roci, de osemintele animalelor preistorice și crustacee ciudate – ca și cum o mare vijelioasă le-ar fi aruncat acolo, sus, și le-ar fi lăsat uitate – el își instalează în casa părintească din Iași, într-un ungher ascuns privirilor curioase, primul său "laborator" de geologie (era elev abia în clasa a IV-a). Așa cum povestește Radu Cernătescu (colegul său de bancă de la școala primară), Mircea Savul își petrecea tot timpul liber numai "printre roci și cristale", căci restul lucrurilor din jurul său îl lăsau indiferent și rece. Marele geolog știa, încă de pe băncile școlii primare, profesia pe care o va îmbrățișa, iar pilda vieții lui poate constitui, cred, un îndemn și un exemplu pentru generațiile ce vor veni.

Aplecat spre meditație și melancolie, harnic și extrem de serios,

prea matur pentru un tânăr de vârsta lui, stăpânit de o curiozitate nepotolită, el se avântă, cu tot elanul ființei lui, spre descifrarea misterelor acelor formații metamorfice în care natura în milenara ei prefacere – deranjată, parcă, de indiscreția oamenilor – și-a ferecat cu străşnicie povestea trecutului ei frământat.

Când ceilalți colegi de vârsta lui abia dacă văd dincolo de paginile abecedarului și nu se mai satură de joacă, Mircea Savul adună febril eșantioane pentru laboratorul lui și "devorează" zeci de cărți, discutând grav cu dascălii săi complicatele probleme ale petrografiei și mineralogiei, neacordându-și, decât foarte rar, câteva clipe pentru hârjoană. De tânăr are un cult înnăscut pentru natură, pentru ordine și disciplină și o sete înfrigurată de a ști, de-a scruta; ochiul său ager, fin și pătrunzător nu scapă nimic; iar când nu poate pleca în excursii, vara, ca să-și procure material, se retrage în livada casei părintești și citește ore întregi.

Genitorii lui Mircea Savul – asemeni părinților majorității marilor noștri oameni de știință, prozatori și poeți – erau oameni modești și strâmtorați; tatăl său, Anton Savul, era un mic funcționar la Primăria Iașului, iar mama, Zoe Savul, casnică. Viitorul savant a urmat școala primară în orașul natal, între 1902–1906, iar după absolvire se înscrie la *Liceul Național*, pe care-l va termina, strălucit, în 1914. După obținerea bacalaureatului, îl vom întâlni student la Facultatea de științe a Universității "Al. I. Cuza", secția de geografie, pe care o va absolvi în 1918. In perioada anilor 1916–1919 a luat parte, în calitate de combatant, la primul război mondial, cu gradul de locotenent în rezervă, în Regimentul 12, Artilerie.

Marea lui pasiune pentru geologie și chimie a făcut ca la Universitate să fie socotit, încă din primul an de studii, un element excepțional dotat, iar ilustrul profesor Vasile Buțureanu l-a oprit la laboratorul său, luându-l asistent, imediat ce și-a luat licența. Activitatea didactică și științifică și-a început-o la Facultatea de geografie din Iași, în 1918, unde a funcționat până în 1927, când a fost transferat la Universitatea din București, la catedra neuitatului

dascăl Ludovic Mrazec. Aici, la Bucureşti, Mircea Savul va funcţiona până la 15 ianuarie 1937 (ca lector şi apoi conferenţiar), ocupând, paralel, postul de consilier la Comitetul Naţional de Geologie. In 1937 este rechemat la Universitatea din Iaşi, unde este numit profesor titular la Catedra de mineralogie, post pe care l-a ilustrat atât de exemplar până la săvârşirea sa din viaţă, la 13 mai 1964.

Profesorul Mircea Savul s-a numărat printre cei mai mari specialişti români din domeniul mineralogiei şi geochimiei, cercetările sale au stat la baza deschiderii exploatării unor zăcăminte de care industria românească avea mare nevoie. Cu o pregătire profesională excepţională, cu un har pedagogic înnăscut şi cu o putere de muncă inegalabilă, el a pus temeliile unei prestigioase şcoli de geochimie care s-a bucurat de o largă recunoaştere şi peste fruntariile ţării. Fie-mi îngăduit să amintesc, spre ilustrare, doar un aspect: studiile sale de geotermometrie, cu aplicare practică imediată şi cu o valoare teoretică fundamentală, au făcut să i se încredinţeze conducerea acestui important domeniu de cercetere în cadrul fostelor ţări socialiste. Şi încă ceva: profesorul Savul a făcut parte dintre puţinii mineralogi care cunosc în acelaşi timp şi geologia şi chimia, iar cunoştinţele sale în aceste domenii erau pe cât de adânci, pe atât de întinse.

Mircea Savul era un mare admirator al Naturii; cum venea vara, el lua "calea munţilor"; cu două cămăşi de schimb, pe lângă haina de pe el, un băţ şi o pelerină – care-l proteja şi de ploaie şi de frig; până spre sfârşitul lui septembrie, nimeni nu-l mai putea zări prin Iaşi. L-am însoţit, în verile lui '58 şi '59, în două astfel de excursii (regretata mea soţie i-a fost studentă) şi nu rezist tentaţiei de-a rechema în memorie clipele acelea – cine le poate uita! – de o mare desfătare intelectuală şi sufletească, petrecute în preajma unui dascăl atât de fermecător şi natural, spontan şi spiritual, care era iubit şi preţuit nu numai de studenţii şi colaboratorii lui, ci şi de ciobanii, pietrarii şi minerii munţilor noştri falnici, care nu oboseau niciodată ascultându-l cum povestea – cu şarm şi tâlc – Odiseea straturilor geologice din vremi demult apuse. Mi-amintesc c-am vizitat, împreună, *Peştera Scărişoara*

– adevărată împărăţie a adâncurilor – iar când profesorul a ajuns în mijlocul grupei de studenţi (căci el nu se grăbea niciodată), s-a aşternut o tăcere desăvârşită, o linişte de catedrală: vocea lui blândă şi potolită, amplificată acum prin ecoul peşterii, împrumuta cuvintelor sale o muzicalitate aparte, înălţătoare, o pregnanţă fascinantă, pe care, spre necazul meu, n-o pot reda aici; am simţit-o atunci, în Munţii Apuseni. Era, în vorbele sale, o filosofie pe care n-o poţi găsi în tratatele de specialitate; nişte reflecţii dintre acelea pe care le-am întâlnit numai la marii cărturari – aplecaţi asupra lucrurilor şi ideilor, deopotrivă – şi care reuşea să răvăşească sufletele şi să incite minţile, deşi era vorba doar despre nişte "tăcute şi somnoroase stalactite şi stalagmite". *Erupţiunile de diabaze din nordul Dobrogei*; *Cristalinul munţilor Bistriţei între Dorna şi Borca* – lucrările sale fundamentale – ne vorbesc nu numai despre un mare şi autentic savant, despre un cugetător sagace şi profund, ci şi despre un dascăl cu un mare har literar, un povestitor neîntrecut.

Profesorul Mircea Savul era, în genere, un om ermetic şi tăcut, dar în excursii era de nerecunoscut; devenea exuberant şi glumeţ, pus pe ironii şi chiar pe şotii (o dată, vrând să arate studenţilor cum se traversează fără riscuri, o punte, a căzut în apă chiar spre sfârşitul "demonstraţiei", spre amuzamentul tuturor), mare amator de conversaţie cu oricine s-ar fi întâlnit pe potecile montane. Era un om de talie mijlocie, spre scund, rotofei, cu o frunte enormă, văduvită de păr (probabil încă din vremea studenţiei), cu mers domol şi legănat – de moldovean sadea – şi care nu-şi ieşea din pasul său nici chiar atunci când, în munţi, îl prindeau fulgerele şi trăsnetele norilor grei şi ameninţători, de vară. Mi-amintesc perfect de o asemenea ploaie, care ne-a surprins în Apuseni, în excursia din '59; un spectacol măreţ şi înfricoşător, deopotrivă, pe care nu cred că-l pot uita vreodată; primul meu gând, când am văzut furtuna apropiindu-se, a fost s-o rup la sănătoasa! Profesorul Savul, văzându-mi intenţiile, m-a privit dojenitor, avertizându-mă pe un ton părintesc: *din faţa naturii, dragul meu, nu poţi fugi, căci ea este pretutindeni*... Mi-a explicat apoi, cum

numai el putea s-o facă, netemeinicia fricii mele față de fulgere și trăsnete, asigurându-mă că natura are "mult mai multă grijă de oameni decât au oamenii de ea", dovadă că, *atunci când mintea noastră refuză să mai judece, rămâne* – cum zicea Nicolae Iorga – *o înțelepciune în lucruri*... Mai mult încă: *finețea naturii* – potrivit lui Fr. Bacon – *întrece cu mult finețea minții omenești*...

La finele acelei excursii de neuitat și pline de peripeții, profesorul Mircea Savul, care știa că trudesc pe "ogorul cogitațiunii", a ținut să reamintească, în vreme ce ne luam bun rămas, spre a mă tachina, cuvintele lui Hamlet: *"Sunt mai multe lucruri în cer și pe pământ, decât în toată filosofia voastră...* Ce-aș fi putut să-i răspund?

HARALAMBIE MIHĂESCU : Savantul și clasicistul

Un alt ilustru cărturar crescut și format la *Alma Mater Iassiensis,* a fost Haralambie Mihăescu (1907–1985), membru corespondent al Academiei Române, magistru de înalt prestigiu al învățământului superior clasic, greco-latin, și cercetător de faimă internațională. Bucovinean, prin origine, Haralambie Mihăescu a văzut lumina zilei la 7/20 februarie 1907, în comuna Udești (județul Suceava), coborâtor dintr-o familie de țărani săraci – Domnica și Dumitru Mihăescu – cărora Ursitoarele le-au dăruit 9 copii, Haralambie fiind al doilea născut în această familie numeroasă și care poseda doar un hectar și jumătate de pământ. Cursurile școlii primare le-a urmat în satul natal, apoi, la Suceava, a absolvit Liceul clasic *Ștefan cel Mare,* în mod strălucit, clasându-se primul pe oraș la examenul de bacalaureat din iunie 1928, după ce, în 1925, fusese premiat la concursul societății *Tinerimea română.* La terminarea liceului s-a înscris în toamna lui 1928, la *Universitatea* din Iași, *Facultatea de litere și filosofie,* secția *Filologie clasică,* urmând, paralel, și cursurile secției de *Filologie modernă,* specialitatea *Limba și literatura română.* Pregătirea lui de specialitate s-a realizat sub oblăduirea competentă și generoasă a unei constelații de dascăli de excepție, precum Garabet Ibrăileanu, Al. Philippide, Giorgio Pascu, I. Iordan, I. Bărbulescu, O. Tafrali, P. Nicorescu, C. Papacostea, I.M. Marinescu, C. Balmuș (pe atunci asistent) etc. În iunie 1938 și-a susținut examenul de licență în filologie clasică (cu mențiunea "magna cum laude") și, tot în acest an, la propunerea *Consiliului Facultății de litere și filosofie,* proaspătul absolvent pleacă pentru studii în Italia, la Roma, ca bursier și membru al *Școlii Române (Academia di Romania).* Aici, în capitala Italiei, tânărul studios a rămas până în 1933, depunând o muncă impresionantă în cercetarea latinii populare și rezultatul imediat a fost elaborarea lucrării *La versione latina di Dioscoride. Tradizione monoscritta critica di testo, conno linguistico,* lucrare cu care, în 1936, a obținut titlul de doctor în litere și filosofie al *Universității* din

Iaşi. Lucrarea aceasta, susţinută în faţa comisiei ce număra printre membrii ei pe Iorgu Iordan, Cezar Papacostea, I.M. Marinescu, Paul Nicorescu şi Orest Tafrali, avea să apară publică, în 1938, în prestigioasa revistă a *Şcolii Române din Roma*, "Ephemeris Dacoromana" (VIII, 1938). Haralambie Mihăescu era însă cunoscut publicului cititor încă înainte de apariţia lucrării anterior menţionate prin contribuţiile sale docte şi originale în paginile unor reviste de prestigiu ca *Însemnări ieşene, Arhiva, Revista clasică, Revista critică, Buletinul Insitutului de filologie română "Al. Philippide"* etc. În perioada 1935–1936 a urmat *Seminarul Pedagogic Universitar* şi, până în 1947, a ocupat un post de bibliotecar la *Biblioteca Centrală a Universităţii* din Iaşi. Cariera didactica a acestui eminent dascăl şi cercetător a început în toamna lui 1937, când a fost numit asistent la *Catedra de limba şi literatura greacă*, al cărui titular era atunci Constantin Balmuş, pentru ca în scurt timp să se transfere, tot pe post de asistent, la *Catedra de limba şi literatura latină*. Din această perioadă datează excelenta traducere pe care Haralambie Mihăescu o face din cartea de medicină a lui Dioscoride, intitulată *De materia medica*, publicată la Iaşi în 1938 şi comentată atât de favorabil în reviste prestigioase ca: *Gnomon* (XV, 1939), *Il mondo classico* (1940) şi *Journal of Philology* (LXII, 1941). Să notăm, de asemenea, că în 1938, Haralambie Mihăescu a fost membru al *Şcolii Române* din Paris *(Fontenais aux Roses)*, desfăşurând aici, în capitala Franţei, o fructuoasă muncă de cercetare ştiinţifică şi de popularizare a literelor româneşti. Între 1938–1943, răspunzând unor necesităţi stringente, eruditul profesor începe o laborioasă activitate de traducător din elină şi latină, iar printre tălmăcirile sale, amintesc: *Leucip şi Democrit* (cu o prefaţă de C. Balmuş), Iaşi, 1941; *Heraclit din Efes* (cu o prefaţă de C. Balmuş), Iaşi, 1943; *Arta poetică a lui Horaţiu*, text, traducere, comentariu, Iaşi, 1943. *Trei ani mai târziu*, în 1946, apărea, tot la Iaşi, Tacitus, *Dialog despre oratori*. În perioada 1943–1945 şi-a desfăşurat activitatea ca lector de limba română la *Universitatea* din Frankfurt pe Main, iar apoi, la cea din Heidelberg, dar a intrat în

conflict cu Gestapo-ul, care, de altfel, l-a destituit, căci a avut curajul să țină studenților prelegeri despre Sadoveanu și Arghezi (persecutați, la vremea respectivă, la noi). Revenit în țară, în toamna lui 1945, după o călătorie plină de riscuri și de primejdii, își reia munca de la *Alma Mater* și, în 1947, o dată cu pensionarea lui I.M. Marinescu, Haralambie Mihăescu devine titularul *Catedrei de limba și literatura latină*. În noua sa calitate, el își reia preocupările științifice anterioare, publicând o suită de studii consacrate latinii populare, istoriei literaturii latine și reeditează în colecția "Texte alese" din 1950, la Editura de Stat, traducerile din Heraclit, Leucip și Democrit. În fruntea lucrărilor sale din această perioadă stă, fără îndoială, *Istoira literaturii latine*, apărută la Iași, în 1947, în care autorul a înfățișat, într-o aleasă și plină de eleganță argumentare, doctă și convingătoare întemeiere, drumul pe care această literatură l-a străbătut de la origini până la Cicero. *Istoria literaturii latine,* care s-a bucurat de o primire deosebit de favorabilă din partea specialiștior și a publicului iubitor de înțelepciune, bine, adevăr și frumos, poate fi citită și astăzi cu același interes și profit.

Din nefericire, anul 1950 n-a debutat sub bune auspicii pentru eminentul dascăl care a fost Haralambie Mihăescu; după ce, o vreme, lucrează doar ca lector de limbă latină, în toamna lui 1952 e constrâns să renunțe la cariera universitară, iar injustiția aceasta s-a răsfrânt nu numai asupra lui, ca persoană, ci și asupra instituției pe care o servea cu atâta talent și abnegație. Deși corabia destinului său a fost, în această perioadă, zguduită de talazuri mari și amenințătoare, el s-a comportat ca un adevărat înțelept în mijlocul furtunii, păstrându-și echilibrul și calmul, consacrându-se cu un și mai mare elan muncii de cercetare științifică. După ce, un timp, ocupă posturi ca referent, cercetător cu munca în acord la *Institutul de Istorie*, *Muzeul de Antichități*, *Institutul de Arheologie* București etc., în 1957, la propunerea lui Iorgu Iordan, este cooptat în *Comisia pentru studiul formării limbii și poporului român* de pe lângă *Academie* unde i se creează un post de cercetător în cadrul *Institutului de lingvistică* din

Bucureşti. În ciuda sănătăţii sale şubrede, Haralambie Mihăescu desfăşoară în această perioadă o impresionantă muncă de cercetare şi de traducător şi, după ce în 1956 îi apărea la E.S.P.L.A. volumul *Aristofan, Teatru*, la care realizase introducerea *(Părintele comediei antice)* şi partea esenţială a traducerii comediilor *Pacea, Păsările, Broaştele* (la care a colaborat şi Eusebiu Camilar), în 1960 el dă la iveală excelenta lucrare *Limba latină în provinciile dunărene ale Imperiului roman*, apărută sub egida *Comisiei pentru studiul formării limbii şi poporului român*, şi care reprezintă o carte de căpătâi în materie. Acum amintita lucrare, clădită pe consultarea (ad fontes) a peste 21 000 inscripţii latine, pe numeroase dovezi arheologice, etnologice, antropologice etc., aruncă lumini noi, nebănuite, asupra limbii latine în sud-estul Europei. E suficient, cred, să spun că marele ecou internaţional pe care l-a stârnit lucrarea aceasta în rândul specialiştilor (comentarii favorabile în 45 de reviste din 32 de ţări) atestă nu numai temeinicia şi noutatea punctului de vedere al autorului, ci şi autoritatea deosebită pe care fostul student al lui Al. Philippide a dobândit-o în plan internaţional. Într-adevăr, aşa cum preciza recent profesorul Traian Diaconescu, prin operele unor Haralambie Mihăescu, Th. Simenschy şi Gh. Ivănescu. Şcoala lingvistică ieşeană a ajuns să fie cunoscută şi apreciată în întreaga lume. Şi încă ceva. *Limba română în provinciile dunărene...*, pe lângă meritele arătate, îl are şi pe acela de-a fi identificat, mai bine decât se făcuse până atunci, graniţa dintre teritoriul de limbă greacă şi cel de limbă latină din Peninsula Balcanică. Începând cu toamna lui 1963, Haralambie Mihăescu se transferă la *Institutul de Studii Sud-Est Europene*, pe post de cercetător ştiinţific principal, unde, din 1965, publică în colecţia *Scriptores Byzantini* a Editurii Academiei, *Procopius din Caesarea, Războiul cu goţii*, traducere şi introducere. De asemenea, merită notată contribuţia lui remarcabilă la elaborarea unor volume din colecţia *Fontes Historiae Dacoromaniae* (I. Bucureşti, 1964; II, Bucureşti, 1970; IV, Bucureşti, 1982).

Ca o încununare și o recunoaștere unanimă a meritelor sale deosebite, în februarie 1965 *Academia* l-a ales printre membrii ei corespondenți, iar diferite universități, instituții și societăți academice străine (din Italia, Franța, R.F. Germania, Austria, Marea Britanie, Albania etc), – l-au avut ca oaspete de onoare, invitat pentru a conferința pe teme legate de specialitatea sa. Începute la *Universitatea din Bochum*, în toamna lui 1967, încheiate la *Collège de France*, în iarna lui 1984, aceste conferințe l-au purtat de-a lungul anilor, prin multe orașe europene, iar alegerea lui, în 1975, ca membru în colectivul de redacție al revistei *Philologus* din Berlin mă scutește de alte comentarii. După alegerea sa la *Academie*, Haralambie Mihăescu publică, în 1966, lucrarea *Influența grecească asupra limbii române până în secolul al XV-lea*, lucrare în care autorul aduce noi precizări cu privire la delimitarea teritoriului grecizat și al celui romanizat în Peninsula Balcanică, noi date referitoare la influența bizantină asupra procesului de constituire și evoluție a statelor feudale românești. Voi aminti, de asemenea, două scrieri ale lui Haralambie Mihăescu publicate în 1970 și 1972, tot în colecția *Scriptores Byzantini*, și anume: Mauricius *Arta militară* și Procopius din Caesarea, *Istoria secretă*. La toate acestea aș mai adăuga traducerea operei lui Teofilact din Simocata, *Istorie bizantină, Domnia împăratului Mauricius* (582-604), lucrare apărută în librării chiar în ziua când autorul se stingea din viață... În sfârșit, ca să închei această scurtă trecere în revistă a principalelor sale lucrări, voi spune că o versiune adăugită și îmbunătățită a lucrării *Limba latină în provinciile dunărene ale Imperiului roman* a apărut în 1978, în limba franceză, la București și Paris, sub titlul *La langue latine dans le sud-est de l'Europe*. Ultima lui lucrare *La romanité dans le sud-est de l'Europe*, plănuită să apară în 1985, n-a mai apucat să vadă lumina tiparului; ea a fost dusă la bun sfârșit de către dr. Mihăescu H. Doru-Eugen (fiul savantului) în colaborare cu regretatul mare filolog ieșean Gheorghe Ivănescu și încredințată *Editurii Academiei*.

Scriind aceste modeste rânduri despre viața și opera acad. Haralambie Mihăescu – fiul acelor țărani săraci, născut lângă apa domoală și limpede a râului Suceava – am ținut să înfățișez generațiilor tinere pilda muncii titanice a unui om care a contribuit atât de mult să se vorbească pe varii meridiane ale globului despre vrednicia, iscusința și frumusețea literelor românești.

TEOFIL SIMENSCHY: Elogiul modestiei

Dacă-i adevărat că *modestia îl înfrumusețează pe om* – și nu văd argumente serioase care ar putea răsturna acest adevăr – atunci, Teofil Simenschy (1892 – 1968) – ilustrul cărturar ieșean și dascăl exemplar al Universității *"Al. I. Cuza"* – confirmă cel mai fericit, cred, sus-amintitul dicton.

Coleg cu Petru Caraman la Facultatea de filologie, cu aceeași admirabilă putere de muncă, dăruire și spirit de renunțare, Simenschy era opusul acestuia (ca temperament), dar cu nimic mai prejos ca savant: dovadă că *Les beaux esprits se rencontrent.* Lui Caraman temperamentul i-a mai jucat feste: lui Simenschy, niciodată.

Uscățiv și visător, retras și zgârcit la vorbă, lipsit de orice deșertăciune și ostentație, timid – ca un "normalist" la primul său bal – el pășea pe culoarele Universalității cu un fel de solemnitate liturgică, având permanent aerul omului care nu trăiește în viață, ci doar în cărți. De altfel, urca la *Alma Mater* destul de rar, și numai atunci când avea ore sau alte treburi; în rest, prefera solitudinea locuinței lui rustice – aproape țărănească – din Tătărași, unde se claustra zile și săptămâni întregi și unde putea medita și scrie nestingherit. Un calm imperturbabil, o desăvârșită stăpânire de sine, absent de la tot ceea ce se petrecea în jurul său, Simenschy era o întruchipare vie a imaginii pe care mi-am făcut-o, pe vremea când eram copil, despre înțelepți; credeam atunci, anume, că ei sunt niște ființe blânde și delicate – aproape imponderabile – care au nevoie de foarte puțină materie și se hrănesc mai mult cu spirit. Privindu-l pe Teofil Simenschy mi-am dat seama, mai târziu, că nu mă înșelam prea mult... Acest om – cu privirea lui senină, blândă și cu figură de ascet – n-a avut niciodată ceva impetuos, dârz sau avântat în ființa lui; zbuciumul răscolitor, neliniștea și patosul arzător – atât de definitorii pentru un Petru Caraman – n-au cotropit niciodată făptura lui Simenschy; el a fost un înțelept fără iluzii – unul dintre aceia care nu se plâng și nu se bucură și la care afectivitatea – emoțiile și pasiunile – aproape că nu transpare niciodată în ceea ce scriu sau întreprind; la

el într-adevăr, afectivitatea părea supusă, definitiv, poruncii rațiunii apodictice pentru a evita excesele, capcanele agenților perturbatori. Simenschy era un înțelept din stirpea lui B. Pascal; la acest gen de savanți zbuciumul căutării și aflării adevărului, nu se exteriorizează, nu se "vede", căci "arderile" se produc numai "în interior", în străfundurile ființei lor. Apele cele mai adânci nu ne apar, oare, liniștite și pașnice la suprafața lor?

Lipsit de orgolii și vanități cum era, cu o seninătate socratică, nicicând tulburată – atribut al adevăratei măreții – Simenschy avea în el ceva de filosof și erou prin rigorismul lui moral desăvârșit. Acel calm olimpian, imperturbabil, dublat de acea seninătate atică – de care am amintit – îi dădeau acestui dascăl fermecător, în lumea noastră pragmatică, aerul unui individ venit de pe o altă planetă. Nu cred că a avut în toată viața lui un singur gând interesat și nici măcar n-a știut, sunt convins, ce ar putea fi acesta; dezinteresat ca un artist, rezervat și temător de excese ca un stoic, cu o mare stăpânire de sine, urban și delicat, el avea o putere singulară de detașare în tot ceea ce ar putea întuneca spiritul și ar împiedica vederea limpede, clară, a lucrurilor și a oamenilor.

Tinerețea lui Teofil Simenschy a fost aceea a unui studios, plină de ardoarea de a munci și de setea de a cunoaște. Elev și student strălucit – șef de promoție al seriei 1910 a Liceului Național, licența cu "magna cum laude" în filologie clasică (1913) – firea blândă a lui Th. Simenschy se supune, de tânără, la aspra disciplină a clasicismului greco-latin. Între 1912–1915, el este profesor suplinitor la Liceul Național și la gimnaziul "Ștefan cel Mare" din Iași și, după absolvirea Școlii militare de infanterie din București, în 1915, participă la Războiul de Intregire, având gradul de sublocotenent în rezervă. Îl întâlnim apoi, între 1918–1919, profesor suplinitor la Seminarul teologic din Galați și la Liceul Național din Iași, iar în urma examenului de capacitate (limbi clasice) este numit profesor suplinitor de latină și limba germană, până în 1923 când este declarat "profesor definitiv". Și-a început activitatea la Universitatea "Al. I. Cuza" în

1926, ca asistent la *Catedra de limba și literatura greacă*, trecându-și un an mai târziu, doctoratul, în Litere "cum laude", la aceeași Universitate. A urcat apoi toate treptele ierarhiei didactice până în 1938, când a fost numit profesor, titular de gramatică comparată indo-europeană și de limbi clasice.

Ilustrul dascăl al Universității ieșene n-a fost însă numai un erudit de primă mărime în domeniul culturii și al limbilor clasice, un mare sanscritolog (care a tălmăcit din această limbă în românește cât au făcut-o toți ceilalți specialiști la un loc), ci el s-a afirmat totodată prin marele său har la catedră, prin stringența metodei utilizate, rigurozitatea, suplețea și eleganța gândirii lui de o rară sagacitate și profunzime, dublate, toate, de o ținută morală ireproșabilă. În persoana profesorului Teofil Simenschy studenții săi – și nu numai ei – aveau în față modelul exemplar, desăvârșit de dascăl și savant care și-a consacrat energia și viața științei și școlii. Și numai lor. Renumele său de profesor de mare vocație și savant de primă dimensiune în domeniul filologiei clasice a depășit de mult granițele țării. Teofil Simenschy fiind ales, încă din 1927, membru în *Société de Linguistique de Paris* și, tot în același an, în *Indogermanische Gesellschaft*, pentru ca la 27 august 1936, la Congresul Internațional lingvistic să fie ales membru în comitetul Societății "Indogermanische Gesellschaft".

În domeniul cercetării științifice, preocupările savantului Teofil Simenschy au acoperit o arie foarte largă: filologie clasică, sanscrită și indo-germanistică. În lunga și fructuoasa lui carieră didactică Teofil Simenschy a consacrat peste o sută de lucrări și studii în domeniile anterior amintite, dintre care, doar o mică parte au văzut lumina tiparului. Dintre lucrările sale publicate vom aminti aici, în primul rând, *Le complément des verbes qui signifient "entendre" chez Homère. Etude de sintaxe historique et comparative* (teză de doctorat susținută în 1927 și apărută în "Casa Școalelor"), *La construction du verbe dans les langues indo-européennes* (Iași 1949), *Un dicționar al înțelepciunii*, vol. I-IV, Iași, 1970–1975, *Crestomație greacă* (în

colaborare cu C. Papacostea, Cartea Românească, 1929), *Gramatica limbii grecești* (1935), *Gramatica limbii sanscrite* (1959), *Secolul lui Pericle* (1927) *Din înțelepciunea indiană* (1938). *Școala Tibetană* "Mesecul" (1938), *Tradiția învățăturii în patria lui Gandhi* (1938), *Destinul în concepția antică* (1943), *Morala hindusă* (1943) etc.

Un loc cu totul aparte l-au ocupat în activitatea științifică a ilustrului profesor traducerile din limbile greacă, latină și, mai cu seamă, din sanscrită. Fiind primul dascăl care a ținut cursuri de limbă sanscrită la Universitatea din Iași, activitatea lui Teofil Simenschy se înscrie astfel în prelungirea unor preocupări mai vechi, manifestate la noi, pentru limba sanscrită și înțelepciunea indiană; Eminescu, B.P. Hasdeu, iar mai târziu L. Șăineanu, C. Georgin, Th. Iordănescu ș.a. au contribuit, fiecare în felul său, la popularizarea limbii și vechii înțelepciuni indiene, înțelepciune care, știut este, n-a rămas fără ecou în cultura noastră. Teofil Simenschy nu numai că a alcătuit prima gramatică a limbii sanscrite în românește, dar a și tradus direct, din original, o serie de texte fundamentale ale literaturii și înțelepciunii indiene, însoțite de note și comentarii savante.

Cea mai mare parte a lucrărilor și studiilor lui Teofil Simenschy (aproape 5 000 de pagini) a rămas însă în manuscrise. Un harnic și talentat colaborator al Magistrului, conf. dr. de latină Traian S. Diaconescu – care a alcătuit recent lista completă a lor – regreta, și nu fără temei, că *Antologia sanscrită,* de pildă, predată unei edituri încă din 1969, n-a văzut lumina tiparului nici până astăzi...

Modest și sfios, cum era, retras și preocupat doar de școală, de știința și cărțile lui, Magistrul Simenschy nu s-a prea "descurcat" cu editorii, căci nu era o fire "comunicativă", insistentă... Dacă unul dintre foștii săi elevi (sau colaboratori) ar reuși lucrul acesta, s-ar aduce culturii noastre, sunt convins, unul dintre cele mai mari, serioase și bine venite servicii.

DAN BĂDĂRĂU sau despre nostalgia înălţimilor

Dan Bădărău – ilustrul profesor al Unversităţii ieşene – a întruchipat cel mai fericit la noi, cred, simbioza *spiritului de rigoare* cu *spiritul de fineţe*, fiind nu numai unul dintre cei mai mari erudiţi ai învăţământului umanistic românesc, ci şi un critic subtil, sever şi competent al vieţii noastre culturale. Profesorul Dan Bădărău era un intelectual fin, de formaţie franceză, un gânditor care, asemenea lui Descartes, era preocupat de aflarea unor metode *sigure* şi *riguroase* în cercetarea ştiinţifică, metode sub a căror tutelă adevărurile să se poată legitima fără constrângeri din afară sau din lăuntrul lor. Mare admirator al spiritului galic, cu o judecată sănătoasă şi robustă, cu o gândire de o rară spontaneitate – suplă şi vie – respingând automat *falsa cultură* şi *mimetismul intelectual*, deopotrivă, Dan Bădărău a ştiut totodată – cu o măiestrie care rămâne numai a lui – să aducă *intimitate, căldură, culoare* într-un tărâm atât de arid de abstracţiuni, cum este filosofia.

Într-adevăr, asemenea vulturilor celor semeţi, îndrăgostiţi de înălţimi doar lor accesibile, profesorul Bădărău a căutat toată viaţa sa aerul tare al piscurilor ozonate, atât în calitate de aviator militar (în timpul primului război mondial, când s-a distins prin adevărate acte de bravură), dar şi ca profesor, gânditor şi erudit de primă mărime, care a dat literaturii noastre filosofice opere şi studii ce pot fi considerate adevărate modele şi care ar face cinste, cred, oricărei literaturi analoage din lume. Dar a spune numai atât despre profesorul Dan Bădărău înseamnă a-i schiţa un portret incomplet: istoria, muzica, poezia, ştiinţele naturii, politica, arhitectura, turismul, sportul (în domeniul căruia nu mai puţin de 16 discipline) – toate acestea l-au atras în egală măsură. Dacă adăugăm faptul că a fost primul paraşutist militar român, întemeietorul tenis-clubului ieşean şi unul dintre cei mai remarcabili publicişti şi animatori culturali de la noi, atunci imaginea despre acest mare intelectual al ţării tinde să fie fidelă.

Înainte de orice însă, Dan Bădărău era un povestitor fermecător, inegalabil, unul dintre aceia – puţini la număr – care pot să facă până

și tăcerea să vorbească... Dar ca să-ți dai seama de marea lui putere de evocare trebuia să-l auzi povestind; nu-ți mai venea să pleci; important însă era să știi să-l provoci; și atât Ion Caproșu – amicul meu – cât și cel care însăilă aceste rânduri, ne pricepeam la așa ceva... Avea o vorbă de duh sau, după împrejurări, o ironie acidă, o împunsătură de peniță, pentru fiecare prieten sau cunoscut care îndrăznea să-l "asedieze", cum îi plăcea lui să spună. Fertilitatea inepuizabilă a spiritului său se completa mutual cu verva scânteietoare a conversației lui inimitabile, cu o cultură impresionantă – culeasă direct de la surse – deci nemăsluită – peste care se pricepea să picure umorul fin al moldoveanului hâtru care a știut întotdeauna să scoată poezie, muzică și filosofie chiar din necazurile, nevoile și suferințele lui. La Paris, unde și-a făcut studiile (liceul, facultatea și doctoratul) a dus permanent dorul plaiurilor natale; al horelor, al doinelor și al codrilor noștri falnici din Carpați, al ieșenilor lui blajini și mucaliți – cu mersul domol și așezat – și cu limba lor plastică și sugestivă, evocată cu atât talent și forță persuasivă de către d-sa și Ion Caproșu în cartea lor comună, *Iașii vechilor zidiri*. Cartea aceasta despre care s-a vorbit totuși relativ puțin e și povestea târgului arhaic, de altădată, dar și omagiul adus vetrei marilor poeți, a marilor gânditori, cronicari, scriitori și artiști, din izvorul căreia sufletul nostru s-a nutrit cu multe secole înainte de urzeala nației.

Pe cât de severă și aspră mi-a părut la început figura logicianului și filosofului Dan Bădărău – cu privirea-i glacială și sceptică, cu replicile sale tăioase și apodictice, cu obrazu-i brăzdat de cute adânci și fără pic de zâmbet – pe atât de îmbietoare, caldă și dezarmant de bună era inima acestui om care, lipsit de orice deșertăciune, și-a închinat viața întreagă școlii, cercetării și scrisului. Și numai lor.

Într-o după-amiază, urmați de Ion Caproșu, ne-am îndreptat spre Copou – cel mai ales loc de reculegere pentru ieșeni și, cred, nu numai pentru ei. Celebrul parc, străjuit de Teiul lui Eminescu, Obeliscul cu lei și cunoscutele-i statui, părea că respiră și el ușurat acum, în acel sfârșit de septembrie argintat, când aproape întreaga suflare a orașului era masată în fața listelor cu rezultatele la admitere...

Am trecut în revistă, apoi într-un fel de tăcere liturgică, busturile înşirate pe alei: Eminescu, I.L. Caragiale, I. Creangă, I. Negruzzi, C. Porumbescu, N. Gane, V. Micle, Gh. Panaiteanu, N. Tonitza, C. Negri, C. D. Stahi, B. Delavrancea şi alte nume ilustre ale căror chipuri păreau, în acel asfinţit armonios de soare, într-o nesfârşită reculegere.

Încet-încet discuţia noastră a lunecat spre zonele eterate ale cogitaţiunii, domeniul pe care d-sa l-a ilustrat nu numai prin activitatea de la catedră, ci şi prin lucrări de o înaltă ţinută ştiinţifică – adevărate modele de rigoare şi consistenţă – redactate într-un stil alert şi colorat, inconfundabil, cu o savoare aparte. D. Cantemir, V. Conta, Aristotel, Montaigne, Voltaire, Leibniz, Holbach ş.a., naturaliştii români, probleme de logică şi de psihologie, ontologia şi epistemologia au constituit, deopotrivă, obiectul unor cărţi, tratate şi studii mai mult sau mai puţin întinse. În concepţia sa însă adevăratul profesor n-are doar menirea să scoată cărţi şi cursuri, ci, în primul rând, oameni. Din acest punct de vedere, profesorul Dan Bădărău avea, deşi nu ne-a spus-o direct, o dublă satisfacţie: a făcut – cu temeinicie, pasiune şi mare talent – şi una, şi alta.

În pofida figurii lui severe şi a privirii lui vultureşti, sfredelitoare, de care am amintit, Dan Bădărău era un intelectual de o rară sensibilitate şi delicateţe sufletească, dublat de un savant de mare vocaţie – extrem de harnic şi tenace – care repudia diletantismul, improvizaţia şi pudicitatea facilă, goana după ceea ce-i scânteietor şi poate fura ochii; plin de bunăvoinţă şi comprehensiune faţă de cei muncitori şi modeşti, exigent şi ferm (mai ales cu prietenii săi), el a sprijinit, necondiţionat, talentele autentice, descurajând şi frânând impostura şi farsa intelectuală, indiferent de unde ar fi venit ele, acţiune care, să recunoaştem, era nu numai salubră, ci şi profilactic bine venită. “Dacă până şi pădurea, zicea d-sa, veghează cu cea mai mare grijă la propria-i igienă, cu atât mai mult e constrânsă la o astfel de operaţie antiseptică o cultură, dacă vrea să rămână viguroasă, autentică şi originală”. Şi încă ceva. La sfârşitul conversaţiei noastre (purtată atât de aproape de umbra generoasă a Teiului lui Eminescu),

profesorul Bădărău s-a ridicat tacticos și, respirând adânc aerul tare al serii, ne-a mărturisit emoționat, aproape ca un copil:

– Sunt "bucureștean" de aproape două decenii, dar inima și sufletul tot aici mi-au rămas...

Ne-am despărțit de profesorul Dan Bădărău când am ajuns la Universitate, în seara aceea de neuitat a lui septembrie '66 și, rămânând doar cu amicul Ion Caproșu, l-am întrebat deschis:

– Ce-ai zice, Jane, dacă vreodată aș scrie despre întâlnirea aceasta?

– Încearcă! mi-o reteză el scurt.

Magistrul ALEXANDRU DIMA

Dacă întâmplarea nu ar fi hotărât altfel, Al. Dima – "marele ieşean prin adopţiune", cum îi ziceau confraţii pentru a sublinia originea lui oltenească – ar fi trebuit să trudească pe "ogorul cogitaţiunii", căci terminase, în 1929, "secţia de filosofie" a Facultăţii de litere şi filosofie din Bucureşti. N-a fost să fie aşa; literele şi "arta lui Guttenberg" l-au câştigat definitiv şi pentru totdeauna, deşi Magistrul Al. Dima, cum vom vedea, a revenit mereu – şi nu fără profit – la "prima dragoste". Estetician, critic şi istoric literar, filosof al culturii şi comparatist de marcă, domnia sa venea în aceste specialităţi cu orizontul larg al filosofului, luminându-şi drumul cu principii teoretice şi metodologice ample – raţionaliste şi umaniste – fapt care i-a îngăduit nu numai să dobândească *altitudinea* necesară pentru cercetarea fenomenului literar şi estetic, ci şi *înţelegerea superioară, adâncă*, a ansamblului creaţiilor spiritului uman. Această apetenţă spre *tot*, spre *întreg*, reprezintă, ştiut este, calea cea mai dreaptă şi cea mai fertilă pentru aflarea adevărului şi, nu întâmplător, Hegel avertiza că "numai întregul reprezintă adevărul". Alex. Dima n-a fost numai un mare cărturar, ci şi un înţelept autentic – unul dintre aceia însă la care înţelepciunea nu abundă în cuvinte, ci în înfăptuiri. Nu era zgârcit decât cu timpul lui şi împărtăşea convingerea lui Voltaire că toţi oamenii sunt buni la ceva, în afară de leneşi... Iubea nespus de mult filosofia, însă avea alergie faţă de "salatele metafizice" şi faţă de cei care reduc filosofia (în naivitatea lor) doar la limbaj. Parcă-l aud:

– Voltaire, dragă Titus, îi asemuia pe creatorii de sisteme asupra universului cu acei indivizi care vizitează Costantinopole, văd Seraiul (pe din afară) şi pretind că ştiu ce face înăuntru Sultanul cu favoritele lui...

Au trecut de atunci aproape trei decenii, însă chestia "cu Seraiul" nu-mi iese din cap, după cum îmi vine greu să uit ce mi-a zis Magistrul, când m-a ajutat – cu generozitatea-i cunoscută – să traduc câteva pagini din Fr. Nietzsche: – Pe mine, personal, un filosof mă interesează doar în măsura-n care poate oferi un exemplu...

Alexandru Dima a fost un mare model, un exemplu de cercetător

de vocație și cu disponibilități multiple – un profesor ale cărui prelegeri erau așteptate de studenți ca o sărbătoare, deși Magistrul – în modestia lui netrucată – zicea că ele sunt “doar simple invitații la lectură...”. Înalt și spătos, zidit după toate regulile arhitecturii, cu ochelarii lui ticsiți de dioptrii și cu mustăcioară subțire – de oltean – de o eleganță și prestanță impecabile, d-sa oficia, cu predilecție, în amfiteatrele de la catul al II-lea de la *Alma Mater* (III_{11} și III_{12}) și numai de la 10 – 12, în fața unui public numeros și care includea nu doar studenți “de la filo”. Vocea lui era aceea a unui tenor veritabil – caldă și echilibrată – iar temperamentul său potolit îl punea la adăpost de elanuri și avânturi efemere, făcându-l să nu cadă niciodată victima entuziasmului de moment. La conținutul bogat în idei al prelegerilor sale, care permanent aveau în ele un fel de *tensiune interioară*, Magistrul Dima adăuga, complementar, o altă floare rară: gustul pentru forma frumoasă, elevată a expresiei, stilul colorat și viu al limbii în care știa să-și îmbrace gândurile cele mai adânci, claritatea și distincția frazei, toate acestea, împrumutau o savoare aparte prestațiilor sale la catedră. Iată de ce, nu mi se pare întâmplător că Al. Dima a fost între 1945–1966, cât a durat “perioada ieșeană” a activității sale, unul dintre cei mai ascultați și îndrăgiți dascăli de la *Alma Mater*. Puțini au știut, ca el, să dea suflet, să facă vii și captivante problemele cele mai abstracte și mai aride și – de ce n-aș spune-o – puțini au fecundat mai generos și au emulat mai benefic viața spirituală a tinerelor generații care s-au instruit la cea mai veche universitate a țării.

Nu mai puțin bogată și fecundă în idei a fost activitatea științifică a Magistrului Dima – activitate concretizată în zeci de volume și sute de studii și articole, acoperind aproape tot nomenclatorul filologic, începând de la folclor și terminând cu estetica și literatura universală. *Aspecte și atitudini ideologice; Fenomenul românesc sub noi priviri critice; Coceptul de artă populară; Gândirea românească în estetică; Zăcăminte folclorice în poezia noastră contemporană; Probleme de estetică; Concepția despre artă a lui G. Ibrăileanu; Studii de istorie a*

teoriei literare româneşti; Principii de literatură comparată; Conceptul de literatură universală şi comparată; Aspecte naţionale ale curentelor literare internaţionale –iată doar câteva dintre titlurile lucrărilor sale, cărora li se adaugă monografii, antologii, tălmăciri etc.

Scrisul lui Al.Dima e unul dens, tăios şi plin de consistenţă, subtil şi cu încărcături multiple, colorat, viu şi scăpărător, plin de podoabe stilistice de cea mai pură esenţă – de acele *flori rare şi autentice* ale graiului nostru străbun – şi care strălucesc ameţitor în mii de tonuri şi nuanţe, refuzând inautenticul, farsa culturală, florile de hârtie... Dar scrisul său are încă ceva în plus. E străbătut permanent de un fior liric, care nu rămâne doar subteran, ci răzbate biruitor, spre suprafaţă chiar în paginile cele mai aride şi abstracte şi care dobândesc astfel, prin arta unică a verbului său, o pregnanţă fascinantă. Biografia spirituală a acestui mare cărturar este una dintre cele mai interesante şi captivante, căci el a reuşit să îmbine – într-o osmoză desăvârşită – spiritul de rigoare al savantului şi al gânditorului cu supleţea şi sensibilitatea artistului şi literatului, altfel spus, spiritul de stringenţă cu spriritul de fineţe. Simbioza aceasta – artă–filosofie, nu rar întâlnită în istoria filosofiei şi artei, a avut întotdeauna, se ştie, rezultatele cele mai rodnice şi mai fericite şi, invocându-i aici, spre pildă, doar pe Eminescu şi Blaga, eu mă văd scutit de-a căuta şi alte exemple. Din amintita simbioză putem degaja faptul că artistul şi literatul împrumută gânditorului imaginaţia, poezia, culoarea dar şi filosoful oferă artistului posibilitatea de-a urca pe culmile ademenitoare ale abstracţiei, spre zonele eterate ale gândului, unde poate inspira acel aer tare şi ozonat, de piscuri, pe care numai reflecţia filosofică autentică îl poate procura. Iată de ce şi astăzi, după noianul de ani scurşi, îmi stăruie încă proaspete în minte îndemnurile Magistrului – adresate studenţilor şi colaboratorilor săi (care abuzau de detalii şi amănunte):

– Pe piscuri, dragii mei, pe piscuri! Şi încă ceva. Dacă, într-adevăr, dragostea este resortul adânc al oricărei creaţii – cum zicea Platon – atunci întreaga creaţie a lui Al. Dima a stat sub zodia ataşamentului

afectiv față de discursul teoretic de înaltă și elevată ținută. Această predilecție a sa pentru teoretic, pentru universul filosofic, aspirația "spre piscuri", nu exclude însă fidelitatea față de concret, de realitatea vie, dovadă că, ori de câte ori gânditorul Al. Dima se avântă spre culmile semețe și înzăpezite ale abstracțiilor filosofice, literatul și artistul Al. Dima e acolo și-l îndeamnă să coboare înapoi, *ad fontes*, la "zăcămintele folclorice", la acele modele de înțelepciune, echilibru și robustețe sufletească învestite cu geniul plugarilor și al păstorilor, al truditorilor anonimi din fabrici și uzine. Era, neîndoios, un cărturar îndrăgostit de înțelepciunea nemuritoare a poporului nostru, de mărgăritarele și mărgeanele graiului popular, de "gura năzdrăvană" a omului de rând, căruia îi place să spună lucrurilor pe numele lor adevărat și care are nevoie de foarte puține cuvinte pentru a ajunge la esențial.

Am participat, luni de-a rândul, la cercul științific de literatură universală condus de d-sa, destinat studenților în filologie și, fie-mi îngăduit s-o spun aici, puțini dascăli se pricepeau – ca el – să aprindă și să îndrume discuțiile; cu o judecată adâncă și cumpănită cu un simț înnăscut pentru sinteze și esențe, pentru forma elevată și precisă a expresiei, Magistrul întreținea în juru-i o atmosferă de un înalt profesionalism, însă nu una glacială și distantă, care alungă, ci una caldă, senină, aproape antică, ce stimulează mintea și dezleagă limbile. Figura lui severă și impunătoare ascundea în realitate, în dosul ochelarilor, o privire blândă și fraternă – a unui om extrem de timid și de-o urbanitate exemplară. Poate, de aceea, critica pe care a profesat-o Al. Dima poartă pecetea neștearsă a omului: adânc cumpănită și cu respectul pentru adevăr, totdeauna la obiect și niciodată lovind alăturea, deschisă și sinceră, într-un cuvânt, fără replică.

P.S. Când duceam acest "medalion" la *Cronica*, cineva (care nu prea mă lasă-n pace) m-a întrebat, pe un ton vizibil ironic:

– L-ai avut profesor și pe Alexandru Dima?! Știam c-ai terminat la București...

Acestui confrate întru stilou (cu penița strâmbă și butucănoasă) i-am răspuns, folosindu-mă chiar de vorbele de neuitat ale Magistrului:

– Profesorii nu sunt numai cei care apar în fața noastră, cu care avem discuții, care ne-au apreciat, ci, profesorii noștri sunt și cei de dincolo de catedră: oamenii care scriu, care au o metodă de lucru, o concepție proprie, care au spirit, care sunt îndrumători recunoscuți.

La auzul acestor cuvinte, confratele meu a plecat bolborosind și bombănind, lăsându-mă să cred că, până data viitoare, nu-mi mai pune întrebări...

MENDEL HAIMOVICI sau despre tentația originalității

Deși matematica are, pentru mulți dintre noi, se știe, ceva inaccesibil și deci inviolabil, e totuși tentant, s-o recunoaștem, să încerci să pătrunzi în intimitatea acestor "îmblânzitori de infinit", acolo unde eleganța gândului și suplețea analizelor sunt la ele acasă. Dar oricât de *încifrat* ar fi matematicianul, cu voia sau fără voia lui, ceva din personalitatea lui, ideile, frământările, neliniștile, bucuriile și necazurile lui, certitudinile și îndoielile sale, *pătrund* în opera lui și rămân acolo. Altfel spus, creatorul din acest domeniu privilegiat al cunoașterii umane nu poate fi rupt, separat complet de operă; și aici, ca pretutindeni de altfel, creatorul și opera se *luminează mutual, reciproc*, deși lucrul acesta nu-i chiar atât de lesne de demonstrat...

Înzestrat cu o cultură dintre cele mai întinse și alese, format la școala marilor modele și idei matematice, cu o disciplină severă a minții și a muncii, perspicace și perseverent, dăruindu-i firea celei mai nobile podoabe sufletești, acad. Mendel Haimovici se înscrie, alături de Al. Myller și Octav Mayer, în pleiada de aur a dascălilor de la *Alma Mater*, care nu s-au mulțumit doar să predea cursuri și să țină seminarii, ci au luptat din răsputeri (și uneori în condiții destul de vitrege) pentru afirmarea și impunerea matematicii ieșene pe plan intern și internațional. Viața prof. Mendel Haimovici a fost o pildă de muncă, dăruire și abnegație, o viață simplă și modestă; atât de simplă și sinceră în măreția ei morală încât te determină să te înclini în fața acestui gen ales de savanți, care, tăcuți și modești, harnici și fără zgomot, ostenesc pe ogorul specialității lor de dimineața până seara, din cea mai fragedă tinerețe până la senectutea venerabilă, neadmițând vreodată să se împace cu temperatura comună, cu viața anonimă și incoloră, cu mulțumirea de sine sau comoditatea confortabilă.

Într-adevăr, nici cel mai mic semn de orgoliu la acest om jovial, cu chipul senin și deschis, cu ochii săi permanent osteniți de lecturi, dar mereu cordiali, radiind în juru-i o atmosferă prietenească, o căldură

acaparatoare. Dacă e adevărat că ochii omului sunt oglinda sufletului său, atunci acad. Mendel Haimovici a fost, indiscutabil, un dascăl generos, cu suflet mare, un mare iubitor de dreptate și dreaptă cumpănă, un îndrăgostit de frumos și justiție umană, încât nimic n-a reușit să tulbure vreodată seninul echilibru al spiritului său. Îl întâlneam adesea, ieșind fie de la cursurile sale (pe care le ținea, de regulă, în amfiteatrul "O. Mayer"), fie de la *Seminar* și, oricât de trudit ar fi fost, zâmbetul acela cordial, de care am amintit, nu-i părăsea niciodată chipul. Stimat și prețuit unanim, Mendel Haimovici a fost, într-adevăr, un *matematician total* – dacă mi-i îngăduită o astfel de expresie – adică un savant care se interesa de *întregul științei* sale, nu doar de *fragmentele* ei; de savantul și cercetătorul Mendel Haimovici; înzestrat cu o sensibilitate atât de aleasă, cu un har pedagogic înnăscut, el reușea să expună totul cu *eleganță* și *rafinament,* într-un limbaj plin numai de *consistență* și *rigoare,* lipsit de orice aer de solemnitate și totuși cu o elocință eclatantă, în vreme ce pe chipul său soseau, periodic, un fel de reflexe ale luminii lui interioare, lăuntrice, de care am amintit. N-aș putea zice că era un "orator"; în public vorbea destul de rar, și numai atunci când trebuie, dar vorbele lui, pildele, dojanele, aluziile și sfaturile sale – toate – invitau la reculegere și meditație.

În afară de matematică – prima și marea lui dragoste – academicianul Mendel Haimovici admira frumosul – oriunde l-ar fi întâlnit – avea un viu sentiment al demnității umane și nu îngăduia – pentru nimic în lume! – să se aducă ofense adevărului și dreptății. În același timp, era un mare pasionat de drumeții, amorezat lulea de munții cei falnici (nelipsit vara de la Predeal sau Sinaia), iar restul anului, în căsuța lui modestă de la nr. 16, din str. Eminescu, când treburile îl mai slăbeau, gândurile lui își luau permanent zborul nostalgic, spre aceleași admirabile înălțimi, așteptând reîntâlnirea cu ele. Altfel, era un ieșean sadea, care, oriunde s-ar fi dus, în țară sau străinătate, Iașul îl atrăgea ca un magnet. Aici, la Iași, a urmat *Liceul Național,* pe care l-a absolvit în mod strălucit, în 1926, ca să se înscrie

apoi la *Facultatea de științe* unde-și ia licența, în 1930, și, în același ani, îl întâlnim asistent de geometrie analitică la *Seminarul matematic "Al. Myller"*, iar doi ani mai târziu pleacă în Italia, la Roma, unde-și va susține doctoratul în *mecanica fluidelor*, cu o teză intitulată *Sur l'écoulement des liquides pesants dans un plan vertical*, prezentată în fața unei comisii din care nu lipseau faimoșii T. Levi-Civitta și Bompiani. Reîntors la Iași, proaspătul doctor în matematică de la Roma își reia activitatea de asistent la *Seminarul "Al. Myller"*, în 1933, unde funcționează până în 1940 când, politicieni de tristă memorie, ce se răfuiau cu "elementele alogene", hotărau, abuziv, înlăturarea lui de la catedră. La 2 octombrie 1944, profesorului Mendel Haimovici este reintegrat la *Alma Mater*.

La Universitatea "Al. I. Cuza", academicianul M. Haimovici a desfășurat, vreme de aproape patru decenii, o prodigioasă activitate didactică și științifică, impunându-se ca unul dintre cei mai mari și mai respectați dascăli din câți a avut vreodată acest străvechi *lăcaș de lumină, inteligență și suflet*. Profesor de *mare autoritate* și *prestigiu*, recunoscut în plan internațional, academicianul Mendel Haimovici s-a ocupat intens și constant de creșterea și pregătirea cadrelor tinere, stimulând talentele autentice – valorile – nefăcând nici un fel de concesii celor care ar fi încercat să substituie criteriul valoric. Și încă ceva. În calitate de director al Institutului de matematică al Academiei Române, filiala Iași, el a adus o contribuție decisivă la afirmarea matematicii românești peste hotare și la augmentarea bunului ei renume. Vasta activitate științifică a savantului Mendel Haimovici s-a desfășurat, în linii mari, în trei direcții principale: *geometrie, teoria ecuațiilor cu derivate parțiale* și *mecanică*. În toate aceste trei domenii, el este un creator, un deschizător de drumuri și orizonturi noi, nebănuite. Acea mare putere a minții lui *de-a asimila* și *de-a produce* se completa, mutual, cu o limpezime de cristal a judecății, iar simțul adevărului și al măsurii îl țineau departe de orice afectare și ostentație, de orice căutare de efecte ușoare. Mai mult încă, o pleiadă strălucită de matematicieni ieșeni (Dan Petrovanu, Radu Miron,

Constantin Borş, Vasile Oproiu, Nicolae Pavel ş.a.), a crescut şi s-a afirmat – cum zice foarte inspirat Pety Caraman – sub oblăduirea unei minţi în care totul era *inteligenţă, bunătate, sinceritate* şi *armonie.* Firea lui blândă, plină de politeţe, aerul acela părintesc cu care dojenea, uneori, pe cei prinşi "pe picior greşit", făcea ca reproşurile lui să fie primite cu zâmbetul pe buze, îndepărtându-le orice asprime. Nu-i plăcea însă să dădăcească, ci considera mult mai eficace "libera concurenţă" între colaboratorii şi elevii lui, pe care nu-i "verifica" decât în concursuri cât mai mari şi mai "crâncene". Şi n-a greşit niciodată!

Şcoala de geometrie dobândeşte, aşadar, prin profesorul Mendel Haimovici rezultate dintre cele mai remarcabile, cuprinzând soluţii noi, metode şi probleme care ar putea fi – şi n-o zic eu primul – explorate cu succes şi profit. Aceste lucrări din domeniul geometriei, fie că ele se referă la *teoria spaţiilor Finsler,* la *spaţii cu conexiune liniară,* la *geometria integrală,* fie la *geometrizarea în spaţiile Riemann* sau la *geometrizarea sistemelor mecanice neolonome* aduc, toate, contribuţii unanim recunoscute şi apreciate. Ca să ne facem o imagine cât mai precisă asupra valorii muncii desfăşurate de academicianul Mendel Haimovici e suficient, sper, să arăt aici că cercetările sale privitoare la *teoria spaţiilor cu conexiune afină* sunt citate în celebrul tratat al lui Schouten – The Ricci Calculuc (1954).

Să mai adaug că, începând din anii '50, activitatea ştiinţifică a profesorului Haimovici se orientează şi către *teoria ecuaţiilor cu derivate parţiale.* Cunoscător excelent al operei geometrice a lui E. Cartan, cât şi al teoriei *sistemelor Pfaff,* Mendel Haimovici aduce contribuţii din cele mai valoroase în problema *integrării sistemelor Pfaff,* descoperind posibilităţi noi de dezvoltare a rezultatelor obţinute de ilustrul său înaintaş.

În sfârşit, să adaug că, o dată cu înfiinţarea *Secţiei de elasticitate* la Facultatea de matematică din Iaşi (1961), a început ample cercetări în acest important domeniu, obţinând rezultate remarcabile în *teoria plăcilor.* Foarte apropiat de tineretul studios (a îndrumat ani de-a rândul cercul studenţesc de elasticitate), academicianul Mendel

Haimovici a fost un admirabil pedagog și mentor, care a sădit în sufletele tinere dragostea pentru profesie, respectul pentru valori și adevăr, pentru omenie și justiție, sfătuindu-i prietenos totodată pe discipoli să nu urmeze, în profesia lor, căile facile și bătătorite, ci s-o apuce pe cele aspre și neumblate – singurele care pot recompensa eforturile și dăruirea. El însuși alesese căile aspre și grele care duc – cum inspirat zice poetul – la stele, adică la creația mare și autentică.

N.I. POPA: Secretul reputației

Pentru cei care nu se pricep la psihologie și n-au nici răbdarea să descifreze talazurile sufletului omenesc, N.I. Popa – ilustrul filolog ieșean și fost (mulți ani) șeful Catedrei de Limba și literatura franceză de la *Alma Mater* – putea trece drept un dascăl ermetic și impenetrabil, posac și iubitor de solitudine – la antipodul ilustrului său frate – Victor Ion Popa. Aparent, într-adevăr, între el și autorul lui *Take, Ianche și Cadâr* era o deosebire nu numai de temperament, sufletească, ci una mai adâncă, de structură, adică organică. Dar să nu ne luăm după aparențe. În fond N.I. Popa era, prin profesia și inima lui, legat prin mii de fire tot de destinul literaturii și artei; ce e drept, aici e altceva: în el, spre deosebire de fratele său, se înfruntau, permanent, două forțe antipodice: elanul poetic, care nu reușea totdeauna să se obiectiveze integral și, în replică, reflexivitatea rece și severă a criticului ce instituia cenzura chiar în clipa când imaginația poetului începea să-și ia zborul. Nicolae I. Popa a fost predestinat, cred, carierei de dascăl; firea lui contemplativă și retrasă, tactul și echilibrul său sufletesc nedezmințit, felul său măsurat și potolit, toate acestea sunt argumente solide, sper, în sprijinul afirmației de mai sus; Victor Ion Popa, în schimb, era un temperament exuberant și exploziv, pus pe taifas și vorbe de duh, mucalit și plin de sarcasm, dornic să surprindă doar latura comică sau, măcar, cea veselă a lucrurilor și a situațiilor...

Cei doi iluștri frați descindeau dintr-o familie modestă (dacă putem numi așa pe cei care au dat culturii române oameni de talia lui Victor Ion și, respectiv, Nicolae Popa), originar din părțile sudice ale județului Vaslui. N.I. Popa, căci despre el mi-am propus să scriu aici, s-a născut la 25 februarie 1897, în Puieștii Bârladului, fiind fiul institutorului Ion Popa și al Aspaziei Popa (maestră de lucru), cum figurează în actele de atunci. După strălucite studii la Liceul Internat din Iași (unde a fost șef de promoție) și la Facultatea de litere și filosofie, N.I. Popa își desăvârșește instrucția intelectuală la școala sobră și austeră a Sorbonei și la alte institute de înalt prestigiu din capitala Franței, iar la revenirea lui în țară, ocupă, succesiv, postul de

profesor titular de limbă franceză la diferite licee din Iași, pentru ca, în 1942, să devină titularul catedrei de franceză de la Universitate, apoi șeful ei, până la pensionare, în 1967.

Format și hrănit la izvoarele directe ale marii culturi europene (în special ale celei franceze), N.I. Popa a fost un dascăl exemplar, care a oficiat, cu o măiestrie unică și greu de atins, vreme de peste trei decenii, în amfiteatrele în care au răsunat, nu cu mulți ani în urmă, glasurile marilor G. Ibrăileanu și Al. Philippide. Exeget subtil și comparatist neîntrecut, critic sever și autorizat al culturii franceze și naționale, cu o judecată dreaptă și totdeauna precisă și la obiect, acest intelectual subțire și rafinat avea nu numai o neântrecută putere de simplificare, de-a surprinde miezul și esența problemelor, ci și *știința* și *arta* – care erau numai ale lui – de-a se descotorosi de tot ceea ce e periferic și nesemnificativ în aria profesiunii sale. Aplecarea intelectului doar spre sferele prozaicului – zicea el – e de o importanță secundară; activitatea teoretică a intelectului speculativ e mult mai de preț și mai demnă de sufletul omenesc. Pierderea gustului pentru frumos, bine și adevăr e, dacă vreți, pentru un autentic intelectual, însăși pierderea fericirii. La N.I. Popa totuși esteticul prima asupra celorlalte; în ființa lui coexistau fratern, desigur, *muzele* și *reflexivitatea,* dar el personifica, dacă eu mă pricep bine, înainte de orice, pe intelectualul cu disponibilități estetice multiple, dovadă firea lui de romantic incorigibil. Mi-a mărturisit – era spre amurgul vieții lui – că nu-i poate înțelege, în ruptul capului, pe acei confrați ai săi care îngăduie să li se atrofieze – cu bună sau rea știință – acea parte a creierului de care depind gusturile artistice și estetice.

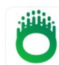
Profesorul N.I. Popa a fost, în același timp, un neîntrecut mentor și educator – unul dintre aceia care n-a lăsat niciodată pe mâine ceea ce se putea face astăzi și care n-a tolerat colaboratorilor și studenților săi să-și atrofieze sau distrugă apetența spre perfecționare și autodepășire. Cu felul său civilizat și discret, urban și binevoitor, el degaja în juru-i un soi de liniște fizică și sufletească, o atmosferă senină, curată și deschisă, pe care o pot procura numai oamenii mari

și cu adevărat inteligenți. Intelectual sadea, de o rară și întinsă cultură, el avea permanent o ținută impecabilă și respect. Plin de abnegație și stimă, îndatoritor, fără zgomot, el a știut să folosească, harnic și conștiincios, fiecare oră a zilei de lucru în chip fertil și cu profit, iar cele peste 350 de studii și lucrări publicate – cărora li se adaugă cel puțin tot atâtea comunicări și studii care n-au mai apucat să vadă lumina tiparului – stau mărturie despre o muncă încordată a unui dascăl exemplar pe care suficiența și blazarea nu l-au vizitat niciodată.

N.I. Popa a fost însă – și n-o zic eu primul – unul dintre marii pedagogi care au oficiat – cu un succes răsunător – la *Alma Mater*. Pedagogia, desigur, fixează principii și norme, dar numai talentul și tactul profesorului pot să le dea viață, să le facă vii. Cursurile sale erau nu numai savante și magistral dozate, ci excelau, toate, printr-o seducție și un farmec aparte, singular. L-am ascultat vorbind în repetate rânduri, deși nu pot să spun că era un "orator", elevația lui intelectuală, adâncimea și sagacitatea verbului său te cucereau, te subjugau; omul acesta blând și potolit – pe care nu l-am văzut vreodată vesel sau supărat – părea că trăiește doar în spirit și numai pentru spirit; aveam impresia că spiritualizează tot ce atinge, nu se înfierbânta și nu devenea torențial nici chiar atunci când certa sau dojenea. Și încă ceva: chiar acea erudiție vastă, nebănuit de întinsă, care i-a fost recunoscută până și de inamici, nu se exterioriza la el tumultuos și ostentativ, ci tot calmă și dozată, diafană și pură, esențializată numai sau, dacă vreți, reconstruită printr-un travaliu personal, migălos, aproape filigranată, dar cu o artă în care efortul, zbuciumul autorului nu se trădau niciodată.

Familia institutorilor modești – Aspazia și Ion Popa – din Puieștii Bârladului acelui final al veacului trecut, s-a putut considera, cu siguranță, o familie fericită: fericită, nu numai pentru munca ei, plină de devoțiune și abnegație, pasiune și râvnă pentru propășirea școlii noastre elementare – temelia tuturor celorlalte școli – și, nu în ultimul rând, pentru că a dăruit culturii naționale două nume – Victor Ion și

Nicolae (Culiță) Popa – care vor fi rostite totdeauna, la noi, sunt convins, cu vie admirație și adânc respect.

Savantul PETRU CARAMAN sau despre demnitatea umană

Viața acestui mare dascăl al Universității ieșene este o poveste lungă, captivantă, și plină de cotituri repezi amenințătoare. Temperamentul lui pletoric – impetuos și dârz, firea lui bătăioasă și inflexibilă, curajul cu care își apăra opiniile și principiile i-au procurat, adeseori, destule neplăceri și suferințe. Corabia destinului său a fost permanent zguduită și bântuită de furtuni, de talazurile vremurilor și nestatorniciei firii omenești. Dar, în pofida tuturor intemperiilor și bejeniilor, împotriva tututor privațiunilor de care a avut parte, el s-a păstrat drept, neatârnat și demn, sănătos și lucid, dincolo, de pragul celor 80 de ani.

După pățania din '47, când adversarii lui au hotărât că are nevoie de "măsuri corecționale", profesorul Caraman s-a retras în sihăstria cărților (de la ultimul etaj al Bibliotecii "Eminescu"), într-o asceză de peste trei decenii, durând o operă monumentală. Când această operă – de peste 7000 de pagini – va vedea integral lumina tiparului, vom avea prilejul și bucuria să admirăm nu numai știința și erudiția savantului, adâncimea cugetării lui, ci și minunata lui lecție de mare și autentic patriotism – pilduitoare pentru generațiile tinere. La trecerea lui în neființă, copiii și rudele au constatat că donase toate cărțile – dintre care multe unicate – bibliotecilor "Eminescu" și de Filologie, nelăsându-li-se altă moștenire în afară de aceea a numelui său...

Profesorul Caraman era un om dârz și dintr-o bucată, unul dintre aceia care nu admiteau jumătățile de măsură, compromisurile și tocmelile. Chipul lui, așa cum îl arăta fotografia, era acela al unui luptător; exprima voință, dârzenie, poftă de încleștare, de parcă ar fi avut permanent în față un inamic invizibil.

L-am ascultat la numeroase conferințe și dispute publice și, bucurându-mă de amiciția fiului său Petre (ilustru matematician), am avut privilegiul, ca să zic așa, să-l văd "de aproape". În '53, când l-am întâlnit prima dată, avea figura unui gladiator vlăguit, lovit într-o luptă neloială; cu părul viscolit prematur și rebel, cu mersu-i ferm – și pe toată talpa – căci nu-i plăcea să umble "pe vârfuri", cu ochii care aveau în ei

ceva de incendiu când profesorul simţea că se aduce vreo atingere adevărului - Caraman întrupa în fiinţa lui pe Ajax şi Robespierre deopotrivă. Vehement şi inflexibil, cu un caracter ferm şi nedezminţit, el avea totuşi un fel aspru şi abrupt, înverşunat şi neconcesiv, care putea să tulbure sau chiar să deranjeze, mai ales firile confortabile, care nu erau obişnuite să fie contrazise sau puse într-o situaţie subalternă.

Fiind stăpânul unei ştiinţe atât de întinse – unul dintre cei mai mari slavişti, etnologi şi folclorişti europeni – de cine să se teamă în afară de el însuşi? Format la şcoala respectului muncii, cu o disciplină severă a minţii, cunoscând desăvârşit limbile slave şi cultura populară sud-est europeană, comparatist fin şi sagace, Caraman era idolul studenţimii de la Universitate. Şi nu numai de aici. Între el şi ascultătorii lui se stabilea un fel de legătură invizibilă, strict sufletească, ceva nedefinit şi tainic, în care simţămintele tuturor se contopeau parcă într-o singură fiinţă; avea în el un foc interior, sacru, un fel răscolitor de a fi, ceva din elocvenţa marilor tribuni – cu fraze ce dădeau parcă să se prăvale sub încărcătura lor densă, cu tăceri mai elocvente decât vorba şi cu vorbe care îmi aminteau de eleganţele lingvistice ale umaniştilor renascentişti. Nimic confortabil şi nimic de-a gata nu i-a oferit viaţa acestui truditor tenace şi răbdător care-mi spunea că "cine n-a suferit, degeaba pune mâna pe condei...". Nu înţeleg, şi cred că n-o să pot înţelege niciodată, cum de-a putut stârni atâtea adversităţi.

Dar profesorul Petru Caraman n-a fost numai un mare savant, ci şi un înflăcărat iubitor de ţară; de frumuseţile, limba, tradiţiile, obiceiurile şi istoria ei zbuciumată – istorie eroică şi demnă – dar scrisă de cele mai multe ori în răgazul dintre cele două benjenii, pricinuite de cei ce-au venit aici, la noi, ca să le dăm *pământ şi apă*. Există, printre manuscrisele profesorului Caraman o lucrare privind *reflectarea figurii lui Ştefan cel Mare în folclorul ucrainean* – lucrare care constituie o lecţie admirabilă de autentic şi vibrant patriotism şi despre care el însuşi nota: «Poate va fi cea mai solidă lucrare a vieţii mele; din tot ce-am scris până acum, în orice caz este (...). Vreau să ridic în cinstea marelui Ştefan Voievod un monument pe care nu l-a ridicat şi nu-l va putea ridica nimeni (...) Nu-i

vorba de nimic patriotard sau "patriotic" în accepția obișnuită. E vorba de ceva care vreau să fie serios, așa cum serios a fost Ștefan Vodă. E dorința mea cea mai arzătoare».

Străbunii profesorului Caraman, între care se numără și un *căpitan de plai*, au apărat fruntariile Moldovei cu sabia în mână, cu dârzenie și curaj, în părțile de sud ale Covurluiului, iar genitorii săi s-au opus, cu flinta-n mână, "puhoiului nemțesc" la Mărășești și Oituz. Profesorul însuși, în cel de-al doilea război mondial, înfruntând gloanțele și schijele, a salvat cărțile Bibliotecii de litere și filosofie din Iași, după cum, cu demnitate și hotărâre, semnase *Apelul* pentru ieșirea țării din războiul în care fusese târâtă fără voia ei. Acel fel de a fi, bătăios și inflexibil, aprig și dârz, al profesorului venea cu siguranță de la predecesorii lui răzeși, constrânși să-și întrerupă, periodic, munca pentru a apuca sabia. Uneori, sângele îndrăzneților lui străbuni îi năvălea, orgolios, în tâmple și atunci savantul părăsea cărțile și cercetările sale, apucând spada ascuțită a polemistului și tribunului, exersându-și vocația înaintașilor. Cine spune însă că profesorul Caraman căuta pricini de dragul pricinei - acela nu l-a cunoscut cum trebuie; niciodată n-a urmărit foloase sau avantaje personale, ci numai dreapta cumpănă, restabilirea adevărului pur, atât de necesar oamenilor.

Dau aceste detalii întrucât s-a spus despre el, și nu o singură dată, că ar fi fost un om dificil, colțuros, că nu s-ar fi împăcat cu lumea și, uneori, nici cu el însuși. Realitatea nu-i chiar așa. Caraman spunea, și eu îl cred, că există anumite lucruri din viața noastră care nu pot constitui *obiect de negocieri*, de târguieli: *patria, adevărul, principiile, dreptatea*. Caraman aparținea acelei stirpe alese de savanți-militanți, care nu se mulțumesc să formuleze doar adevăruri, să le descopere, ci luptă ca ele să prindă concretețe și viață, asumându-și toate riscurile. E adevărat, pe de altă parte - l-am văzut cu ochii mei - că avea gustul disputelor tari, al încleștărilor profesionale și ideologice, după cum adevărat este că nu s-a războit numai cu adversari reali, ci uneori și imaginari. Dar ce importanță mai au, astăzi, toate acestea? Importantă rămâne, cred eu, *opera savantului;* omenește vorbind, Caraman a putut exagera sau chiar

greşi; eu, personal, nu-i pot însă reproşa fermitatea cu care s-a năpustit (acesta este, cred, termenul cel mai nimerit) să denunțe mimetismul şi farsele intelectuale, impostura agresivă şi belferească a unor indivizi care voiau să forțeze uşa la *Alma Mater* şi pe care el îi numea – inspirat şi indignat, deopotrivă – "gâscani care nu pot zbura ca vulturii". Talentul său, mare şi viguros, onestitatea-i exemplară, autenticul lui patriotism şi dragostea de şcoală, caracterul lui dârz şi inflexibil, de care am amintit, refuzau să admită cel mai mic semn de ofilire pe chipul venerabilei noastre Universități, pe care el a slujit-o cu un talent ce ne-a stârnit cu o vie admirație.

L-am vizitat prima dată, acum vreo 15 ani. Locuia în fundacul Codrescu, la nr. 1, într-o casă modestă, un fel de locuință țărănească, ceva mai răsărită – cu cerdac şi flori de toate neamurile, iar la intrare trona solitar un stejar falnic şi vânjos ce părea plantat acolo încă din veacul scurs. Profesorul trăia sub acelaşi acoperiş – cum se zice pe la noi – cu fiul şi nepoțele sale – Sânzâiana şi Lotus – astăzi profesoare şi ele de matematică, prima, a doua de limba română. Am schimbat puține vorbe cu savantul, în aşteptarea fiului său care nu sosise încă de la *Alma Mater*. Interlocutorul meu era cufundat în gândurile şi cărțile lui, încât n-am îndrăznit să-l inoportunez prea mult, retrăgându-mă în odaia alăturată. Îl puteam însă "observa" destul de bine; lucra încordat şi aproape absent la ceea ce se petrecea în jur; un birou masiv – care părea că poposise acolo din alte vremi – un scaun sculptat cu destulă măiestrie, nişte taburete, câteva tablouri de familie şi un portret al său cu semnătura C. Baba; în rest, manuscrise, documente, zeci de mii de "fişe" şi cărți, foarte multe cărți.

Cu figura lui de patriarh oriental, Caraman scria nervos şi transpus; dus parcă pe alte meridiane sufleteşti; părul său era tot rebel, deşi era troienit complet de ani, iar în ciuda zecilor de semne runice de pe chipul său, acest om călit la laminorul nevoilor şi încercărilor de tot soiul, părea încă desul de zdravăn şi energic.

Micuțele Lotus şi Sânzâiana, neputând închega un dialog cu subsemnatul, încercau zadarnic să-l "disloce" sufleteşte pe "Bunu" – cum

îi ziceau ele, alintându-l. "Bunu" însă căpăta furia năvalnică a unui leu întărâtat, când Lotus, zburdalnică, i-a răvășit fișele. Dar, văzând-o speriată, "leul" s-a îmblânzit pe loc: a prins s-o dezmierde, s-o sărute, ridicând-o apoi în brațele sale osoase și puternice. "Sentimentalismele" acestea au durat însă foarte puțin, căci și-a reluat imediat lucrul. Nimeni n-a mai îndrăznit să-l tulbure; "Bunu" se înfierbântă, e iarăși cotropit de ideile lui. Iar acea febrilitate devastatoare – vecină cu panica și exaltarea, graba cu care scria, toate acestea, îmi aduceau aminte, fără să vreau, de deruta în care intra tatăl meu – bietul! – când se pomenea cu creditorii la ușă...

Matematicianul – P.P. Caraman jr. – n-a revenit însă acasă în după-amiaza aceea. Abia a doua zi, la Universitate, mi-a povestit că a fost nevoit să țină cursul unui coleg plecat la un doctorat. Am plecat, luându-mi rămas bun (în șoaptă) doar de la micuțe, căci profesorul continua să scrie.

Cine ar fi îndrăznit să-l tulbure?...

PETRE JITARIU: Despre tainele vieții și frumusețea omeniei

Academicianul Petre Jitariu (1905–1989) – unul dintre cei mai mari specialiști din țară în fiziologia animală – era un bărbat înalt și falnic, zidit după cele mai exigente reguli ale geometriei umane și care radia în jurul lui o solemnitate deosebită, aparte, în ciuda privirii lui blânde și a ochilor săi calzi. Pitagora însuși părea să fi vegheat zidirea acestui fălticinean frumos și vrednic, căruia zeița Athena i-a dăruit, generoasă, podoabele cele mai alese; înțelepciune, inteligență, bunătate, omenie, delicatețe și un bun gust desăvârșit. A fost nu numai împuternicitul cel mai autorizat al biologiei ieșene, din ultima jumătate de veac, ci și omul cel mai iubit și apreciat, cred, în rândul confraților, care au văzut totdeauna în el, alături de savantul modest și autentic, pe sfătuitorul și îndrumătorul competent și drept, camaradul sincer și deschis, neatins de vanități și orgolii lumești, bântuitoare încă, în viața academică. La *Facultatea de Științe Naturale-Geografie* din Iași, profesorul Jitariu a fost, vreme de multe decenii, *nava-amiral*, dacă-mi îngăduiți această expresie, conducând cu mare competență și înalt profesionalism munca didactică și de cercetare științifică, afirmarea și promovarea cadrelor merituoase, antrenarea studenților în tainele cercetării autentice etc., toate acestea făcându-le cu cea mai desăvârșită discreție, delicatețe și urbanism. În preajma lui respirai o atmosferă de siguranță și certitudine – umană și caldă – iar lucrul acesta era resimțit nu numai de colegi și de colaboratori, de studenți și de doctoranzi, ci de întreaga suflare de la facultate – *de la vlădică până la opincă*, precum zicea, inspirat, cronicarul. Această bunătate înnăscută și această delicatețe elevată se revărsau asupra oamenilor, asupra sufletelor lor, ca o adevărată *boare peste* câmpiile dogorite din luna lui cuptor. De fapt, *Boare* este numele adevărat al academicianului Petre Jitariu.

Bunicul său, Nicolae Boare, originar din Țara de Sus (Câmpulung-Moldovenesc), a fost un om strâmtorat și, nesurâzându-i *Fortuna*, nici în meseria de țapinar, nici în cea de păstor, a coborât jos, la câmpie, angajându-se *jitar*, la mijlocul veacului scurs, pe moșia lui Colinderu

din Fălticeni. La 1866, când s-au făcut recensămintele comunale, din cauză că a fost jitar, i s-a schimbat numele din Boare în Jitariu. Profesorul Petre Jitariu a văzut lumina zilei în zorii acestui secol, la 11 mai 1905, în satul Giuleşti, comuna Drăgăneşti, judeţul Suceava, fiind cel de-al cincilea copil al soţilor Cleopatra şi Vasile Jitariu (tatăl, învăţător; mama, casnică). La Giuleşti, în satul natal, a urmat primele patru clase primare, apoi, genitorii săi, mutându-se la Fălticeni, a continuat aici, clasele gimnaziale, iar la terminarea lor s-a înscris la Liceul "Nicu Gane". Clasa I de liceu a fost constrâns, din pricina primului război mondial, s-o dea în particular, iar restul claselor le-a urmat la cursurile obişnuite, susţinându-şi bacalaureatul în 1924. În toamna aceluiaşi an, Petre Jitariu se înscrie student la *Facultatea de Ştiinţe Naturale a Universităţii* din Iaşi pe care o absolvă, strălucit, în 1929, având ca dascăli, printre alţii, nume ca: Paul Bujor, Ioan Borcea, Nicolae L. Cosmovici ş.a. Din perioada aceasta datează prieteniile durabile ale viitorului profesor Jitariu cu Julles Cazaban şi Gheorghe Agavriloaiei, cu Alexandru Zirra (celebrul compozitor şi pedagog român) şi Matilda Zirra (fiica autorului operei *Alexandru Lăpuşneanu* şi tovarăşa de viaţă şi de muncă a academicianului Petre Jitariu la *Alma Mater Iassiensis).* După absolvirea facultăţii, în 1929, a fost chemat sub drapel, la Craiova, unde şi-a satisfăcut stagiul militar la o şcoală de ofiţeri de rezervă. După lăsarea la vatră, în 1930, a fost încadrat asistent suplinitor la *Catedra de fiziologie generală şi comparată* de sub conducerea profesorului N. Cosmovici. În 1931, profesorul Petre Jitariu a susţinut, la Cluj, examenul de capacitate, reuşind să se claseze al doilea pe ţară. A fost numit profesor de ştiinţe naturale la Huşi, dar n-a rămas aici decât două luni, după care s-a transferat la Iaşi, la *Liceul Internat*, unde a funcţionat până în 1936. În 1938, sub îndrumarea profesorului Nicolae Cosmovici, îşi susţinuse doctoratul în ştiinţe naturale cu o teză asupra fiziologiei ficatului, intitulată: *Mersul glicogenogenezei şi aglicogenolizei hepatice "in vitro" în organul enervat sau după ce ficatul a suferit în prealabil influenţa unei excitaţiuni nervoase.* După

trecerea doctoratului, obţinând o bursă de studii, a plecat în Germania, la Göttingen, unde, între 1 noiembrie 1938 – 1 august 1939, şi-a continuat cercetările asupra fiziologiei ficatului, beneficiind de îndrumarea şi sprijinul faimosului fiziolog H. Rein. Revenind în ţară, Petre Jitariu a continuat să lucreze la aceeaşi catedră, unde s-a afirmat ca un eminent dascăl şi excelent cercetător, fiind titularul disciplinei de *Fiziologie animală* (1947–1971) şi fondatorul primei şcoli de cercetare fiziologică de la *Alma Mater*, şcoală apreciată şi recunoscută nu numai la noi, ci şi dincolo de fruntariile ţării. Profesor titular încă din 1947, Petre Jitariu a contribuit la înfiinţarea noului laborator de *Fiziologia animalelor*, înzestrându-l cu aparatură modernă şi instalaţii corespunzătoare exigenţelor actuale. Academicianul Petre Jitariu n-a fost însă numai un dascăl cu o vastă experienţă didactică şi prestigioasă activitate ştiinţifică, ci el a fost, în egală măsură, un admirabil organizator şi conducător respectat. Şef de catedră şi decan, secretar ştiinţific şi preşedinte al *Filialei Iaşi a Academiei*, director al *Centrului de Cercetări Biologice* din Iaşi, membru fondator al *Comitetului Naţional Român de Ştiinţe Biologice*, membru al *Societă[ii de Patologie Comparată* din Paris (1967), membru al *Asociaţiei Oamenilor de Ştiinţă din S.U.A* . (1972), academicianul Jitariu a onorat cu înalt profesionalism şi mare competenţă toate aceste importante sarcini şi demnităţi, contribuind la dezvoltarea ştiinţei biologice româneşti şi a bunului ei renume. Şi încă ceva. În cei peste 50 de ani de activitate didactică şi ştiinţifică, el a sprijinit şi propensat multe publicaţii de specialitate şi a făcut parte din comitetele de redacţie ale unor prestigioase reviste, încurajând şi stimulând multe elemente tinere şi dotate. Să adăugăm, de asemenea, că prin efortul şi grija lui a fost înfiinţată şi oranizată Staţiunea "Stejarul" (Pângăreşti – Neamţ), important centru de cercetare şi pentru practica studenţilor, profilat cu precădere în direcţia studierii *ecofiziologiei vieţuitoarelor acvatice*. Autor a peste 120 de lucrări ştiinţifice, considerate de specialişti ca având o valoare deosebită, profesorul Jitariu a abordat teme de interes major, cum ar fi: fiziologia

mediului intern și fiziologia inimii; fiziologia splinei și a sistemului nervos; ecofiziologia animalelor acvatice și probleme de nutriție animală; influența câmpurilor electromagnetice (CEM) asupra organismului animal; fiziologia membranei; fiziologia și biochimia ficatului și a mușchilor scheletici etc.

Important mi se pare să adaug că niciodată munca savantului ieșean nu s-a pulverizat sau pierdut în cercetări minore și de mică importanță, ci a vizat permanent cele mai noi, acute și actuale direcții, știind să îmbine fericit și inspirat investigația teoretică, fundamentală, cu cea practică, folositoare. N-a pus însă niciodată utilul mai presus de teorie, căci era un adept convins al lui Francis Bacon, potrivit căruia *sunt mai frumoase efectele luminii, decât utilitatea ei.* N-a încurajat, în nici un fel, cercetările mărunte, anemice și, în repetate ocazii, profesorul Jitariu amintea de săgețile usturătoare îndreptate de Fr. Nietzsche, în a sa *Știință veselă,* împotriva acelui pseudosavant biolog care, necălăuzit de nici o teorie, de nici o lumină, *cercetează vreme de 30 de ani creierul la lipitoare, ca să ajungă la concluzia că n-are...* Altfel spus, academicianul Jitariu știa să *facă* și să *privească* biologia de la altitudinea cea mai potrivită și, ca orice specialist care se respectă, era exigent cu el însuși și, se înțelege, și cu cei din jur, sfătuindu-și permanent colegii și colaboratorii să evite potecile facile, bătătorite, și să furișeze priviri și-n ogorul celorlalte specialități, *la vecini* – cum îi plăcea să spună – pentru a nu lăsa doar o ferestruică sufletelor lor. El însuși a fost un model în această privință; vorbea curent germana și franceza, iubea muzica, poezia și literatura, arta și filosofia și era la curent cu marile probleme ale medicinei, ale fizicii, ale chimiei etc. Zecile de generații de studenți, colegii, colaboratorii și doctoranzii profesorului Jitariu au avut șansa și marele privilegiu să audieze niște cursuri de neuitat, docte și dense, și să fie călăuziți nu numai de un savant cu o voce inconfundabilă în biologia românească, un dascăl cu mare har și întinsă cultură, ci și de un om cu o elevată distincție intelectuală și sufletească, pentru care viața a însemnat muncă, dăruire, pasiune, seriozitate, cinste și, nu în ultimul rând,

râvnă permanentă pentru dezvoltarea școlii superioare de biologie. Meritul deosebit al profesorului Jitariu nu constă numai în faptul că a format, la Iași, o școală de fiziologie animală, că a trasat – cu mână de mare maestru – direcțiile ei viitoare de cercetare, ci a format un mod nou de gândi și de-a înțelege problemele științelor biologice, care, sunt convins, nu va rămâne fără urmări la *Alma Mater*. Dacă eu pricep bine opera profesorului Jitariu, d-sa a procedat (cel puțin în câteva domenii) aidoma marilor exploratori care, indicând locul minereurilor și al zăcămintelor căutate, lasă altora – celor ce vor veni după ei – sarcina aducerii lor la suprafață. Fie ca elevii, colegii și colaboratorii Profesorului să îndeplinească în timpul cel mai scurt această nobilă și frumoasă datorie. Ar fi omagiul cel mai de preț și cel mai așteptat ce i l-ar putea aduce.

ȘTEFAN BÂRSĂNESCU sau despre secretul longevității

Fiecare știință are, cred, interpreții și împuterniciții ei de vază. Profesorul Ștefan Bârsănescu a fost, indiscutabil, glasul cel mai autorizat, numărul I, al pedagogiei culturii românești. Ar fi simplist să credem însă că doar în domeniul pedagogiei s-a simțit profesorul nostru în largul său. Filosofia, istoria, psihologia și etica, literatura și estetica etc. au constituit, în egală măsură, preocupări majore și constante ale acestui mare om de cultură.

Părinții reputatului profesor Bârsănescu, oameni cu puțină carte, dar cu mult bun simț, au fost oameni modești și tăcuți, onești și muncitori – asemenea mai tuturor părinților marilor noștri artiști, savanți și scriitori – căci valurile bejeniilor grele pe care le-au traversat nu le-au îngăduit reculegerea, concentrarea prisosului aceluia de puteri disponibile, care ard parcă de nerăbdarea de a se descărca, de a se turna în formele trainice ale culturii și ale artei. Din astfel de oameni apar, uneori, în chip miraculos, asemenea insulelor din valuri – cum, inspirat, scria Al. Vlahuță – în urma unor puternice zguduiri telurice, urmașii lor de vază – stâlpii de lumină ai unei nații.

Născut la 28 martie 1895, în comuna Viperești, din jud. Buzău, coborâtor dintr-o familie de plugari, după absolvirea studiilor liceale și universitare, în 1921, Ștefan Bârsănescu își începe cariera didactică în calitate de profesor de pedagogie la Școala normală "Vasile Lupu" din Iași, iar doi ani mai târziu, în 1923, este chemat asistent la Universitatea "Al. I. Cuza". Urcând succesiv toate treptele ierarhiei didactice, devenea, în 1933, profesor de pedagogie și istoria pedagogiei – discipline pe care le-a onorat exemplar și cu un mare talent până în 1965, când s-a pensionat. În 1963 este ales membru corespondent al Academiei R.S.R., iar din 1970 devine membru titular al Academiei de Științe Social – Politice. Ștefan Bârsănescu n-a fost nu numai un eminent profesor, ci și un intelectual de o vastă cultură, cu o solidă formație filosofică, unul dintre acei savanți care nu se claustrează în fâșia îngustă a specialității lor, neglijând sau uitând complet activitatea celorlalți specialiști.

Activitatea științifică a profesorului Bârsănescu s-a concretizat în peste 30 de volume și mai mult de 500 de studii și articole publicate în română și în limbi de largă circulație. În domeniul pedagogiei Șt. Bârsănescu s-a impus ca un adevărat deschizător de drumuri, contribuind decisiv la augmentarea statutului unor discipline ca epistemologia pedagogică, pedagogia experimentală, agricolă prospectivă, pedagogia culturii, pedagogia comparată, politica școlară etc. Tratatele și cărțile sale au fost, concepute, toate, dintr-o largă perspectivă filosofică, sintetizatoare, deci deschizătoare de orizonturi vaste și fără fruntarii, dar și cu un conținut dens de idei, pline de forță și culoare, idei de o mare forță persuasivă.

Tratatele, studiile și exegezele lui Șt. Bârsănescu depășesc, în multe privințe – am mai spus-o – strictul domeniu al pedagogiei. Acest lucru este vizibil atât în lucrările sale de tinerețe – *Pedagogia pentru școlile normale* (1932), *Didactica* (1935), *Tehnologia didactică* (1939 și reeditată în 1976) , *Unitatea pedagogiei contemporane ca știință* – cât și în lucrările de maturitate – *Schola latină de la Cotnari* (1957), *Academia domnească din Iași* (1962), *Pagini nescrise din istoria culturii și a instituțiilor instructiv-educative românești* (1978), *Istoria pedagogiei* (1969) etc.

Personalitate de primă mărime a școlii noastre superioare contemporane, unul dintre cei mai însemnați dascăli pe care i-a avut acest străvechi și orgolios lăcaș de cultură – Universitatea "Al. I. Cuza" – savantul Ștefan Bârsănescu a fost el însuși un om care venea de peste veac, cum se spune. Leatul lui s-a stins, unul după altul devenind de mult argilă – cum se zice, simplu, în popor – dar el s-a încăpățânat să reziste, să trudească mereu, cu neastâmpăr și cu frenezia anilor de tinerețe. Când muncești încordat și cu mare râvnă, într-o cheltuire inexorabilă de energie, n-ai timp să te gândești la altceva, iar bolile și celelalte necazuri, care-l pândesc pe om, îl ocolesc, parcă și ele. Cine trăiește în aerul tare și ozonat al culturii celei mari – cu urcușuri abrupte și priveliști îmbătătoare – se păstrează sănătos și curat, proaspăt și ager în mișcări, ascuțit și sprinten la minte chiar

şi în preajma vârstei de 90 de ani. Oare din ce izvoare miraculoase a venit acea şuviţă de apă proaspătă care i-a hrănit viaţa şi sufletul, exemplara sa viaţă, cu o tinereţe perpetuă?

Venea, cu siguranţă, de la acei oameni tăcuţi şi harnici, mucaliţi şi trişti deopotrivă, de care am amintit, din rândul cărora s-a ridicat. Singur s-a ridicat. Hapsân la muncă nevoie mare, modest, tăcut, lipsit de orice deşărtăciune şi, în viaţa lui, de o simplitate dezarmantă, el n-a ieşit niciodată din hotarele firii sale; cu dragostea şi marea lui pasiune pentru munca închinată şcolii, cu hărcinia şi fecunditatea condeiului său – devenit un fel de al şaselea deget al mâinii lui drepte – cu patosul său arzător şi acea patimă a muncii neostoite, ar fi putut dobândi tot ce-ar fi vrut. Dar nu situaţia materială îl interesa.

Familiei şi urmaşilor săi nu le-a putut lăsa altă moştenire în afară de cea a numelui său... În ultimii ani ai vieţii însă îşi dorea să fie sănătos, să mai obţină o "amânare" din partea Moirei – celei măreţe şi nepăsătoare – pentru a-şi vedea terminată munca. Numai muncind s-a simţit profesorul Bârsănescu fericit. Dar poate fi cineva cu adevărat fericit – se întreba acelaşi Al. Vlahuţă – când ia aminte la câte-s de făcut pe lume, la câte însuşi cată să îndeplinească într-o viaţă aşa de scurtă şi de nesigură şi vede că-l apucă noaptea cu lucrul de-abia început?

Medicii îl sfătuiau, în ultimul timp, să nu mai lucreze, să abandoneze complet orice lectură, căci riscă să-şi piardă vederea total! În ciuda tuturor riscurilor din lume, nici prin gând nu-i trece să se supună; a nu lucra, a nu fi activ, a însemnat pentru el a nu mai trăi; lumina ochilor săi, acea lumină care devenea, în amfiteatrele pe care pur şi simplu le electriza, lumina unui întreg ocean, abia mai pâlpâia în pupilele sale ostenite şi bolnave din aceşti din urmă ani. Ultimele sale cărţi şi tratate au fost scrise cu nişte eforturi şi chinuri extraordinare, care ne amintesc, fără să vrem, de Homer; cu nişte ochi suferinzi, care mai mult gândeau decât vedeau... În acest sacrificiu conştient, în această înfruntare eroică a riscurilor şi primejdiilor atribuite spiritelor mari – avem în faţa noastră figura savantului

autentic, mare, care cultivă valorile intelectuale, trăindu-le și care, asemenea lui Acteon, și-a transformat viața într-o permanentă "vânătoare" și goană după adevărurile sublime și înalte.

Pentru Facultatea de istorie–filosofie a Universității "Al.I. Cuza", pentru studenții celorlalte facultăți la care a predat, pentru zecile de generații de elevi și de studenți care au avut șansa să-l audieze și să-i citească tratatele, cărțile și cursurile, profesorul Ștefan Bârsănescu va rămâne cu siguranță un model de dascăl desăvârșit, fermecător, de savant patriot, de om de aleasă ținută etică și civică.

GHEORGHE IVĂNESCU sau despre Odiseea lui Acteon

Figura marelui filolog român Gheorghe Ivănescu (1912–1987) îmi stătea de mult pe inimă, căci prin întreaga sa viață și creație, prin dăruirea exemplară față de frumusețile limbii ce-o vorbim și, mai ales, prin febrilitatea și ritmul amețitor imprimat muncii sale dinaintea bunului rămas, el a ținut parcă să ne reamintească câtă dreptate aveau Bergson și Proust când ziceau că timpul trăit este cu totul diferit de timpul ceasornicelor. Gheorghe Ivănescu făcea parte din categoria acelor *oameni care* – cum zice André Maurois – *încep să trăiască numai prin moarte, așa cum unele stele stinse de mai multe secole continuă să ne lumineze cu razele lor.* Profesorul Ivănescu a luminat și va continua să lumineze, asemenea stelelor de care amintea Maurois, conștiințele multor generații de studioși, căci numai oamenilor mari le este hărăzit să lase urme adânci și durabile mult timp după trecerea lor prin lume. Am cunoscut puțini oameni mari care, ca și el, să fi fost atât de naturali și apropiați, atât de absorbiți de meseria lor, de furați de ea și pe fața cărora să citești atât de deslușit bucuria acestui tip diferit de extaz, care este descoperirea științifică. Mi-a plăcut întotdeauna, mărturisesc, să mă apropii de acești truditori onești și neobosiți ai condeiului, care, înălțându-se deasupra lor înșile și a celor din jur, respiră doar aerul tare și ozonat al piscurilor, aer rarefiat, dar de o inegalabilă puritate și strălucire. Există la profesorul Ivănescu o pasiune a cunoașterii, o voluptate lacomă în căutarea adevărului, un avânt nestăvilit și un patos al investigării zonelor neexplorate încă – *terra incognita* – spre care s-a simțit mereu atras, refuzând tot ceea ce altora le pare confortabil, respectabil, comod. Viața lui Gheorghe Ivănescu a fost, am mai spus-o, o înfrigurată cercetare, o goană neîntreruptă în urmărirea adevărului și frumosului, care mi-a amintit de acele *De gli Eroici furori* ale celui mai mare cugetător italian din *Cinquecentto* și de destinul legendarului Acteon – vânătorul iscusit – care, pentru îndrăzneala lui de-a fi contemplat goliciunea *Dianei*, va fi devorat de

propriii lui câini, căci *Artemis* – cea mânioasă și castă – l-a pedepsit, transformându-l într-un cerb, iar ogarii lui au început să-i adulmece urma. Numai spiritelor mari, cu adevărat eroice, și care se avântă, asemenea lui Acteon, în goană după adevărurile înalte și sublime, le este rezervată șansa dublă de a gusta tensiunile și riscurile investigației mari, autentice, și de-a face din cunoaștere un remediu întăritor de suflet. Savantul mare – n-o zic eu primul – e constrâns, e condamnat să cugete și să scruteze fără încetare, după cum legendarul Acteon e osândit să alerge veșnic; e vorba aici de pasiuni dezlănțuite, fremătătoare, de un fel de patimă lacomă, neostenită, care nu satisface niciodată și nu e totuși niciodată istovită, care nu se oprește nicăieri, la un rezultat anume, ci, trecând peste toate întrebările și răspunsurile posibile, ea continuă să se întrebe neîncetat.

Născut în Vutcanii Vasluiului, la 20 octombrie 1912, Gheorghe Ivănescu era fiul unor oameni modești (tatăl său – ajutor de grefier la judecătoria Tutova, iar mama – casnică), cum sunt majoritatea locuitorilor acelor meleaguri bântuite iarna de viscole năprasnice, iar vara, de secete cumplite, dar care țin mult ca odraslele lor să nu rămână fără învățătură de carte. Ajutorul de grefier din Tutova și-a dat băiatul să urmeze cursurile Liceului "Gheorghe Roșca-Codreanu" din Bârlad și, mulțumit de rezultatele strălucite obținute de fiul său, a hotărât să biruie orice piedică i s-ar ivi în cale, numai să nu-l "rupă" de la carte. Inspirată idee! La Facultatea de litere și filosofie a Universității "Al. I. Cuza" din Iași, pe care a urmat-o între 1930–1933, Gheorghe Ivănescu a avut norocul să audieze cursurile unor admirabili dascăli din rândul cărora n-a lipsit nici numele lui G. Ibrăileanu, Al. Philippide, I. Iordan, nici cel al lui I. Bărbulescu sau G. Pascu, rămânând unul dintre cei mai apropiați colaboratori ai lui Al. Philippide și I. Iordan. După terminarea studiilor, la propunerea Consiliului profesoral al Facultății de litere, Gheorghe Ivănescu obține o bursă pentru specializare în Franța (1934–1935), unde are șansa să-i audieze și să colaboreze cu faimoșii romaniști din Paris, Mario

Roques și J. Vendryes. În toamna lui 1935, a primit o bursă de studii în Italia, devenind membru al *Școlii române din Roma* până în toamna lui 1937. A frecventat cursurile lui G. Bretoni și ale sanscritologului C. Formici, afirmându-se ca un cercetător extrem de dotat și apreciat. Între 1937–1947 a funcționat ca asistent la *Catedra de filologie romanică* de sub conducerea academicianului I. Iordan, iar la 1 octombrie 1945, Gheorghe Ivănescu obține titlul de doctor în litere și filosofie cu o remarcabilă teză intitulată *Probleme capitale ale vechii române literare*. În perioada 1945–1946 îl va suplini pe I. Iordan (trimis ambasador la Moscova) și după transferarea acestuia la București, în decembrie 1948, este numit profesor de limba română și dialectele ei la catedra cu același titlu. La 1 septembrie 1949, a fost avansat profesor suplinitor, post pe care l-a deținut până la 15 septembrie 1952, când, printr-o măsură arbitrară și nedreaptă, Gheorghe Ivănescu este înlăturat din rândul corpului profesoral. Traversează, începând din toamna lui '52 și până în iarna lui '71, o perioadă de mari greutăți și decepții sufletești, perigrinând dintr-un oraș într-altul, cu manuscrisele și biblioteca după el, la București, Timișoara și Craiova, transformând în pupitru de scris mesele de prin hoteluri sau spitale, de prin trenuri și restaurante, căci el lucra și scria și când era sănătos și când era bolnav și când era trudit și când era odihnit, oricând și pretutindeni unde s-ar fi aflat. Îl vedeam aproape zilnic la Biblioteca "M. Eminescu" și, după râvna și zorul cu care lucra, după graba și grija de-a nu întârzia de a-și încredința tiparului ultimele sale lucrări (căci își presimțea sfârșitul), Profesorul Gheorghe Ivănescu avea ceva din felul lui de a fi al sătenilor lui din Vutcanii Vasluiului care, având o casă de copii, trudesc din zori și până noaptea, dar îi prinde întunericul pe ogor cu lucrul abia început. Astfel de oameni nu cunosc odihna și liniștea, greoaia toropeală a meselor îmbelșugate și a somnului prelungit și leneș, mângâindu-se cu gândul că se vor odihni destul când se vor săvârși din viață.

După episodul din toamna lui '52, Gheorghe Ivănescu a fost numit referent științific la Academia Română, filiala Iași, iar la 25 decembrie

1955, el pleacă la București, unde ocupă postul de secretar al *Comisiei pentru studiul formării limbii și poporului român*, pentru ca un an mai târziu să fie ales secretar al *Secției de orientalistică* din cadrul *Societății de studii orintale* din București. Dar șirul pelegrinărilor lui nu s-a oprit la București. Începând din februarie 1962, el e numit profesor de *Lingvistică romanică* la Universitatea din Timișoara, apoi șeful *Catedrei de limba română* de la aceeași universitate. Aici, în orașul de pe Bega, el devine redactor responsabil al *Analelor științifice* ale Universității din Timișoara, seria *științe filologice*. În 1969 este numit, prin transfer, director al *Centrului de istorie, filologie și etnografie* din Craiova, după ce, în prealabil, ocupase o funcție similară și la Timișoara. În sfârșit, voi aminti că la 4 februarie 1965 a fost ales membru corespondent al Academiei, iar la 25 februarie 1971 Profesorul Gheorghe Ivănescu revine la Iași, la *Alma Mater*, unde ocupă, prin concurs, postul de profesor la *Catedra de limba română*, post pe care l-a ilustrat atât de strălucit și atât de exemplar, cum numai un suflet mare și dezinteresat, cum a fost al lui, era capabil s-o facă. De altfel, puțini lingviști români și străini se pot lăuda cu o cultură de specialitate atât de întinsă și adâncă, atât de variată și solidă, cum a avut-o el; *lingvistica generală, poetica, filosofia, stilistica, indo-europenistica, retorica, limbile clasice, sanscrita, romanistica, istoria limbii române* etc. au fost tot atâtea domenii în care Profesorul și-a adus contribuții ce nu vor putea fi niciodată ignorate de cei care vor scrie istoria acestor discipline. Într-adevăr, cine consultă, fie și sumar, al său *Curriculum vitae* rămâne adânc impresionat nu numai de numărul mare de tratate și cărți, cursuri și studii, comunicări și articole, note și recenzii, ci, mai ales, de marea putere de *sinteză* și de profunda *originalitate* a acestui dascăl prin vocație și prin chemare, deopotrivă. Cunoscut în întreaga Europă pentru lucrările sale, unul dintre cei mai mari lingviști contemporani – adevărată autoritate în domeniu – Gheorghe Ivănescu a adus servicii inestimabile nu numai universităților pe care le-a slujit, ci întregii științe și culturi românești. Nu numai *Problemele*

capitale ale vechii române literare și *Istoria limbii române*, *Lingvistica indo-europeană* și *Terminologia filosofică românească în perioada feudală* vor rămâne tratate de referință și, sunt convins, menite să înfrunte multă vreme timpul, ci și cursurile sale universitare (*Originea românilor*, 1947; *Istoria limbii române literare*. 1946–1947; *Sintaxa limbii române moderne*, 1947–1949; *Istoria limbii române*, 1948–1952; *Istoria limbilor romanice*, 1962–1970; *Istoria lingvisticii*; *Gramatica comparată a limbilor indo-europene*; *Gramatica comparată a limbilor germanice*; *Lingvistica indo-europeană* – în colaborare cu Th. Simenschy, lucrări care au servit și vor servi multor generații de studenți și de studioși de pe ogorul literelor.

Profesor de înalt și mare prestigiu, iubit și stimat de întreaga suflare universitară și academică de la noi, Gheorghe Ivănescu a fost un om de o rară delicatețe sufletească și de un urbanism exemplar, un dascăl harnic ca o albină, care a manifestat o mare grijă și dragoste pentru școala , știința și cultura noastră în general. În tot ce făcea Gheorghe Ivănescu asculta parcă de niște reflexe ereditare: calm imperturbabil, echilibru, seninătate și, înainte de toate, un bun gust înnăscut și o mare putere de a înțelge și a iubi semenii. Cuvintele mari la adresa lui îl jenau peste măsură și evita cu grijă ocaziile care le-ar fi putut declanșa, iar prelegerile lui erau complet lipsite de fast, dar niciodată de elocință, precizia limbajului și siguranță. Fraza lui, directă și simplă, constrângea mintea la atenție și concentrare, iar dialogul său, când tehnic, când călduros, fără să farmece, invita la reflecție și luare-aminte.

L-am cunoscut bine pe Profesorul Gheorghe Ivănescu căci, am avut marele noroc să mă bucur de simpatia ce mi-a arătat-o. Era un mare studios, un însetat de nouăți, un pasionat de cărți și de idei, iar pe măsură ce înainta în vârstă această pasiune informativă, această curiozitate extraordinară, în ciuda cumplitei maladii cu care trebuia să lupte, se accentua necontenit. Când medicii îl implorau (căci nu îndrăzneau să-i interzică) să nu facă nici cel mai mic efort, el le replica, cu finețe și umor: *Acteon a pățit-o din cauza curiozității lui,*

căci plăcerea este totdeauna mai puternică decât prudența... Acțiunea, creația, faptele mari, eroice, adaug eu, se realizează prin Acteon, nu prin Prudentius...

PETRE P. BRÂNZEI : Despre bonomie ca terapeutică

Profesiunea și, mai ales, insuficienta mea pregătire medicală, m-au făcut să ezit mult înainte de-a apuca pana pentru a schița portretul profesorului Petre P. Brânzei – un nume aproape legendar în psihiatria noastră contemporană. Faptul că îndrăznesc acum nu înseamnă, firește c-au sporit cunoștințele mele în respectivul domeniu, ci pur și simplu că n-am mai rezistat tentației de-a lăsa necreionat chipul acelui dascăl și medic fermecător – atât de mult simpatizat și îndrăgit de ieșeni. Și nu numai de ei. O mai fac, apoi și din niște considerente de ordin personal, ca să zic așa, adică din omenescul motiv că, față de acest dascăl exemplar și admirabil medic, am contractat, acum aproape un sfert de veac, o insolvabilă datorie sufletească (amicii mei își amintesc, sper, despre ce este vorba) și, în replică, evocându-l aici, în *Memoria amfiteatrelor*, încerc să mă achit – parțial și destul de târziu – de înainte amintita obligație morală față de un om care a reprezentat – și, sunt convins, nu doar pentru mine – simbolul generozității, bonomiei, delicateței și frumuseții sufletești.

Nu mă pricep să mă exprim meșteșugit – cum o fac cei cu har și fior în condei – dar această servitute nu-mi interzice totuși să aduc, pe această cale, un modest omagiu acestui truditor neostenit pe ogorul dificil și neprietenos al psihiatriei – truditor care, prin dăruirea, abnegația și pasiunea exemplare, prin prospețimea, sagacitatea și adâncimea minții lui a făcut să pătrundă dincolo de frontierele țării, departe, faima medicinei românești, în general, și a celei de la Iași, în special. Puțini medici din generația și specialitatea lui (sper să nu supăr pe nimeni) se pot mândri cu o așa de întinsă stimă și faimă ca el; modest, temeinic, niciodată distant, jovial și radios, natural și plin de toate distincțiile sufletești, pe cât de hapsân la muncă, pe atât de spontan și mucalit, profesorul Petre Brânzei a fost – vreme de peste trei decenii – unul dintre glasurile cele mai autorizate ale psihiatriei actuale. Dacă revista *Cronica* ar duce-o mai bine cu "spațiul" și mi-ar îngădui să înșir aici (fie și sumar) titlurile științifice și numele

societăților academice internaționale (al căror membru a fost), aș epuiza, cu siguranță, numai cu ele, chenarul acordat rubricii mele. Mă mulțumesc, în consecință, să amintesc doar câteva: *Expert OMS pentru sănătate mintală; membru al societăților internaționale de psihiatrie din Canada, SUA, Anglia, Franța, Belgia* etc; *membru al Societății Internaționale de Psihoneuroendocrinologie; membru al Asociației Internaționale de Prevenire a Suicidului, membru al Colegiului Internațional de Psihosomatică; membru al Colegiului Internațional de Neuro-Psiho-Farmacologie; membru al Asociației Mondiale de Psihologie Socială* etc.

Tot din aceleași motive, enumăr aici și tot sumar, câteva dintre tratatele și cărțile sale: *Comportamentul aberant în relațiile cu mediul* – P. Brânzei, Gh. Scripcaru, T. Pirozynski, Ed. Junimea, 1970; *Adolescența și adaptarea* – studii și cercetări sub redacția P. Brânzei, 1974; *Itinerar psihiatric* – P. Brânzei, Ed. Junimea, 1975; *Alcoolismul – implicații bio-psiho-sociale* (în colaborare cu M. Cotrău), Iași, Junimea, 1976; *Psihoterapia integratoare*, 1976; *Integrare și adaptare în mediul industrial*, 1978; *Psihiatria*, 1981; *Viitorul psihiatriei*, 1982.

Savantul Petre Brânzei a fost, înainte de toate, un om fermecător, irezistibil – unul dintre aceia de care te atașezi – cu sau fără voia ta – afectiv, fratern; natural și de o rară spontaneitate, cu nelipsitul lui zâmbet – tonic și ireductibil, deopotrivă – cu acea privire permanent senină și cordială, plin de vervă scânteietoare și cu un umor vârtos acid, dar niciodată răutăcios, dr. Brânzei radia permanent în juru-i o atmosferă caldă și deschisă, ceva reconfortant și prietenos, iar la acest șarm neasemuit contribuiau, mutual, cred, modestia lui sinceră, netrucată, generozitatea-i cunoscută și absența oricărui ifos sau moft cărturăresc. Înalt și zvelt, cu o statură impozantă, de atlet, chipul profesorului Brânzei era acela al unui bărbat distins și frumos – chipul străluminat de un surâs ușor estompat, enigmatic și de niște ochi negri, inteligenți, dar care păreau, permanent, lăuntric concentrați. Acel nelipsit surâs de pe chipul lui – de care am amintit – simboliza, cred, înainte de orice, bucuria biruinței pe care acest fiu de

țărani strâmtorați o repurtase, prin ani, împotriva nevoilor, privațiunilor și necazurilor de tot felul.

Născut la 28 XI 1916, în pline vremuri de război și bejenie, în Tibăneștii lui P.P. Carp, acest ilustru medic a dus în tinerețile lui, viața grea și plină de servituți și privațiuni a tuturor fiilor de țărani obidiți, constrânși să-și formeze voința și caracterul la răscrucea unor mari necazuri și suferințe. Numai printr-o putere titanică și o dârzenie de neclintit – cum le-a avut el – a putut să învingă atâtea obstacole și greutăți și să-și croiască o asemenea carieră. Model de perseverență și tenacitate, de inteligență și de sensibilitate umană, fiul acelor oameni necăjiți a avut grijă, înainte de toate să-și răzbune genitorii; a învățat, cu un zel neostoit, cu o patimă nestinsă pentru tot neamul lor de truditori cuminți și răbdători pe niște pământuri destul de puțin darnice și recunoscătore cu munca și osteneala lor. După absolvirea Liceului M. Kogălniceanu din Vaslui, în 1936, și obținerea bacalaureatului, în vara lui 1937, tânărul studios, neputând să-și continue instrucția superioară la care aspira, fu constrâns să lucreze un an de zile ca pedagog la liceul al cărui elev strălucit fusese. În 1938 a fost primit la Spitalul Socola de către celebrul profesor Leon O. Baliff, ca îngrijitor de bolnavi, pentru masă și locuință, dar abia mai târziu, în 1939, el va putea susține admiterea la Facultatea de Medicină din Iași, continuând însă să lucreze în spital (într-o rezervă cu bolnavi) până când va fi numit intern bugetar.

Cu o disciplină intelectuală severă, aproape spartană, cu principii morale sănătoase și inflexibile, cu o caldă și tandră devoțiune față de pacienții lui, cu mintea lui scăpărătoare și mereu proaspătă, tânărul medic își consacră întreaga lui putere de muncă și dăruire *umanizării asistenței bolnavului psihic și handicapatului în general*, contribuind activ la organizarea asistenței profilactico-curative psihiatrice din Moldova. Dar nu numai aici. Tenace și extrem de harnic, lucid și fără prejudecăți, fire prin excelență comunicativă și deschisă, el și-a câștigat, grație calităților lui de medic și de om, nu numai o mare faimă, ci și o stimă unanimă. Spitalul Socola – acest adevărat templu

al științei și al practicii psihiatrice – a fost pentru el mai mult decât un loc de muncă, o adevărată școală – școală aspră și grea – unde s-a format nu numai ca savant și medic reputat, dar și ca un om de inimă și acțiune, ca om al Cetății. Acolo, la Spitalul Socola, în lungile lui nopți de studiu sau de veghe la căpătâiul suferințelor, a învățat să prețuiască sinceritatea, munca, omenia, cinstea – țelurile supreme ale exemplarei lui vieți; și, tot aici, cu un fel de solemnitate liturgică și într-o tăcere pythagoreică de catedrală, cu inima lui mare și simțitoare – asemenea unei harpe eoliene, tânărul medic își formula, acum aproape o jumătate de veac, idealul vieții lui: să aline și să amelioreze suferințele celor cărora Fortuna – cea capricioasă – le-a surâs mai puțin sau deloc.

Profesorul Petre Brânzei (șeful Catedrei de psihiatrie de la I.M.F. Iași între 1969–1984) nu era însă cu nimic mai prejos decât doctorul Brânzei; cursurile lui cucereau și electrizau, amfiteatrele lui erau permanent ticsite, deși n-a cerut, în lunga și exemplara lui carieră, niciodată, condica de prezență. Secretul marelui său succes la catedră nu venea deci de la... condică, ci de la cursurile sale – pe cât de docte și pline de substanță, pe atât de vii, colorate și atrăgătoare; erau cursuri – cine le poate uita! – cu o arhitectură impecabilă, prezentate liber și cu o precizie de brici, epurate complet de orice zgură verbală sau de mucegaiul disputelor de cabinete; erau, cu alte cuvinte, fructul unor laborioase cercetări și căutări personale, nu formulări luate de-a gata de prin tratate. Profesorul era un cercetător răbdător și migălos, un cititor pasionat – unul dintre aceia care uită de el și de lume când a prins o carte bună – și, în replică, parcă pentru a-și lua revanșa, în amfiteatru revărsa în prelegerile sale și conferințele sale un umor fin și acid – de cea mai pură calitate – iar glumele lui, pe cât de spumoase și inteligente, pe atât de fecunde și instructive, făceau adeseori ocolul orașului întreg.

La cursurile sale am mers destul de rar, în schimb n-am lipsit, cred, la nici una dintre numeroasele conferințe pe care le-a ținut la Iași. La una dintre ele, împotriva alcoolismului – nu mă înșel – sala a

râs atât de copios și năvalnic, încât am avut impresia, pentru moment, că nimic n-o mai poate opri.

– Alcoolul – a început profesorul Brânzei pe un ton foarte solemn – este cel mai mare dușman al omului! Apoi, dregându-și glasul, a adăugat: cine fuge de dușmani este un laș! În sfârșit, când spiritele s-au mai potolit, profesorul a năpustit o adevărată cavalcadă de ironii la adresa celor îndrăgostiți de “aspectele lichide ale realității obiective”, dar și pe seama celor care fac – cu talent sau fără – reclamă băuturilor (naturale sau numai aducând cu ele).

Dascăl și matematician român – ION CREANGĂ

Întâmplarea a voit ca unul dintre cei mai străluciți matematicieni, personalitate cvasilegendară a școlii noastre superioare, să poarte numele celui mai mare povestitor al țării, fără ca între ei să fie vreo legătură de rudenie și, fiind ca profesie, aparent cel puțin, foarte îndepărtați. Și totuși, dacă admitem drept adevărată ideea că *matematicienii sunt cei mai preciși dintre scriitori* și că *Pitagora avea mai multă imaginație decât Homer* (deși n-o prea lăsa să zboare), atunci distanțele se micșorează și diferențele se reduc, căci și povestitorii și matematicienii contribuie – după mijloacele și puterile lor proprii – la înălțarea sufletului și îmbogățirea minții, la rafinarea și luminarea sentimentelor, la creșterea gustului și poftei de frumos (deși frumusețea matematică nu e totdeauna accesibilă ochiului profan). Cele două nume ilustre nu se înrudesc prin sânge, ci prin altceva: se înrudesc, anume, prin marea lor dragoste pentru cultura și școala românească, pentru oameni și omenie, prin acea delicatețe și bunătate necăutate, atât de caracteristice locuitorilor acestor plaiuri străbune și, în sfârșit, se înrudesc prin destinul lor comun de oameni intrați în conștiința colectivă; dacă despre Creangă – povestitorul se va vorbi atât timp cât va exista literatură și litere românești, despre Creangă – matematicianul se va vorbi, n-am nici un dubiu, cât timp va dăinui Universitatea și matematica la noi. S-ar putea să mi se reproșeze că n-am păstrat proporțiile, însă *Cronica* nu mă lasă să-mi înșir toate argumentele. Unuia totuși îi dau drumul. Nu sunt numai cititori de literatură, de povestiri, ci și cititori de matematică și, dacă tendințele "imperialiste" ale matematicii nu vor fi stăvilite – dar cum să le stăvilești? – atunci s-ar putea adeveri "profețiile" lui Gr. Moisil – ilustrul meu dascăl – care, ca să ne sperie să învățăm, probabil, ne-a asigurat că în veacul ce bate la ușă, numărul cititorilor de matematică va depăși cu mult pe al celor dintâi. Vom trăi și vom vedea! Există, desigur, și deosebiri între Creangă – povestitorul și Creangă – matematicianul; primul era un răspopit, un nonconformist șugubăț,

care trăgea cu pușca-n ciori și se ducea "afumat" (împreună cu Eminescu) la *Junimea*; Creangă – matematicianul – la distanță de aproape un veac de primul – era, în schimb un om timid și ordonat, sobru și elegant, de-o elevată ținută academică, care avea oroare de alcool, iar figura lui de bărbat înalt și frumos îi conferea aura unui adevărat "arbitru al eleganței", în contrast cu acei matematicieni "distrați", care au mai degrabă aerul unor vântură-lume. Dar să nu mă abat de la subiect și să nu rămân la lucruri exterioare.

Profesorul doctor docent Ion Creangă a fost un dascăl de mare prestigiu al Universității "Al. I. Cuza" din Iași, o personalitate marcantă a învățământului superior și a matematicilor românești, un om de o întinsă și aleasă cultură, cu mare vocație la catedră și care, vreme de peste o jumătate de veac, a desfășurat o prodigioasă activitate didactică și științifică, slujind cu o abnegație exemplară și un devotament nețărmurit cel mai vechi lăcaș de lumină și suflet ctitorit de Cuza și Kogălniceanu, și cu ale cărui aspirații și interese s-a identificat. Pasionat de școală și dăruit ei, a cumulat în personalitatea sa atâtea calități de suflet și omenie, atât talent și prestanță științifică, atâta pricepere organizatorică, tact, echilibru și știință de a se apropia și lucra cu oamenii, încât impunea respect și prețuire unanimă. O seninătate caldă, aproape atică, un calm imperturbabil strălumina permanent chipul rectorului nostru, care n-a abdicat niciodată de la etica profesională și de la înaltele exigențe științifice, și care, totdeauna a manifestat un mare respect pentru adevăr și pentru oameni – colegi și colaboratori – sprijinind dezinteresat pe cei talentați, onești și de bună-credință. Desigur, e prematur să ne pronunțăm asupra destinului operei lui științifice și didactice, căci ea abia a intrat în dialog cu timpul.

Profesorul Ion Creangă a văzut lumina zilei la 2 ianuarie 1911, în comuna Adâncata din ținutul Dorohoiului, fiind fiul cel mai mic – prâslea – dintre cei șapte copii, cu care i-a înzestrat natura, pe Eliza și Luca Creangă, părinții săi, țărani strâmtorați material, dar extrem de înzestrați intelectualicește și sufletește, reușind să transmită fiilor lor

nu numai flacăra celor mai curate și frumoase virtuți familiale, ci și patosul muncii oneste și îndârjite. Tatăl profesorului, un țăran autodidact, trecea drept cel mai luminat și drept om din localitate, fiind ales, ani de-a rândul, primarul comunei, iar soția lui, Eliza Creangă, femeie simplă (deși acest termen mi se pare nefericit) a știut să dea copiilor ei o educație aleasă, fiind o ființă înțeleaptă și de o rară sensibilitate, cu un suflet mare și generos. Această familie modestă a dat țării șapte profesori, dintre care, Ion și Constantin, profesori universitari, iar ceilalți, dascăli de diferite specialități în învățământul secundar. În 1912, Luca Creangă își găsește obștescul sfârșit, în urma unui atac de cord, iar Eliza și cei șapte copii, după ce au vândut pământul la licitație (0,05 ha, reprezentând întreaga lor avere), s-au strămutat definitiv în Iași. Profesorul doctor docent Ion Creangă s-a format direct sub influența surorii sale – Silvia Creangă – prima româncă, excelentă profesoară, care și-a trecut doctoratul în matematică, la Univesitatea din Iași, în 1925, sub conducerea lui Al. Myller (din comisie au mai făcut parte Victor Costin și S. Sanielevici), cu o teză intitulată *Directions cyclifiablement conjuguées. Courbes à courbure normale*. Silvia Creangă nu numai că i-a încălzit copilăria, dar l-a și ajutat să pătrundă tainele matematicilor, după cum i-a sprijinit pe toți ceilalți frați să-și croiască drum în viață. Grație sacrificiilor și devotamentului nemărginit al Silviei Creangă, fratele său mezin a devenit, în octombrie 1929, student al Facultății de Științe din Iași, secția matematică. Format la școala riguroasă și severă a disciplinelor matematice, sub îndrumarea unor dascăli iluștri ai învățământului românesc (Al. Myller, S. Sanielevici, O. Mayer, Gr. Moisil), Ion Creangă s-a afirmat, încă de pe băncile facultății, ca un elemet excepțional dotat, fiind numit, în ultimul an de studii, preparator la Catedra de mecanică, iar în 1937 este promovat asistent la Catedra de calcul diferențial și integral de sub conducerea acelui fermecător dascăl care a fost Grigore Moisil. A urmat apoi specializarea și doctoratul la Roma, unde a avut șansa să ia contact cu o pleiadă strălucită de matematicieni italieni, în frunte cu

Bompiani, Sevei, Scorza, Picone, Sobrero ş.a. Teza sa de doctorat, susţinută sub conducerea faimosului Enrico Bompiani, intitulată *Sulla transformazione degli intorni del 20 ordine di due punti corrispondenti, nelle corrispondenze puntuali fra due spazi euclidei* a apărut în *Rendiconti di matematica e delle sue applicazione* (Roma, 1940). Plecând de la cercetările lui Enrico Bompiani, Ion Creangă a cercetat, în teza sa de doctorat, corespondenţele între două spaţii euclidiene tridimensionale şi, totodată, modul de transformare a elementelor curbilinii şi superficiale de ordinul doi, construind invarianţi ce determină corespondenţe locale. Teza aceasta, atât de mult apreciată de specialişti (Bompiani, Myller, Mayer, Segre, Moisil) l-a consacrat pe autorul ei ca pe unul dintre cei mai prestigioşi matematicieni români ale cărui creaţii valoroase sunt cunoscute şi dincolo de fruntariile ţării.

Revenit la Iaşi, în 1939, el este încadrat şef de lucrări la Institutul Politehnic din localitate, Catedra de matematici generale, ocupând, prin concurs, postul de conferenţiar (1943), iar în 1945 este numit profesor de geometrie analitică la Facultatea de Electrotehnică. Transferat la Universitatea "Al. I. Cuza" în 1948, ca şef al Catedrei de algebră de la Facultatea de matematică şi fizică, unde a funcţionat până în 1981 (anul pensionării), profesorul Creangă a predat, cu o înaltă măiestrie pedagogică şi cu un talent inegalabil, cursurile de algebră liniară şi capitole, speciale din teoria numerelor. Prelegeri de-o limpezime cristalină, expuse clar şi precis, gradat şi nuanţat, adevărate opere de artă ce se năşteau sub ochii unui auditoriu vrăjit şi captivat, cursurile sale aveau harul de-a *informa* şi *forma* concomitent, dezvăluind vigoarea şi frumuseţea unei ştiinţe de care Novalis a numit-o *viaţa zeilor*.

Primele lucrări ştiinţifice ale profesorului Ion Creangă l-au consacrat ca geometru, însă, ulterior, cercetarea sa s-a desfăşurat pe mai multe direcţii: geometrie diferenţială, algebră, teoria numerelor, modelare statistică în economie. În lunga sa carieră didactică, profesorul a publicat peste 60 de lucrări (tratate, cursuri universitare,

cărţi, monografii), care n-au pierdut nimic din prospeţimea lor, iar cărţile sale de algebră liniară şi teoria numerelor sunt şi astăzi manuale de bază pentru studenţii matematicieni din întreaga ţară. Pentru colaborarea la tratatul de *Geometrie analitică* a fost distins cu *Premiul de Stat*. De reţinut că lucrările sale nu au doar un caracter teoretic, ci şi unul practic, aplicativ. În domeniul geometriei diferenţiale a obţinut rezultate remarcabile, plecând de la cercetările anterioare ale lui Karl Peterson şi cele ale lui Al. Myller, în problema transformării prin plane tangente paralele între suprafeţe riglate şi în teoria corespondenţelor punctuale dintre spaţii. De numele său se leagă introducerea noţiunii de curbură *conică* şi de stabilirea legăturii între două congruente de drepte, studiază transformarea între riglate care păstrează generatoarele şi cercetează omografiile induse de perechi de generatoare, corespunzătoare, determină suprafeţele pentru care liniile cilindrice sunt axiale şi sistemele tangenţiale coincid cu sistemele axiale. Recent s-a ocupat de generalizări ale ideii de *neolonimie* şi de *paralelism* în sens Levi-Civitta. Profesorul Creangă a pus în relief, pentru prima dată în literatura de specialitate, rolul *direcţiilor caracteristice în studiul corespondenţelor punctuale*, introducînd noţiunea de *vector de torsiune* pentru două perechi de direcţii corespondente, în două puncte corespondente – idee primită cu mare inters de geometri, fapt atestat prin crearea, în Italia, a unei întregi direcţii de cercetări în acest sens (Mario Villa şi alţii).

În domeniul algebrei s-a ocupat de studiul unor ecuaţii matriciale în legătură cu determinarea subspaţiilor invariante ale unui spaţiu vectorial, precum şi de aflarea structurilor algebrice ale unor transformări punctuale. Să menţionăm, de asemenea, contribuţiile sale la studiul ecuaţiilor funcţionale pentru algebre asociative, asociate operatorilor neliniari, domeniul în care a dat interpretări geometrice originale pentru operatorii care conduc la algebre asociative. Specialiştii români şi străini au apreciat extrem de elogios, de asemenea, lucrările profesorului Creangă privind condiţii de existenţă şi unicitate a ecuaţiilor matriciale pe corpuri finite, forme

echivalente, structuri ternare asociate unor structuri binare. E suficient, cred, să arăt că astăzi mulți tineri matematicieni români continuă cu succes linia și spiritul cercetărilor sale. Tot de numele său se leagă mare parte din rezultatele obținute la *Alma Mater* în domeniile algebrei, teoriei numerelor, teoriei probabilității și cercetării operaționale. Ion Creangă a fost unul dintre pionierii aplicațiilor matematicii în economie și industrie, care, încă din 1962, a condus un colectiv ce își propunea drept sarcină să studieze corelația dintre diverși parametri tehnologici și economici ai produselor de azbociment. Dar nu numai atât. În calitate de șef al Catedrei de algebră și teoria numerelor un pronunțat caracter aplicativ, antrenându-și și doctoranzii în aceeași direcție, iar cercetările orientate spre rezolvarea unor ecuații matriciale, studiul congruentelor binome (plecând de la o demonstrație dată de Zolotorev teoremei de reciprocitate de la resturi pătratice), precum și cele consacrate metodelor de construcție a algebrelor Lie nedistributive, aplicațiile algebrei în informatică vorbesc toate de importanța practică deosebită a acestor cercetări.

Decan al Facultății de matematică (1949–1953), prorector (1953–1955) și rector al Universității (1955–1972), prof. dr. docent Ion Creangă a fost un admirabil conducător la *Alma Mater*, un om de o mare integritate morală, un luptător neobosit pentru dezvoltarea Universității și sporirea prestigiului ei în țară și în lume, un intelectual cu vederi largi democratice, un dascăl generos, afabil și blând, pentru care cauza Universității era propria lui cauză, știind să pună întotdeauna mai presus de orice nevoile și interesele *Almei Mater*. Ori de câte ori îl întâlneam îmi veneau în minte, aproape fără să vreau, cuvintele lui Maiorescu: "Căci ceea ce împiedică atâția oameni, de altminteri inteligenți, de a vedea bine, de a gândi adevărat și de a scrie frumos și ceea ce îi condamnă să rămână totdeauna mediocri este tocmai mărginirea personalității lor la interese exclusiv individuale". Ion Creangă a gândit bine, a văzut bine și a scris la fel de bine, tocmai fiindcă n-a fost cotropit de interese meschine, individuale, ci numai de

cele majore, ale obştii, dovadă că n-a agonisit nimic şi n-a putut lăsa soţiei şi rudelor altă moştenire în afară de cea a numelui său... Realizările şi succesele Universităţii ieşene din anii cât i-a fost rector sunt legate indisolubil şi de numele său, dar nu numai cele care se văd cu ochiul liber, cum se spune, ci şi cele mai adânci, care ţin de conţinut şi de esenţă. N-am de gând să le înşir, căci ele ne sunt cunoscute nouă, tuturor, începând de la restructurarea facultăţilor cu instituţiile similare din ţară şi străinătate. Niciodată însă, rectorul nostru n-a făcut caz de contribuţia sa (care n-a fost deloc mică) la augmentarea *Universităţii* şi la sporirea bunului ei renume, ci, modest şi tăcut, metodic şi tenace, a căutat s-o slujească până ce, preocupat de destinul ei, nu observase că Moira – cea nesăbuită – depănase ultimul fir din caierul vieţii lui. Ion Creangă – marele dascăl şi rector al *Almei Mater* – va rămâne în conştiinţa colectivă ca unul dintre cei mai înzestraţi fii ai acestui neam; care, asemenea tizului său din Humuleştii Neamţului, ne-a îndemnat să transmitem generaţiilor viitoare povestea captivantă a unui copil sărac, dar sclipitor din Adâncata Dorohoiului, ce pornea, la un veac distanţă de cel pe care Ibrăileanu l-a numit atât de inspirat “Homer al nostru”, *pe căi aspre, spre stele...*

Cu VASILE HAREA în lumea tainică a cărților

Vasile Harea (1895–1986) – cunoscutul profesor al Facultății de filologie din Iași – era un om care venea din veacul scurs. După felul cum arăta, cu un an înainte de obștescul lui sfârșit, eram convins că *Ursitoarele* l-au desemnat să ajungă centenar, dar se vede treaba că s-au răzgândit... Dacă ar fi să exprim în cuvinte puține calitățile acestui dascăl de întinsă cultură și de mare finețe intelectuală, dar de o modestie dezarmantă, aș putea spune, cred, că la el blândețea și tactul s-au îngemănat permanent cu onestitatea și corectitudinea, cu o mare și nedezmințită dragoste pentru școala noastră superioară și, nu în ultimul rând, cu o admirabilă pasiune informativă, care – rețineți bine! – nu-l părăsise nici la venerabila vârstă de 90 de ani. Dar pasiunea supremă a vieții lui a fost dragostea pentru adevăr și, nu o dată, el spunea studenților și prietenilor săi să urmărească totdeauna adevărul, chiar atunci când acesta este în defavoarea lor. Sub înfățișarea acelui bătrânel tăcut și modest, îndatoritor și delicat, se ascundea de fapt, un cărturar de elită al Facultății de filologie și unul dintre cei mai stimați profesori din Universitatea "Al.I. Cuza". V. Harea a fost, fără îndoială, unul dintre cei mai buni cunoscători ai limbii și literaturii ruse și slave, în general, dar n-a făcut caz niciodată de erudiția sa, de judecata sa extrem de ascuțită și percutantă și nici de memoria sa prodigioasă care nu uita aproape nimic din ceea ce a agonisit. E adevărat însă, pe de altă parte, că timiditatea lui excesivă – pe care o puteai citi din ochii lui de o smerită umilință – a făcut ca multe dintre lucrările sale să rămână în manuscris, ascunse ca într-o adevărată schelărie.

Născut la 13 iulie 1895, în comuna Susleni din fostul județ Orhei, Vasile Harea descindea dintr-o familie numeroasă (au fost 12 frați), modestă și așezată (tatăl său era maistru tâmplar, iar mama casnică), care cu greu a răzbit în viață; dintre copii, doar el a reușit, înfruntând mari lipsuri și privațiuni, să termine o facultate. V. Harea a urmat liceul la Chișinău și, neputând să-și continue instrucția superioară la

care aspira, a fost constrâns să îmbrace haina monahală, intrând la seminarul teologic din localitate (cu sprijinul unui unchi al său, călugăr), unde a rămas până în 1917, când leapădă sutana și intră în publicistică. În perioada 1918–1924 a urmat, cu întreruperi, Facultatea de litere și filosofie a Universității din Iași, unde și-a luat licența în filosofie cu mențiunea "Magna cum laude". După absolvire a funcționat ca bibliotecar la Chișinău, până în 1928, apoi s-a transferat la Huși (la seminarul teologic) unde a fost director și profesor de pedagogie. Aici, la Huși, Harea leagă o prietenie strânsă cu Mihai Ralea și, la îndemnul acestuia, începe colaborarea la revista *Viața Românească*. De tânăr, Harea s-a afirmat ca un intelectual cu vederi democratice și progresiste, luptând hotărât împotriva mișcărilor fasciste, cuziste și legionare, participând în 1923 la editarea ziarului *Îndrumarea*, alături de R. Cernătescu, H. Hulubei, Șt. Bârsănescu, O. Franke ș.a. Tot de tânăr, el leagă prietenii durabile cu Petre Andrei, Mihail Sadoveanu, Octav Botez, Vasile Râșcanu, Mihai Sevastos, colaborând asiduu nu numai la *Viața Românească*, ci și la *Adevărul*, *Minerva*, *Ethos*, *Revista de istorie și teorie literară*, *Iașul literar*.

Deși a absolvit facultatea în 1924, Harea își va susține licența abia în 1926, căci, vreme de doi ani, el se va afunda în studiul filosofiei kantiene, pe care și-a ales-o ca materie specială de licență. După trecerea licenței, în 1926, el a promovat și examenul de capacitate pentru calitatea de profesor secundar (1927 la filosofie și 1928 la pedagogie), pentru ca în 1929, Petre Andrei să-l numească asistent la *Catedra de sociologie și etică*. Între anii 1930–1931 pleacă la Paris, sprijinit de Petre Andrei, unde urmează cursurile de filosofie și sociologie de la *Sorbona* și *Școala Normală Superioară*, precum și seminariile și lucrările practice de la *Institutul de Etnografie*. Dar aceleași lipsuri materiale, de care am amintit, și de care nu va scăpa toată viața, l-au determinat să-și întrerupă cursurile începute în Franța și să revină în patrie, la Iași, unde-și va relua postul de asistent și, pentru a-și rotunji veniturile lui anemice, va funcționa și ca profesor, apoi director, la Școala normală de băieți *V. Lupu*,

predând pedagogia până în 1934. În perioada anilor 1934-1944 va funcţiona (cu excepţia anului şcolar 1940-1941), ca profesor şi director la Chişinău, mai întâi la liceul *A. Donici,* apoi la liceul *B.P. Haşdeu.* În 1944 se transferă la Bucureşti, în calitate de director al liceului din Buftea şi profesor de pedagogie la diverse licee din capitală până în 1947, când revine la Iaşi şi ocupă, prin concurs, postul de lector de pedagogie şi, ulterior, pe cel de conferenţiar la aceeaşi disciplină. În 1949, înfiinţându-se secţia de limba rusă în cadrul Facultăţii de filologie, Harea devine profesor suplinitor de limbă şi literatură rusă la Universitatea "Al.I. Cuza", iar între 1952–1955 el este şeful Catedrei de limbă şi literatură rusă la *Institutul de industrie uşoară* din Iaşi. În sfârşit, abia în 1957 şirul peregrinărilor lui se termină, revenind la Universitate (aceeaşi catedră), unde va funcţiona până la 1 octombrie 1965, când se pensionează pentru limită de vârstă (cu gradul didactic de conferenţiar).

Spirit metodic, capabil de vederi personale şi construcţii proprii, format în cercul *Vieţii Româneşti,* Vasile Harea a fost un intelectual de marcă al Iaşului şi al ţării, un cărturar de elită care nu s-a cantonat în ogorul strictei lui specialităţi, ci a ilustrat, prin lucrări mai mult sau mai puţin întinse, atât *filosofia, critica literară* şi *pedagogia,* cât şi *sociologia, etnografia, etica, gramatica* etc. Lucrarea sa de doctorat intitulată *Filosofia lui Tolstoi,* începută sub conducerea lui Petre Andrei (1932) şi susţinută abia în 1944 în faţa unei comisii din care au făcut parte D. Gusti, M. Ralea, St. Ciobanu (pentru literatura rusă) şi C. Narly, reprezintă una dintre cele mai solide contribuţii care au fost aduse vreodată la noi în vederea cunoaşterii metafizicii celui care a fost numit pe drept cuvânt *patriarhul literaturii ruse.* Cercetător pasionat, animator cultural, întemeietor de biblioteci populare, traducător de marcă şi publicist talentat, Vasile Harea nu este totuşi un nume prea cunoscut; cărţile şi studiile sale n-au ajuns, decât în mică măsură, în circuitul conştiinţei colective şi, în mare parte, vina o poartă el însuşi, căci, aşa cum am mai spus-o, multe dintre ele au rămas în manuscris. Într-adevăr, exceptând *Datoriile învăţătorului*

(manual, Craiova, 1935), *Manual de sociologie* (în colaborare cu Petre Andrei, Bucureşti, 1938), *Filosofia lui Tolstoi* (Bucureşti, 1944), precum şi numeroasele articole presărate în presa vremii la care se adaugă studiile publicate despre marii scriitori ruşi, despre care am amintit, celelalte lucrări ale venerabilului dascăl ieşean n-au văzut lumina tiparului, deşi ele conţin, sunt convins, idei pline de forţă şi culoare, fiind fructul unei inteligenţe ascuţite şi al unor meditaţii îndelungi, adânci şi inspirate. Când l-am vizitat ultima dată, în seara zilei de 31 decembrie 1985, la spital, el recitea, cu ochelarii lui doldora de dioptrii, *Jurnalul* lui Lev Tolstoi. Nonagenarul din faţa mea, furat de discuţia ce o înfiripasem, prinsese poftă de taifas şi controversă, de precizări şi puneri la punct, uitând de prescripţii şi medicamente, de statutul lui de pacient...

Când m-am întors seara târziu acasă, repetam aproape fără să vreau, ca pentru mine, cuvintele lui Leonardo: *Cel ce şi-a legat ursita de o stea, nu-şi va lua privirea de la ea niciodată...*

Un mare geolog: NECULAI MACAROVICI

Prin pitorescul și micile ciudățenii ale personalității sale, Neculai Macarovici – membru corespondent al Academiei și dascăl de-o admirabilă ținută intelectuală și morală la *Alma Mater* – constituie, trebuie s-o spun de la bun început, o adevărată tentație pentru condei. Model de erudiție precisă, de gândire limpede și dreaptă, de conștiinciozitate și onestitate științifică, Macarovici era, în același timp, un temperament pletoric, excesiv, un om plin de curiozități și un pic sucit, unul dintre aceia care au avut destule coliziuni cu studenții, colegii și chiar cu amicii lui. Era, alt fel spus, un om care nu s-a prea împăcat cu lumea și, uneori, nici cu el însuși, fiind o fire aprigă, pornită, prea ușor inflamabilă. Parcă-l văd. Masiv și permanent acru, cu mers greoi, de soldățoi, cu o față enormă și maxilare puternice, cu un nas vânjos – sub forma cartofului – de care rămâneau agățați permanent niște ochelari arhaici, confecționați, probabil, în primele două decenii ale veacului, el era “nașul” principal al studenților de la Geografie-Geologie; cine trecea de dânsul – om se făcea! Mai e nevoie să stăruim?

Totdeauna întreg, dintr-o bucată, îndrăzneț, simplu, fără ocolișuri, cu înfățișarea lui gravă și neamicală, cu vocea lui aspră și bine timbrată, Macarovici nu numai că era tipul omului permanent nemulțumit de munca subalternilor, ci utiliza, în relațiile cu dânșii, un verb pe cât de spinos și ințepător, pe atât de abrupt și stâncos, încât în prezența lui simțeai că ai permanent un moralist în coastă. Umorile sale de fiece zi nu rămâneau niciodată la temperaturi constante și, din pricina aceasta, profesorul era precum cerul în aprilie, în continuă prefacere, motiv pentru care subalternii și colaboratorii lui, înainte de-a da ochii cu el, dimineața, aveau grijă să-l întrebe pe laborant dacă Magistrului îi curg toate apele la vale...

Cine spune însă că ar fi fost rău, dușmănos, că ar fi căutat gâlceavă de dragul gâlcevei, acela nu se pricepe, cu siguranță, la oameni. Macarovici iubea munca, cinstea, corectitudinea și se făcea

foc și pară când întâlnea lustruiala, lenea, ignoranța, poleiala și mimetismul intelectual și, dacă tuna și fulgera permanent, n-o făcea împotriva celor harnici și conștiincioși, ci contra celor care nu și-au înțeles rostul și menirea la *Alma Mater*. Într-adevăr, împotriva acestora din urmă din gura lui ieșeau vorbe care ar fi putut să facă să leșine cumetrele unui întreg sat. Și totuși, acest om aprig și bătăios, ale cărui priviri te pironeau pur și simplu, putea fi dezarmat ca un copil la primul cuvânt bun pe care i-l adresai, atât de sensibil și atent era la suferințele și problemele semenilor săi; mânia lui dura exact cât fulgerul pe cer, iar asprimea sa era, de cele mai multe ori, o mască pe care o utiliza – cu destul succes – față de cei care atentau la timpul lui prețios sau pentru cei care am mai spus-o, nu se lăsau, cu una, cu două, urniți la treabă. Profesor extrem de exigent la examene – dovadă că lăsa zeci de "leșuri" pe câmpul de luptă – exigența lui era benefică, iar studenții, chiar cei care sucombau la primul asalt, admirau și prețuiau înalta valoare intelectuală și științifică a prelegerilor sale, rigurozitatea gândirii lui, dreptatea și buna lui credință, eforturile sale permanente și stăruitoare pentru ridicarea nivelului învățământului academic românesc.

Fiul unui notar strâmtorat din Negreștii Vasluiului și al unei mame casnice, fără prea multă știință de carte, Neculai Macarovici era coborâtor dintr-o familie destul de numeroasă (șapte frați) și, deși funcționar la primărie, tatăl său era în fond un om al brazdei care, după ce punea la punct registrele lui, schimba condeiul cu sapa, cultivând cele trei hectare de pământ, care erau departe de-a îndestula gloata notarului. Așadar, părinții, moșii și strămoșii lui au fost adevărați țărani: aspri, cumpătați, strângători și gata să-și apere cu lovituri de pumni, dacă era cazul, drepturile lor. Lipsurile și mizeriile materiale au bântuit cu siguranță mulți ani sub acoperișul casei notarului – țăran din Negrești. Trei dintre fiii notarului au reușit totuși, învingând mari greutăți și privațiuni, să facă studii superioare; doi, printre care și Neculai, au ajuns profesori universitari, iar altul inginer agronom; ceilalți, ca și antecesorii lor, au rămas să cultive pământul lor sărăcăcios.

foc și pară când întâlnea lustruiala, lenea, ignoranța, poleiala și mimetismul intelectual și, dacă tuna și fulgera permanent, n-o făcea împotriva celor harnici și conștiincioși, ci contra celor care nu și-au înțeles rostul și menirea la *Alma Mater*. Într-adevăr, împotriva acestora din urmă din gura lui ieșeau vorbe care ar fi putut să facă să leșine cumetrele unui întreg sat. Și totuși, acest om aprig și bătăios, ale cărui priviri te pironeau pur și simplu, putea fi dezarmat ca un copil la primul cuvânt bun pe care i-l adresai, atât de sensibil și atent era la suferințele și problemele semenilor săi; mânia lui dura exact cât fulgerul pe cer, iar asprimea sa era, de cele mai multe ori, o mască pe care o utiliza – cu destul succes – față de cei care atentau la timpul lui prețios sau pentru cei care am mai spus-o, nu se lăsau, cu una, cu două, urniți la treabă. Profesor extrem de exigent la examene – dovadă că lăsa zeci de "leșuri" pe câmpul de luptă – exigența lui era benefică, iar studenții, chiar cei care sucombau la primul asalt, admirau și prețuiau înalta valoare intelectuală și științifică a prelegerilor sale, rigurozitatea gândirii lui, dreptatea și buna lui credință, eforturile sale permanente și stăruitoare pentru ridicarea nivelului învățământului academic românesc.

Fiul unui notar strâmtorat din Negreștii Vasluiului și al unei mame casnice, fără prea multă știință de carte, Neculai Macarovici era coborâtor dintr-o familie destul de numeroasă (șapte frați) și, deși funcționar la primărie, tatăl său era în fond un om al brazdei care, după ce punea la punct registrele lui, schimba condeiul cu sapa, cultivând cele trei hectare de pământ, care erau departe de-a îndestula gloata notarului. Așadar, părinții, moșii și strămoșii lui au fost adevărați țărani: aspri, cumpătați, strângători și gata să-și apere cu lovituri de pumni, dacă era cazul, drepturile lor. Lipsurile și mizeriile materiale au bântuit cu siguranță mulți ani sub acoperișul casei notarului – țăran din Negrești. Trei dintre fiii notarului au reușit totuși, învingând mari greutăți și privațiuni, să facă studii superioare; doi, printre care și Neculai, au ajuns profesori universitari, iar altul inginer agronom; ceilalți, ca și antecesorii lor, au rămas să cultive pământul lor sărăcăcios.

Neculai Macarovici a urmat cursurile școlii elementare din Negrești, iar gimnaziul și liceul la Vaslui, unde s-a remarcat ca un elev extrem de silitor și dotat. Coleg de clasă cu renumitul matematician Gh. Vrânceanu la Liceul "M. Kogălniceanu", Macarovici n-a putut, din pricina lipsurilor materiale, să se înscrie la facultate în anul absolvirii liceului (1919), ci abia doi ani mai târziu. A urmat cursurile Facultății de științe a Universității "Al.I. Cuza" din Iași, pe care le-a absolvit în 1925, fiind numit, grație rezultatelor excepționale obținute în anii de studii, asistent la catedra ilustrului geolog Ion Simionescu. Tânărul studios își începe activitatea științifică în 1929, iar zece ani mai târziu își susține cu un succes remarcabil doctoratul în geologie sub conducerea unui alt nume de mare rezonanță al științei românești – Ion Atanasiu. Vreme de peste o jumătate de veac, Neculai Macarovici a slujit la *Alma Mater* cu un talent remarcabil și cu o abnegație nemărginită, iar admirabila-i sinceritate, buna credință, seriozitatea și onestitatea – care sunt cele mai frumoase trăsături ale firii lui vulcanice – ne fac să ne înclinăm, cu respect și venerație în fața unui asemenea dascăl care, în ciuda tonului lui arțăgos, a tunetelor și fulgerelor de care am pomenit, și-a dăruit toată munca și energia lui augmentării bunului renume al celui mai vechi lăcaș de cultură și suflet al neamului nostru. Cercetător harnic, tenace și scrupulos, Macarovici este autorul a peste o sută de lucrări științifice originale, multe dintre ele cunoscute departe, peste fruntariile țării, lucrări în care omul de știință ieșean a adus contribuții de mare și recunoscută valoare în domeniile paleontologiei și geologiei. Grație lucrărilor sale a fost definitivată cunoașterea aprofundată a geologiei și paleontologiei Moldovei între Siret și Prut (Dorohoi – Galați), cât și cunoașterea geologiei din dreapta Siretului (până în Subcarpați), începând de la Siret și până la Adjud. A adus contribuții foarte importante la cunoașterea geologiei mio-pliocenului din Curbura Carpaților, dintre râurile Sușița și Buzău, unde fixează, printre altele, *stratotipul Dacianului*, care-i o contribuție de valoare fundamentală. Remarcabile sunt, de asemenea, cercetările sale consacrate genezei apelor minerale din Moldova, florei și faunei Sarmațianului din Moldova, fauna

cuaternară de moluşte, precum şi cele care privesc paleontologia şi geologia sudului Moldovei şi a regiunii de la nord a Deltei Dunării.

Ca profesor, Neculai Macarovici a predat cursurile de Geologie, Paleontologie şi Stratigrafie, apoi cursul de *Geologie a cuaternarului*, cursul de *Hidrologie* şi *Geochimie*. Cursul de *Geologie a cuaternarului*, tipărit în 1968, a constituit o premieră absolută în literatura românească de specialitate. L-am audiat la câteva din aceste cursuri. Tonul său era tot belicos, gesturile-i furioase, dar vederea sa era slabă şi, din această pricină, se oprea fără-ncetare spre a căuta printre notiţe, texte, care erau departe de a-i cădea imediat sub ochi. Se vedea de departe că nu era un "orator", spontaneitatea şi vioiciunea lipsind aproape complet din prelegerile lui care, de altfel, erau extrem de dense şi consistente, dar nu reuşeau, cred, să atingă urechile tuturor "combatanţilor" din amfiteatru, deşi savuroasa vigoare a limbii populare, în care erau predate, salva impresia de monotonie prin tonul natural şi convingător al Magistratului.

Dar ce importanţă mai au astăzi toate aceste mici ciudăţenii, când numele lui este cunoscut pe plan internaţional în lumea specialiştilor, iar autoritatea lui ştiinţifică este de necontestat? Hapsân la muncă, modest şi dezinteresat, Neculai Macarovici – profesorul care a lucrat întotdeauna mai mult decât a fost obligat – a condus, onorific, vreme de peste două decenii, Muzeul de Istorie Naturală din Iaşi, fiind un model de dăruire şi exigenţă.

Membru corespondent al Academiei, membru al *Societăţii Internaţionale Unitas Malacologica Europae* şi membru fondator al prestigioasei reviste *Malacologia* (din redacţia căreia a făcut parte), Neculai Macarovici rămâne un nume de rezonanţă al Geologiei şi Paleontologiei româneşti. Iar dacă omului şi profesorului Neculai Macarovici îi putem reproşa totuşi anumite slăbiciuni, cercetătorului şi savantului Neculai Macarovici, vă întreb, ce-am putea să-i imputăm?

Dincolo de om – şi mă gândesc la Fichte când scriu aceste rânduri – rămâne, întotdeauna, opera, fapta sa.

În lumea spectroscopiei cu CONSTANTIN MIHUL

Printre personalitățile marcante ale fizicii românești din ultima jumătate de veac, Constantin Mihul (1897–1986) – fondatorul școlilor de spectroscopie și fizica plasmei de la Iași – ocupă un loc cu totul privilegiat, prin originalitatea și adâncimea cercetărilor efectuate, prin competența, seriozitatea și munca sa pasionată la catedră și, în egală măsură, prin ținuta lui ireproșabilă de dascăl și om. Succesor la catedră lui Ștefan Procopiu, șef de catedră, decan și prorector, Constantin Mihul a fost o mare autoritate în specialitatea sa, un profesor exigent și sever, admirat și respectat de către colegi și studenți pentru cinstea, corectitudinea, devotamentul și marea lui dragoste pentru școala noastră superioară. Mi-am notat, încă de la intrarea mea la *Alma Mater*, multe lucruri interesante în carnețelul meu *(pro memoria)* despre acest admirabil profesor de fizică și, gândindu-mă că nimic din viața și lucrarea oamenilor mari nu e îngăduit să se risipească, le aduc acum la cunoștința publică, spre luare-aminte și reflecție, dar și ca îndemn și chemare generațiilor ce vor veni. Avea o înfățișare dârză, de bărbat bine zidit, agreabil, înțelegător și rezonabil, dar privirea sa trăda o anume asprime și răceală și, ca toți oamenii care nu se pot lăuda cu o dicție de invidiat, detesta "dominația cuvintelor", preferând să se aplece asupra lucrurilor și faptelor. Prețuit și temut, deopotrivă, Mihul era un om natural și integru, care nu punea nici un preț pe dantelăriile cu iz de catedră, procedând întotdeauna bărbătește, deschis, un pic cam aspru, asemenea tuturor celor care preferă să învețe înotul direct în fluviu...

Născut la 18 decembrie 1897, în comuna Ciac-Maidan, județul Tighina, Constantin Mihul era fiul unor oameni modești. Tatăl său, Alexandru Mihul era cântăreț bisericesc, iar mama sa, Valentina Mihul, casnică. Clasele primare le-a urmat în satul natal, între anii 1903–1907, unde învățătorul lui (Andrei A. Cozorici) i-a încurajat înclinațiile și pasiunile către științele naturii, dar fără prea mare

succes, deoarece cântărețul bisericesc decide să-și dea fiul la o "școală spirituală" din Chișinău, unde va urma clasa pregătitoare și patru clase normale. În 1913 se înscrie la Seminarul Teologic, pe care l-a absolvit în 1918, când se înscrie student la Facultatea de Științe a Universității din Iași, secția Fizico-Chimie, specialitatea Fizică. În 1921 își susține examenul de licență în mod strălucit, având ca temă *Structura atomului – teoria lui Bohr* și, în același an, este numit asistent la Facultatea de Științe a Universității din Iași. Coleg de facultate cu Th. V. Ionescu, Elisa Văscăuțeanu, Ilie Matei și alții, Constantin Mihul a fost studentul strălucit al marilor dascăli ai Universității ieșene, care s-au numit: Radu Cernăutescu, V. Vâlcovici, Mircea Savul, Raluca Ripan, Al. Cișman, C. V. Gheorghiu, P. Bogdan etc. Studenția lui a fost aspră și plină de greutăți materiale, iar moartea tatălui său, în 1920, iar a mamei sale, în 1921, l-au pus în situația de a se întreține singur pentru a-și termina studiile și pentru a-i ajuta pe frații mai mici rămași orfani, lucrând, în timpul liber, fie la lucrările de terasament ale căii ferate Basarabeasca – Bârlad, fie în construcție, cărăușie, până când prof. P. Bogdan l-a sprijinit să ocupe un post de impiegat la contabilitatea Uzinei de Tramvaie din Iași.

Cariera didactică a profesorului C. Mihul a fost lungă (1921–1986) și plină de realizări remarcabile, încă de la începuturile ei. În 1924 a fost trimis în Franța, la Nancy, ca bursier al statului român, pentru studii de doctorat, unde, sub conducerea profesorului G. Groze, și-a susținut teza intitulată *Recherches sur les spectres des lignes de l'oxygène*. Lucrarea aceasta, publicată în *Annales de physique*, Paris, 1928, a fost întocmită, în ceea ce privește partea ei experimentală, în *Laboratorul de Cercetări Fizice* de la Sorbona condus de profesorul A. Cotton. Revenit în țară, C. Mihul a fost avansat conferențiar titular, la 1 ianuarie 1931, iar de la 31 decembrie 1941 până la 1 februarie 1968 a fost profesor titular, apoi profesor consultant până la 6 august 1986, când, încărcat de ani și senectute, s-a alăturat genitorilor și străbunilor lui.

Constantin Mihul și-a înscris numele în analele fizicii românești

prin contribuţii mari şi valoroase, fiind autorul a peste 70 de lucrări originale, publicate în ţară şi străinătate, iar la Universitatea "Al.I.Cuza" a condus vreme de mulţi ani, cu dăruire şi competenţă, două mari colective de cercetare: colectivul de *spectroscopie moleculară şi atomică* şi colectivul de *descărcări prin gaze.* Primul s-a ocupat de analiza spectrală a petrolurilor româneşti – temă cu o deosebită perspectivă şi eficienţă economică, iar cel de-al doilea îşi propunea să elucideze anumite probleme teoretice legate de descărcările prin gaze la tensiuni continue şi în câmp de înaltă frecvenţă. Reputat specialist în spectroscopie şi optică, el a condus, în calitate de şef de sector al Academiei, filiala Iaşi, cercetările privind luminiscenţa petrolurilor româneşti, cercetări cunoscute astăzi pe multe meridiane ale lumii. Dintre lucrările sale amintesc: *Les gaz ionisés dans la champ magnétique, preuve de l'existence de l'électron tournant. Les éléctrons libres des gaz ionisés dans le champ magnétique. Sur la structure de la couche ionisée de l'atmosphère; Sur la propagation des ondes électriques; explication des échecs; Repartition des vitesses des électrons dans le champ magnétique; Sur l'ionisation de la partie supérieure de l'ionosphère; Fluorescenţa benzinelor din petrolul românesc; Contribuţii la studiul oscilaţiilor electrice în coloana pozitivă a unei descărcări în gaze în curent continuu; Spectrele de fluorescenţă ale petrolurilor lampante; Fluorescenţa motorinelor din petrolul românesc; Dezvoltarea ştiinţelor fizice – Contribuţii la istoria dezvoltării Universităţii din Iaşi; Despre proprietăţile oscilatorii ale gazului ionizat; Distribuţia intensităţii în spectrele de fluorescenţă ale uleiurilor minerale; Studiul spectrelor de absorbţie ale unor petroluri; Hidrocarburile din benzinele româneşti etc.*

Profesorul Constantin Mihul a oficiat la *Alma Mater* vreme de aproape o jumătate de veac, impunându-se ca unul dintre cei mai competenţi, apreciaţi şi respectaţi dascăli, iar felul său de a fi sobru şi urban, exigent şi corect, înţelegător şi ferm în acelaşi timp, toate acestea au contribuit la instaurarea în Facultatea de Fizică a unui

climat sănătos, de muncă, devotament și seriozitate, imprimat și transmis zecilor de generații de specialiști. Profesorul Mihul, om de o cinste ireproșabilă, s-a străduit însă să formeze nu numai specialiști, ci și oameni de înaltă ținută civică și etică, întrucât pentru un profesor de o rigurozitate morală aproape kantiană, cum a fost el, savantul fără caracter, știința fără conștiință nu sunt de dorit și nici de invidiat. C. Mihul era, într-adevăr, un profesor sever, dar severitatea aceea avea în ea ceva părintesc și omenesc totodată, instituită conștient pentru a păstra prestigiul și bunul renume al Universității. În lunga sa carieră didactică profesorul ieșean a știut să îmbine admirabil munca la catedră cu cea de cercetare științifică, teoria cu practica, iar cursurile sale erau permanent dublate de aplicații și de experiențe inspirat selectate și riguros efectuate; nimic improvizat și la voia întâmplării, ci totul pregătit până la cel din urmă amănunt – cu mare scrupulozitate. Cercetările sale consacrate propagării undelor electromagnetice scurte, conductibilității electrice și constantei dielectrice a gazelor ionizate la frecvențe înalte, precum și cele care privesc teoria reflexiei acestor unde în medii cu parametrii optici variind continuu și-au găsit întotdeauna loc în prelegerile și lucrările sale de laborator. În afara *Cursului de fizică generală* (Optica), profesorul Mihul a mai predat la Universitatea din Iași *Optica geometrică, Mecanică fizică, Fizică moleculară, Vibrațiile, Acustica* și, deși de la apariția lor s-au scurs aproape patru decenii, aceste cursuri sunt consultate și astăzi – cu profit și interes – de către studenți și specialiști. Profesorului Mihul îi plăceau lucrurile temeinice și gospodărește făcute și a cultivat la studenții și colaboratorii lui spiritul de dăruire, de muncă înfrigurată, cinstea și corectitudinea, avertizându-i că “nimic nu-i mai periculos pentru un fizician decât împrăștierea și suficiența” – ca să redau chiar cuvintele lui. Modest și natural, cu gusturi desăvârșite și criterii valorice ferme, cu cunoștințe înalte și profunde, omul acesta cu înfățișarea dârză și elevată – totdeauna elegant și proaspăt bărbierit – venea dis-de-dimineață în laboratorul său de la etajul IV și doar seara târziu îl vedeai urcând, visător, Copoul.

Pe prof. univ. emerit Constantin Mihul l-am cunoscut la munte (la Putna), în 1958. Locuiam vizavi de gazda lui și, cum luasem cu mine o provizie cam îmbelşugată de vin (pentru care m-a certat zdravăn), am spart primul gheaţa. Mi-am notat în carneţelul meu (pe atunci eram încă harnic) multe lucruri – pe care acum le-am transcris aproape mecanic – despre marele profesor al Facultății de Fizică din Iași și, amintirile, atât timp cât mai persistă proaspete în memorie – mai cu seamă amintirile despre oamenii mari – merită aduse în conștiința publică și la cunoştinţa celor care, acum, așteaptă – cu emoții și nerăbdare – să pătrundă la *Alma Mater*...

Profesorul DUMITRU GAFIȚEANU

Despre profesorul Dumitru Gafițeanu – unul dintre cei mai prestigioși dascăli ai Universității ieșene și fost mulți ani rector al Institutului pedagogic – s-a mai scris în paginile *Cronicii.* Și nu s-a scris rău. De ce o fac și eu? Pentru că, mai întâi, acum mi s-a ivit prilejul; în al doilea rând, pentru că am locuit mulți ani pe aceeași stradă (Victor Babeș) și conversam aproape zilnic (câteodată ore întregi); în al treilea rând, pentru că mi-a dat primele sfaturi și îndrumări când m-am apucat să necăjesc... hârtia; o mai fac, în sfârșit, deoarece pe strada amintită – și nu numai acolo – a rămas un mare gol prin plecarea lui în lumea de tăcere a umbrelor – gol pe care-l resimt în suflet ori de câte ori reîntâlnesc locurile sale preferate de promenadă. Cred – dar n-aș vrea să necăjesc pe nimeni – că Dumitru Gafițeanu este unul dintre cei mai adesea regretați magiștri de la *Alma Mater.* Delicatețea și finețea lui deosebite, felul său deschis și senin, urbanitatea-i exemplară, naturalețea și bonomia sa proverbială, precum și seriozitatea și temeinica lui pregătire profesională, dublate toate de o modestie extremă, necăutată, l-au făcut admirat, prețuit și deopotrivă de iubit.

Profesorul Gafițeanu face parte din galeria acelor dascăli mari (însă tăcuți și onești), care au lăsat urme durabile și adânci în sufletele celor care au avut șansa să-l audieze sau să-l aibă în față ca examinator. Pe cât era de delicat și blând, ca om, pe atât de exigent, ferm și drept, ca dascăl; dar vai de cel (cea) care, din neștiință sau neatenție, ar fi maltratat gramatica! Toate până aici! Personal, cunosc câteva cazuri de condeieri – de altfel, astăzi cunoscuți și bine cotați – care au “încurcat-o” cu profesorul (pe vremea studenției lor). Dacă n-ar fi “pățit-o” n-ar fi ajuns niciodată, poate, ceea ce sunt astăzi...

Profesorul Gafițeanu a fost însă nu numai un mare specialist în domeniul limbii române, ci și un pedagog de mare vocație, unul dintre aceia care dezvolta la studenții săi judecata profundă și sănătoasă – cu încărcătură adâncă – care se străduia să *strășnicească* mintea

tineretului studios, nu s-o încurce. Cursurile sale de *Introducere în lingvistică; Gramatică istorică; Limba română contemporană; Istoria limbii literare* constituie adevărate modele de rigoare, claritate și sagacitate. De la marii lui dascăli (A. Philippide, I. Iordan), profesorul Gafițeanu a învățat nu numai tainele cele mai mari ale limbii ce-o vorbim, disciplina muncii și a gândului, onestitatea și modestia, exemplare, ci și minunatele lecții de *omenie* și *moralitate*, socotind chiar că aspectul moral la un om e superior tuturor celorlalte. "Sănătatea sufletului – zicea el – e la fel de importantă ca și cea a trupului, dacă nu cumva chiar mai sus".

Exemplu de conștiinciozitate și devotament față de școală, cu o imunitate înnăscută față de deșertăciunile omenești, un caracter ferm și nedezmințit, profesorul Dumitru Gafițeanu cucerea prin firescul și naturalețea gesturilor sale, prin acel fel al lui – jovial și deschis – prin ținuta lui impecabilă de dascăl și om. Dar farmecul deosebit al acestui om remarcabil reieșea, cred și din verbul său seducător, plin de nuanțe, tonuri și culori, din acel limbaj inconfundabil, pe care-l utiliza și ale cărui accente și intonații – spre necazul meu – nu le pot reproduce aidoma aici. Parcă-i ciudat, nu? să ai ceva limpede în cap și pe limbă, dar să nu reușești să-l transcrii cum ai dori pe hârtie! Nu mă prea pricep la lingvistică, însă intuiesc, vreau să spun că sunt aproape convins că graiul oral e mai luxuriant, mai plastic și mai bogat în nuanțe, accente și intonații care, oricât meșteșug ai avea în condei, nu le poți surprinde și reda integral. Pentru profesorul Gafițeanu limba română nu mai avea, sunt convins, nici o taină, și nu putem decât să regretăm că un asemenea dascăl a scris totuși destul de puțin.

Prea scrupulos și prea exigent cu el însuși, cu un respect aproape paralizant față de greutatea cuvântului scris, fostul elev strălucit al lui Al. Philippide nu îndrăznește să scrie decât târziu și cu siguranță, după îndelungate și meticuloase examene de conștiință, mulțumindu-se și împăcându-se cu gândul că a pregătit și a curățat drumul pentru alții – pentru elevii și studenții lui. Dacă el însuși n-a scris mult, i-a ajutat în schimb pe alții să scrie și i-a învățat cum să scrie,

iar faptul acesta mi se pare, mie cel puţin, foarte important, capital. De la el am aflat, în lungile noastre conversaţii, că nu tot ceea ce spui sau gândeşti merită să fie şi scris; scrisul e o treabă gravă, implică răspundere şi conştiinţă, iar mânuirea condeiului cere chemare, har, sinceritate şi inspiraţie – nu-i ca la coasă, unde nici acolo nu-i uşor, căci te poţi tăia! Cu scrisul însă – zicea el, zâmbind, te poţi frige, te poţi face de pomină, şi nu întâmplător Voltaire, pare-mi-se, zicea mai în glumă mai în serios, că scrisul e mijlocul cel mai sigur prin care un om poate să se ... compromită.

Profesorul Dumitru Gafiţeanu era însă nu numai un om de o rară delicateţe şi distincţie sufletească, ci şi un erudit, de o întinsă şi aleasă cultură. Cultura lui însă – atât cât mă pricep eu – nu era una searbădă şi fără vlagă, care se rezumă de obicei la nişte formule luate de-a gata de prin cărţi şi tratate, ci fructul unor căutări şi descoperiri proprii, personale, deci mult mai adâncă şi mai durabilă.

Profesorul Dumitru Gafiţeanu era înainte de toate un om îndrăgostit de şcoală şi – n-o spun eu primul – efortul lui principal s-a concentrat în direcţia perfecţionării şi optimizării procesului instructiv-educativ. A fost o minte deosebit de ascuţită şi clară, un dascăl cu o experienţă extrem de bogată (la catedră şi în muncile de conducere) receptiv şi deschis tuturor posibilităţilor de primenire, veghind cu grijă şi competenţă ca "infuziile" şi "modernizările" din şcoala noastră superioară să nu fie formale şi forţate, ci benefice, utile şi valide. Ca rector al Institutului pedagogic şi director al Institutului de perfecţionare a cadrelor didactice, el şi-a atras stima, respectul şi preţuirea unanimă a colaboratorilor săi, a tuturor celor care au beneficiat de sfaturile şi îndrumările sale. Şi încă ceva: i-a avansat pe toţi, cei merituoşi, dar el, cel mai merituos dintre toţi, a rămas doar conferenţiar, deşi...

Profesorul Gafiţeanu n-a fost un savant, dar a curăţat şi a pregătit drumul multor savanţi şi cercetători, scriitori şi critici şi, dacă eu judec sănătos, lucrarea aceasta mi se pare la fel de importantă şi demnă de admiraţia noastră ca şi cea pe care o întreprind favoriţii Minervei şi ai lui Jupiter, ori răsfăţaţii muzelor.

ISAC DAVIDSOHN sau virtutea vechii înțelepciuni

După calculele mele, despre profesorul Isac Davidsohn – fostul șef al Catedrei de filosofie de la venerabila Universitate ieșeană – ar fi trebuit să scriu, la rubrica aceasta, dacă mă gândesc la vioiciunea lui fizică și verva sa intelectuală din ultimii ani, mult mai târziu. Fortuna – cea capricioasă și plină de neprevăzut – a hotărât, se vede, altfel! Nu-i însă nici prima, nici ultima dată, când neînduplecata zeiță încurcă rosturile lucrurilor și ale oamenilor.

Preocupat doar de probleme legate de rațiune și conștiință, modelat la izvoarele directe ale marii culturi greco-latine și ale nepieritoarei înțelepciuni antice, profesorul nostru a reprezentat – am mai spus-o – erudiția la secția de filosofie, caracterul enciclopedic al formației sale intelectuale îngăduindu-i să stăpânească desăvârșit regiuni întregi din atât de întinsul și râvnitul continent al cogitațiunii. Ceea ce impresiona la omul acesta era nu numai memoria sa prodigioasă, fantastică, cunoașterea desăvârșită a opt limbi străine, a tuturor tainelor filologiei romanice, dar și nebănuit de bogata sa informație din domeniul științelor umanistice, al beletristicii, fiind capabil să recite, zile sau chiar săptămâni întregi, versuri în limba lui Homer sau al lui Cicero. Profesorul Davidsohn era, în același timp, un pasionat cititor și un mare studios care nu-și fereca știința și cunoștințele sale doar pentru sine, ci le dăruia cu toată bucuria elevilor și studenților săi, colegilor mai tineri, tuturor celor însetați de cultură. Registrul, atât de întins al culturii lui, se completa mutual cu o judecată extrem de sagace și sănătoasă, cu un acut simț al dreptății și al justiției sociale, cu un simțământ înnăscut al datoriei, fiind o pildă vie de onestitate, de curaj civic și de puritate morală.

Fiul unor oameni strâmtorați din Lespezii Pașcanilor, profesorul nostru a făcut strălucite studii liceale și universitare la Iași, oraș pe care l-a iubit cu toată căldura temperamentului său meridional, după cum a iubit cu ardoare această țară și poporul ei pe care nu le-ar fi părăsit – după cum mi-a mărturisit-o – pentru nimic în lume! "De la

Nicolae Iorga am învățat – dragă Raveica – că cel care își părăsește țara de dragul alteia mai bogate și mai atrăgătoare seamănă cu individul care-și abandonează mama de dragul unei alte femei mai chipoase". Puțini cunoșteau, ca el, istoria orașului nostru, monumentele lui istorice, străzile, clădirile vechi, școlile și liceele de altădată, reputații dascăli de odinioară de la *Alma Mater*, oamenii iluștri care au trăit și au creat în această veche și orgolioasă citadelă a culturii naționale.

Viața profesorului Isac Davidsohn este povestea unui copil sărac și studios, care, în zorii acestui veac, zbuciumat și convulsiv, pornea tenace și hotărât *Per aspera ad astra* (pe căi aspre spre stele); în copilărie și adolescență, iar apoi ca profesor tânăr de latină și elenă, el a cunoscut sărăcia în formele ei cele mai triste și mai descurajante; flămând și ponosit, obligat să-și întrețină mama și frații mai mici (tatăl său fusese răpus de tuberculoză, în 1915) având un salariu mai mult decât modest, fu nevoit să-și completeze veniturile din meditațiile pe care le dădea odraslelor unor oameni înstăriți. După ce a predat limbile clasice, cu un succes remarcabil, la cele mai vestite licee din Iași (Liceul Internat, Național, Clasic, Evreiesc), în vara lui 1941 el este arestat, ca deținut politic, până în august 1944, fiind internat, succesiv, la Tg. Jiu, la Grosolova, la Vapniarca și, din nou, la Tg.Jiu. După cum se vede, profesorul Davidsohn a cunoscut din plin nu numai umilințele și privațiunile din partea unor guverne de tristă amintire, care se răfuiau cu "elementele alogene" și ațâțau șovinismul și ura de rasă, ci și teroarea și brutalitatea deportărilor și a lagărelor de concentrare, unde, pumnul, cnutul și înjurăturile sunt la ele acasă. S-a alăturat, încă de tânăr, și cu tot sufletul său, cauzei drepte a poporului român, închinându-și vocația și talentul slujirii exemplare, începând din 1949, a școlii noastre superioare, fiind unul dintre cei mai îndrăgiți și ascultați dascăli de filosofie și latină de la noi. Am asistat, în repetate rânduri, la cursurile și seminariile sale care nu mi s-au părut a fi cu nimic mai prejos decât cele ale iluștrilor mei dascăli bucureșteni. Temperamentul său pletoric, impetuos, debitul acela

verbal – asemenea unui râu de munte vijelios, neastâmpărul permanent al privirii vulturești, dublate toate de cultura lui impresionantă și inteligența sa sclipitoare, irezistibilă, se revărsau năvalnic asupra unui amfiteatru electrizat ca de o orgă miraculoasă, vrăjită, răscolind sufletul auditoriului. Avea în el un foc interior, un elan nestăvilit și în continuă agitație, știind să distileze, ca nimeni altul, muntele său de cunoștințe asimilate cu sârg, în retorta neîncetat de fierbinte a inteligenței și a temperamentului lui. Savuros și captivant, cu un grăunte de sare atică în tot ceea ce spunea, prelegerile sale erau urmărite cu sufletul la gură de către un numeros public niciodată saturat. Timbrul său aspru, dar plăcut, avea parcă o rezonanță magică, iar la examene, mai ales cu studenții sârguincioși, era bun precum pâinea cea caldă și, nu rareori, dacă-i plăceau cele spuse de învățăcel, făcea largi comentarii și digresiuni, uitând de dânsul și de interlocutor, de emoțiile celor ce-și așteptau rândul.

L-am văzut în repetate rânduri cum arăta la finele acestor examene; semăna cu un individ abia ieșit de la baia de aburi...

Am amintit de anumite curiozități și ciudățenii ale acestui neasemuit dascăl. Într-adevăr, era nervos, iritabil, puțin sceptic și destul de suspicios, trecea repede de la o extremă la alta rupând echilibrul; nu îngăduia sub nici un motiv să i se taie calea, iar dacă nu-l salutai, te ardeai! De obicei, cei vinovați de ultima culpă căutau urgent prilejul pentru a face stânga-mprejur, așteptând să-și repare gafa, scăpând astfel de o usturătoare și lungă prelegere de morală; în sfârșit, exploda foarte repede și se supăra pentru cea mai neînsemnată gafă de ortografie, iar ca filolog de mare clasă ce era (nu cred că e locul aici să spun cât m-a chinuit și câte zile fripte mi-a făcut!) dorea să construiască o lume (asta i-am spus-o în față) în care să se moară pentru o virgulă! O dată, a învinuit colectivul de catedră – distinșii mei colegi o pot confirma – că nu e deloc sever și critic cu prelegerile pe care el le prezintă spre analiză. Deși era extrem de dificil să cauți nod în papură acelor prelegeri magistrale, ne-am sfătuit, de la vlădică până la opincă, să-i facem bucata! A doua zi la ședința de

catedră, şapte ore încheiate, noi toţi, transformaţi peste noapte în cerberi neînduplecaţi, i-am forfecat într-o asemenea manieră lecţia (inventând, fireşte, greşeli imaginare şi "stângăcii" puse cu de la noi putere), încât şeful nostru începuse să semene când cu Etna înainte de erupţie, când cu un leopard gata să rupă cuşca! Trei zile n-a vorbit cu nimeni; încruntat şi pufăind ca o locomotivă, ne arunca, din când în când, priviri oblice, sfredelitoare, dar nu îndrăznea să rupă un cuvânt, întrucât noi continuam să afişăm aceeaşi mină de cenzori neiertători. Abia a patra zi, auzindu-ne chicotind, a venit, parcă-l văd aievea şi-acum, şi a slobozit un râs homeric, greu de descris:

– Acum m-am prins... Nu-i aşa c-aţi vrut să vă ţineţi de caragaţe?!

Altădată, venindu-mi rândul să împart retribuţia colegilor, din neatenţie, i-am dat profesorului cu 25 de bani mai mult. Atât mi-a trebuit! A doua zi, la 5 dimineaţa am primit, pe inima goală, o muştruluială ca la carte, explicându-mi-se, cu lux de amănunte, consecinţele erorii mele...

Cine spune încă că profesorul Davidsohn ar fi fost un om dificil, orgolios şi neînduplecat, mânios şi care ţine ranchiună – acela nu l-a cunoscut deloc. Supărările, mâniile lui, vehemenţa, altercaţiile profesionale şi chiar micile certuri pe care le-a avut, au durat, toate, cât ţine fulgerul pe cer; capabil să ţipe până la cer când vedea o nedreptate, să sară în aer când se aducea vreo atingere cinstei şi omeniei; fără cruţare faţă de leneşi, chiulangii, secături şi belferi, şi totuşi, dezarmat după cel dintâi cuvânt bun ce i se adresa; ca om, profesorul Davidsohn a fost de-o bunătate debordantă şi, personal, nu cunosc pe nimeni care i-a cerut ajutorul şi nu l-a sprijinit; el, cel care a cunoscut atâtea necazuri şi suferinţe în viaţa lui zbuciumată, el, care a crescut la flacăra atâtor dureri, privaţiuni şi renunţări, ajunsese să sufere aproape fizic la nevoile şi suferinţele celorlalţi, iar pentru triumful adevărului şi dreptei cumpene a pierdut mult pe drum, şi nu o dată, chiar prieteni vechi, de-o viaţă. Ura neadevărul şi injustiţia şi toată viaţa s-a străduit să inoculeze elevilor şi studenţilor, colegilor lui mai tineri, spiritul de echitate şi cinste, cultul muncii îndârjite şi oneste,

așa cum a fost el educat, la disciplina severă și austeră a limbilor și culturii greco-latine, de către iluștrii săi dascăli, de care întotdeauna îți amintea cu cea mai mare plăcere și respect, Philiphide, Iordan, Marinescu ș.a.

Surprinde, desigur, că un dascăl de o asemenea vocație, cu o asemenea cultură enciclopedică a scris totuși destul de puțin. De ce n-a scris, așadar, pe măsura culturii și talentului său? Aș putea răspunde, cred, într-o oarecare măsură, acum formulatei întrebări. În primul rând cel care i-a cunoscut atât de desăvârșit pe clasicii culturii greco-latine și deci adâncimea, frumusețea diamantină, elocința și eleganța stilului lor neîntrecut, capătă pentru ei, cu siguranță, un respect aproape paralizant și, n-o spun eu primul, nu îndrăznește să scrie decât la bătrânețe și după lungi și chinuitoare examene de conștiință... După lungi lecturi din Homer, Tacit, Cicero, Seneca te rușinezi parcă să pui mâna pe condei, ori îți vine să-l ascunzi... În sfârșit, cel care în lunga lui carieră didactică a corectat zeci de mii de extemporale și teze, cel care a pus atâtea note devine, vrea nu vrea, extrem de exigent și sever cu sine însuși. Scrisul, așadar, e problemă de conștiință și implică, pentru cel ce mânuiește pana, grele răspunderi.

PETRE BOTEZATU și spiritul logicii formale

Logica sau "bătrâna doamnă suferindă" – cum îi spuneau, cu nedisimulată maliție prin anii '50, cei ce nu mai așteptau și nu mai sperau nimic de la ea – și-a găsit, în persoana profesorilor Ath. Joja, Gr. Moisil, A. Dumitriu, P. Botezatu ș.a., pe marii ei maeștri "chirurgi" dispuși s-o opereze și să-i administreze apoi, cu migală și răbdare, transfuziile masive și atât de mult așteptate în vederea "salvării". *Operația* aceasta, s-o recunoaștem, n-a fost deloc ușoară, având în vedere că "bătrâna doamnă" a văzut lumina zilei pe tărâmurile de legendă și basm ale Vechii Elade, o dată cu Aristotel.

Descendent, spiritualicește, din Titu Maiorescu și Ion Petrovici, profesorul Petre Botezatu – personalitate de excepție a învățământului și culturii noastre – a continuat strălucit opera iluștrilor săi predecesori, orientând *predarea* și *cercetările de logică* pe un *făgaș nou, modern*, întreprindere fără de care ea ar fi continuat să se zbată în anonimat și platitudini formale, nerealizând niciodată, poate, *joncțiunea* atât de bine venită cu *gândirea cea vie, naturală*, cu matematica, cibernetica, lingvistica etc. Aportul profesorului Botezatu în această direcție de preocupări a fost nu numai *esențial*, ci și deosebit de *original*. Rămâne ca o sarcină de mare răspundere pentru elevii și colaboratorii regretatului dascăl să *pună în lumină* toată această contribuție – nu numai în liniile ei generale, dar și în articulațiile intime și-n încheieturile sale adânci – încercând, totodată, să ducă mai departe aceste cercetări, care ni se par de-o *modernitate indubitabilă* și de-o *utilitate practică deosebită*. Câteva semne îmbucurătoare în acest sens există deja. Cărțile și studiile publicate în ultimul timp de către T. Dima, P. Ioan, Tr. Știrbăț, Gh. Mihai și alți foști colaboratori ne întăresc speranța că ucenicii au înțeles bine lecția *maestrului*...

Un profesor care, ca el, și-a dedicat întreaga viață școlii și cărților, muncii atente, migăloase și pline de sârg, de instrucție și educație a celor ce-au acceptat să trudească pe atât de pretențiosul "ogor al cogitațiunii", rar își poate făuri o *biografie ieșită din comun*,

senzațională. Iată de ce, în exterior, viața profesorului Botezatu n-are nimic extraordinar, seducător. Această viață a curs oarecum linear, între amfiteatru-bibliotecă-academie și casă – căci numai rareori își îngăduia puțin "spațâr" – cum zicea plimbărilor. Avea nu numai un *cult riguros al muncii*, devenit la el aproape o religie, dar și un *gust al competenței* îndârjite, aprige, afirmat încă de pe băncile Liceului Național și amplificat ulterior la Universitatea "Al. I. Cuza", unde și-a luat *licența* și *doctoratul* în mod strălucit, cu "magna cum laude", pentru ca să slujească apoi, în calitate de dascăl, vreme de aproape patru decenii, cu un talent desăvârșit și cu o devoțiune exemplară învățământul academic cu profil filosofic de la noi. *Primus inter pares* în toate competițiile și împrejurările, el a fost cel mai înțelept dintre noi, un mare model de dascăl și om, mentorul, îndrumătorul și sfătuitorul nostru, cel care a vegheat să nu ne risipim timpul și forțele în zadar, să lăsăm o *urmă* – chiar cât de mică – singura care poate *depune mărturie* despre trecerea noastră prin viață.

Născut în 1911, în ținutul Dorohoiului, dintr-o casă de oameni simpli, el a moștenit de la genitorii săi nu numai o adevărată *comoară de înțelepciune și omenie*, ci și *patima muncii* îndârjite, neostoite; acei oameni modești – părinții profesorului – în viața lor aspră și grea pe care au dus-o au fost constrânși cu siguranță, să facă *economii* nu numai de *bani și bunuri*, ci și de *cugetare* și *simțăminte*; dar, economiile acestea ei nu le-au *părăduit*, ci le-au transmis, integral, fiului lor, care, spre cinstea sa, nu le-a risipit nici el, reușind să le *rotunjească* grijuliu, cu folos și profit pentu studenții săi, pentru cei pe care i-a instruit cu un har inegalabil, pentru logica și filosofia românească – domenii pe care le-a ilustrat magistral.

Deși logica l-a pasionat *în primul rând*, el n-a vrut să lase *o singură fereastră* sufletului său; matematica și lingvistica, poezia și literatura, pictura și muzica, estetica și etica, istoria și critica literară, eseistica și cibernetica etc. l-au atras deopotrivă. Membru corespondent al Academiei și membru fondator al Uniunii Compozitorilor, membru al Senatului și al Consiliului profesoral, *savant* și *cetățean*, colaborator permanent la cele mai prestigioase reviste de specialitate și cultură, profesorul nostru a fost o prezență

spirituală de mare clasă, o *conștiință vie* și *activă*, care vorbește de la sine despre o *înțelegere superioară, elevată* a rostului intelectualului în *Cetate*. Profesorul emerit Petre Botezatu a vegheat permanent să nu naufragiem spre ținuturile calde dar primejdioase ale anonimatului, superficialității și platitudinii; chipul său radios și comunicativ, străluminat permanent de albastrul cristalin al ochilor vioi și scormonitori, îl făcea totdeauna disponibil și nu cred că a cunoscut bucurie mai mare în viață decât atunci când a putut să sprijine, să ajute. Dar dincolo de acea *lumină cordială a ochilor*, el mai avea una – *a minții* – lumină blândă și ea, însă numai pentru cei care-și trăiau zilele în muncă și râvnă încordată. Cordialitatea aceasta însă nu excludea *exigența* – exigență manifestată atât față de studenți, cât și față de colegii mai tineri – având în vedere *statutul special* al absolventului *de la filosofie*. Să mă explic. În opinia profesorului nostru *licențiatul în filosofie* nu devine automat filosof; dacă la absolvirea facultății de istorie devii *istoric*, a facultății de matematică – *matematician*, a chimiei – *chimist*, a farmaciei – *farmacist* etc., etc., nimeni nu *îndrăznește*, în schimb, să te "declare" filosof la terminarea celor patru ani petrecuți pe băncile *cogitațiunii* – ca să folosesc expresia dragă lui Tudor Arghezi.

– Cu noi, dragă Titus, lumea este mult mai pretențioasă; aș spune chiar neînduplecată – și are dreptate să fie așa – dacă te gândești la *statutul* filosofiei printre celelalte *forme* ale *conștiinței sociale*, dacă te gândești ce nume celebre au *ilustrat filosofia* în țara asta înaintea noastră și de ce să n-o spunem, mult așteptatele *sinteze* generalizatoare, în fond producțiile noastre, pe care oamenii le citesc cu justificate speranțe, deziluzionează uneori nu numai pe cei cărora li se adresează, ci chiar și pe autorii lor. Și încă ceva: lumea nu numai că nu e dispusă să uite *ifosele* filosofiei anterioare ce se voia *regina științelor*, dar continuă și astăzi să-i *suspecteze* pe toți cei ce se *îndeletnicesc* cu *universalul* și *generalul*, deși mulți acceptă dictonul lui Hegel potrivit căruia *numai întregul reprezintă adevărul*. În sfârșit nu uita că lumea are încă vii în memorie *împunsăturile* și *înțepăturile* la adresa filosofilor – unele dintre ele nespus de reușite și vârtos picante – venite din condeiele unor Erasmus, Shakespeare, Voltaire,

ca să nu mai vorbim de *bobârnacele date de marii savanți ai lumii, începând cu Newton și terminând cu Einstein...*

Cunoscând deci *pretențiile* oamenilor *față de filosofi*, profesorul Petre Botezatu, prin întreaga sa creație științifică și didactică a dovedit nu numai că *trona desăvârșit* asupra obiectului pe care-l *preda* și *investiga*, *că se mișca dezinvolt* și *liber* în oricare dintre disciplinele filosofice, dar făcea adesea cele mai *pertinente* și *insolite* incursiuni *peste granițe* – cu predilecție în domeniul științelor matematice și fizice – etalând nu numai solide cunoștințe pe aceste tărâmuri, ci și capacitatea deosebită de-a surprinde acele *legături de continuitate* dintre lucruri și fenomene nesesizate, poate, de către specialiști. *Tenace*, *harnic*, chiar «hapsân la muncă», *cu o precizie de brici* în tot ceea ce a spus și a scris, dornic de *competiții* și *concursuri tari* (precum sportivii de mare clasă), nesimțindu-se în largul lui decât numai atunci când avea de înfruntat *greutăți* și *obstacole* dintre cele mai mari – el și-a călit *voința* și *mintea* la "laminorul privațiunilor și renunțărilor" – la care sunt constrânși să se supună toți cei ce vor să-și trăiască viața intensiv, plenar. În rarele clipe de răgaz pe care și le îngăduia – de obicei când termina vreo carte și-o depunea la editură – devenea nespus de vesel, comunicativ și aproape exuberant, povestind, cu *farmec* și *tâlc*, *aventurle* și *peripețiile* prin care trecuse până ce reușise să se *convingă* pe *sine însuși* că lucrarea cu pricina merită să vadă lumina tiparului. *Schiță a unei logici naturale, Valoarea deducției, Semiotică și negație, Silogistica, Preludiul ideii de libertate morală, Convorbiri asupra spiritului contemporan, Reflecții în marginea vieții, Note de trecător, Tratatul de logică* ș.a. au, fiecare, povestea lor și printre cei care au avut privilegiul să le asculte primii se află și semnatarul acestor rânduri.

Fie-mi îngăduit să închei reamintind aici o expresie foarte scumpă profesorului nostru și care, cred, l-a călăuzit în tot ceea ce a înfăptuit în atât de exemplara sa viață: *O minte care nu-i pusă la treabă, oricât de iscusită ar fi ea, rămâne arcadică și staționară...*

Cu PAUL DEMETRESCU despre cultură și suflet

Până prin anii '68, ieșenii puteau întâlni, coborând sau urcând spre Universitate, un bătrân măruntel și bondoc, brun măsliniu și cu mers legănat, cu o frunte lată care străjuia, maiestuoasă, deasupra unor sprâncene negre, uriașe, a căror linie rămânea permanent mirată. Omul acesta, de pe fața căruia iradia o seninătate netulburată, aproape atică, nu era altul decât Profesorul Paul Demetrescu – idolul studențimii "de la Drept" și unul dintre cei mai mari *civiliști* ai țării. Înfățișarea lui exterioară, de maur, i-a putut juca, în câteva rânduri, feste dintre cele mai ciudate și mai hazlii. Eu voi povesti numai una.

O dată, vara, prin '62, s-a dus omul în Piața Spiridon să târguiască o pasăre. Nu era gurmand, însă supelor de găină nu le rezista. Purta o jachetă albă, batistă la butonieră și o mândrețe de pălărie, de asemenea albă, care contrasta violent cu tenul lui tuciuriu. Oltean fiind (și descendent din negustori), nu s-a lăsat până n-a scos prețul convenabil. Dar când credea că în sfârșit a făcut tranzacția, țăranca, țâfnoasă, și probabil nemulțumită de prețul pe care a reușit să i-l smulgă, i-a trântit-o în nas:

– Nu înțeleg de ce te târguiești atât, când dumneatale, într-o singură noapte – sunt sigură – câștigi la o nuntă cât prețul a zece găini de-ale mele!

Precupeața cu pricina – povestea cu haz profesorul, a doua zi, în holul Universității – îl luase drept muzicant, iar lucrul acesta l-a amuzat atât de mult, încât nu scăpa nici un prilej să-și înveselească prietenii și cunoștințele.

Domol la mers și la vorbă, introspectiv și îngăduitor, aplecat spre melancolie și circumspect până la prudență – Paul Demetrescu avea mai degrabă trăsăturile clasice care îl definesc pe moldovean. Nu-i întâmplător deci faptul că acest om a găsit la Iași adevăratul El Dorado al sufletului său. În urma unui concurs ținut la Facultatea de Drept, el devine, în 1947, ieșean "prin adopțiune".

Născut la Craiova, la 30 iulie 1900, Paul Demetrescu urmează în orașul natal cursurile primare și liceale până în 1918, când își trece bacalaureatul. Studiază apoi, la București, Dreptul, trecându-și licența în 1921, iar doi ani mai târziu, în 1923, pleacă în Italia, la Roma, unde-și va lua doctoratul (1924) cu o teză având drept subiect *Administrarea societăților în nume colectiv*. Începând cu anul 1926, el lucrează ca referent stagiar la *Consiliul legislativ* până în 1929, când a fost definitivat în postul de referent (specialitatea drept comercial), funcție pe care a deținut-o până în 1948.

Cariera didactică a lui Paul Demetrescu a început, așadar, relativ târziu, dar acest lucru nu l-a împiedicat să se afirme ca unul dintre cei mai prestigioși și străluciți dascăli care au oficiat vreodată la *Alma Mater*. La Iași, profesorul Demetrescu a petrecut anii cei mai frumoși și mai productivi ai vieții lui. Climatul spiritual de aici, colegii, atmosfera deschisă și senină au constituit, toate, motivele ca să nu dorească vreodată schimbarea decorului. Profesorul Demetrescu și-a cucerit, chiar din ziua sosirii sale la *Alma Mater*, o vie simpatie printre colegi; avea un fel de-a argumenta plin de pasiune și farmec, generos și urban, un fel inteligent și îndatoritor de a fi, ca să nu mai vorbesc de cultura lui solidă, de intuițiile lui native, care-l ajutau să înțeleagă nu numai fîșia îngustă a specialității lui, ci și ceea ce se cheamă literatură, filosofie, poezie, muzică etc. Avea neîntrecutul har de a captiva auditoriul cel mai cătrănit și mai puțin receptiv, obligându-l, în final, să-și plece fruntea în semn de omagiu și recunoștință; era, altfel spus, un dascăl "tobă de carte" – cum îi ziceau, în limbajul lor neprefăcut, studenții – unul dintre aceia care au jucat un rol covârșitor în viața lor. Misiunea profesorului – îi plăcea lui să spună – este aceea de a scoate specialiști de înaltă competență, oameni având caractere tari și ferme, nu recitatori care să-ți reproducă vorbele pe care le-ai zis în amfiteatru.

Deși era unul dintre marii erudiți ai țării în materie de drept civil (dar nu numai), modestia sa era dezarmantă, iar știința lui nu era una rece și uscată, ci una umană și caldă, care reușea să pătrundă la

inima și mintea tânărului, deopotrivă; un farmec nespus, un parfum inefabil în limbajul lui colorat și molcom, în care se concentrau vorbe de duh și înțelepciuni străvechi, tulburătoare. O conversație cu profesorul Demetrescu însemna o deschidere a sufletului de la om la om, altfel decât în lumea, uneori cam prea rigidă și țeapănă a universitarilor; fraza lui îngrijită și articulată – de o eleganță aproape clasică – felul său natural și amabil, inteligența lui riguroasă și percutantă toate acestea îl predestinau carierei universitare.

Ultima dată, la Casa Universitarilor din Iași, ne-am retras într-un colț invadat de umbră și răcoare, iar după ce mi-a oferit un autograf pe proaspătul său curs de drept civil, mi-a mărturisit: "Dragostea studenților – dezinteresată și sinceră – e mai prețioasă, pentru mine, decât toate laudele și admirațiile trecătoare de care poate avea parte un autor".

Paul Demetrescu făcea parte din acele rare exemplare umane care cultivă prietenia pentru prietenie – prietenia complet dezinteresată, curată și pură – acea amiciție înălțătoare care ignoră complet scopul, avantajul, chiverniseala. Mare admirator al lui Panait Istrati, el avea o adevărată plăcere să-mi reamintească, periodic, cuvintele autorului *Chirei Chiralinei*: "Omenirea poate trăi fără drumuri, fără electricitate și chiar igienă corporală – moare însă dacă n-are suflete curate". El însuși a militat toată viața lui pentru clădirea unor astfel de *suflete curate*, atât de necesare în rândul celor chemați să împartă dreptatea, justiția. În domeniul dreptului – preciza el – inteligența și talentul nu înseamnă mare lucru: onestitatea, moralitatea, noblețea sufletească reprezintă totul. Inteligența și talentul, așadar, nu sunt deasupra moralei; după cum nu există artă fără morală, nici artă fără caracter, tot așa nu trebuie să existe justiție fără morală. Mai mult încă. Morala juristului nu este alta decât dreptatea, cinstea; de aceea, morala trebuie reașezată în drepturile ei ori de câte ori talentul și inteligența îi aduc ofense și știrbiri.

Ca profesor, Paul Demetrescu făcea parte din acea restrânsă și aleasă familie de dascăli care alungă moțăielile și plictiseala de prin

amfiteatre, făcând auditoriul să ciulească urechile pentru ca, în final, să-l subjuge literalmente. În locul prelegerilor fluviu prefera conferința vie și atractivă, chiar dialogul care străşniceşte mintea tânărului și o obligă la reflecție. Cursurile sale erau întotdeauna fructul meditațiilor proprii – adânci și inspirate – nu alcătuiri electrice șterpelite de prin tratate și cărți; erau altfel spus, cursuri originale – dense și care nu bat câmpii – adică fără prea multe "subsoluri" savante și acel soi pestriț de citate (care e la îndemâna oricui și nu spune nimic), profesorul preferând să apeleze nu atât la teorie, cât mai ales la faptul trăit, scos din propria-i experiență și practică judiciară. În felul acesta el reintroducea la *Alma Mater*, la Facultatea de Drept, vechile podoabe pierdute, alături de o credință nestrămutată și tonifiantă în puterea de funcționare a legii spre binele și perfectibilitatea omului.

A făcut mulți ani avocatură. N-o făcea însă din vanitate sau pentru profituri materiale. Și una și alta îi erau străine. Destinul său era să fie profesor. O sănătate morală nedezmințită la acest dascăl la care totul era studiul, cercetarea, meditația și care respingea orice fel de tranzacție sau compromis; un om însetat de justiție, adevăr, prietenie. Această vocație a prieteniei pornea, la fel, de la convingerea că numai atașându-te efectiv de un om sau de un lucru, îl poți cunoaște mai bine. Ceea ce conta pentru el era doar credința în adevăr și-n bine, căci inteligența fără suflet nu însemna aproape nimic. Referitor la prietenie, ca și Aristotel, el o considera *prima între virtuți, deoarece le înglobează pe toate.*

OCTAVIAN TCACIUC: Profesorul și latinistul

Pentru cei care cunosc istoria *Universității* ieșene din ultimele 3–4 decenii, prezența efigiei lui Octav Tcaciuc – șeful Catedrei de limbi clasice de la Facultatea de Filologie – în *Memoria amfiteatrelor* nu poate constitui, desigur, o surpriză, căci ilustrul latinist, deși nu ne-a lăsat tomuri masive, era în realitate un mare erudit și un temeinic specialist, un intelectual de o vastă cultură filologică și, în special, clasică, un dascăl sclipitor și scăpărător, de o neîntrecută spontaneitate, sub pana căruia cuvintele păreau că râd și fug, care iubea nespus de mult reveria, anecdota și vorba de duh. Tcaciuc nu și-a pierdut șarmul lui ironic și autoironic, nici după ce trecuse cu mult pragul celor 80 de ani. Mi-amintesc că odată l-am întrebat dacă s-a gândit să pună ceva bani deoparte, având în vedere vârsta lui. Iată ce mi-a răspuns:

– Într-adevăr, dragă Titus, am pus în viața mea câțiva bani deoparte, dar nu de partea cea bună...

Intelectual de un rar rafinament spiritual, format la izvoarele mari ale culturii greco-latine, maestru neîntrecut în arta conversației, adversar neîmpăcat al semidocților agresivi și al tuturor celor ce-și fac o profesie din a bate câmpii cu gravitate, profesorul Tcaciuc era omul care descrețea frunțile la *Alma Mater*, un bun simț care te scutește de orice știință, un talent înnăscut de-a depista și dezumfla impostura și mimetismul intelectual, multă omenie și urbanitate, dublate toate de o seninătate aproape atică – limpede și pură – iată doar câteva dintre darurile acestui om care a slujit cu devotament și modestie, chemare și har, învățământul clasic, greco-latin, la Iași. Suflet de poet și de înțelept autentic, Tcaciuc făcea parte din categoria acelor dascăli care, pe măsură ce-i cunoști, cresc, căci din orice discuție cu el ieșeai îmbogățit sufletește, reconfortat și transformat, așteptând cu emoție și bucurie să-l reîntâlnești.

Octav Tcaciuc (1900–1987) s-a format, spiritualicește, în atmosfera culturală a Iașilor de altădată, unde învățământul clasic, greco-latin, avea o solidă și sănătoasă tradiție, fiind la el acasă, și unde *Facultatea de Filologie* a cunoscut, încă de la întemeierea ei, dascăli erudiți și

literaţi de mare talent, savanţi de necontestată autoritate, cum au fost: Nicolae Quintescu, Aron Densusianu, Alexandru Philippide, Xenofon Gheorghiu, Petre Mihăileanu, I.M. Marinescu, Ioan Caragiani, Cezar Papacostea, Constantin Balmuş, Theofil Simenschy, Isac Davidsohn ş.a. Dintre aceşti mari dascăli, trei au oficiat, cu mare strălucire, după primul război mondial, la Universitatea din Iaşi, având un rol decisiv în formarea cadrelor temeinic pregătite pentru învăţământul liceal şi superior: I. M. Marinescu, Cezar Papacostea, Constantin Balmuş. Despre ei, Octav Tcaciuc a scris pagini de o inegalabilă splendoare, pline de admiraţie şi gratitudine, în două dintre studiile sale: *Învăţământul limbilor clasice la Universitatea din Iaşi* (în colaborare cu prof. Simenschy) şi *Primele gramatici latine în româneşte*.

Născut în zorii acestui veac, la 13 septembrie 1900, în comuna Budeni (Budeniţ), judeţul Storojineţ, Bucovina (U.R.S.S.), Octav Tcaciuc era fiul unor destoinici învăţători de ţară, Magdalena şi Constantin Tcaciuc, care toată viaţa lor şi-au consacrat-o instrucţiei şi educaţiei fiicelor şi fiilor celor aflaţi la coarnele plugului şi la munca ogorului, iar după terminarea orelor de şcoală ei înşişi schimbau, adesea, condeiul cu sapa ori secera pentru a-şi agonisi merindele necesare lor şi celor cinci copii; Liviu-Dan, Virginia, Radu, Mircea şi Octav. De la genitorii săi, profesorul Tcaciuc a moştenit pasiunea pentru munca încordată şi onestă, pentru lucrul bine şi temeinic făcut, dar şi gustul ironiei, al vorbei de duh, al farsei ştrengăreşti (gust care nu l-a părăsit nici în ultimele clipe ale vieţii), ca şi cum copilul de altădată, care nu s-a jucat îndeajuns, ar mai fi dăinuit în el, vrând să-şi ia revanşa. Şcoala elementară a urmat-o la Straja şi Davideni (jud. Storojineţ), iar liceul la Rădăuţi şi Cernăuţi, unde s-a afirmat ca un element extrem de capabil şi sârguincios, aplecat spre studiul limbilor clasice şi moderne, spre literatură, istorie, filosofie etc. După ce şi-a luat bacalaureatul, în iunie 1919, s-a înscris, în toamna aceluiaşi an la *Facultatea de Litere şi Filosofie* a *Universităţii* din Iaşi unde şi-a luat licenţa în filologie, în 1927, cu menţiunea "cum laude". Încă din timpul studenţiei, Octav Tcaciuc (Tavi, cum îi ziceau amicii) a fost încadrat "preparator" la *Liceul Militar* din Iaşi, iar în 1935 şi-a

trecut *Examenul de capacitate* (în latină și greacă veche), fiind clasificat al treilea pe țară. Numit profesor suplinitor de limba latină la *Liceul Militar* din Iași, în toamna lui 1935, Tcaciuc a funcționat aici până în septembrie 1939, când s-a transferat la *Liceul de Aplicație al Seminarului Pedagogic Universitar*, unde a rămas până în august 1944. Din septembrie 1944 până în mai 1945 a predat din nou latina la *Liceul Militar* din Iași, iar din septembrie 1945 – noiembrie 1946 a fost transferat la *Liceul Clasic Mixt*. Voi menționa, de asemenea, că în perioada noiembrie 1946 – octombrie 1952, profesorul Tcaciuc a îndeplinit numeroase funcții de conducere în cadrul învățământului liceal: inspector pentru limba latină în cadrul *Ministerului Învățământului* (noiembrie 1946 – august 1947), inspector general șef la *Regiunea Școlară Iași* (septembrie 1947 – decembrie 1948), director al *Liceului Clasic Mixt* (decembrie 1948 – noiembrie 1951), șef al *Secției de Învățământ al Municipiului Iași* (noiembrie 1951 – decembrie 1952). Ca profesor de liceu, Octav Tcaciuc a fost un om fermecător, plin de har și spirit, un dascăl iubit și adulat, prețuit și respectat de toți cei care au avut șansa să-l audă traducând sau făcând interpretări din Lucrețiu, Cicero, Tacitus, Plaut, Horațiu, Ovidiu, Virgilius, Suetoniu, Seneca etc.; firea lui deschisă, comunicativă, felul său franc și drept, apetitul său ironic și, mai ales, autoironic, cucereau și entuziasmau, orele lui de latină fiind așteptate cu sufletul la gură de către elevi, fiind adevărate sărbători ale spiritului. Dar acest om doldora de carte, înțelepciune și anecdote, acest spirit viu, sclipitor și de întinsă erudiție n-a făcut niciodată paradă de știința lui, motivându-și modestia și felul lui retras, neofensiv, printr-o vorbă de duh care mi-a mers la inimă: *numai polobocul gol face zgomot și vuiet mare...*

Chemarea lui Octav Tcaciuc la *Alma Mater*, în octombrie 1952, unde a fost numit lector de limba latină la *Catedra de limbi clasice, a fost nu numai un gest inspirat și de justiție* intelectuală, dacă mi-i îngăduit să zic așa, ci și un mare câștig pentru *Facultatea de Filologie*, căci eruditul dascăl a adus o mare contribuție la promovarea literaturilor și limbilor clasice în *Universitate*, îndrumând și promovând zeci de generații temeinic pregătite să predea latina în

licee, institute și universități. Șef al *Catedrei de limbi clasice* și, din 1955, vreme de câțiva ani, și al celei de limbi străine, Octav Tcaciuc, împreună cu Th.Simenschy, St. Cuciureanu, G. Istrate ș.a., a contribuit decisiv la înființarea secției de *limba română-latină* de la *Facultatea de Filologie*, secție care și-a justificat existența (și și-o justifică încă) nu numai prin pregătirea specialiștilor necesari învățământului liceal și superior, ci și pentru continuarea cercetărilor în domeniul filologiei clasice și ale celor care au strânse și mutuale legături cu ea.

Octav Tcaciuc a fost omul care a pregătit savanți, profesori și cercetători serioși și solid instruiți, el însuși preferând să rămână – asemenea tuturor surselor de lumină – în umbră, în plan secund. Este aici, într-adevăr, o mare înțelepciune sau, dacă vreți, o mare generozitate și un admirabil spirit de dăruire – privilegiu al spiritelor elevate – să-i ridici și să-i înalți pe alții, să te devotezi integral elevilor și studenților tăi, păstrând pentru tine doar bucuria de a-i vedea împliniți ca oameni și intelectuali. De altfel, Octav Tcaciuc a fost conștient că n-a agonisit niciodată nimic pentru el, ci doar pentru semeni, și în limbajul lui colorat – totdeauna picant și ușor autopersiflant – zice, făcând ștrengărește, cu ochiul: *am și eu, ca tot omul, defectele mele; numai că eu nu trag nici un folos de pe urma lor...* “Defectele” profesorului Tcaciuc nu le prea au mulți dintre noi, și trebuie s-o recunoaștem, tot ceea ce nu avem, volens-nolens, iubim veșnic...

Când l-am vizitat ultima dată la spital, cu câteva luni înainte de a se alătura străbunilor lui, Octav Tcaciuc nu mai era decât un moșneguț blând și gârbovit, care semăna leit – ca să folosesc chiar expresia lui – cu o frunză de tutun răsucită; era necăjit că-l părăsiseră complet puterile și vederea, fiind nevoit să trăiască din “rente intelectuale” și să studieze “fără cărți”, dar nici chiar în clipele acelea umorul nu-i lipsea; sunt convins că a intuit un aspect nemărturisit al vizitei mele, căci a ținut să-mi spună la plecare că *partea cea mai bună din noi e necomunicabilă*... Într-adevăr, oricât de iscusit și ager ar fi condeiul cuiva, mă-ndoiesc că poate *comunica* cititorului întregul șarm pe care Tavi îl radia în jurul său.

EUGEN PAPAFIL: Chimistul și decanul

O altă personalitate marcantă a Universității ieșene, care a ilustrat cu un talent remarcabil disciplinele de *chimie fizică* și *chimie organică*, a fost profesorul universitar doctor docent Eugen Papafil. Când am intrat la *Alma Mater*, în 1958, Eugen Papafil era deja cel mai "vechi" decan din Universitate (la Facultatea de Chimie) și unul dintre cei mai prestigioși specialiști din țară în domeniul său. Decanul de la chimie era un om tăcut și modest, un dascăl harnic și original, un chimist mare și pasionat de meseria lui – inventiv și scormonitor – nu dintre aceia care se mulțumesc să adulmece doar ideile altora... Deși profesiunea subsemnatului n-avea nici în clin, nici în mânecă – dacă mi-i îngăduit să zic așa – cu a sa, o pasiune comună ne-a apropiat, dându-mi șansa să-l cunosc îndeaproape, căci temutului și exigentului profesor de la Chimie îi plăceau nespus de mult reuniunile colegiale și prietenești în fața unui pahar de Cotnărel, la taifasuri lungi și captivante, cu replici scurte și scăpărătoare în care excelau Octav Tcaciuc, Ștefan Cuciureanu, Alexei Alexinschi, Ion Turcuș. Pe atunci Cotnarul se fabrica chiar în localitatea indicată pe eticheta sticlei, iar Papafil și Alexinschi erau singurii dintre comeseni care cunoșteau desăvârșit chimia și alchimia miraculoasei licori care dezleagă limbile cele mai împietrite, alungă mâhnirea din inimă și negurile din suflet. Dar m-am luat cu vorba.

Născut la Iași la 20 august 1893, Eugen Papafil era fiul unor oameni strâmtorați și blajini care, ca toți cei din categoria lor socială, cu greu și-au agonisit cele trebuincioase traiului lor sărăcăcios, dar demn. Tatăl său, Constantin Papafil, era un mic funcționar la Tribunalul din localitate, iar mama profesorului, Elena Papafil, casnică. Dintre cei șase copii, câți le-au dăruit *Ursitoarele* acestor oameni strâmtorați, doar Eugen și Aurora (astăzi învățătoare pensionară) au supraviețuit, ceilalți, în schimb, s-au alăturat pretimpuriu străbunilor. Eugen Papafil și-a făcut studiile la Iași, unde a urmat școala elementară și *Liceul Național*, secția reală, pe care l-a

absolvit, strălucit, în 1915. Şi-a început studiile universitare în acelaşi an, la Iaşi, dar evenimentele legate de declanşarea primului război mondial l-au determinat să-şi susţină examenul de licenţă (la Facultatea de Ştiinţe, secţia chimie) abia în 1922, fiind în dese rânduri concentrat şi luând parte, în calitate de combatant, la bătăliile de la Oituz şi Mărăşeşti (cu gradul de locotenent). Remarcat pentru capacităţile sale intelectuale încă din vremea studenţiei, Eugen Papafil a fost încadrat în 1921, la 1 octombrie, preparator la *Laboratorul de chimie organică* din cadrul *Facultăţii de Ştiinţe* din Iaşi, unde a fost, ulterior, avansat asistent şi apoi şef de lucrări. Coleg de an (în vremea studenţiei) cu Ilie Matei – o altă mare personalitate a chimiei ieşene şi româneşti – prieten cu Radu Cernătescu, Vasile Mârza, Margareta Poni, Vladimir Buţureanu – Papafil s-a transformat şi s-a afirmat în climatul sănătos şi stimulativ al Iaşului interbelic fiind, alături de C.V. Gheorghiu, Boris Arvintiev (Arvinti), Radu Ralea ş.a., unul dintre cei mai îndrăgiţi şi respectaţi dascăli de la *Facultatea de chimie*. În 1944, Eugen Papafil a fost numit conferenţiar la *Catedra de chimie fizică* a *Institutului Politehnic Gh.Asachi*, iar în 1945 ocupă, la acelaşi institut, postul de profesor, şef de catedră, unde a funcţionat până în toamna lui 1949, când s-a transferat la *Universitatea "Al.I. Cuza"*. La Universitate, el a îndeplinit – am mai spus-o – vreme de 16 ani, funcţia de decan (1949–1967) şi profesor titular la *Catedra de chimie fizică*. Şi încă ceva. Paralel cu activitatea sa desfăşurată la *Politehnică* şi *Universitate*, el a predat vreme îndelungată (1923–1948) chimia, matematica şi, sporadic, fizica la *Liceul "M. Kogălniceanu"* băieţi, *Liceul "M. Kogălniceanu"* fete, *Liceul Militar* şi *Seminarul Pedagogic Universitar Iaşi*, rămânând în memoria foştilor elevi ca unul dintre cei mai valoroşi, exigent şi drept profesor. De menţionat, de asemenea, că în calitate de profesor şef de catedră, el a avut o contribuţie decisivă la selectarea, creşterea şi promovarea celor mai dotate, capabile şi destoinice cadre în domeniul chimiei fizice – multe dintre ele fiind astăzi nume cunoscute şi recunoscute în ştiinţa românească. Ca profesor, Papafil a fost un pedagog desăvârşit, care a ştiut să îmbine

bunătatea și blândețea cu severitatea și exigența, recompensa cu sancțiunea, insuflând multor generații de elevi și studenți dragostea pentru știința autentică, pentru stringență și onestitate, pentru înțelegerea justă a fenomenelor naturale și sociale. Era un om ermetic, posac și destul de hapsân la treabă, unul dintre acei care zâmbesc numai o dată pe semestru și care își permitea să se bucure de viață doar în puținele lui ore libere. Atunci, într-adevăr, îl imita pe Paul Verlaine sau pe Coco Dimitrescu-Iași, numai că el, spre apusul carierei, prefera singurătatea și o căuta, iar dacă cineva îl tulbura în asemenea momente întrebându-l, de pildă, ce face sau cum o duce, răspundea invariabil: *visez la lucruri mari: asta îmi va îngădui să fac măcar câteva lucruri mititele.* Chiar "mititele" n-au fost lucrurile înfăptuite de el, căci în activitatea științifică pe care a desfășurat-o, vreme de peste patru decenii, a rezolvat grele și interesante probleme de chimie fizică, de chimie analitică cu aplicații în practica industrială, de polarografie și spectrofotometrie etc. Rezultatele unora din aceste cercetări sunt inserate în literatura universală de specialitate, constituind un aport important în patrimoniul științei, iar altele reprezintă metode noi de dozare a unor elemente des întâlnite în practica industrială. Numai că Eugen Papafil era modestia întruchipată și niciodată n-a făcut caz și nici vâlvă în jurul lucrărilor și contribuțiilor sale științifice. Mai mult încă. "Cel mai vechi decan" de la Universitate era nespus de urban, atent și blajin cu subalternii, cu laboranții și oamenii de serviciu, încât echilibrul, franchețea, omenia și dreapta lui cumpănă, toate aceste calități erau necunoscute și apreciate unanim. Deși prin structura lui sufletească, Papafil era o fire nervoasă și ușor inflamabilă, nu și-a ieșit niciodată din pepeni – cum se zice în popor – păstrându-și în toate împrejurările calmul, luciditatea și judecata dreaptă și nepărtinitoare, astfel încât în lungul său mandat de decan a ținut cumpăna *Facultății de chimie* împotriva vânturilor și furtunilor neprielnice. Inițiind și conducând lucrările anterior amintite, Papafil a contribuit, decisiv, la formarea unui cerc larg de chimiști cu o excepțională pregătire profesională (dintre care

unii îmi sunt colegi de generație și chiar amici), capabili să ducă mai departe munca progresului științific și tehnic.

Despre ce lucrări este vorba? Iată, spre ilustrare, câteva dintre titlurile cele mai reprezentative ale contribuțiilor acestui destoinic cercetător și minunat dascăl: *Sur l'influence des sels sur solubilité de l'eau dans le phénol; Uber den Einfluss der Salze, auf die Löslichkeit des Wassers in Phenol; L'action de l'isothiocyanate de phényle sur les oximes `des cétones cycliques; Sels de mercure avec les phényleindiammines isomerès; Săruri complexe ale o-aminobenzaldonimei și studiul lor fizico-chimic; Metodă de dozare calorimetrică a cuprului, o nouă metodă de dozare calorimetrică a cuprului; Relații între clorurile onalimidelor și amine aromatice; O nouă metodă de dozare calorimetrică a cuprului cu difenildi-artotolilonalamidina; Le dosage gravimétrique du cuivre avec la m-nitrobenzoldoxime; Comportament polarographique de quelques oxalamidines; Contribution à l'étude du systeme phénol-eau-sel; Le dosage gravimétrique du cuivre avec le réactif à tétraphényl oxalamidine; Méthode gravimétrique pour le dosage de l'argent; Titrage conductimétrique de l'argent? Contribution à l'étude du système phénol-eau-non-electrolyte etc.*

Cât despre profesorul Papafil – omul de la catedră – să-mi fie cu iertare, n-am prea multe de spus, căci n-am poposit în amfiteatrul său decât în două rânduri, și asta spre sfârșitul carierei lui; nu era un orator și vocea lui pătrundea cam anevoie spre eșaloanele din ultimele bănci, dar liniștea de catedrală care se așternea o dată ce-și începea prelegerea, te făcea să pricepi că Magistrul se înțelegea numai din priviri cu studenții, deși figura lui părea permanent a unui om nemulțumit, acru sau, dacă vreți, a unui individ care face cerere de căsătorie în numele altuia. Acest fel al său englezesc, rece, sec chiar, profesorul îl păstra doar atât timp cât își citea prelegerea (de fapt avea câteva însemnări sub ochi), în schimb, când dădea explicații și lămuriri, te convingeai pe loc că te afli în fața unui mare specialist și pățeai ca acei pacienți care nu cred în medici decât în caz de boală...

Experienţele de laborator ale lui Papafil erau, fără îndoială, adevărate demonstraţii de virtuozitate şi, atât cât mă pricep eu, ele confirmau desăvârşit şi întregeau armonios partea teoretică a prelegerilor sale, altfel spus, erau nu numai experienţe *fructuoase*, ci şi *luminoase* în acelaşi timp, căci decanul de la chimie ştia de la Fr. Bacon că *sunt mai frumoase efectele luminii decât utilitatea ei.*

Eugen Papafil rămâne în analele chimiei ieşene şi româneşti ca un cercetător deosebit de serios şi onest, iar în memoria foştilor lui studenţi şi colaboratori ca Profesorul şi Decanul care a fost legat trup şi suflet de destinele *Facultăţii de chimie*. Iar amicului care mi-a reproşat că Papafil n-a fost un profesor clasic, îi răspund în stilul lui Jules Renard: *Clasic nu înseamnă a fi perfect; înseamnă a reuşi să faci din când în când lucruri bune...*

Un matematican cu dispoziții literare

Ilie Popa aparține acelei interesante categorii de oameni cărora le intuiești profesiunea după înfățișare: sobru, măsurat, privire inteligentă și sfredelitoare, mers ferm – pe toată talpa – și, în ciuda figurii lui delicate, de ascet, el avea ceva autoritar și grav în ținuta sa, un aspect exterior ce impunea respect și invita la reflecție – model viu de ceea ce numim prestanță universitară. Personalitate proeminentă a matematicii ieșene și românești, intelectualul cu vederi largi, pedagog excelent și exemplar om al Cetății, Ilie Popa a slujit cu talent și abnegație școala superioară românească de matematică vreme de peste patru decenii, iar mintea lui – totdeauna limpede și clară – îi îngăduia nu numai să judece cu superioritate lucidă lucrurile și oamenii, ci să indice și cele mai eficiente mijloace pentru augmentarea instrucției noastre academice.

Pedagog desăvârșit, lecțiile sale erau prezentate la un înalt nivel științific, clare și atrăgătoare pentru studenți, cu o turnură limpede și articulată a frazei, profesorul ducând întotdeauna, cu răbdare și tact, raționamentul până la ultimele lui consecințe. Ilie Popa împărtășea convingerea că o prelegere reușită trebuie să fie o adevărată operă de artă, adică să aibă un început, un mijloc și un sfârșit, totul expus cu o precizie de brici – clar și distinct – încât să străşnicească mintea tânărului studios, nu s-o zăpăcească. S-a preocupat mult de studenții lui, ajutându-i să înțeleagă domeniile dificile ale geometriei și analizei matematice, obișnuindu-i, încă din primele săptămâni de școală, să-și trudească mintea și s-o întrebe, până ce nu mai rămâne nimic de întrebat. Și încă ceva. Detesta tot ce era confuz și încâlcit, nebulos și întunecat, posedând o artă admirabilă de-a descâlci și lumina penumbrele, urcând treptat, din aproape în aproape, de la adevărurile cele mai simple – dacă se poate vorbi de simplitate în matematica actuală – până la cele mai subtile și mai înalte. Arta asta nu cred că se învață. Ori te naști cu ea, ori la loc comanda! Voltaire a spus, odată, că nu este dat fiecăruia dintre noi să facă spiritul să râdă.

Parafrazându-l, pot să spun, cred, că nu toţi cei care pricep o problemă complicată de matematică sunt în măsură să-i facă şi pe alţii s-o înţeleagă. Pentru aceasta trebuie har, vocaţie sau cum vreţi să-i ziceţi. Ilie Popa avea, pe lângă har, şi ceva în plus. Tact, răbdare şi ataşament afectiv pentru cei care au optat pentru disciplina severă şi riguroasă a matematicilor.

Format la şcoala lui Alexandru Myller şi Octav Mayer, hrănit de tânăr cu precepte carteziene, el pleca de la sănătoasa şi justa convingere că cele mai complexe şi aride probleme de matematică pot fi expuse foarte clar şi distinct şi că – aviz amatorilor! – nu tot ceea ce-i prezentat nebulos şi abscons este, în mod obligatoriu, şi profund. Un zâmbet uşor ironic se citea pe chipul lui ori de câte ori vedea încercări de-a complica lucrurile simple sau de-a utiliza căi întortocheate când se putea apuca pe drum drept. Claritatea şi limpezimea erau organic prezente chiar la cea dintâi privire pe care el o proiecta asupra unei probleme şi atât cât am înţeles eu, de la cele câteva prelegeri pe care le-am ascultat, tot ce lumina ochiul său scrutător şi ager devenea automat desluşit şi ordonat. Cursurile lui, turnate într-o frază elegantă şi de-o acurateţe aproape clasică, construite într-o logică impecabilă, scăpărătoare, erau fructul unei experienţe bogate şi rodul unor meditaţii adânci şi inspirate. Forma elevată şi măiestria exprimării, limbajul său – plin de imagini şi culori – ca şi uşoara undă de melancolie întipărită pe chipul său în timpul cât preda, toate acestea l-au determinat pe academicianul Şt. Milcu să vadă în Ilie Popa “un matematician cu dispoziţii literare”, iar Beniamino Segre – celebrul matematician italian, care-i cunoştea o parte din lucrări – aprecia şi el stilul său meşteşugit şi-l considera “unul din geometrii de frunte ai României”. Matematica n-a fost deci unica Muză a sa, căci se simţea înfrăţit şi cu literatura (aceste aptitudini literare le-a valorificat mai ales în lucrările consacrate istoriei matematicii româneşti), dar sensul lumii n-a reuşit să-l înţeleagă totuşi decât tot prin mijlocirea matematicii...

Născut în Iaşi, la 20 iulie 1907, dintr-o familie modestă (tatăl său,

Ion Popa, era muncitor la Întreprinderea de Ţigarete din Iaşi, iar mama, Elena, casnică), Ilie Popa a urmat cursurile Liceului Internat, pe care le-a absolvit în 1927, şi, în acelaşi an, îl întâlnim student la Facultatea de Ştiinţe, Secţia matematică, pe care o va absolvi strălucit în 1931. Atât în ultimele clase de liceu, cât şi în anii studenţiei, din pricina lipsurilor materiale, a fost obligat să îndeplinească funcţia de pedagog şi să suplinească ore de matematică, când nu putea da preparaţii, prin care reuşea să smulgă, uneori, venituri anemice pentru întreţinerea sa. Între 1927–1931 urmează cursurile Facultăţii de Ştiinţe, Secţia matematică şi, la absolvirea lor, Alexandru Myller îl reţine asistent la Seminarul matematic. După trei ani de muncă încordată, în 1934, el îşi susţine doctoratul în matematici cu o teză intitulată *Contribuţii la geometria centro-afină diferenţială,* lucrare ce s-a bucurat de o vie apreciere din partea reputaţilor săi dascăli. În perioada 1936–1938, Academia Română îi acordă o bursă şi îl trimite în străinătate pentru studii şi specializare la Roma şi la Hamburg. Revenit în ţară, el a fost avansat la 1 septembrie 1939, prin concurs, conferenţiar, iar la 31 decembrie 1941 ocupă, tot prin concurs, postul de profesor şi funcţionează la Institutul Politehnic din Cernăuţi, până la 1 octombrie 1942, când s-a transferat la Universitatea “Al. I. Cuza” din Iaşi, unde a lucrat ca profesor la Facultatea de matematică până la 15 septembrie 1973 (şeful Catedrei de analiză matematică), când s-a pensionat pentru limită de vârstă. Până la săvârşirea sa din viaţă (26 iulie 1983), a fost profesor consultant.

Profesor universitar dr. docent, Ilie Popa a îndeplinit în cei 42 de ani de carieră universitară numeroase funcţii de conducere, pe care le-a dus la bun sfârşit cu conştiinciozitate şi corectitudine exemplare: director şi apoi rector la Institutul Pedagogic de 3 ani din Iaşi între 1959–1966, director al Seminarului matematic, prorector al Universităţii “Al. I. Cuza”, şeful Catedrei de analiză matematică din 1948 şi până în 1973 şi, în sfârşit, director general în Ministerul Educaţiei şi Învăţământului (1961-1964).

Rezultatele remarcabile pe care le-a obţinut în activitatea

științifică, materializate în peste 80 de lucrări originale publicate, au reținut atenția multor matematicieni din țară și străinătate. Cele mai importante contribuții ale cercetărilor sale s-au înscris în domeniile geometriei, analizei și istoria matematicii românești, unde a obținut performanțe deosebite în studiul șirurilor Laplace cu perioadă pară, în teoria ovalelor, în teoria măsurabilității în sens Laplace, iar în istoria matematicii a contribuit decisiv la stabilirea locului unor ilustre personalități românești în cadrul științei și învățământului de la noi. Desigur, contribuția sa cea mai importantă rămâne în domeniul geometriei, unde profesorul ieșean a dat o *sistematizare a geometriei centro-afine a curbelor din S3 și a curbelor și suprafețelor din geometria centro-afină parabolică*. În prelungirea unor preocupări mai vechi, inițiate la Iași de către Al. Myller și O. Mayer, Ilie Popa a studiat *curbele strâmbe*, făcând interesante considerații referitoare la cei *trei invarianți centro-afini* (arcul centro-afin, torsiunea și curbura centro-afină). *Extrapolând conceptul de desfășurare a unei curbe strâmbe*, în final a studiat *transformările asimptotice ale unei curbe strâmbe*. Rezultate notabile a obținut, de asemenea, în domeniile *geometriei proiective a suprafețelor riglate, geometriei diferențiale* (unde a extins teorema lui Holdicht la curbe strâmbe închise), de numele său legându-se, de asemenea, introducerea în geometrie a noțiunii de *lărgime oblică*. Dacă adăugăm la toate acestea cercetările sale legate de *familii de curbe Riccati, reciproca unei teoreme a lui Wilczynski, cercurile geodezice în sensul lui Darboux*, precum și cele efectuate în colaborare cu Gh.Gheorghiev (*metoda reperului mobil a lui E. Cartan aplicată la studiul varietăților de conuri, geometria congruențelor de curbe, și pe cea a complexelor de drepte* etc., etc), ne putem face o imagine sumară asupra valorii incontestabile a lucrărilor sale.

Acum, când scriu rândurile acestea și rechem în minte imaginea lui, parcă-l văd în amfiteatrul II, predând despre *suprafețele închise de curbură medie constantă*. Mâna lui subțire, fină – aproape feminină – așternea cu o iuțeală amețitoare formulele ce se înșirau docil, urmând firul explicațiilor lui verbale, în timp ce fruntea sa – liniștită și senină

– străbătută de curenți misterioși, începea să se lumineze treptat, pe măsură ce rezultatul calculelor se profila, victorios, la orizont. Era, fără îndoială, un virtuoz al calculului la tablă, al verbului și, în egală măsură, al condeiului. Aș spune că Ilie Popa făcea parte din acea aleasă stirpe de dascăli care impun respect prin simpla lor prezență: iar impecabila lui ținută intelectuală și morală, vocea lui caldă și captivantă, de care am amintit, lipsa oricăror veleități egoiste și politețea lui urbană nedezmințită, creau în juru-i o atmosferă îmbietoare de muncă și disciplină, pe care numai oamenii cu adevărat mari o pot procura.

Profesorul DUMITRU BERLESCU

Pe profesorul Dumitru Berlescu l-am cunoscut într-o seară viforoasă și cu ger cumplit din februarie '58, când, împreună cu trei amici (Jan Caproșu, Vasile Cristian și Ion Agrigoroaiei), sleiți de frig și amorțiți, am debarcat la "Viilor", pentru a ne "încălzi" puțin și a ne trage sufletul, după o zi plină. Când ulcelele cu lichidul aburind și îmbietor au poposit în fața noastră și tocmai îi admiram și număram "mărgelele", Jan Caproșu ne-a făcut să înghețăm! Vine "Lordul"! Ca prin farmec, recipientele au fost ascunse și, ca la un semnal, am întors capul spre ușă. La orizont s-a profilat atunci figura înaltă și zveltă - de mag oriental - a profesorului Dumitru Berlescu; pășea calm și tacticos, cu aerul său olimpian, cu ochii săi leonini și sceptici, în ținută de culoare închisă - ca a junimiștilor la sindrofii - pufăind vârtos din nelipsita-i "Carpați" *fără* și, ca și cum ar fi știut că suntem unde... eram, ne-a dat bineţe. Când fiecare era fâstâcit, neștiind ce să îndruge, ne-a întrebat (pe tonul cel mai natural din lume): - Spuneți-mi, vă rog, *îi fiartă bine?* Deși noi eram convinși că ulcelele-s pitite strașnic, aburul miraculosului lichid ne-a jucat festa și, vrând nevrând, am fost constrânși să punem... cărțile (de fapt recipientele) pe masă... S-a amuzat mult, cred, de spaima și naivitatea noastră, dar era un om prea delicat și prea fin sufletește ca să ne lase să stăruie pe chipurile noastre sentimentul acela ciudat de culpabilitate.

Atunci m-am întrebat, pentru prima oară, de ce i se spunea, oare "Lordul"? Firește, mi-am dat seama mai târziu, că nu pentru averea lui, căci așa ceva n-a avut el niciodată (era băiat de ceferiști din Podu Iloaiei), ci pentru ținuta lui impecabilă - intelectuală și sufletească - pentru acea eleganță a limbajului, a gusturilor și a gesturilor sale care-l trădau, toate, pe omul de aleasă noblețe și nedezmințita urbanitate, pe dascălul de vocație și talent, aplecat și atent întotdeauna la problemele arzătoare ale școlii și ale tineretului studios. Rar mi-a fost dat să văd dascăli de o asemenea prestanță; singura lui prezență era suficientă, iar studenții și colaboratorii săi îl

pricepeau numai din priviri; se exprima apodictic, în maxime și sentințe, vorbea scurt și tăios, dar numai atunci când trebuia, utilizând o logică de fier, de o rigoare extremă și pe care, oricâte eforturi ai fi făcut, n-o puteai răsturna. "Lordul" nu renunța însă, niciodată, la manierele sale alese, la rafinamentul, distincția și discreția care i-au atras renumele amintit; nici o umbră de răutate, nimic care ar fi putut jigni sau umili, nimic care să zgârie în mod neplăcut urechea sau ochiul, absența oricărui resentiment sau a vreunui gând pieziș – iată prin ce și-a câștigat stima unanimă. Ca prodecan, decan și apoi prorector la *Alma Mater*, D. Berlescu a rămas același dascăl deschis, ferm și sincer, drept și imparțial, căci n-aveau "rău de altitudine", cum se zice, inspirat prin catedre, despre cei care "uită" de unde s-au ridicat...

Profesorul Dumitru Berlescu nu numai că nu și-a uitat colegii, dar nu i-a putut uita nici pe acei oameni simpli și harnici, necăjiți dar încrezători din mijlocul cărora s-a ridicat. Singur s-a ridicat.

Născut la 25 octombrie 1909, face strălucite studii la Liceul Național din Iași, iar din 1928 la Universitatea "Al. I. Cuza", unde îi are ca profesori, printre alții, pe iluștrii Gh. I. Brătianu, Ilie Minea, Paul Nicorescu, St. Zeletin. Bucurându-se de îndrumarea și sprijinul lui Nicolae Iorga și Andrei Oțetea, Dumitru Berlescu pleacă în Franța, în 1935, unde s-a specializat la *Școala Română de la Fontenay-aux-Roses*, la *Sorbona* și la *École des Chartes*, iar în 1940 devine, pentru scurt timp, membru al Școlii Române din Roma.

Profesorul Berlescu a ilustrat mai ales disciplinele de *Istorie modernă universală* și *Istorie modernă a României*, predând, paralel, o serie de cursuri speciale consacrate *Revoluției franceze, Revoluțiilor și mișcărilor europene în prima jumătate a secolului al XIX-lea, Mișcările muncitorești de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, Relațiilor internaționale între 1871 și 1914, Chestiuni orientale* ș.a. Dintre lucrările sale, amintim: *Criza orientală din 1875–1878* – teza sa de doctorat (trecută cu *Magna cum laudae*, Iași, 1949); două monografii (scrise în colaborare): prima, din 1969, despre

Fabrica de celuloză și hârtie "Letea", iar a doua, despre *Fabrica de postav din Buhuși* (1970). Menționăm, de asemenea, conducerea unor importante lucrări ca *Meseriile și comerțul în Moldova*, *Lucrările statistice din Moldova*, *Problema țărănească în Moldova primei jumătăți a secolului al XIX-lea*, precum și studiile sale consacrate recunoașterii *Independenței de stat a României*, *Relațiilor internaționale ale țării noastre la finele veacului trecut* etc., la care vom adăuga memorabilele sale medalioane despre Al. I. Cuza, I. Ionescu de la Brad, A.D. Xenopol sau N.Iorga etc.

Deși a predat (mai ales) *Istoria modernă universală*, el stăpânea în fond, toată istoria, fiind, după 1945, unul dintre cei mai autorizați dascăli ai acestei discipline la noi. Istoria pe care o preda profesorul Berlescu nu era însă o disciplină seacă și searbădă, o înșiruire incoloră de date și nume, un inventar de domnii, războaie, tratate și convenții, adică o știință aridă și stearpă, ci una plină de învățăminte și îndemnuri – care vorbește despre luptele, înfrângerile, suferințele și izbânzile națiunilor, ale popoarelor și ale oamenilor. Istoricul, zicea profesorul Berlescu, nu trebuie să fie doar un om cult și informat, un cercetător sagace și percutant; lui i se mai cere o calitate: să fie sincer, adică drept și nepărtinitor, să descrie și să povestească ceea ce s-a petrecut aievea, nu ceea ce ar fi vrut el (sau alții) să se întâmple. Pe studenții și colaboratorii săi (mulți dintre ei astăzi nume ilustre în istoriografia noastră) i-a crescut și îndrumat în acest *cult* și *respect al adevărului*, căci Magistrul însuși preda o istorie autentică, reală, vie, nu una amorțită și trucată, cum, din nefericire, se va mai fi scris uneori. "Să nu vă hrăniți cu iluzia – spunea el asistenților – că toți, cei care vă ascultă, automat vă și aprobă". O istorie conjuncturală, "valabilă" doar câteva semestre, o astfel de istorie profesorul Berlescu n-a acceptat niciodată să predea; el punea prea mult preț pe *adevăr*, pe *dreptate* ca să le sacrifice de dragul avantajelor sau pentru a fi cuiva pe plac. Totodată, a insuflat elevilor lui același cult al onestității și al sincerității totale, povățuindu-i să aprecieze și să judece totul cu propriul lor cap, să fie adică drepți și demni, să-și spună opiniile

răspicat și limpede, la adăpost de fluctuațiile momentului și a "modelelor" efemere. Calmul lui imperturbabil de care am amintit, bunul-simț înnăscut, intuițiile lui unice (care nu i-au jucat niciodată feste), acel fel al său "englezesc – potolit și rece – lipsa grabei și pripelii l-au scutit să se contrazică vreodată sau să se dezmintă; senin, deschis, fără ticuri și zgură verbală, cu o ținută permanent academică, sobră, dar caldă, el n-avea totuși acea "gravitate universitară" (atât de vizibilă la începători); natural și fără prejudecăți, bun cunoscător al oamenilor și al talazurilor sufletești, avea un simț înnăscut al istoricului (și pe care nu-l poți învăța la școli sau de prin tratate), adică avea tăria și puterea de a se detașa de amănunte și accidente care, pentru un istoric – am mai spus-o și cu alte prilejuri – sunt ca bagajele pe capul soldaților...

Activitatea de profesor și îndrumător a lui Dumitru Berlescu aruncă în umbră, desigur, opera sa de cercetător. Iar noi, cei de astăzi, care avem "superstiția scrisului" – cum, inspirat, zicea cineva – suntem pândiți, poate, de riscul de a-l judeca simplist, unilateral.

Regretând, firește, că un dascăl de talia sa n-a scris pe măsura marelui său talent și inteligenței sale scăpărătoare, să-mi fie îngăduit să-i evoc – nu ca o scuză – cuvintele: "E foarte greu, dacă nu imposibil, să-l completezi sau să-l corectezi pe Nicolae Iorga, oare ce mai poți descoperi pe acolo pe unde au cercetat Titanii?...". Desigur, istoricii de astăzi sunt în măsură să răspundă dacă, în această privință, avea sau nu dreptate. Eu, personal, altceva aș dori să supun judecății cititorului. Oare, a crea o școală de istorie (recunoscută pe plan intern și internațional), a impune o modalitate sănătoasă de muncă într-un colectiv de catedră, a sugera direcții rodnice de cercetare și a veghea pentru păstrarea unei atmosfere intelectuale elevate nu reprezintă, toate acestea, mă întreb, o operă?

ERNEST STERE sau filosofia ca modus vivendi

Pe Ernest Stere – profesorul în prezența căruia n-am putut să scap niciodată de trac, de ceea ce îndeobște numim complex de inferioritate – deși nici astăzi, n-aș putea explica precis motivul – l-am cunoscut la începutul lui octombrie 1958.

Fusesem repartizat proaspăt la Catedra de filosofie a venerabilei Universități ieșene și, copleșit de emoții și necunoscut, întârziam anume în Piața Spiridon, amânând contactul cu o instituție care mă copleșea prin faima numelor bărbaților care au ilustrat-o și o ilustrau, prin bunul ei renume printre celelalte institute analoage din țară și străinătate, în sfârșit, prin exigențele pe care cea mai veche *Alma Mater* de la noi le-a instituit față de toți truditorii ei. În timpul celor cinci ani ai studenției mele în București, aflasem de la profesorii M. Ralea și Ath. Joja că Iașul este un oraș orgolios, unde "se face carte cu carul". Cum voi reuși, oare, cu bruma mea de știință, să mă descurc în amfiteatrele în care au oficiat atât de strălucit altădată Maiorescu și Petrovici, Petre Andrei și Zeletin, Bagdasar și Claudian?

Chinuit de asemenea gânduri continuam să contemplu furnicarul de oameni din Piața Spiridon și galben-arămiul poamelor toamnei când, ca la un semnal misterios, două albine, supărate parcă pe cei ce nu vor încă să se apuce de muncă, n-au găsit altceva mai bun de făcut decât să mă înțepe – una mai vârtos decât cealaltă – exact deasupra pleoapelor și cu o simetrie atât de desăvârșită, încât m-am gândit, pentru o clipă, că s-au sfătuit...

Am părăsit mânios piața cu pricina hotărât să mă îndrept glonț spre Universitate, dar, cum nu posedam suficient curaj, m-am abătut pe la bufetul "Viilor"... Impresia ce i-am lăsat-o profesorului Stere nu mi-a fost, cu siguranță, favorabilă: veninul celor două harnice albine îmi deterioraseră de-a binelea portretul, iar cotnărelul ce mi l-a servit simpaticul ospătar de la "Viilor" nu numai că nu poseda recunoscutele-i "virtuți radioactive", dar nici măcar nu mi-a declanșat

reacţiile scontate; în loc să-mi "dezlege" limba, mai rău mi-a încurcat-o. Profesorul nu m-a dojenit pentru că am servit vinul înaintea mesei, însă, pe un ton discret şi foarte urban, mi-a reamintit cuvintele blândului Epictet care avertiza că *în vin s-au înecat mai mulţi oameni decât în mare...* Discuţiile au continuat apoi în jurul noţiunii de *măsură* la grecii vechi şi pe marginea problemelor *afectelor* şi *pasiunilor* în filosofia lui Spinoza, profesorul ţinând morţiş să se convingă dacă am înţeles ceva din ceea ce marele înţelept olandez numeşte *dominarea raţională asupra afectelor şi pasiunilor* – reţetă verificată a fericirii – prin evitarea tentaţiilor şi extremelor şi prin împăcarea cu lumea şi cu noi înşine.

Discuţiile cu profesorul Ernest Stere erau nu numai fascinante şi deosebit de agreabile, ci şi nespus de instructive şi captivante; muzica, istoria artelor, istoria doctrinelor morale, psihologia, estetica, pedagogia şi etica erau domeniile predilecte ale sale; ne plimbam ore întregi ascultându-l, căci marele erudit al Universităţii ieşene era nu numai un dascăl fermecător de istoria filosofiei antice şi medievale, ci şi un temeinic cunoscător al cugetării moderne şi contemporane, fapt atestat în numeroasele lui cărţi şi studii. Însă ceea ce mă cucerea cel mai mult la el era acea delicateţe sufletească deosebită, necăutată, aproape feminină, eleganţa gesturilor şi a manifestărilor sale, un fel de timiditate, înnăscută şi un autocontrol desăvârşit, grija de a nu deranja, urbanismul lui exemplar, ca şi dreapta lui judecată şi cumpănă – toate acestea îl făceau să aibă aerul unui om care-şi cere permanent scuze. Un rafinament intelectual de cea mai pură esenţă se completa mutual la profesorul nostru cu o aleasă vocaţie a prieteniei, a preţuirii şi a sprijinirii tinerilor talentaţi şi sârguincioşi pe care i-a înconjurat întotdeauna cu cea mai nobilă căldură şi afecţiune. Un gest al său mi se pare mai mult decât semnificativ în această privinţă. După săvârşirea sa din viaţă, soţia – profesoara de limba franceză Felicia Stere – ne-a comunicat dorinţa cea de pe urmă a ilustrului ei soţ. Catedra de filosofie (pe care a ilustrat-o atât de exemplar) să

premieze, anual, – din suma de bani pe care autorul *Istoriei doctrinelor morale* a donat-o – studentul care a obținut cele mai frumoase rezultate în activitatea profesională și de cercetare științifică. Un gest sublim, într-adevăr.

Îl vizitam adesea la locuința sa de pe strada Căminelor, străjuită și astăzi de nucul acela falnic și umbros, având plantate, chiar la rădăcina lui, o masă și scaune din brad, peste care timpul își așternuse patina, îmbiindu-ne la conversații, aduceri aminte și reflecții. Petreceam ore întregi într-o conversație plăcută, agreabilă, în care eu nu aveam alt rol decât să-l provoc, adică să-i propun subiectele de discutat. Parcă-i aud și astăzi vocea!

– Nu, dragă Raveica, nu pot împărtăși părerea matale că e mai ușor să *practici* filosofia decât s-o *teoretizezi*. Dacă-mi aduc bine aminte, Tolstoi, în *Jurnalul* său din 1847, spunea că: "E mai lesne a scrie zece volume de filosofie, decât a pune în practică un singur principiu", iar Fr. Nietzsche, pe aceeași linie de idei, zicea, mai categoric încă: "Un filosof mă interesează numai în măsura în care e în stare să dea un exemplu...". Alteori, discuțiile noastre aveau loc, până seara târziu, în parcul "Copou". Profesorul îmi argumenta, cu vocea lui blândă și plăcută, cu logica lui irezistibilă, *finalitatea etică*, adică *practică*, a tuturor marilor sisteme de gândire: stoicismul, kantianismul, existențialismul și, se înțelege, neotomismul. Admiram nu numai erudiția sa întinsă, cultura lui solidă și serioasă, cultul său pentru adevăr și virtute, ci și umanismul său larg, elevat, un umanism care voia, nedisimulat, să împace *legile inimii* cu *principiile severe* și *irevocabile ale rațiunii*. Nu i-a plăcut însă să facă niciodată paradă de erudiția și cultura sa, după cum nu-i stătea în fire să se laude cu multiplele lui cărți și studii: dimpotrivă, cultiva un soi de autoironie acidă și fină deopotrivă, invocându-l pe Socrate drept model, de la care a reținut că atunci când vorbim despre noi înșine e bine să apăsăm mai cu milă pe accelerație. Disprețuia nespus de mult duplicitatea și necistea, superficialitatea și aroganța, după cum ura dogmatismul și orice anchilozare a gândirii.

Numeroase generații de studenți, care au avut fericirea să-l aibă dascăl, au învățat de la el nu numai ceea ce prevedea *programa analitică*, ci *cum* să filosofeze cu adevărat; cum să-și autoeduce voința și să-și stăpânească pornirile, cultivându-le dragostea pentru munca îndârjită și onestă, simțul dreptății și al respectului față de cei din jur, evitarea exceselor și a tentațiilor ademenitoare, temperanță și măsură în tot ceea ce fac – profesorul Stere constituind el însuși un model exemplar în această privință. Îi plăceau nespus oamenii muncitori și onești, studenții harnici și conștiincioși, colegii mai tineri care se arătau pasionați de meseria lor și-l vedeam bucurându-se din tot sufletul său pentru fiecare succes al lor, pentru fiecare reușită. În schimb, nu i-a agreat niciodată pe cei superficiali și comozi, sau pe indivizii cu apucăturile gaiței sau ale struțului – cei care aleargă după obiecte sclipitoare, care fură ochii.

N-am întâlnit însă niciodată la profesorul Stere vreo atitudine exclusivă, nici o intenție de demolare, de desființare a confraților aflați pe alte poziții de gândire, considerând cu bunăvoință chiar opiniile adversarilor, însă nu-și putea ascunde râsul față de *ifosele* acelora ce se *autoînvesteau cu privilegiul* de-a da lecții sau direcții într-un domeniu atât de complex și lunecos cum este cel al filosofiei. Credea în *bunătatea funciară* a oamenilor și era convins că *eticul* poate fi nu numai *predat*, ci și *însușit*, iar *înțelepciunea* – ne sfătuia – să n-o căutăm doar în *sisteme*, căci ea se află chiar la semenii cu care venim în contact; mi-a mărturisit – și nu o singură dată – că-i stimează foarte mult pe truditorii ogoarelor și ai uzinelor (din mijlocul cărora s-a ridicat), povățuindu-ne să ne aplecăm cu mai multă grijă, cu mai mult respect și admirație către această *înțelepciune* și *creație populară* – izvorul cel mai viu și cel mai tonic al oricărei mari culturi. Țăranii, muncitorii, oamenii simpli – ne spunea – nu știu să definească precis, poate, filosofia, arta, muzica, etc., dar știu să le *facă*, să le *practice* neasemuit de bine, miraculos chiar; ei știu să *extragă* din *contemplație* și *acțiune* muzică și poezie iar, uneori, o

filosofie de cea mai nobilă esență. În sfârșit, *echilibrul, măsura, dreapta cumpănă și judecata sănătoasă* a acestui popor – iată ce prețuia nespus de mult Ernest Stere – dascălul care ne-a învățat nu numai cum să evităm excesele și extremele, tentațiile ademenitoare și apucăturile "gaiței", dar ne-a fost, în egală măsură, sprijin și model.

GHEORGHE AGAVRILOAIEI: Pofta de turniruri

O singură dată în viaţa mea am vorbit cu profesorul Gheorghe Agavriloaiei (1906–1981), şi aceasta graţie lui Al. Dima. Era prin '65. Intrasem de vreo 8 ani la *Alma Mater* şi, întrucât predam la "filo", aveam nevoie de *Istoria literaturii române* a lui G. Călinescu pentru a nu apărea chiar ageamiu în împărăţia muzelor şi a literelor. Magistrul Al. Dima m-a sfătuit să mă adresez colegului său Gheorghe Agavriloaiei – care poseda una dintre cele mai bine garnisite biblioteci din Iaşi – povăţuindu-mă, totodată, să fiu cu băgare de seamă că s-ar putea să nu-l găsesc în toane bune! Ştiam ceva despre acest original, profund şi valoros dascăl al Universităţii ieşene; aflasem de la colegii şi studenţii lui că dusese în tinereţe o viaţă aspră (au fost 12 copii la părinţi) şi, gândeam eu, n-o să mă refuze; un om care a crescut şi s-a afirmat în vâltoarea necazurilor şi a suferinţelor, aşa cum a fost el, e imposibil să nu aibă o inimă bună şi să nu-l mişte păsurile altora. Şi nu m-am înşelat. Iată-mă sunând, într-o seară tihnită de octombrie, la casa sa din str. Sărăriei, la nr. 94. Figura lui fină, spirituală şi blândă, contrasta violent cu ochii săi, care, deşi mici, păreau că te străpung; vorbea puţin, însă ceea ce spunea era adânc simţit căci venea direct din inima lui, deşi se exprima în termeni foarte mişcători asupra prietenilor, colegilor şi chiar rudelor lui. Cum evita cu grijă orice societate, din pricina bolii lui de inimă, rămânea astfel abandonat lui însuşi timp de zile şi săptămâni, în situaţiile cele mai puţin plăcute. Profesorul Agavriloaiei era – am mai spus-o – cardiac, iar maladia aceasta i-a accentuat, în mare măsură, tendinţa spre ipohondrie, maliţiozitate şi sarcasm. A avut destui inamici, iar când nu-i avea, şi-i căuta cu lumânarea, căci era tributar clipei pe care o trăia. Agavriloaiei a fost, succesiv, asistentul lui G.Ibrăileanu, O.Botez, Ş.Cioculescu şi G.Călinescu; marea lui plăcere era să se avânte în turniruri spirituale – chiar şi contra lui G.Călinescu – dar, vai! mai totdeauna ieşea şifonat din aceste "clenciuri", fără însă să abandoneze vreodată lupta.

Agavriloaiei era un dascăl tobă de carte, foarte stăpân pe meseria lui, tehnic, dar rămânea permanent egal cu el însuși: niciodată plat, întotdeauna clar și deci accesibil celor mai mulți; Călinescu, în schimb, era genial și, de îndată ce se adâncea în împărăția nesfârșită a erudiției, inspirației și intuițiilor lui, aveai impresia că se desprinde de pământ; câți din cei care l-au ascultat ar putea să-l uite vreodată! Verbul lui Călinescu, inspirat și vijelios, rupea toate zăgazurile, toate constrângerile, avântându-se victorios în spațiile eterate, iar ascultătorii păreau de-a dreptul transportați spre culmi, ridicați deasupra suferințelor omenești, cuprinși, vrăjiți, entuziasmați de farmecul magic al inteligenței lui scăpărătoare. Repet: numai cine l-a ascultat pe Călinescu vorbind poate înțelege deplin ce înseamnă literatura și arta.

Registrul posibilităților lui Gheorghe Agavriloaiei era, indubitabil, mult mai modest; profesorul ieșean petrecea toată ziulica punându-și ordine în gândurile și ideile sale, șlefuind mereu, dar mai cu seamă "vânând" virgulele puse anapoda sau inexactitățile gramaticale strecurate – cu voie sau fără voie – în textele studenților, colegilor sau confraților lui; adevărat "paznic" al limbii române, practicată corect și frumos, el era un critic de temut chiar pentru condeiele cele mai versate, încât puțini își doreau să încapă pe mâna lui! Părerile lui despre autori și confrați – chiar atunci când erau juste – erau însă prea tăioase și acide ca să fie acceptate fără rezerve. Dat fiind caracterul lui plin de oscilații – corosiv și instabil – era greu să întreții cu el raporturi personale durabile, fără să ajungi la neînțelegeri și, în acest punct, semăna leit cu G.Călinescu, care n-a fost mai puțin bătăios, orgolios și, desigur, vanitos.

Născut la 17 august 1906, în Pomârla Dorohoiului, din părinți țărani (neștiutori de carte) – Anica și Teodor – Gheorghe Agavriloaiei a urmat școala primară și liceul, între 1915–1925, în localitatea de naștere, apoi și-a continuat studiile la Facultatea de litere și filosofie din Iași, luându-și licența în 1931, specialitatea principală limba și literatura română, secundar latina. În continuare, a urmat Seminarul

Pedagogic Universitar până în 1935, iar până în iulie 1944 el și-a pregătit teza de doctorat intitulată: *Contribuții istorico-literare la viața și opera Alicei Călugăru*. La Universitatea din Iași, Agavriloaiei s-a format sub înrâurirea unor mari personalități ale culturii românești ca: G. Ibrăileanu, O. Botez, Al. Philippide, I. Iordan, I. Bărbulescu, G. Pascu, I.M. Marinescu. Activitatea profesională a profesorului Gheorghe Agavriloaiei a început în calitate de custode și bibliotecar la biblioteca Facultății de litere și filosofie din Iași, unde a funcționat până în 1933, când G.Ibrăileanu îl numește asistent la catedra pe care a condus-o cu atâta har și strălucire și care purta numele de *Istoria literaturii moderne*. Gh. Agavriloaiei a slujit școala superioară ieșeană vreme de peste trei decenii (octombrie 1933 – februarie 1968), urcând, ierarhic, toate treptele sale (avansat profesor titular în 1966), fiind considerat un foarte serios specialist în domeniul său și printre puținele cadre cu formație de istorie literară din Catedra de literatură română. Intelectual studios și onest, cu convingeri democratice și umaniste, el a ținut numeroase cursuri și a ridicat un mare număr de cadre tinere la Facultatea de filologie, dovadă că aproape toți cei care predau astăzi la catedra de literatură română sunt foștii lui elevi. *Introducere în literatura română, Teoria literaturii, Istoria literaturii române* (marii clasici din sec. al XIX-lea), *Criterii de periodizare a literaturii române, Critică literară românească, Curente în literatura română din sec. al XIX-lea, Viața și opera lui C. Dobrogeanu-Gherea, Viața și opera lui G.Ibrăileanu, Viața și opera lui Ion Creangă, Estetică literară* etc., iată doar câteva dintre cursurile pe care acest dascăl remarcabil le-a ilustrat, cu râvnă și talent, la *Alma Mater*. Ca profesor era natural și modest, știind că *propria laus sordet* (lauda de sine strică), dar se lăsa ușor prins în controverse și clenciuri, mai cu seamă atunci când un rival demn de el îl provoca; deși nu era egoist, mândru, sau plin de sine, îi făcea o mare plăcere să înțepe pe împăunați, să desumfle gloriile false, ilicite; avea un suflet plin de aleasă omenie și, ca toți cei care au luptat din greu cu viața, cu nevoile și privațiunile de tot soiul, el nu știa să se prefacă; când i se

cerea părerea despre o lucrare, despre un autor sau despre vreun coleg, puteai fi sigur că vei auzi adevărul, dacă socotea demn de el să se pronunțe. Numai că – am mai spus-o – vorbele lui erau întotdeauna tăioase și caustice, amestecate cu un umor sarcastic, iar pe măsură ce boala i s-a agravat, el a devenit mizantrop și ciudat, retrăgându-se în izolare și melancolie. Când l-am zărit ultima dată, în toamna lui '80, părea trist și obosit, iar pe fața lui puteai citi suferința, bunătatea, împăcarea cu lumea și cu el însuși, dar nici vorbă de vreo trăsătură puternică, îndrăzneață, dură, care să revele predispozițiile spiritului său bătăios.

Statornic democrat, cu convingeri umaniste, Gheorghe Agavriloaiei a păstrat o vie afecțiune pentru lumea rurală și oamenii fabricilor și ai uzinelor de la orașe, după cum reiese limpede din programul revistei *Manifest* (1934–1936), unde profesorul scria: "Vrem o lume nouă pentru îngenuncheații de la coarnele plugului, vrem aer, vrem soare pentru nedreptățiții din fabrici...". Fondator al revistei *Manifest*, vechi colaborator la *Viața Românească*, la *Însemnări ieșene, Ethos, Iașul nou, Adevărul literar și artistic, Iașul literar, Studii și cercetări de istorie și critică literară, Analele științifice* ale Universității "Al. I. Cuza" din Iași etc., profesorul Agavriloaiei a desfășurat, de asemenea, o bogată activitate în calitate de șef de catedră, șef al sectorului de istorie literară de pe lângă Filiala Iași a Academiei, secretar literar al Teatrului Național din Iași, secretar de redacție la câteva din publicațiile anterior amintite. Gheorghe Agavriloaiei era un cercetător extrem de dotat, dar stăpânit de un spirit critic excesiv și de o timiditate rar întâlnită, care contrasta, evident, cu apetitul său polemic și ofensiv. Studiul său *Istoricul predării literaturii la Universitatea din Iași*, ca și conferințele lui, *Arta povestirii lui Ion Creangă* și *Stadiul actual al criticii literare românești* – pe care le-am recitit în vederea alcătuirii prezentului medalion – mi s-au părut adevărate modele de rigoare și probitate intelectuală, făcându-ne să regretăm că un dascăl de cultura și talentul lui a lăsat totuși doar o parte din ceea ce ar fi putut da. Oameni de talia lui I. Iordan, Octav

Botez, G. Călinescu, Ș. Cioculescu, Al. Dima, C. Ciopraga, colegii, colaboratorii, foștii studenți ai profesorului Agavriloaiei, toți și-au exprimat și ei regretul sincer că cel care a fost ginerele și colaboratorul apropiat al autorului *Spiritul critic în cultura românească* a lăsat posterității atât de puține pagini. Or, după părerea celui care însailă aceste modeste rânduri, nu există compliment mai măgulitor decât să auzi că oamenii își exprimă părerea de rău că n-ai scris mai mult...

Cu VASILE NEGRU despre legile justiției și ale omeniei

Printre figurile proeminente ale Facultății de Drept din Iași, Vasile Negru (1900–1984) ocupă un loc cu totul aparte. Acest dascăl și erudit, născut la cumpănă de veac, a fost nu numai un fermecător om al catedrei, care electriza seminariile, sălile de curs și ale tribunalelor, deopotrivă, ci el a fost, în egală măsură, un mare maestru al barei, un magistrat de elită al Moldovei și al țării, unanim respectat și admirat și de adversarii lui din procese și litigii. Înzestrat de la natură cu o gândire adâncă și dreaptă – de o mare acuratețe și forță constructivă – Vasile Negru era un bucovinean sadea. Zidit după toate regulile geometriei, elegant și veșnic bine dispus, acest bărbat al cărui chip a rămas frumos chiar și după 80 de ani, era fiul unor răzeși adânc înrădăcinați – cu inima și gândul – în glia străbună și care avea – ca toți locuitorii acelor ținuturi de simțire și dor – un fel al său de-a fi care te cucerește și te câștigă: amabilitate și franchețe, spirit urban și afectuos, naturalețe și bonomie, aplecare spre melancolie și spirit autoironic etc, etc., calități care i-au putut fi contestate doar de către cei care nu le posedau. Cu acest șarm irezistibil el cucerea aproape fără efort amfiteatrele și tribunalele, căci știa ca nimeni altul, să coboare din cărți și din tratate, în viață, podoabele cele mai de preț ale înțelepciunii mari și autentice – binele, omenia, adevărul și dreapta cumpănă.

Fiecare mare dascăl are, cred, o artă a lui, care nu se învață și nici nu poate fi imitată. Născut în zorii acestui veac, în Poienii Rădăuților, Vasile Negru era cel de-al cincilea fiu al lui Zaharia și al Veronicăi Negru – țărani răzeși din tată-n fiu, oameni destoinici și viguroși, mândri și demni, la care sănătatea fizică se completează mutual și organic cu cea morală, sufletească. Oamenii aceștia, născuți și crescuți într-un mediu de o asemenea puritate sufletească și vigoare morală, de care am amintit, au un adevărat cult pentru muncă, cinste și dreptate, pentru demnitate, neatârnare și justiție socială, fiind săritori și sensibili la păsurile altora, gata oricând să-și dea haina de

pe ei când aud că cineva se află la necaz și în suferință. Cât despre demnitatea și mândria lor de oameni, un singur lucru voi aminti. Aflați sub ocupația austriacă, acești bucovineni, dârji și muncitori își purtau tot portul lor național, sfidând stăpânirea străină, iar când se săvârșeau din viață erau înmormântați în cimitirele lor – modeste dar curate – tot în straiele moștenite de la buni și străbuni.

Vasile a lui Zaharia Negru a urmat liceul la Siret și la Cernăuți, la Kaiserkonig Gimnasium, îmbrăcat tot în costum național și opinci. Straiele de orășean le va îmbrăca mult mai târziu, și anume, abia când va intra la Academia de înalte studii comerciale și la plecarea în Franța, când obține bursa Léon Duquit, prin concurs, pentru doctoratul de la Academia de drept roman și civil din Bordeaux. Ceea ce poate părea ca un însemn exterior – respectul pentru portul național, obiceiuri, proverbe, înțelepciunea populară etc. este, în fond, o trăsătură de caracter, care s-a manifestat profund și organic în toată atitudinea acestui admirabil dascăl și om al dreptății – excelent practician la bară și neîntrecut slujitor al catedrei. Cursurile sale ca și lucrările lui teoretice sunt, toate, străluminate de ideea continuității dreptului roman, dreptului valorilor de pe teritoriul Daciei Felix, dreptului nescris – al cutumelor sau cutumiar – dreptul locului sau al pământului, al obștilor din Bucovina, Maramureș, dreptul pravilelor medievale, adoptările codului napoleonian și al legislației europene moderne la specificul relațiilor civile din România interbelică, legislația civilă contemporană. Și încă ceva. Marele lui respect față de cultura latină era dublat de pasiuni cultural-literare, discret tăinuite. Între amici și intimi recita ore întregi din Horațiu, Virgilius și Dante Alighieri, iar cu ocazia unor aniversări scrie ode în limba latină. Să mai amintesc aici că societatea studențească *Arboroasa*, pe care a prezidat-o în Bucovina anilor '22–'37, și-a propus reluarea și augmentarea tradiției literare a editării de volume și a ridicării bustului Eminescu la Putna (în tradiția inaugurată de Slavici și Eminescu) iar câteva din buletinele acestei societăți au apărut și în limba lui Dante Alighieri. Pe aceste meridiane culturale și de suflet s-a

împrietenit cu profesorul Mihai Jacotă care preda dreptul roman – printre alte discipline de bază, legând o amiciție mare și statornică.

Profesorul Vasile Negru era un jurist complet, cu orizont larg, apetent nu numai către valorile nepieritoare ale literaturii și limbilor clasice greco-latine, ci deschiderea lui intelectuală și sufletească, s-a îndreptat, în egală măsură, spre etică, filosofie, psihologie etc. Îi compătimea pe juriștii unilaterali, pe avocații chițibușari, pe așa-zișii tehnicieni ai amănuntelor, cu orizont îngust, de cârtiță – căci el vedea cultura juridică, legile și instituțiile unei țări, nu în izolare pe fragmente, ci în osmoză cu filosofia morală și celelalte valori ale unui popor.

În lucrările sale didactice și științifice (scrise, toate într-un stil elegant și plăcut – plin de imagini și culori), străbate mereu preocuparea pentru filosofia dreptului de proprietate la români, ca parte a axiologiei acestui popor, mod de a judeca valorile și raporturile umane rezultate dintr-o practică social-istorică proprie, cu forme de organizare și instituționalizare proprii (stâna, izlazul, pădurea obștii), cărțile funciare din Bucovina, actele maramureșene etc., străduindu-se să descopere și să pună în valoare formele seculare de proprietate obștească, relațiile specifice generate de aceasta în societatea rurală la români. Fie-mi îngăduit să menționez, spre ilustrare, lucrarea sa tipărită la Sibiu în 1945, *Spre socializarea dreptului de proprietate la români*, apărută și în limba franceză.

Profesorul Vasile Negru a fost – am mai spus-o – unul dintre cei mai mari practicieni români ai dreptului civil, care a pledat în procese celebre și grele, în mari procese de casație la Curtea Supremă, la București, la Paris, Bordeaux, Haga etc. De aici, din această bogată experiență, și-a formulat principiile: viața relațiilor civile, formele și diversitatea implicațiilor în viața individului uman și a societății sunt mult mai bogate decât pot cuprinde legile, dispozițiile etc., bogăția de nuanțe și dreptatea unei legi depind de oamenii care o fac, de cei care o aplică, de cei care o interpretează, într-un complex care se cheamă cultura unei țări (materială, politică, morală, juridică, filosofică), în

care omul legii nu este singur, deci nici despotic; morala juristului este dreptatea pe care o poate face numai cunoscând adevărul și aplicând legile în spiritul echității și al omeniei, proprii moralei poporului, locului și timpului; instituțiile juridice ale unui popor, legile în ansamblul lor, codul civil și aplicațiile lui sunt menite să perfecționeze și să dezvolte pozitiv relațiile umane, cultura și civilizația societății date. Acest principiu general nu trebuie uitat în elaborarea, interpretarea și aplicarea legii în fiecare caz în parte. O lege este bună când poate fi și este bine aplicată.

Dascăl de înaltă și aleasă vocație, orator fermecător, V. Negru a fost, încă de pe vremea când era asistent, un promotor al osmozei dintre practica juridică, cercetarea teoretică și practică, învățământ, atât prin metodă, cât și prin exemplul lui personal. Avea un fel al său de a fi – calm și omenos – de o urbanitate necăutată și inconfundabilă, o bunătate pe care i-o citeai pe față și-n privire, deși, ca profesor, era destul de exigent și pretențios. În amfiteatrele "de la drept", după război, Vasile Negru – alături de Paul Demetrescu, M. Jacotă, Nicolae Țațomir, B. Braunstein, I. Iavorschi ș.a. – a fost cu siguranță unul dintre cei mai prețuiți, ascultați și stimați magiștri. Am amintit de arta lui la catedră. Într-adevăr, știa să îmbine totdeauna fericit parabola antică și claritatea romană cu suculența înțelepciunii proverbiale, folclorice, reușind să facă accesibile și în același timp plăcute, cele mai complicate și abstracte probleme de curs, fără a deforma sau a dilua cu nimic esența lor ideatică. Pentru un curs de drept civil predat în România – zicea domnia sa – este imperios necesar să înveți câțiva ani buni de limbă latină, logică, istoria și literatura acestui popor, cunoștințe fără de care predarea codului de legi, a procedurii civile, procesuale etc. s-ar produce ca într-un vid, arid, tehnicist, fără vlagă și suflet, deci fără șansa de a forma personalități juridice în spiritul culturii naționale și europene.

Fiind coleg de catedră cu fiul său Radu – cunoscutul și apreciatul critic de artă – am avut privilegiul să-l "cercetez" mai îndeaproape, cum se spune. Nu l-am văzut însă niciodată mohorât sau acru. Ultima

dată când l-am întâlnit în aprilie '84, l-am întrebat, ca de obicei când ne încrucișam pașii:

– Ce mai face Radu?

– Ce să facă? Chinuiește, ca și matale, hârtia...

Un dascăl admirabil: ION GRINDEI

Pe Ion Grindei (1914–1975) – ilustrul profesor de matematică de la *Alma Mater Iassiensis*, l-am cunoscut la munte, sus, la Brodina, în 1959, unde pasiunea noastră comună – pescuitul cu undița, la păstrăvi (cu autorizație, în regulă) – ne aduna, vreme de câteva zile, vara, deși niciodată n-am reușit, nici eu, nici el, să mulțumim Fortunei pentru dărnicia ei... După o zi de alergătură, uzi și pictați cu mâl din tălpi și până-n creștet, ne reveneam, seara la "Bufetul-forestier", în fața unei "tării" care, odată ingerată, își trimitea tacticos furnicăturile până-n ultimele unghere ale organismului... Despre păstrăvi, însă, nici pomeneală! Odată reveniți la Iași, la Universitate, ne povesteam apoi, ori de câte ori pașii ni se încrucișau pe culoare, peripețiile noastre pescărești, de la Brodina, spre deliciul amicilor adunați, ad-hoc, în jurul nostru.

Ion Grindei era un bărbat brunet, potrivit de statură, ochelarist (din tinerețe, probabil), un interlocutor fermecător și prieten adevărat, care rămânea totdeauna fidel regulilor pe care și le impusese și, deși era o fire potolită și calmă, când susținea vreo dispută, în care simțea că are dreptate, din ochii lui țâșneau scântei incendiare. Deși cardiac, iubea nespus de mult viața cu bucuriile și necazurile ei, iar în fața unui pahar cu "tărie", inteligența și spontaneitatea, cordialitatea sa bonomă se revărsau, generos, unanim savurate de comeseni, căci ilustrul dascăl era un om natural și dintr-o bucată, fără fasoane, al cărui eu nu s-a dilatat, cred, niciodată. A fost, fără exagerare, unul dintre cei mai distinși dascăli de la *Facultatea de matematică*, foarte iubit și apreciat de studenți și colegi, fiind omul care găsea întotdeauna cuvântul potrivit, vorba de duh, prin care putea să surprindă și să concentreze esențialul. Altfel spus, știa să privească lucrurile și evenimentele de la o anumită altitudine, cu ochi limpede și ager, după cum se pricepea să țină permanent cumpăna dreaptă, căci sufletul său generos putea îmbrățișa într-o ochire clară și lucidă,

nepărtinitoare, toate orizonturile. Neatins de griji prozaice, de interese practice, înguste, Ion Grindei poseda toate darurile pe care le admiram la oamenii care se ocupă doar cu treburile sufletului și ale inimii, deopotrivă.

Prof. univ. dr. Ion Grindei s-a născut nu departe de Brodina, în comuna Bărbești, județul Cernăuți, la 27 octombrie 1914, într-o familie de țărani din tată-n fiu, unde genitorii săi – Maria și Casian Grindei – își duceau văleatul, trudind din greu pe cele două hectare și jumătate de pământ. Dintre cei 4 copii – câți au avut Maria și Casian Grindei – doar lui Ion i-au surâs Ursitoarele, căci Zenovia, Eufrosina și Neculai au rămas la coarnele plugului. Viitorul profesor a făcut școala primară în satul natal, iar la Cernăuți, Liceul de băieți "Aron Pumnul", unde și-a susținut strălucit, în 1936, examenul de bacalaureat, pentru ca, în toamna aceluiași an, să se înscrie la *Facultatea de științe*, secția matematică, a *Universității* din Cernăuți. N-a urmat însă decât un an de studenție, căci în 1937 a fost chemat sub drapel să-și satisfacă stagiul militar (la o școală de ofițeri de rezervă din Bacău), și abia în 1938, când a fost lăsat la vatră, s-a reînscris la *Universitate*. A urmat anii II și III la *Universitatea* din Cernăuți, iar în anul al IV-lea s-a transferat la *Universitatea* din Iași, unde, în 1942, și-a luat licența în matematică. Încadrat asistent la *Facultatea de matematică* din Iași, în toamna lui 1942, n-a putut profesa decât câteva luni, căci în primăvara lui 1943 a fost mobilizat la Regimentul 16 Infanterie Fălticeni, cu gradul de sublocotenent în rezervă, unde a participat la luptele de pe frontul Moldovei (la nord de Iași), dar a căzut prizonier și a fost trimis în lagărul nr.74 din U.R.S.S. Aici, după câteva luni, s-a încadrat în mișcarea voluntară a prizonierilor români, care și-a fixat drept obiectiv central lupta împotriva fascismului. A revenit în țară în 1946, la Iași, unde a fost încadrat, în noiembrie același an, ca asistent la *Facultatea de matematică-fizică a Universității* "Al. I. Cuza". Din 1946 și până la 1 iulie 1975, Ion Grindei a slujit cu mult talent și abnegație

învățământul superior matematic de la *Alma Mater*, urcând, treptat, toate etapele ierarhiei academice: lector (1950–1960), conferențiar (1960–1966) și profesor (1966–1975). Doctor în matematici din anul 1958, cu o teză susținută la Filiala Iași a Academiei Române, intitulată *Contribuții la studiul integrării și echivalenței sistemelor mecanice neolonome reonome*, sub conducerea acad. Mendel Haimovici, prof. univ. dr. Ion Grindei și-a înscris numele pentru totdeauna în istoria matematicii românești cu un număr de peste 30 de lucrări originale care ilustrează atât domeniile mecanicii analitice și geometriei diferențiale simplectice, cât și în elasticitate și termoelasticitate. Desigur, contribuția lui cea mai evidentă e din domeniul geometriei afin-simplectice a curbelor și hipersuprafețelor din S_4, fiind unul dintre primii matematicieni care au studiat, la noi, această problemă. În teoria sistemelor mecanice neolonome, el a cercetat problema echivalenței, în cazul general, al legăturilor reonome neliniare în viteze și liniare în accelerație și a arătat că această problemă se poate aduce local la aceea a echivalenței unor sisteme mecanice olonome. Aceasta se poate realiza prin adjuncțiunea unor forme suplimentare care depind de viteze. Tot în același domeniu, profesorul Grindei a mai cercetat sistemele mecanice corespondente, cu două grade de libertate. Folosind metodele lui Levi-Civitta și Wright (pe care le regăsește mai simplu), el găsește efectiv explicit sistemele cercetate.

Nu mai puțin importante sunt contribuțiile profesorului Ion Grindei în domeniul termoelasticității. La Iași, se știe, acad. Mendel Haimovici a fost fondatorul școlii de teoria elasticității și mecanica solidelor deformabile. Înscriindu-se în prelungirea acestei mari și frumoase tradiții, Ion Grindei a elaborat metode noi de determinare a tensiunilor termice în corpuri cilindrice, izotoape plasate într-un câmp de temperatură discontinuă. Aceste lucrări au, se știe, pe lângă importanța lor teoretică și o indubitabilă aplicabilitate practică, concretă. De asemenea, profesorul a cercetat, ani de-a rândul,

tensiunile termice la un cilindru izotrop cu goluri eliptice și într-un cilindru format din mai multe materiale. Monografia sa *Termoelasticitatea*, apărută la Editura didactică și pedagogică, în 1967, reprezintă o premieră în literatura română de specialitate, lucrarea stârnind un viu interes nu numai în rândul matematicienilor, ci și al inginerilor, arhitecților, constructorilor etc., care au cerut reeditarea ei. Profesorul Ion Grindei a desfășurat, în același timp, o bogată și valoroasă activitate didactică și, aproape trei decenii, el a fost unul dintre cei mai respectați și ascultați dascăli de la *Alma Mater*, remarcându-se atât în domeniul mecanicii teoretice (unde a publicat, în 1969, un foarte apreciat curs), cât și în geometria analitică, geometrie diferențială și termoelasticitate, rezistența materialelor, astronomie etc. Desigur, domeniul său predilect a rămas termoelasticitatea. Ca om, profesorul Grindei era fermecător; primea și discuta cu orice student, fără ifose, cald, natural, deschis și, deși în intonațiile vocii sale era totuși ceva aspru, bărbătesc, ochii lui străluminau permanent un fel de cordialitate blândă pe care n-o putea masca; vorbea totdeauna clar și cu înțeles adânc, iar frazele lui erau pline de putere sugestivă, bine cântărite și echilibrate. Înzestrat de la natură cu alese calități de dascăl și om – inteligență și spontaneitate, în primul rând – Ion Grindei era un cap limpede și bine organizat, cu o judecată sănătoasă și ascuțită, care a predat niște cursuri bine gândite și dozate, cursuri clare, sistematice, pline de substanță și accesibile, unde latura informativă și explozivă propriu-zisă era completată, mutual, cu cea euristică, formativă. Și încă ceva. Seminariile și cursurile sale solicitau, în egală măsură, nu numai judecata și raționamentul studentului, ci și fantezia și imaginația lui, profesrul având o predilecție deosebită în a le ațâța și întreține "în stare de funcționare", cum îi plăcea să spună. L-am cunoscut bine pe profesorul Grindei și vă pot asigura că era atât de pasionat și îndrăgostit de meseria lui precum albina de fagurele ei, iar răbdarea lui proverbială, temperamentul liniștit și devoțiunea pentru

matematică i-au fost singurele suporturi sufletești în lupta cu asperitățile existenței și boala lui de inimă. Mă gândesc, apoi, că dacă n-ar fi fost războiul (acest "naufragiu a tot ceea ce este bun", cum îi zicea, inspirat, Erasm), contribuția acestui vrednic dascăl la dezvoltarea școlii matematice ieșene ar fi fost și mai mare, pe măsura remarcabilului și recunoscutului său talent.

CONSTANTIN PAPP: Convertirea inteligenței în înțelepciune

În *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*, Camil Petrescu pune în gura eroului său, Ștefan Gheorghidiu, cuvintele acestea adânc tulburătoare: "În afară de conștiință, totul e bestialitate", lăsând să se înțeleagă că, în om, nu e totul inteligența, ci și sufletul său contează, conștiința fiind modul nostru de a înțelege și de a răspunde lumii, semenilor, acceptând unele lucruri și refuzând altele. În conștiință nu poți depune nimic cu forța, ci doar cu "avizul" sufletului... Acum, când încerc să creionez portretul spiritual al lui Constantin Papp – personalitate proeminentă a Botanicii românești – cuvintele lui Camil Petrescu îmi revin stăruitor în memorie, căci ilustrul profesor ieșean a fost, în opinia subsemnatului, un model desăvârșit nu numai de ceea ce numim om al catedrei – erudit dascăl și excelent cercetător – ci el a fost, în egală măsură, un ales om de suflet și inimă, un înțelept dintre aceia autentici – lipsiți de vanități și deșertăciuni – pentru care știința fără conștiință, rațiunea fără suflet, inteligența fără înțelepciune trebuiesc privite cu prudență dubitativă.

N-am puterea de evocare și nici harul de a reconstitui al unui scriitor, dar nu trebuie să fii neapărat om al condeiului în amintita situație ci, în cazul de față, mai important, cred, e să dorești sincer ca peste astfel de dascăli să nu îngădui să se aștearnă niciodată penumbrele vinovate ale uitării ori ale nepăsării indiferente. Iată și motivul pentru care încerc, pentru mine mai mult, să rechem aici, în *Memoria amfiteatrelor*, pe toți acei mari și minunați profesori de odinioară, care au trudit cu atâta râvnă, talent și devoțiune, la *Alma Mater*, iar munca și fapta lor constituie pentru noi, cei de azi, o pildă și un îndemn deopotrivă.

Un astfel de dascăl mare a fost și Constantin Papp – titularul Catedrei de Botanică a Facultății de Biologie-Geografie de la Universitatea "Al. I. Cuza" din Iași. Era un om care venea din veacul scurs, căci se născuse la 1 ianuarie 1896, la Piatra-Neamț, coborâtor fiind dintr-o veche și înstărită familie care își avea obârșia și vatra în

localitatea Războieni (același județ). A urmat școala primară și liceul în orașul natal și, de tânăr, a simțit chemarea către științele biologice. În 1914, după absolvirea liceului *Petru Rareș* din Piatra Neamț, se înscrie la Facultatea de Științe Naturale din București, unde a urmat până în 1916, când a plecat să-și satisfacă stagiul militar, îndeplinind funcția de sublocotenent-farmacist la Depozitele centrale militare. Demobilizat în 1918, el își continuă studiile la Facultatea de științe a Universității "Al.I. Cuza", urmând în același timp și secția de Farmacie de pe lângă Facultatea de Medicină din Iași. În 1922 își ia licența în Botanică și Farmacie și este numit, în 1925, asistent la Laboratorul de Botanică, unde va lucra alături de iluștrii lui dascăli Paul Bujor, I. Simionescu, Al. Popovici etc. Un an mai târziu, în 1926, își trece doctoratul în Botanică la Universitatea ieșeană, cu teza intitulată: *Contribuțiuni la studiul Bryophytelor din Moldova*, lucrare care s-a bucurat de o înaltă apreciere din partea specialiștilor. În sfârșit, în 1928 este trimis ca bursier al statului în Germania, la Institutul Botanic din Berlin-Dahlem, unde s-a specializat în Botanica sistematică.

Profesorul Constantin Papp a slujit școala superioară ieșeană de biologie vreme de peste o jumătate de veac, urcând, ierarhic, toate treptele sale. Deși avea o timiditate înnăscută, ființa lui fiind asaltată mereu de întrebări întoarse spre universul său lăuntric, omul acela, sfios și delicat, a trăit permanent în vecinătatea filosofiei, înclinat spre meditație și melancolie, simțind nevoia imperioasă să comunice cu cei din jur, să împărtășească gânduri și păreri, confesiuni și emoții. Era un profesor fermecător, care respira în juru-i o atmosferă senină, de tihnă și armonie, bunătatea și sinceritatea fiind cele două trăsături definitorii ale personalității sale. Ca orice om înțelept, C. Papp nu proceda niciodată apodictic, sentențios, ci ros de îndoieli, asaltat de ele, căci simțămintele lui cunosc permanent descumpănirea pe care ți-o dau discrepanțele dintre aspirație și realizare, dintre ideal și real. Era un om atent și cordial, simpatia fiind primul sentiment cu care profesorul îl întâmpina pe oricine. Iată de ce acest dascăl admirabil

intra în rezonanță cu auditoriul său chiar de la primul contact, printr-un soi de curent misterios al cărui secret îl cunoștea numai el. A avut întotdeauna o atitudine părintească față de studenții lui, îndrumându-i și sprijinindu-i în mod dezinteresat, fără a-i dădăci însă; nu-i dădăcea, întrucât acest dascăl înțelept știa că știința nu-i formată numai din certitudini, ci și din incertitudini și, ca atare, studentul trebuie obișnuit să discearnă singur, să cântărească în cugetul său, în mod liber, separând adevărul de eroare, aparența de esență. Această libertate lăsată studentului contribuie – n-o zic eu primul – la formarea personalității sale, a încrederii în sine, constituind, după cum inspirat scria Voltaire, adevărata sănătate a spiritului. Așadar, important e să străşnicești mintea tânărului, orientând-o metodic și riguros, punând accentul pe aspectul formativ, căci un munte de informații împovărează chiar cel mai sprinten intelect, iar școala superioară e chemată să dezvolte judecata, discernământul, creativitatea, nu memoria și automatismele verbale; majoritatea oamenilor – zicea profesorul – se plâng de memoria lor și aproape niciodată de felul cum judecă, dar nici judecata sagace, nici memoria fantastică nu sunt de admirat dacă nu încercăm să le convertim în înțelepciune, în înțelepciunea autentică, reală, care abundă nu în cuvinte, ci în înfăptuiri. Excelent pedagog, Constantin Papp urmărea, înainte de toate, să-l înarmeze pe student cu o metodă de cercetare stringentă, riguroasă, și lucrul acesta mi se pare cel mai important, căci așa cum spunea Descartes, decât să cauți adevărul fără metodă, mai bine renunți la a-l căuta. Profesor în înalta accepție a cuvântului, el reușea să mânuiască admirabil prelegerea nu numai pentru a instrui, ci și pentru a educa, adresându-se concomitent rațiunii și sufletului studentului. Iată de ce cursurile sale comunicau auditoriului nu numai ultimele noutăți din domeniul Botanicii sistematice, fitogeografiei etc., ci și un fior autentic, inedit, dublându-le efectul. Și încă ceva. Aceste cursuri dense și pline de învățăminte, dozate milimetric și trecute prin filtrul unei cenzuri și autocenzuri riguroase – de o precizie și bun gust impecabile – erau complet

scutite de acea retorică fastuoasă de care nu sunt iertate uneori amfiteatrele universitare; în P 2 – amfiteatrul în care preda C. Papp, într-o linişte de catedrală, profesorul își prezenta calm și onest, degajat şi natural, bogăţia de informații adunate de mintea lui harnică, sagace şi totdeauna lucidă, cu o voce plăcută și de o necăutată sinceritate şi căldură emoţională. De la acest dascăl muncitor şi corect, retras şi timid, care refuza reclama, zarva şi vălmaşagul, studenţii săi au învăţat lecţia modestiei, a onestităţii și a studiul solid, temeinic.

Paralel cu activitatea didactică, Constantin Papp a desfășurat o susţinută şi laborioasă activitate de cercetare ştiinţifică, materializată într-un număr impresionant de studii şi lucrări care privesc atât domeniul botanicii, farmaciei, cât şi al ecologiei, geobotanicii, fitogeografiei etc. În fruntea lor stă, fără îndoială, *Briofitele din România*, lucrare de mare erudiţie şi sinteză, care îl plasează pe autorul ei printre cei mai mari specialişti români din acest domeniu. Cunoscut şi apreciat în ţară şi deopotrivă peste hotarele ei, *profesorul emerit* Constantin Papp s-a preocupat sistematic şi cu o pasiune demnă de admirat de formarea şi creşterea tinerelor generații de cercetători și profesori de biologie, punând temelii trainice pentru afirmarea şi augmentarea învăţământului și cercetării biologice ieşene şi româneşti. Deşi, cum se întâmplă adeseori, temeliile edificiilor rămân ascunse şi nu se văd, nimic şi nimeni nu ne dă dreptul să facem abstracţie de ele sau să le uităm...

În lumea insectelor cu FILIMON CÂRDEI

În fața albastrului pur al cerului, al ploilor, al zăpezilor și al furtunilor, copiii de la țară reacționează, se știe, într-un fel al lor, specific. Cei din Bilca Bucovinei, de pildă, păstrează pentru ei plăsmuirile ce le urzesc contemplând aceste fenomene sau azurul depărtărilor pierdute, ascunzându-le cu un fel de pioșenie în străfundurile sufletului lor, făcând economie de sentimente și simțire, pentru a le scoate la iveală mult mai târziu, peste ani. Țărani, din tată-n fiu, oamenii aceștia rămân credincioși pământului lor de baștină, ca să-l are și să-l îngrașe, să-l îngrijească și să-i culeagă roadele – cum au făcut-o, prin secole, după rânduieli străvechi, moșii și strămoșii lor. Din când în când, câte unul dintre ei apucă drumul școlilor înalte sau al meseriilor, dând frâu liber pornirilor inimii.

Așa s-au petrecut lucrurile și cu Filimon Cârdei, reputatul profesor de Zoologie și Entomologie al Universității ieșene. Născut la 6 august 1903, în Bilca Rădăuților, era cel mai mare dintre cei cinci copii ai lui Gheorghe și Ecaterina Cârdei – țărani strâmtorați dar destoinici, zgârciți la vorbă și aprigi la muncă – și care-și drămăluiau cu grijă veniturile și bucuriile prezente, în vederea unei posibile, dar mereu amânate, îndestulări viitoare. Hazardul a hotărât ca doar el, Filimon, să fie singurul care să apuce "drumul școlii" – cum zic cei din Bilca lui natală – singurul care a urmat mai mult decât școala elementară; ceilalți frați, din lipsă de mijloace, au rămas la rosturile câmpului, în lumea plugarilor și a păstorilor făuritori de bunuri materiale și *Miorițe*.

Încă de pe băncile școlii elementare din Bilca, Filimon se remarcă prin marea lui pasiune pentru științele naturale, manifestând o mare luare-aminte în fața impresiilor lumii de afară; îl interesează, mai ales, viața micilor ființe necunoscute, insecte bizare, gândacii miraculoși, fluturii, greierii cei guralivi, lăcustele cele lacome și liliecii somnambuli. E atât de obsedat de munca lui, încât nici nu-și mai dă seama de cele ce se petreceau în jurul său, pasiunea pentru aceste vietăți ciudate invadându-i toate încăperile sufletului său de copil.

Şi astfel, Filimon Cârdei pleacă la Rădăuţi, unde se înscrie la vestitul liceu *Eudoxie Hurmuzache* pe care-l va absolvi în 1924. După terminarea liceului, nevoile materiale îl iau din nou în primire. Abia peste doi ani, în 1927, îl vom întâlni student al Facultăţii de ştiinţe a Universităţii din Cernăuţi, pe care o va absolvi în 1930. Activitatea didactică a început-o ca profesor de liceu, unde a funcţionat până în 1933. Între 1933–1934 pleacă în Cehoslovacia, la Praga, pentru specializare. Revenit în ţară a continuat să funcţioneze la diferite licee din Bucovina şi Moldova până în 1939, când s-a încadrat preparator la Universitatea din Cernăuţi, pentru ca, în 1940, să se transfere la Universitatea din Iaşi, ca preparator la Facultatea de ştiinţe naturale. Vreme de peste patru decenii Filimon Cârdei a slujit, cu un devotament neţărmurit, învăţământul biologic românesc; l-a slujit cu dăruire şi talent, urcând, ierarhic, toate treptele didactice şi dobândind titlul ştiinţific de doctor docent.

Nu-mi aduc aminte exact când l-am întâlnit prima oară, însă ceea ce ştiu sigur e că ne-am trezit amici de când lumea şi, ori de câte ori paşii ni se încrucişau, mă întâmpina cu surâsul său fin, uşor ironic, şi cu un umor ce i se concentra de obicei în privire. Silueta lui zveltă, delicată, se completa mutual cu o sensibilitate aleasă, aproape dureroasă, dar uşor inflamabilă, care, atunci când simţea că se aduce o ştirbire dreptăţii sau adevărului se transforma pe loc în Ajax şi priviri de foc scăpărau ochii săi. Atunci, într-adevăr, nu cunoştea mlădierea şi compromisul până ce nu se convingea că toate apele curg, din nou, la vale. Dar cel mai mult se mânia Profesorul pe cei care, din rea-credinţă sau ignoranţă, nu ocroteau natura şi vieţuitoarele ei. Vai de cei care erau surprinşi într-o asemenea culpă! Mi-amintesc că însuşi semnatarul acestor rânduri a luat, fără să vrea, prin '62, o săpuneală zdravănă pe această temă. Cum s-au petrecut lucrurile? Cârdei conducea pe atunci cercul ştiinţific studenţesc de Entomologie şi ecologia nevertebratelor şi, ca să nu lungesc vorba, lua bucuros în aceste excursii şi nebiologi. Tocmai ne pregăteam să luăm cu asalt Ceahlăul cel falnic; eram încă jos, la Izvorul Muntelui, când, neinspirat, iau un băţ, şi, neavând de lucru, strivesc câteva

muşuroaie de furnici. Atât mi-a trebuit! Când mi-a văzut isprava, Profesorul s-a făcut foc şi pară! După ce mi-a administrat o ceartă ca la carte, mi-a explicat foloasele pe care aceste fiinţe le aduc oamenilor şi, în egală măsură, plantelor şi animalelor. Am aflat atunci, spre uimirea mea, că populaţia unui singur muşuroi de furnici, care cuprinde câteva sute de mii de indivizi, poate să protejeze circa un hectar de pădure de conifere împotriva unei eventuale proliferări masive a insectelor dăunătoare. Iar când, mai târziu, mi-a întâlnit privirea-mi vinovată, ca să mă facă să uit supărarea, mi-a dăruit, cu autograf, excelenta sa monografie *Odonata,* scrisă împreună cu harnica şi talentata sa colaboratoare Felicia Bulimar, lucrare apărută în colecţia Fauna R.S.R. Pot reda, cred, aici, conţinutul acelui autograf care m-a tulburat: “Întrucât biologii – după un mai vechi şi rău obicei al filosofilor şi literaţilor – nu se prea citesc între dânşii, îngăduie, dragă Titus, să-ţi ofer această carte, cuprinzând vietăţile ce ţi-au încântat copilăria, iar dacă n-ai s-o parcurgi până la capăt, să se năpustească, toate, câte se află între coperţile ei, să-ţi stânjenească liniştea metafizică...” Urma un Post-Scriptum plin de înţeles: “Atenţie, băiete, la muşuroaiele de furnici!”

Spirit critic şi caustic, neducând lipsă de adversari – reali sau imaginari – cu o fantezie mare, mereu aţâţată de curiozitatea lui lacomă, voluptuoasă, Filimon Cârdei, era, atât cât mă pricep eu, tipul clasic al biologului pasionat căruia Facultatea de biologie şi Muzeul de Ştiinţe naturale din Iaşi îi datorează îmbogăţirea colecţiilor lor cu mii de specii de insecte şi alte nevertebrate. Harnic şi tenace, lucrând cu înverşunarea şi îndărătnicia celor din Bilca lui natală, el a elaborat în lunga şi prodigioasa lui carieră didactică un număr impresionant de lucrări ştiinţifice, cursuri, lucrări practice, monografii, articole de popularizare, care privesc atât domeniile Biologiei, Ecologiei şi Sistematicii, afirmându-se ca unul dintre cei mai apreciaţi specialişti, din ţară şi străinătate, în studiul Odonatelor şi Opilionidelor.

Vreme de peste trei decenii, cât a oficiat la *Alma Mater*, Filimon Cârdei a fost unul dintre cei mai ascultaţi şi îndrăgiţi profesori, care

s-a remarcat nu numai ca un reputat specialist în domeniile Zoologiei și Entomologiei, ci și ca un excelent pedagog, care a știut să insufle studenților săi pasiunea pentru profesia aleasă, gustul cercetării și tehnica ei, dragostea pentru natură și frumusețile ei de nedescris, povățuindu-i s-o apere și s-o ocrotească și, la rândul lor, să-i învețe pe alții să procedeze aidoma. Bun cunoscător al limbilor germană și franceză, cursurile sale erau un model de ceea ce se cheamă documentare temeinică și solidă, fiind armate cu ultimele noutăți din domeniu și predate întotdeauna într-o formă clară și extrem de atrăgătoare. Printr-o artă al cărei secret îl știa doar dânsul, reușea să transforme o materie aridă într-o adevărată desfătare a spiritului, chiar dacă nu era vorba decât de niște minuscule gângănii pe lângă care trecem întotdeauna grăbiți. În limbajul lui colorat, vârtos presărat cu metafore și comparații, sănătos popular, Magistrul știa să-și scoată fauna din anonimat și să-i dea – ca să mă exprim în limbajul metafizic – o nouă demnitate ontologică. Or, lucrul acesta, să recunoaștem, nu-i este la îndemână oricui...

Profesorul ZACORDONEȚ : Slavistul și omul

Dintre dascălii mari care au ilustrat strălucit, în ultima jumătate de veac, slavistica la *Alma Mater Iassiensis*, numele profesorului Alexandru Zacordoneț ocupă un loc cu totul privilegiat. Inteligență sprintenă, scăpărătoare, cu apetență nedisimulată spre zonele metafizicii și teoreticului, intelectual de un deosebit rafinament speculativ și o rară spontaneitate a minții, cultivând – cu talent și șarm deosebit – un umor fin și o ironie de cea mai bună calitate, dar totdeauna amabil și plin de solicitudine, Zacordoneț era născut parcă să fie profesor, căci el a știut, ca nimeni altul, să se apropie și să-și apropie tineretul studios cu o artă care nu se învață în școli, ci vii cu ea de acasă...

Format în studiul cărților și al metodelor la școala aspră și riguroasă a filologiei ieșene, sub oblăduirea unor dascăli de primă mărime ai învățământului nostru academic (G. Ibrăileanu, I. Bărbulescu, Al. Philippide, I. Iordan, G. Pascu, P. Caraman ș.a.), Alexandru Zacordoneț s-a afirmat, încă de student, ca un element extrem de capabil și talentat, o adevărată promisiune a slavisticii ieșene. Și n-a dezmințit niciodată așteptările.

Genitorii profesorului – Irina și Condrat Zacordoneț – erau, prin obârșie, țărani români, originari din satul Subcovți (Ucraina), dar nesurâzându-le *Fortuna* pe tărâmul agriculturii, s-au lăsat păgubași, strămutându-se la Chișinău, în 1913, când viitorul profesor abia împlinise vârsta de un an. Condrat Zacordoneț s-a angajat muncitor (necalificat), iar soția sa, Irina, pentru a putea educa și crește cei trei copii, a rămas, pe mai departe, casnică. Alexandru Zacordoneț a urmat la Chișinău atât cursurile școlii elementare, gimnaziale și liceale, absolvind, în 1932, cu rezultate deosebite, Liceul "Al. Donici". În același an, familia sa se strămută la Iași, iar tânărul studios, în urma examenului de admitere, intră student la *Facultatea de Litere și Filosofie* a *Universității* din Iași, secția limba și literatura română, principal slavistica. A absolvit sus-amintita facultate în 1937, cu

menţiunea "foarte bine" şi, după susţinerea examenului de licenţă, a urmat, vreme de un an, cursurile de practică pedagogică la *Seminarul Pedagogic Universitar* din Iaşi, iar la terminarea lor a fost numit, la 1 septembrie 1939, profesor suplinitor la *Liceul Comercial de Băieţi* şi la *Şcoala Normală "Vasile Lupu"* din Iaşi, unde a predat Limba română şi latina. În atmosfera tihnită şi calmă a Iaşului interbelic, atât de propice şi stimulatoare meditaţiilor şi studiilor în general, tânărul dascăl şi-a format o solidă cultură filologică de specialitate şi, sub imboldul iluştrilor lui profesori de la *Alma Mater*, a început activitatea de cercetare ştiinţifică şi publicistică (în reviste ieşene şi din capitală), unde s-a remarcat atât prin profunzimea gândului, cât şi prin eleganţa şi acurateţea frazei. Încă din aceşti ani, Alexandru Zacordoneţ leagă prietenii durabile cu St. Bârsănescu, V. Pavelcu, E. Stere, D. Berlescu, G. Ivănescu, I.D. Lăudat, G. Istrate, D. Gafiţeanu, N.I. Popa ş.a., astăzi nume celebre în peisajul cultural al Iaşului şi al ţării, oameni care l-au încurajat şi sprijinit, dezinteresaţi, pe drumul greu dar plin de satisfacţii pe care-l încearcă orice om al catedrei şi al condeiului, la începutul carierei lui.

Activitatea lui Alexandru Zacordoneţ la *Alma Mater Iassiensis* a început la 10 februarie 1941, când a fost numit asistent la *Catedra de slavistică* a *Facultăţii de Litere şi Filosofie* din cadrul *Universităţii* ieşene, unde a funcţionat până la 15.II.1952, când, în urma restrângerii activităţii, a fost nevoit să se transfere la *Institutul Politehnic* din localitate, unde a ocupat, prin concurs, un post de lector. A revenit la *Alma Mater* la 1 septembrie 1954, tot în calitate de lector, iar la 1 octombrie 1960 a fost avansat conferenţiar titular la *Catedra de limba şi literatura rusă*, pentru ca, la 15 septembrie 1974, să ocupe prin concurs postul de profesor titular la aceeaşi catedră. La 1 august 1975 a fost pensionat pentru limită de vârstă.

Profesorul univ. dr. Alexandru Zacordoneţ s-a numărat printre cadrele didactice prestigioase ale *Universităţii "Al.I. Cuza"*, erudiţia, talentul, competenţa şi stringenţa ştiinţifică a cursurilor, a studiilor şi a cărţilor sale situându-l pe autor în rândul celor mai avizaţi

specialişti din ţara noastră în domeniul slavisticii. În cei 34 de ani, cât a funcţionat în învăţământul superior, el a ştiut să îmbine fericit şi inspirat munca didactică cu activitatea de cercetare ştiinţifică, aspectul instructiv cu cel educativ, spiritul de rigoare cu cel de fineţe, cucerind admiraţia şi respectul zecilor de generaţii de studenţi. "Cursurile şi seminariile de limba slavă veche – scria recent un fost student al său – disciplină, în general aridă, şi mai greu accesibilă studenţilor, căpătau, graţie erudiţiei lingvistice şi talentului de pedagog ale profesorului, valenţe instructive şi educative deosebite. Rigoarea ştiinţifică, asigurată de dezvăluirea particularităţilor morfologice şi lexicale specifice limbii slave vechi, precum şi ale altor idiomuri slave, de comparare a acestora cu nivelurile corespunzătoare din limbile latină, greacă şi sanscrită şi, în special, de confruntarea permanentă cu sistemul limbii române, se împletea armonios cu o prezentare plăcută a faptelor, ilustrate cu textele cele mai reprezentative". În lunga sa carieră didactică, profesorul Zacordoneţ a ţinut numeroase cursuri şi seminarii, cum au fost: *Gramatica comparată a limbilor slave; Limba slavă veche; Gramatica istorică a limbii ruse; Istoria limbii ruse literare; Limba rusă contemporană* (fonetică, lexicologie, morfologie, sintaxă); *Folclorul rus* etc., etc. Dincolo de forma agreabilă şi fermecătoare în care a ştiut să îmbrace ideile cele mai aride şi mai abstracte, profesorul ieşean ştia să adauge stilului său clar şi elegant sobrietatea şi stringenţa necesară, fapt care face ca, după aproape două decenii, cursurile lui să fie consultate şi astăzi cu profit şi cu plăcere.

Profesorul Zacordoneţ a fost nu numai un eminent om la catedră, ci şi un cercetător de prestigiu, harnic şi inspirat, deosebit de atent la nuanţe, tonuri şi accente, cercetător cu har şi deosebit de subtil, iar inteligenţa sa (aplecată nu asupra *lucrurilor*, ci a *ideilor)* a imprimat celor aproape 100 de lucrări ştiinţifice pe care le-a elaborat o ţinută academică ireproşabilă, iar elogiile pe care i le-au adus oameni ca Petru Caraman, Vasile Harea ş.a. mă scutesc, sper, de comentarii în plus. Alexandru Zacordoneţ a făcut parte din restrânsa stirpe a

lingviştilor noştri care stăpâneau – şi într-un mod foarte solid – atât invidiatul domeniu al filosofiei, cât şi cel al istoriei şi criticii literare. De aici vine, cred, acel aer tare, de înălţimi, pe care îl respiri din fiecare pagină ce a ieşit de sub condeiul său. Şi încă ceva. Erudiţia profesorului Zacordoneţ – pe care i-au recunoscut-o chiar şi adversarii lui – nu era una livrescă – searbădă şi fadă – ci una viguroasă şi adâncă, răscolitoare, care venea din experienţă şi viaţă. Dintre numeroasele lucrări ale profesorului Zacordoneţ merită a fi amintită, în primul rând, *Gramatica limbii ruse. Fonetica şi morfologia,* lucrare de mare respiraţie, destinată publicului larg şi care rămâne, după expresia ilustrului profesor Vasile Harea, prima şi "cea mai importantă carte de la noi de învăţare a limbii ruse în subtilităţile ei", adică în articulaţiile ei intime şi în încheieturile ei adânci. O altă lucrare, la fel de importantă, este *Cursul de slavă veche,* editat la Bucureşti, în 1963, curs premiat de M.E.I., şi care este primul tratat de acest gen apărut la noi, lucrare ce conţine, la nivelul slavisticii actuale, o prezentare cvasicompletă a *sistemului fonetic* şi *gramatical* al paleoslavei. Fiind licenţiat în filologie română, profesorul s-a mişcat competent atât în slavistică, cât şi în domeniul limbii şi literaturii române, fapt ce i-a îngăduit să abordeze deseori problemele de slavistică din punctul de vedere al limbii române. În această direcţie de preocupări, este deosebit de semnificativă lucrarea sa intitulată *Probleme de stilistică comparată privind limba română şi limba rusă* (teză de doctorat), lucrare pe care specialiştii o consideră o excelentă carte de lingvistică generală şi românească aplicată şi "un îndreptar teoretic şi practic în arta traducerii, îndeosebi din rusă în română". Prezenţă activă şi de prestigiu în paginile revistelor culturale şi de specialitate, profesorul ieşean a fost autorul a zeci şi zeci de articole şi studii de mai mare sau mai mică respiraţie şi, spre exemplificare, voi cita, la întâmplare, doar câteva: *Din subtilităţile limbii ruse; Discuţii în jurul structuralismului; Aspecte din lirica lui Şt.O. Iosif; Despre scris şi scriitori; Tolstoi şi muzica; Literatura bielorusă; Esenin în actualitate; Despre satiră, umor şi ironie; Câteva probleme ale teoriei*

romanului; Despre dialog; Câteva păreri despre teatrul contemporan; Ce este tragicul; Natura comicului; Între ficțiune și realitate etc., etc. Multe dintre articolele și studiile sale au fost consacrate scriitorilor ruși și sovietici (A. Pușkin, M. Lermontov, I. Turgheniev, L. Tolstoi, A. Cehov, A. Tolstoi, N. Ostrovschi, M. Gorki, A. Fadeev, M. Șolohov), iar eleganța stilului și profunzimea judecăților de valoare pe care profesorul Zacordoneț le-a emis despre autorii anteriori menționați a făcut ca aceste adevărate micromonografii să nu-și piardă aproape nimic din prospețimea lor inițială.

Profesorul Zacordoneț a condus, vreme de 16 ani, *Catedra de limba și literatura rusă* și, trebuie spus, că a condus-o cu dăruire, profesionalism înalt și pasiune. Această pasiune a reușit s-o transmită, integral, cadrelor mai tinere care, sub îndrumarea și supravegherea sa, au devenit, la rândul lor, dascăli cu o temeinică pregătire de specialitate și, de ce să n-o spun, intelectuali cu un orizont filologic larg, deschis spre ogorul disciplinelor înrudite. Cu firea lui comunicativă și deschisă, cu spiritul lui camaraderesc, natural și fără ifose, cu șarmul lui irezistibil, de om extrem de cultivat și fără umbră de patimă sau resentiment, el a reușit să câștige admirația și stima unanimă în *Universitate*, iar umorul lui fin, rafinat, ironia sa ușor acidă și vârtos spumoasă, toate acestea la un loc făceau din șeful *Catedrei de limba și literatura rusă* un interlocutor fermecător, inconfundabil. Harnic și extrem de conștiincios, exigent cu el însuși și cu cei din jur, el a imprimat în rândul studenților și colaboratorilor săi o atmosferă de muncă, seriozitate și emulație intelectuală, fără însă s-o facă ostentativ sau apodictic. Dimpotrivă, o făcea pe un ton calm, omenesc și cald, știind să picure un strop de umor și ironie în toate ocaziile. Parcă-l aud: *Sacul gol nu stă-n picioare...* Cine a priceput tâlcul adânc al vorbelor sale n-a avut niciodată ce regreta...

CONSTANTIN BURDUJA sau despre competență și dăruire

Constantin Burduja (1906–1983) e un subiect care mă ispitea mai de mult, dar de care n-am îndrăznit să mă apropii, fără o îndelungă și serioasă documentare. Este o îndatorire elementară, aș spune eu, pentru toți cei care țin în mână condeiul. Dar, aici, în memorialistică, nu-i suficient doar să te documentezi, să cercetezi, căci *adecvația ideii la obiect*, conformitatea cu realitatea, nu se obține automat și în mod direct, prin simpla funcționare corectă a intelectului sau senzorialului, ci mai e nevoie și de alte "ingrediente", dacă-mi acceptați expresia. E nevoie, anume, de instituție, fler, șansă etc., ca să surprinzi *individualitatea, originalitatea, propriul* – cum ar spune Aristotel – dacă vrei ca cel evocat să *retrăiască* printre semeni, să-și recapete, fie și numai fictiv, căldura vieții.

Profesorul universitar dr. Constantin Burduja, unul dintre cei mai reputați botaniști români, titularul disciplinelor de *Morfologia plantelor și Geobotanică* a fost o figură pitorească la *Alma Mater Iassiensis*, omul deschis și fără marafeturi, tobă de carte, plin de bunăvoință camaraderească, natural și îndatoritor, gata să sară în ajutorul tuturor celor aflați la necaz sau în strâmtoare. Potrivit de statură și cam zgârcit la vorbă, cu ochelarii ticsiți de dioptrii din cauza miopiei sale avansate, dezinteresat și cam aerian, cu pantaloni "golf" și tuns permanent "box" (maximum 3 cm), puțin distrat și foarte alergic la *transcendentalisme* pe care le evita cu precauțiune, motivând ștrengărește că nu vrea să-și "sucească" mintea, dascălul acesta cu figură de sportiv și cu ochi ce păreau să privească dincolo de lucruri și de oameni a simbolizat la *Universitate* ceea ce numim competență profesională, stringență științifică și dăruire sufletească. Foarte muncitor și conștiincios, pasionat și de o punctualitate proverbială, cu o experiență bogată și prestigiu recunoscut – în țară și străinătate – el este autorul a numeroase lucrări științifice de o deosebită valoare teoretică și practică, lucrări docte și dense, scrise într-un stil viguros, plăcut și încărcat de înțelesuri, lucru pe care-l

poate constata oricine cercetează contribuţia sa la *Flora Romaniae Exisccata* (cu peste 25 specii colectate din diverse puncte ale Moldovei).

Constantin Burduja a venit pe lume la 24 februarie 1906, într-o familie de ţărani strâmtoraţi – Profira şi Nicolae Burduja – din satul Negoieşti, comuna Dragomireşti, Judeţul Neamţ, familie în care, din tată-n fiu, vreme de secole, toată lumea se ocupa cu treburile câmpului. Din când în când – foarte rar însă – câte un membru al familiei scapă din angrenajul acestei vieţi patriarhale şi încearcă să-şi croiască norocul într-o altă direcţie, cum s-a întâmplat şi cu personajul pe care-l evoc în medalionul de faţă. Fraţii săi (Vasile, Natalia, Ana şi Catinca) au rămas să trebăluiască mai departe la ţară (primii trei trebăluiesc şi astăzi) doar el, Constantin, a apucat-o "pe drumul şcolii" – cum se zice prin părţile locului. Şcoala primară a urmat-o în satul natal (1917–1921), iar între 1921–1928 a absolvit studiile gimnaziale şi *Liceul "Petru Rareş"* din Piatra Neamţ, pentru ca, în 1929, să se înscrie la *Facultatea de ştiinţe,* secţia naturale, a *Universităţii* din Iaşi, pe care a absolvit-o în 1933. După terminarea facultăţii a fost chemat sub drapel, pentru satisfacerea stagiului militar, pe care l-a efectuat la *Şcoala de ofiţeri de geniu* din Bucureşti, lăsându-se la vatră, în 1935, cu gradul de locotenent în rezervă. Activitatea profesională a început-o în 1935, când a fost încadrat secretar extrabugetar la *Facultatea de ştiinţe* din Iaşi şi abia în 1936 a fost numit preparator la *Laboratorul de fiziologia plantelor,* trecând, succesiv, prin gradele didactice de asistent (I.XI.1936 – 15.X.1949), şef de lucrări (15.X.1949 – 1.X.1952), conferenţiar (1.X.1952 – 24.II.1970) şi, în sfârşit, profesor, post ocupat prin concurs, la 24.II.1970.

În cele aproape patru decenii de activitate la *Alma Mater Iassiensis,* Constantin Burduja s-a afirmat ca un dascăl de înalt prestigiu şi admirabilă competenţă profesională, printr-o activitate ştiinţifică susţinută şi de autentică valoare teoretică şi practică, ca un cercetător asiduu şi meticulos, lucrând şi experimentând din zori şi până noaptea târziu, neîncetat, cu încăpăţânarea răbdătoare a fiului

de țăran ambițios; nimic și nimeni nu l-a putut deturna vreodată de la cercetările lui și, atât timp cât vor exista în școala noastră superioară oameni ca el, nu există motive de temeri. *La Facultatea de Biologie, Geografie-Geologie a Universității "Al. I. Cuza" din Iași,* profesorul Constantin Burduja a predat cursuri de o deosebită importanță pentru formarea specialiștilor în biologie, cum ar fi: *Morfologia vegetală; Geobotanică; Sistematica plantelor; Geografia plantelor; Ecologia plantelor; Plante de cultură* etc., iar la *Facultatea de Farmacie* din Iași a condus, între 1945 – 1948, lucrările de *Botanică farmaceutică*. Doctor în științe naturale din 1948, cu calificativul "foarte bine cu distincție", șef de catedră între 1966–1971, bun cunoscător al limbilor franceză și germană, Constantin Burduja s-a impus ca un profesor de elită din facultate, extrem de muncitor, meticulos și conștiincios, lecțiile sale fiind adevărate modele de rigoare și stringență, erudiție și documentare bogată și la zi, cu valențe formative nedisimulate. Titularul disciplinei de morfologia plantelor s-a afirmat, în același timp, ca un botanist renumit prin studiile sale de geobotanică privind pajiștile din România.

Din lunga listă a lucrărilor profesorului, apreciate atât de elogios, atât la noi, cât și în străinătate, iată, spre ilustrare, câteva titluri: *O nouă stațiune de Lepidium crassifolium W. K în Moldova; Contribuții la Flora Romaniae Exisccata; Plante din familia Composee, producătoare de cauciuc; Din efectele despăduririi, desțelenirii și pășunatului în județul Alba; Note relative la Flora județului Iași; Noi date și rectificări la flora județului Iași; Contribuții la studiul florei și vegetației Cormofitelor din depresiunea Roznov-Neamț* (teză de doctorat); *Contribuții la fitogeografia colinelor Tutovei; Date floristice și observații asupra relațiilor dintre grupări vegetale și sol în bazinul Crasna; Materiale dendrologice și observații geobotanice referitoare la păduri în Moldova; Plante ce pot deveni periculoase pentru piscicultură; Observații fitogeografice referitoare la Valea Bistriței între Bicaz și Vaduri* (P. Neamț); *Muntele Ceahlău – Flora și vegetația; Pășunile și fînețele din România; Cheile Bicazului, Botanistul C.*

Petrescu – omul și opera; Peisajele Iașului; Cercetări morfoanatomice comparative la exemplare normale și anormale de Cichorium intybus L. etc. Și încă ceva. Profesorul Burduja a redactat paragraful referitor la flora și vegetația din *Memoriul* asupra porțiunii din *Valea Bahluiului* (Nicolina-Iași), unde s-au găsit ape minerale, în vederea întocmirii unui proiect de amenajare a unei stațiuni balneare și a fost, ani de-a rândul, responsabilul colectivului pentru cercetarea pajiștilor din Moldova. Am spus, de asemenea, că a colaborat la *Flora Romaniae Exisccata*, dar trebuie să adaug că ilustrul botanist ieșean, cu generozitatea-i cunoscută, a pus la dispoziția colaboratorilor la *Flora României*, colecțiile sale personale, din care menționez; *Amaranthus, Salix, Dianthus, Chenopoodium, Antriplex, Polygonum, Potentilla, Rubus, Thymus*, familiile: *Orchideae, Umbelliferae, Rubiaceae*, ș.a.

Desigur, viața și munca unui dascăl care a trudit la *Alma Mater* aproape patru decenii, oricâte virtuți ar avea pana cuiva, nu pot fi rezumate așa cum încerc eu, aici – în câteva pagini; Constantin Burduja a pregătit zeci și zeci de generații de biologi (profesori și cercetători), a condus numeroase lucrări de doctorat (în domeniile *Morfologia plantelor și Geobotanică)*, a îndrumat sute de lucrări de licență, a fost, începând de la 1 octombrie 1966, șef de catedră și, tot prin strădania lui, la *Universitatea "Al. I. Cuza"* din Iași au fost inițiate serioase și rodnice cercetări în domeniul *Histologiei și Anatomiei vegetale*. Adăugați la toate acestea, munca susținută pe care a de-pus-o în vederea reorganizării vechii *Grădini Botanice* din preajma *Universității* (1958–1962), activitatea sa neobosită ca membru în *Comisia pentru Ocrotirea Naturii* de pe lângă *Prezidiul Academiei Române*, precum și cea desfășurată în cadrul *Societății de Științe Naturale și Geografie* și atunci, sunt convins, îmi veți da dreptate.

La prima vedere, profesorul universitar dr. Constantin Burduja făcea parte din acea categorie ciudată de oameni încăpățânați și taciturni, dar pentru cine a avut șansa și privilegiul să-l cunoască pe-ndelete, răceala și ermetismul său nu erau decât o mască, o aparență pe care orice romantic o arborează pentru a nu fi deranjat în

reveria sa. Romanticii însă, în orice dispoziție sufletească s-ar afla, rămân totdeauna cu inima deschisă și sufletul curat, căci numai ei dețin secretul armoniilor depline și profunde...

ZICMAN FEIDER: Vocaţia de educator

Printre scrisorile pe care le-am primit pe marginea rubricii pe care o ţin la *Cronica*, există una, destul de belicoasă, care îmi reproşează c-am omis multe nume celebre care meritau să-şi găsească locul în *Memoria amfiteatrelor*. Înainte de a răspunde sus-pomenitei interpelări, îngăduie-mi-se o confesiune. Când m-am apucat să scriu aceste medalioane – ca orice începător – nu m-am întrebat dacă am sau nu vocaţia trebuitoare obligaţiei asumate, dar nevoia de-a mă confesa a fost, se vede, mai puternică decât teama faţă de o îndatorire ce mă depăşeşte. Spună cine ce vrea, dar eu nu-s scriitor, om de condei, ci dascăl, om al catedrei – cum se spune – iar scrisul constituie pentru mine – ca să zic aşa – o activitate secundară, deşi unii zic – ca să mă încurajeze, cred, – că nu scriu chiar cu mâna stângă. Şi acum răspund, pe scurt, scrisorii cu pricina. Nu-i vorba de nici o omisiune, ci de faptul că nu i-am cunoscut pe toţi cei ce, cu drept cuvânt, ar trebui să-şi găsească locul în această rubrică şi, în consecinţă, o probitate elementară mă obligă să mă documentez înainte de a pune mâna pe condei.

Zicman Feider (1903–1979), creatorul Şcolii româneşti de *acarologie* şi titularul disciplinei de *Zoologia vertebratelor de* la *Alma Mater*, fusese destinat, iniţial, să devină slujitor al lui Esculap, doar întâmplarea l-a deturnat din drumul său; o boală de piept sâcâitoare avea să-l ţintuiască, vreme de câteva luni, la Sanatoriul Bârnova şi, după patru ani de studenţie, în medicină, iată-l constrâns să-şi întrerupă studiile. Însănătoşit, renunţă la cariera de medic, nu fără păreri de rău, şi se înscrie la *Facultatea de Ştiinţe naturale* a *Universităţii* ieşene, al cărei admirabil dascăl va deveni peste ani, şi pe care a slujit-o, vreme de peste trei decenii, cu talent şi cu exemplară abnegaţie. Când l-am cunoscut eu, în toamna lui '58, Zicman Feider era deja un dascăl cu o reputaţie bine stabilită, general confirmată. La catedră era exact ceea ce studenţii numesc "o figură impunătoare" (în ciuda staturii lui napoleoniene): vorbea liber, deschis, totdeauna doct

și extrem de clar, într-o explicație plină de miez și eleganță pe care o puteai trimite direct la tipar. Nu mă pot dispensa de cuvântul "vocație", dacă vreau să caracterizez impresiile ce mi-au produs aceste cursuri la care asistam ca musafir ocazional (căci regretata mea soție era studenta profesorului), să mi se ierte aceste amănunte ce mi s-au gravat în memorie, dar ele mă ajută să reconstitui atmosfera din amfiteatrul P 2 unde oficia profesorul. Desigur, unele aspecte din prelegerile sale aveau, pentru mine, un iz ezoteric, dar nu era nevoie să fii prea mare psiholog ca să-ți dai seama că știința acestui om venea dintr-o sferă mai înaltă decât erudiția și, prin urmare, merita să-ți călești, ca să zic așa, puterile cu ea. Acest om mărunt și îndesat, cu o privire blândă dar pătrunzătoare, ușor obosită din pricina cărților și microscoapelor asupra cărora stătea aplecat zilnic, avea o voce caldă și prietenoasă, cu timbru plăcut și atrăgător; reușea să cucerească amfiteatrul acela din prima secundă și, dacă am văzut bine ce-am văzut, numai cu ochii lui – acei ochi ageri și calzi – surâzând de blândețe părintească în care citeai bunătatea inimii și înțelepciunea. *În educație* – spunea – *bunătatea, iubirea, răbdarea etc. sunt noțiunile cheie; fără ele n-o scoți la capăt.*

Prof. univ. dr. doc. Zicman Feider a venit pe lume în zorii acestui veac, la 17 aprilie 1903, la Roman, fiind primul din cei 7 copii, cu câți i-au înzestrat *Ursitoarele* pe genitorii săi, care aparțineau restrânsei comunități mozaice din târgul moldav. Părinții săi – Bella și Idel Feider – erau oameni modești, iar prăvălioara lor de coloniale nu i-a ajutat să scape niciodată din chinga sărăciei, încât cu greu puteau îndestula nevoile, în creștere, ale copiilor ce se ridicau. Cu eforturi deosebite i-au oferit primului născut posibilitatea să frecventeze cursurile Liceului de băieți "Roman Vodă" unde, tânărul studios, crescut în apelativele a două limbi, se distinge prin capacitățile sale intelectuale și prin mare curiozitate pentru cunoașterea tainelor naturii. De pe băncile liceului a vădit aceste pasiuni – pasiuni puternice și statornice – care nu l-au mai părăsit toată viața și a rămas același iubitor al naturii până la adâncă senectute, un studios care repudia

superficialitatea confortabilă şi căruia îi plăcea să repete: *dac-ai fost odată elev, elev rămâi.* Într-adevăr, toată viaţa învăţăm. După susţinerea bacalaureatului, în 1922, Zicman Feider îşi începe studenţia la *Institutul de Medicină* din Iaşi, dar peste un an, în 1923, se transferă la *Facultatea de Medicină* din Pavia (Italia), unde rămâne până în 1925, fiind nevoit – am mai spus-o – să-şi întrerupă studiile din motive de boală. Însănătoşit, în 1928, se înscrie la *Facultatea de Ştiinţe naturale* a *Universităţii* din Iaşi, unde a urmat până în 1930, transferându-se apoi la *Universitatea* din Cernăuţi pe care o va absolvi, strălucit, în 1933. Tot în acest an a absolvit şi *Seminarul Pedagogic Universitar.*

Cariera didactică a prof. dr. doc. Feider a început în 1933, ca învăţător, la Roman şi Tg. Ocna, iar după susţinerea examenului de *Capacitate,* în 1935, a fost numit profesor de ştiinţe naturale la Liceul "Şt. O. Iosif" din Odorheiul Secuiesc, unde tânărul şi talentatul dascăl (cunoştea desăvârşit cinci limbi moderne), va înfiinţa prin mijloace proprii, primul muzeu de ştiinţe naturale care dăinuie şi astăzi. În 1940 se transferă la Piatra-Neamţ, dar vremurile se tulburaseră, căci mirosea în aer a război; oamenii certaţi cu omenia (legionarii), care se războiau cu "elementele alogene" şi trâmbiţau, cu vocea lor dogită, că a sosit "vremea veacurilor seculare" (curat seculare!) şi, în sfârşit, că istoria le-a pus mâna în cap, l-au destituit – în ura loc necontrolată – din învăţământ, silindu-l să revină în oraşul lui natal. A avut destule puteri sufleteşti să reziste şi, cine rezistă, învinge. În toamna lui 1940 îşi reia activitatea, ca profesor de ştiinţe naturale şi, ulterior, director al *Liceului Evreiesc,* unde a funcţionat până în 1944. Între 1944–1949 îl întâlnim, tot ca profesor de biologie, la *Liceul de Băieţi* şi, apoi, la *Liceul Comercial* din Roman. Prodigioasa activitate ştiinţifică a fondatorului Şcolii româneşti de *acarologie,* a început, de fapt, în aceşti ani şi, în ciuda tuturor greutăţilor şi rigorilor vieţii, în 1947, la Iaşi el îşi susţine doctoratul, cu menţiunea "magna cum laude" sub conducerea ilustrului profesor C. Motaş, cu tema: *Aparatul respirator la Trombidiidae şi Prostigmatele superioare.* Chemarea la

Universitatea ieşeană, în 1949, unde a fost numit conferenţiar la *Catedra de zoologia vertebratelor* din cadrul *Facultăţii de biologie* a fost, ca să zic aşa, un act firesc, de justiţie intelectuală, căci prin întreaga sa activitate didactică şi ştiinţifică, Zicman Feider şi-a onorat strălucit obligaţiile profesionale. În 1959 devine profesor titular la *Catedra de zoologia vertebratelor*, iar în 1972, după ieşirea sa la pensie, rămâne profesor consultant la aceeaşi catedră. Ca dascăl a predat, cu rezultate remarcabile, cursurile de *Zoologia vertebratelor, Probleme speciale de zoologia vertebratelor, Parazitologie, Istoria ştiinţelor biologice* etc., excelentul pedagog fiind dublat, permanent de savantul şi cercetătorul scrupulos şi sagace, care poseda o bogată experienţă la catedră şi utiliza metodele cele mai stringente şi eficace. La cursurile lui din amfiteatrul P2 studenţii plecau cu prelegerea învăţată, căci auditoriul se supunea, de bună voie, unor eforturi cerebrale deosebite, iar profesorul nu-şi ascundea satisfacţia că-i obligă să gândească. Ce vreau să spun? La unele cursuri, nu-i aşa, ideile plonjează de la catedră direct în maculatorul studentului, fiind înregistrate mecanic, adică scăpând intelectului; Zicman Feider, prin analizele sale pătrunzătoare – de o mare fineţe şi profunzime – cu răbdarea lui (devenită proverbială) solicita, în primul rând, gândirea şi, doar la urmă, urechea studentului... Am în faţă, când scriu rândurile acestea, cursul său de *Zoologia vertebratelor*, apărut la *Editura Didactică şi Pedagogică*, scris în colaborare cu colegii lui din celelalte centre universitare (Al. V. Grossu, Victor Pop şi St. Gyurko), care a cunoscut mai multe ediţii.

Nu mai puţin impresionantă a fost activitatea ştiinţifică a acestui dascăl harnic şi modest, activitate cunoscută şi apreciată şi dincolo de fruntariile ţării (a fost membru în redacţia prestigioasei reviste *Acarologia* din Franţa) şi care s-a materializat în peste 170 de lucrări originale. Înşiruirea lor aici, ar lungi nepermis de mult dimensiunile acestui medalion, încât mă rezum să citez, spre ilustrare, doar unele titluri: *Câteva Trombidiide noi şi rare; Studiul câtorva larve de Microtrombidiidae; Trombidoidea; Ixodoidea; Trombiculoidea* (ultimele

trei fiind monografii apărute în colecţia "Fauna României"), *Asupra caracterelor zoocenetice ale parazitofaunei acarienilor* etc. Desigur, cercetările lui Zicman Feider au fost axate, în primul rând, asupra *Trombidiidelor*, dar nu trebuie să neglijăm contribuţiile sale în domeniul *bioihtologiei* care au, dincolo de valoarea lor teoretică, o deosebită importanţă economică. Şi încă ceva. La Filiala Iaşi a Academiei Române, unde a fost preşedintele *Consiliului pentru ocrotirea naturii* şi membru în *colectivul de faună*, Zicman Feider a depus aceeaşi muncă plină de dăruire.

Am locuit, ani de-a rândul, pe aceeaşi stradă (Victor Babeş) cu profesorul Feider şi, ori de câte ori îl zăream, urcând sau coborând de la *Alma Mater*, figura lui senină şi armonioasă îmi aducea aminte, fără să vreau, de înţeleptul despre care vorbea marele Spinoza: un om împăcat cu lumea şi cu el însuşi, mulţumit cu ceea ce are şi care nu acceptă să devină robul poftelor, afectelor şi pasiunilor ce-l asaltează în lupta pentru viaţă, ci supune totul controlului raţiunii, cunoaşterea reprezentând pentru el bunul cel mai de preţ al omului şi, în acelaşi timp, *condiţie şi izvor de fericire*.

Un remarcabil chimist: CONSTANTIN H. BUDEANU

Cineva a spus (Tudor Arghezi, pare-mi-se) că *știința, ca și viața, e poezie: adevărata știință. Toți marii oameni de știință și descoperitorii au fost și sunt poeți.* În ce mă privește, studiind viața și opera lui C. Budeanu (1915–1987) în vederea trasării liniilor profilului său spiritual, m-am convins integral de adevărul spuselor autorului *Cuvintelor potrivite*. Prin sensibilitatea, căldura privirii, surâsul prietenos de camarad al tuturor vârstelor, prin calmul și fiorul politicos cu care profesorul de chimie organică întâmpina pe oricine și, mai ales, prin pasiunea lui sacră pentru miraculoasa lume pe care el o scruta – cu ochelarii lui ticsiți de dioptrii – în retortele și eprubetele laboratorului de la etajul al II-lea al *Universității* ieșene, unde "scormonea" – ca să folosesc chiar expresia sa – din zori și până-n asfințit. Am fost aproape vecini. Locuia pe str. Văscăuțeanu (la nr. 16) și, cum în drum spre *Alma Mater* o "tăia" de-a dreptul prin V. Babeș, îl zăream aproape zilnic. Parcă-l văd ș-acum. O line de profil fină, față trasă, de ascet, străluminată permanent de seninătatea lui meditativă, de statură potrivită și cu mers potolit, de moldovean, figura lui delicată trăda munca grea, obositoare a cercetătorului pasionat, nopțile și zilele dedicate laboratorului și cercetării, dar și duioșia nativă și curată a omului onest, discret și îndatoritor, care a fost îndrăgostit și fascinat de meseria lui asemenea tuturor celor care știu să extragă poezie și artă din truda mâinilor sau a minții lor. Într-un anumit fel, prin structura lui sufletească, prin felul lui visător, afectuos și distrat, profesorul Budeanu era un artist, căci altfel cum am putea numi pe deținătorii acelor pasiuni mari, puternice, care duc la creație, răvășindu-le întreaga ființă și acaparându-i totalmente, dacă nu artiști sau – vorba lui Arghezi – poeți?

Coborâtor din țărani, Constantin Budeanu era cel de al 4-lea fiu (din cei zece) cu câți i-a înzestrat natura pe Panaghia și Hariton Budeanu (genitorii săi), agricultori din tată-n fiu, din Drăgănești, județul Bălți, Basarabia. Din cei zece frați, numai Constantin și Anastasie au supraviețuit; părinții împreună cu cinci copii au pierit în vremea războiului, iar ceilalți au fost secerați ulterior. Constantin

Budeanu a venit pe lume la 1 august 1915, în familia modestă și numeroasă și unde munca, râvna și cinstea erau la mare preț, fiind transmise apoi urmașilor drept unică moștenire (căci de avere nu putea fi vorba), alături de flacăra celor mai curate și nobile virtuți. În această atmosferă sobră și austeră și-a început Constantin Budeanu studiile elementare, în școala din satul natal, iar la terminarea lor s-a înscris ca elev al *Liceului de Băieți* "Ion Creangă", secția reală, din Bălți, unde s-a impus ca un element extrem de dotat, aplecat spre științele naturii, în special chimie. În toamna lui 1936, după absolvirea liceului, se înscrie ca student al *Universității* din Iași (*Facultatea de științe*, secția *Tehnologică)*, iar doi ani mai târziu, în toamna lui 1938, îl întâlnim urmând cursurile *Facultății de Chimie Industrială* a *Institutului Politehnic*, pe care le absolvă în 1940, cu mențiunea "foarte bine".

Cariera didactică a acestui strălucit chimist ieșean, care a slujit la *Alma Mater* cu un har neîntrecut și cu o abnegație exemplară, vreme de peste patru decenii, a început la 1 aprilie 1941, sub oblăduirea generoasă a eminentului său dascăl, acad. prof. dr. C.V. Gheorghiu, care, apreciindu-i calitățile remarcabile de intelectual și om, l-a numit asistent suplinitor la *Universitatea "Al.I. Cuza"* la *Facultatea de științe, secția Chimie, Catedra de chimie organică*. Aici, sub îndrumarea ilustrului său profesor, C. Budeanu își întocmește lucrarea de doctorat, intitulată *Contribuții la studiul reacției dintre izotiocianați și oxime. Acțiunea izotiocianatului de benzoil asupra aldoximelor și cetoximelor*, prin care obține titlul de doctor în chimie *(Magna cum laude)*. Promovat conferențiar, la 5 decembrie 1948, a funcționat la *Universitate* până la 1 octombrie 1949, când s-a transferat la *Institutul Politehnic* din Iași, unde a rămas până la 1 ianuarie 1951, revenind apoi la *Alma Mater*. La 1 octombrie 1962, Constantin Budeanu ocupă prin concurs postul de profesor titular la *Catedra de Chimie organică*. De la 15 septembrie 1974, o dată cu unificarea învățământului chimic din centrul universitar Iași, se transferă la *Institutul Politehnic, Facultatea de chimie și inginerie chimică*, ca

profesor la *Catedra de chimie organică și macromoleculară*, condusă de reputatul savant și om de cultură care este acad. Cristofor Simionescu. În atmosfera de muncă și creație de la această catedră și-a desfășurat Constantin Budeanu ultimii ani ai admirabilei și exemplarei lui cariere academice, căci pensionarea sa, în 1980, n-a însemnat “lichidarea conturilor” și “tragerea pe dreapta”, cum se mai întâmplă, uneori, ci continuarea cu același sârg, pasiune și dăruire a cercetărilor până la obștescul său sfârșit, survenit la 30 octombrie 1987.

Prof. dr. doc. Constantin Budeanu a fost nu numai un strălucit dascăl al învățământului superior de chimie din țara noastră, ci și un reputat cercetător (autor al 120 de lucrări originale, al numeroase brevete și invenții), cunoscut și apreciat atât la noi, cât și în străinătate. Lucrarea sa de doctorat, precum și un mare număr de studii elaborate ulterior sunt din domeniul *interacțiunii izotiocianaților cu oxime și cu alți compuși de hidrogen modil,* prin care a adus importante contribuții teoretice și aplicative. Un număr apreciabil de lucrări a efectuat în domeniul sintezei de combinații heteroclitice cu structură trahidrochinazolinică, triazolică, tiazolinică, tiazolidonică și tiourazolică, obținând polimeri cu proprietăți termostabile. Nu mai puțin importante au fost contribuțiile sale în domeniul derivaților hidrazidei acidului izonicotinic și a sulfonamidelor, dintre structura chimică și activitatea antituberculoasă, obținând rezultate remarcabile din punct de vedere aplicativ. Cercetările efectuate în domeniile azometinelor, calconelor și coloranților azoici derivați la paraminoacetofenonă i-au îngăduit să obțină o serie de coloranți cu aplicație la vopsirea fibrelor poliamidice. În sfârșit, de o mare importanță sunt și cercetările sale aplicative în domeniul sintezei de inhibări de coroziune, reușind să transpună în faza de pilot în hala *Facultății de chimie și inginerie chimică* un produs de mare eficiență preparat pentru prima dată în țara noastră din materii prime indigene.

Eminentul cercetător român s-a bucurat de o mare stimă și admirație nu numai din partea confraților din țară, ci și a colegilor de

specialitate din străinătate, iar desemnarea lui ca membru titular al *Societății de chimie din Franța* și al *Societății Franceze de Terapeutică* și *Farmacodinamie* sunt mărturii elocvente în acest sens. Din lunga listă a lucrărilor sale, fie-mi îngăduit, acum, să prezint doar câteva titluri: *La condensation des isothiocyanates avec les oximes; L'action de l'isothiocyanate de benzoyle sur les oximes; Izomerizarea optică a-L-mentonoximei sub acțiunea izotiocianatului de benzoil, Sulfamide I; Sulfamide derivate din timol și carvacol. Acțiunea lor antibacteriană; Contribuții la studiul substanțelor cu acțiune antituberculoasă; Derivați noi ai hidrazidei acidului izonicotinic X.; Chimia și chimioterapia experimentală a izonicotinoilhidrazonei etilvanilinei; Azometine și calcone derivate din paraaminoacetofenonă; Coloranți azoici derivați din p-aminoacetofenonă; Sinteze de substanțe anticanceroase; Derivați ai acidului L-glutamic; Contribuții la sinteza substanțelor cu acțiune antibacteriană și studiul relației dintre structura chimică și activitatea față de germeni patogeni; Asupra unor hidrazone și tiourei cu activitate antituberculoasă; Cercetări în seria unor heterocicli pentagonali cu azot...; Sinteza și acțiunea antibacteriană, antilevurică a unor esteri și amide derivate de la acidul acetamidocinamic* etc.

Dacă vom adăuga la toate acestea articolele sale de popularizare și documentare științifică, brevetele și invențiile, de care am amintit, precum și prodigioasa sa activitate, desfășurată vreme de mulți ani, la *Institutul de Chimie al Academiei Române*, Filiala Iași (unde a fost colaborator științific, cercetător principal și șef de sector), atunci vom înțelege pe deplin contribuția sa la augmentarea chimiei românești, la dezvoltarea școlii superioare de chimie, pasiunea lui sacră pentru știință și adevăr. Și încă ceva. Acest mare și talentat cercetător a fost, în același timp, un intelectual de o întinsă cultură – o adevărată enciclopedie în *Facultatea de Chimie* – iar studenții, doctoranzii, colaboratorii și chiar colegii săi, îl asaltau permanent nu numai cu întrebări și probleme, ci și pentru a-i cere sfaturi și îndrumări, căci la competența și înaltul profesionalism al acestui dascăl, natura a avut

grijă să adauge un suflet ales, plin de generozitate, naturalețe, camaraderie și delicatețe înnăscute – podoabe care la el au fuzionat într-o adâncă, armonioasă și superioară înțelegere a destinului intelectualului printre semeni.

Întâmplarea m-a ajutat să asist în repetate rânduri la cursurile profesorului de chimie organică și cum în liceu, iar apoi la facultate am urmat un asemenea curs, nu cred că vorbesc chiar în necunoștință de cauză. La *Facultatea de Chimie* din Iași – trebuie s-o spun deschis – cursurile profesorului C. Budeanu m-au ajutat să înțeleg bine ceea ce – ca elev și student – pricepusem mai puțin sau deloc (și nu numai din vina subsemnatului, cred). Cursurile acestea erau modele de rigoare, suplețe și adâncime, fiind așteptate cu un mare și viu interes, audiate cu sufletul la gură – cum se spune – căci studenții aflau de la dascălul lor nu numai *marile probleme și ultimele noutăți* ale specialității, ci și altceva; aflau, anume, interesante și admirabile reflecții filosofice, etice și estetice, probleme arzătoare de literatură, muzică și poezie, mintea lui de-o neegalată mobilitate și spontaneitate trecea așa de ușor și firesc de la o temă la alta, ca într-o enciclopedie, printr-o stăpânire suverană a materialului cu care opera. Numai un suflet de artist – cum a fost al lui – a putut deschide atât de multe și luminoase ferestre spre universul celor mai felurite specialități și discipline, silindu-se apoi să le armonizeze într-o sinteză superioară în care pot coabita nestingherit, ca odinioară – pe vremea lui Leonardo – *știința, arta și filosofia.*

Magistrul NICOLAE GOSTAR sau cavalerul de peste munţi

În toamna lui 1957, prin septembrie, ieşenii au putut vedea poposind sus, la *Alma Mater*, un bărbat distins şi falnic, cu aer visător şi zidit după toate regulile geometriei şi care, după curiozitatea lacomă cu care scruta urbea noastră, trăda neîndoios că descinde din alte zări. Înalt şi zvelt, cu o şuviţă albă în păru-i ondulat (de la natură), amabil şi civilizat, cu faţa-i străluminată permanent de un surâs abia perceptibil şi cu nelipsita-i pipă, bărbatul acesta cu o ţinută impecabilă şi cu mers maiestuos iradia, din întreaga lui fiinţă, ceea ce aş îndrăzni să numesc mesaj de omenie şi de bunătate, camaraderie frăţească şi elevat urbanism – adevărate punţi de apropiere şi comunicare cu semenii. Figura lui, aşa cum ne-o prezintă fotografia, era a unui bărbat frumos, natura nezgârcindu-se deloc când l-a clădit. Cine era acest bărbat? Nu era altul decât Nicolae Gostar (1922–1978), unul dintre cei mai remarcabili cercetători ai antichităţii noastre daco-romane, arheolog, numismat, latinist şi epigrafist de mare autoritate şi recunoscut prestigiu, dascăl îndrăgit şi stimat de confraţii din ţară şi străinătate, iubit de întreaga suflare a studenţilor în istorie din centrele noastre universitare. Nicolae Gostar era tipul clasic al ardeleanului destoinic; lucid şi blând, ambiţios şi hapsân la treabă, măsurat la vorbă şi cu inimă deschisă, onest şi demn, într-un cuvânt, un cărturar de o mare eleganţă intelectuală şi cu un mare respect pentru adevăr, un savat aplecat (încă din anii lui tineri) asupra cărţilor cu slovă latină şi care prin întreaga sa viaţă şi activitate a reuşit să *recupereze* şi să *descifreze* multe dintre vestigiile dacice şi romanice din istoria atât de zbuciumată a poporului nostru, popor paşnic şi răbdător, dar aflat – vorba cronicarului – în *calea răutăţilor*, bântuit de nenumărate invazii şi războaie de cotropire. Statornica sa aplecare asupra izvoarelor noastre străvechi a hrisoavelor şi cronicilor străbune, cercetările sale arheologice şi numismatice, toate acestea mă fac să cred că avea în sânge – cum se spune – *sensul peren şi trainic* al *dăinuirii* noastre pe aceste meleaguri, căci în Deva lui

natală, în inima Transilvaniei istoria a avut grijă să-i rânduiască mărturiile încă din vremuri imemorabile și, nu mă îndoiesc o clipă, viitorul istoric știa de copil că în județul său s-au aflat capitalele Daciei lui Decebal și a Daciei romane; nicăieri, poate, ca-n județul Hunedoara, istoria nu-și etalează mai generos urmele faptelor de muncă și de luptă ale bunilor și străbunilor noștri, obligați atât de des să-și lase plugurile și coasele-n brazdă ca să-i alunge pe cei niciodată sătui – cum zice poetul – de *pământ* și *apă*...

Născut la Deva, la 2 martie 1922, Nicolae Gostar era fiul unor oameni modești și destoinici – Mărioara și George Gostar. Tatăl său a practicat, un timp, meseria de pantofar, dar nesurânzându-i deloc Fortuna pe acest tărâm, s-a angajat agent veterinar la primăria din localitate, iar mama, casnică. Viitorul profesor a urmat cursurile școlii primare și *Gimnaziul* la Deva și, tot aici, *Liceul* "Decebal" pe care l-a absolvit în 1942. În același an, îl întâlnim student al *Facultății de Litere și Filosofie a Universității* din Cluj, secția Istorie. N-a reușit însă să urmeze decât până în 1944 când, chemat sub drapel, participă la luptele din Ardeal (Nadeș, Păsăreni, Gălățeni, Târgu-Mureș, Nasna, Palatca ș.a.), distingându-se ca un adevărat brav și fiind decorat cu medalia "*Bărbăție și credință*" cu spadă și panglică, clasa a III-a. Reluându-și studiile, în iarna lui 1946, Nicolae Gostar se afirmă ca unul dintre cei mai înzestrați studenți ai secției de *Istorie* de la *Universitatea din Cluj* (*magna cum laude* la examenul de licență din 1947), specialitatea istoria românilor, arheologie și istorie universală veche. Format în studiul cărților și al modelelor mari, autentice, Nicolae Gostar s-a afirmat, încă de pe băncile facultății, ca un cercetător de mare talent și vocație, ambițios și tenace, mereu preocupat de lărgirea orizontului său științific și cultural, după pilda iluștrilor lui dascăli: Constantin Daicoviciu, Theodor Naum, Ștefan Bezdechi, Mihail Macrea, Ion I. Russu ș.a., primul având un rol hotărâtor în formația lui intelectuală și reținându-l asistent la *Catedra de istorie veche a Universității din Cluj*. Proaspătul asistent nu-și ocupă imediat postul, ci îmbracă salopeta de brigadier și până la 15

septembrie 1948 lucrează pe șantierul național Bumbești – Livezeni.

Ca asistent, Nicolae Gostar s-a impus prin soliditatea cunoștințelor dobândite în urma unei pregătiri profesionale de excepție, realizată – am mai spus-o – sub oblăduirea unor dascăli de mare autoritate profesională, prin pasiunea și conștiinciozitatea cu care lucra, prin buna stăpânire a limbilor clasice și a mai multor limbi străine de mare circulație, dar și prin ambiția lui mereu trează de a se autodepăși. Există, după spusa ilustrului Fr. Bacon, *o ambiție a intelectului* și a *voinței*. Nicolae Gostar avea și una și alta, dar și ceva în plus; avea, anume, acele *pasiuni statornice, mari*, care duc la *creație* și pe care reușea să le transmită și studenților săi. Personal, cunosc câțiva reputați arheologi ieșeni (autori de tratate și cărți unamim apreciate la noi și în străinătate), care și-au legat numele de destinul acestei științe sub înrâurirea nemijlocită a profesorului lor.

Perioada clujeană a profesorului Gostar (1948–1957) a însemnat nu numai anii formării (1948-1957) lui intelectuale, ci și răstimpul afirmării unui dascăl și cercetător de o indubitabilă valoare. Paralel cu munca de catedră, unde a condus seminariile de limba latină, istorie veche universală și a României, epigrafie latină, cursuri și seminarii speciale etc., el participă la marile campanii de săpături arheologice de sub conducerea acad. Constantin Daicoviciu și a colaboratorilor săi, sau la cele coordonate de profesorii Radu Vulpe și Vladimir Dumitrescu. Cu prilejul acelor campanii au fost scoase la lumină multe din vestigiile civilizației daco-romane, cetăți și așezări dacice și castre romane (ca, de pildă, cele de la Mehadia din jud.Caraș-Severin sau Orăștioara de Sus, jud.Hunedoara); în Munții Orăștiei, el a condus sectoare întregi ale săpăturilor de la Costești, Blidarul, Făeragul, Piatra Roșie, Grădiștea Muncelului, Pustiosul, Dealul Rudele, precum și cele de la Rast, jud. Dolj și Hăbășești, jud. Iași. Tot din această perioadă datează primele studii și lucrări ale sale, consacrate unor probleme complexe și controversate, cum ar fi: *localizarea neamului costobocilor, vămile Daciei, probleme de toponomie antică, epigrafie* etc. precum și colaborarea sa la apariția

unor lucrări de mare interes (*Tabula Imperii Romani, Repertoriul arheologic al României*), dar și la cunoscuta monografie arheologică Hăbășești, onorată cu premiul de stat cl.II (în colaborare cu Vl. Dumitrescu, H. Dumitrescu, M.Petrescu-Dâmbovița).

Nu mai puțin bogată în realizări a fost perioada ieșeană a activității și creației profesorului Gostar, căci acest ardelean harnic, talentat și inimos s-a încadrat perfect și fără asperități în atmosfera de muncă și studiu de la *Catedra de istorie universală*, căreia a reușit să-i dăruiască – colegial și fără ostentație – ceea ce avea mai bun și mai de preț spiritul *Școlii clujene de istorie veche și arheologie, primind, în schimb*, de la confrații lui ieșeni, metoda și spiritul acelei tradiții mari și sănătoase care fuseseră statornicite aici de A.D. Xenopol.

La Universitatea din Iași, profesorul Gostar a predat, vreme de peste două decenii, cursurile de *Istorie universală veche. Introducere în arheologie; Istoria culturii antice; Paleografie latină; Epigrafie latină, cursuri speciale* etc. Puțini dascăli se pot mândri, ca el, cu informație atât de cuprinzătoare și profundă, cu o perspectivă atât de vastă (filosofică, lingvistică, etnologică, arheologică și bineînțeles istorică), în fundamentarea și predarea acestor cursuri. Nicolae Gostar nu făcea însă parte din categoria dascălilor (puțini la număr), care o dată ce-și termină prelegerea îi mai vezi abia peste o săptămână, ci era prezent permanent în mijlocul studenților, fie la cercurile de specialitate, practică productivă la muzee, pe șantiere, sesiuni științifice, deși n-avea, mai ales în ultimii ani, o sănătate de invidiat; avea în schimb o mare pasiune a cercetării, a muncii, un neastâmpăr al savantului scormonitor și, înainte de orice, o mare dragoste pentru tineretul studios, pe care-l stima și prețuia, deși era vestit prin exigență și refuzul oricărui compromis. La Iași, profesorul Gostar a continuat seria săpăturilor arheologice și seria cercetărilor sale științifice care-l plasează alături de cei mai vestiți si competenți specialiști ai lumii geto-dacice și ai romanității orientale. E suficient, cred, să amintesc doar cercetările și descoperirile sale de la Bâtca Doamnei (jud. Neamț), Barboși (jud. Galați), Fedești (jud. Constanța).

Opera acestui ilustru dascăl al Universității ieșene cuprinde un număr de 120 de titluri publicate, la care se adaugă nenumăratele manuscrise, proiecte, schițe, note, fișe rămase pe masa de lucru și care, cu siguranță, s-ar fi materializat în tratate și studii tipărite, dacă relele ursitoare nu i-ar fi curmat atât de brutal firul vieții. Iată, spre ilustrare, doar câteva din aceste titluri: *Numele antic al așezării de la Răcari; Ramura nordică a dacilor – Costobocii; Epigraphische Studien; Două inscripții mezerziene; Singidunum și Singidava; Lupta populației de la gurile Dunării împotriva autorității romane; Inscripțiile de pe lucernele din Dacia; Populația palmyreniană din Tibiscum; Unitățile militare din castellum roman de la Barboși; Cetăți dacice în Moldova; Despre mormântul lui Ovidiu la Tomis; Toponimia antică a Moldovei; Inscripția latină (romană) din ruinele cetății medievale de la Suceava etc.*

Pentru a-l așeza însă pe Magistrul Nicolae Gostar în dreaptă lumină, fie-mi îngăduit să mai adaug că omul acesta muncitor și onest a pus întotdeauna – mai presus de orice – datoria profesională și respectul pentru adevăr, făcându-se astfel ascultat și stimat nu numai în țară, ci și peste fruntariile ei, unde a luat parte la numeroase colocvii, conferințe și congrese, cu intervenții și comunicări care i-au atras unanime elogii și deosebite aprecieri. Îmi imaginez ce operă și faptă durabilă ar fi lăsat în urma sa, dacă relele ursitoare – de care am amintit – n-ar fi întins asupra lui mâna lor uscată și nesăbuită. În rest, vorba *Magistrului: Fugit irreparabile tempus...*

Profesorul IOAN IAVORSCHI

Pentru un observator grăbit al talazurilor sufletului omenesc, profesorul Ioan Iavorschi – titularul disciplinei de *Dreptul muncii* de la Facultatea de Drept din Iași – putea trece drept un om aspru și pornit, un dascăl sever și neînduplecat, aprig și inflexibil, pus să facă zile fripte studenților și colaboratorilor săi. Cine se apleacă însă cu răbdare și fără idei preconcepute asupra vieții și muncii acestui profesor onest și de-o mare rigoare morală, care nu admitea jumătățile de măsură, va putea constata, fără prea mari eforturi, că acest om n-a fost prea aspru, însă n-a abdicat niciodată de la principiile lui sănătoase: respectul față de lege, dragostea pentru adevăr și justiție, probitate și puritate sufletească, muncă cinstită și temeinică, modestie, cumpătare și, înainte de orice, subordonarea intereselor proprii în profitul celor generale, obștești. Ceea ce urmărea el era să formeze caractere ferme, puternice și drepte, să inoculeze viitorilor *oameni ai legii* simțul justiției și al echității și să nu abdice de la ele în nici o cicumstanță și pentru nimic în lume. Profesorul Iavorschi nu glumea. Principiile mai sus-amintite, la care el ținea foarte mult și rămânea neclintit, le aplica nu numai la catedră, ci și în familie, în relațiile cu rudele și prietenii și, nu o dată, a fost învinuit că are "superstiția legalității" în sânge. Nu admitea decât căile drepte, deschise și luminoase, adică legale, respingând pe cele piezișe, oblice sau în serpentină, iar felul lui bărbătesc, franc și intransigent, de care am amintit, deși l-a făcut să-și piardă mulți prieteni pe drum l-a păstrat totdeauna întreg și același, încât nimic și nimeni n-a reușit să-l deturneze de la linia lui. Profesorul Iavorschi a păstrat în toate împrejurările aceeași atitudine demnă și hotărâtă, nefăcând nici un compromis cu viața. N-aș vrea însă să se înțeleagă de aici că era un om lipsit de afectivitate, de dragoste față de studenți sau de semeni; la el afectivitatea aceasta nu se exterioriza decât în rare ocazii, procedând de cele mai multe ori asemenea acelor părinți sobri, care, de frică să nu-și răsfețe odraslele, îi sărută doar prin somn, dar cu

mare grijă să nu-i trezească... Profesorul Iavorschi susținea, și eu îl cred, că în domeniul instrucției și educației exigența și dojana (folosite, firește, dozat și cu tact), sunt de preferat atitudinilor tolerante și îngăduitoare, deși mulți dascăli, înțelepți de altfel, încearcă să se facă iubiți prin larghețe și indulgență, uitând că *a fi înțelept nu înseamnă a fi mai înțelept decât trebuie*, cum îi plăcea lui să zică. Deosebit de exigent cu el însuși și cu cei din jur, excelent stăpân al izvoarelor, fie ele cele de *Dreptul muncii* sau de *Istorie a dreptului românesc*, cursurile sale, solid întemeiate din punct de vedere științific, erau întotdeauna urmărite cu mare interes și folos de auditoriu.

Născut la 14 ianuarie 1910, în Iași, profesorul Ioan Iavorschi a urmat în orașul natal cursurile școlii primare și ale Liceului de aplicații și, tot aici, Facultatea de drept pe care a absolvit-o în 1932, deși, inițial, vreme de un an, a fost student al Facultății de științe a *Universității "Al. I. Cuza"* – secția chimie industrială. În anul 1937 devine doctor în drept, cu mențiunea "foarte bine". Cariera didactică și-a început-o în 1934, când a fost încadrat preparator la Facultatea de drept din Iași, la disciplina *Legislație agrară și industrială*, fiind promovat asistent, la 1 aprilie 1938, iar la 15 decembrie 1948 ocupă prin concurs postul de conferențiar și, tot prin concurs la 1 octombrie 1957, ocupă postul de profesor titular. Concomitent cu activitatea sa didactică și științifică desfășurată la Facultatea de Drept, profesorul Ioan Iavorschi a funcționat și la Institutul de Științe Economice și Planificare din Iași, unde a predat, vreme de mai mulți ani, cursul de *Istorie a economiei naționale*.

În cei 43 de ani de muncă asiduă la catedră, profesorul Ioan Iavorschi a contribuit la îndrumarea și formarea multor generații de juriști și economiști – mulți dintre ei fiind astăzi nume cunoscute în specialitatea lor – iar felul său exigent și serios, competent și sobru, principialitatea, franchețea și dreapta cumpănă pe care profesorul nu le-a abandonat în nici o împrejurare și de dragul nimănui, toate acestea l-au făcut respectat și prețuit. Examenul de *Dreptul muncii*

era, se ştie, principalul hop, "cuiul" – cum se zice – la această facultate, dar cine trecea de el – om se făcea... Foarte puţini reuşeau să treacă ştacheta de la prima încercare, căci el avea o răbdare proverbială şi un calm imperturbabil şi-l asculta pe student "gospodăreşte", adică de-a fir-a-păr (vreme de o oră şi chiar peste) până ce făcea dovadă că stăpâneşte desăvârşit materia sau, în caz contrar, era constrâns să propună capitularea... Fiecare student – fie el de la zi, seral sau fără frecvenţă – îşi face, ştiut este, o anumită planificare: câte examene să ia în sesiunea din vară, câte în toamnă sau în cea din iarnă. Ei bine, profesorul de *Dreptul muncii* cam avea obiceiul să strice "planificările", mai ales celor care, grăbiţi, făceau imprudenţa să nu se folosească din plin de acest drept... Parcă-l aud:

– Matale, drăguţă, n-ai să poţi împărţi dreptatea cum trebuie, căci văd că nu ştii de unde să iei lucrurile, nici unde să le pui.

– Pot să mai trag un bilet? întreba studentul în culpă.

– Nu, drăguţă, vii matale la toamnă, că n-au intrat zilele în sac...

E adevărat că strecura totdeauna un pic de maliţiozitate în vorbele lui, vlăguindu-şi interlocutorii cu zeci şi sute de întrebări – şi nu dintre cele mai uşoare – în vreme ce chipul său rămânea de sfinx împietrit, dar o făcea cu cele mai bune intenţii de sub soare; o făcea, anume, din respect pentru şcoală şi pentru tineretul studios, dintr-o elevată conştiinţă etică şi profesională şi, înainte de orice, pentru a nu aduce vreo atingere legii şi adevărului. Acest rigorism şi această inflexibilitate morală a profesorului de *Dreptul muncii* te făceau să te gândeşti, fără să vrei, la etica marelui înţelept din Königsberg care, pentru a accede la fericire avea nevoie de doar două lucruri: *cerul înstelat deasupra sa şi legea morală în el*. Într-adevăr, cinstea şi dreptatea acestui dascăl ieşean au rămas întotdeauna întregi şi neatinse, iar spre edificare, eu voi lua doar o singură pildă. Vreme de peste zece ani a fost preşedintele Comisiei de judecată de la *Alma Mater* şi din sutele de sentinţe date de el, reţineţi bine, nici una n-a fost modificată de tribunal! Pe de altă parte, felul său de a fi tăios, abrupt şi uneori prea bărbătesc, suspiciunea şi mai ales teama de-a

nu călca legea sau de-a eluda regulamentul (chiar când nimănui nu-i trecea prin cap s-o facă), toate acestea l-au făcut să cultive puţine prietenii. Ion Petrovici, Alexandru Claudian, Al. Călinescu, Petre Botezatu, Ernest Stere, Mihai Jacotă, Grigore Teodoru au fost cei mai apropiaţi amici ai lui, dar dacă, prin absurd, unul dintre ei i-ar fi cerut cea mai mică favoare care nu se înscria în "prescripţiile legale", el n-ar fi făcut-o pentru nimic în lume! Legea – zicea el zâmbind – se aplică şi prietenilor şi rudelor, deopotrivă.

Membru al Asociaţiei juriştilor din R.S.R., conducător ştiinţific de doctoranzi, profesorul Ioan Iavorschi a desfăşurat, alături de activitatea didactică, o bogată şi fructuoasă muncă de cercetare ştiinţifică materializată în cursuri, studii, lucrări, comunicări şi articole, apărute în revistele de specialitate, lucrări care sunt de un real folos studenţilor, cât şi practicienilor din domeniul dreptului românesc.

Profesorul Iavorschi făcea parte din categoria acelor oameni care au înţeles *Dreptul* – acest *echilibru al voinţelor umane*, cum îi plăcea lui Eminescu să-l definească – nu numai ca pe o activitate teoretică, discursivă, ci şi ca pe una practică, concretă, în care *oamenii legii*, în primul rând, trebuie să ofere, prin viaţa şi fapta lor, un model exemplar, o pildă de urmat.

ȘTEFAN CUCIUREANU: *Un dascăl de elită*

Cum să încep? Pun această întrebare, întrucât dispariția atât de neașteptată a profesorului Cuciureanu m-a surprins complet nepregătit pentru a-i trasa conturul spiritual. În plus, la ultima noastră întâlnire, din acel septembrie, m-a rugat ca în caz de am de gând să-l "trec" în *Memoria amfiteatrelor* – căci sănătatea începuse să-i joace feste – să nu folosesc cuvinte mari; să nu-l fac pe cititor să caște când va citi aceste rânduri; și, în sfârșit, știindu-mă că am nărav să fiu subiectiv uneori, m-a mai rugat să nu încerc să-i tăinuiesc metehnele și micile slăbiciuni omenești. Dar era să uit! Mi-a dat, insistând să apară neapărat în acest medalion, pentru studenții și prietenii săi, rândurile acestea care sunt, se înțelege, în exclusivitate pentru ei: "Îmi place uneori un pahar de vin mai mult, nu din patimă, ci din sociabilitate, răzbunând viața săracă de odinioară. Viața mea poate constitui obiectul unui roman și într-o bună zi îmi voi scrie amintirile..." N-a mai apucat s-o facă, și e păcat, căci Bădia Fănică – n-o zic eu primul – avea un mare har literar, un admirabil gust artistic și un neîntrecut talent de povestitor. Atrăgea ca un magnet nu numai pe studenții și colegii săi, ci și pe oamenii de cele mai diverse profesii și îndeletniciri: cultura lui era solidă și serioasă, iar verva scânteietoare a spiritului său, mobilitatea și sagacitatea minții lui, sprintene și subtile, șarmul și spontaneitatea irezistibilă a conversației sale, toate acestea îl făceau un interlocutor nespus de plăcut și căutat. A fost, fără dubii, unul dintre cei mai eruditi și simpatizați dascăli "de la filo", unul dintre cei mai captivanți și inteligenți intelectuali din câți mi-a fost dat să cunosc. Cine nu-l admira?

Natural și lipsit complet de ifose cărturărești, de-o modestie dezarmantă și gata să-și dea oricând cămașa de pe el pentru cel aflat la necaz, plin de amabilitate și voie bună, dar și țâfnos în disputele științifice (căci era tobă de carte), Bădia Fănică era un polemist de temut și un romanist imbatabil, format la disciplina severă a limbilor

şi a literaturilor clasice şi la şcoala filologică ieşeană, deopotrivă. Acest profesor exemplar, care iubea atât de mult viaţa şi oamenii, buna dispoziţie şi veselia, s-a ridicat cu greu din mijlocul unor ţărani strâmtoraţi din Hurjuienii Rădăuţilor, reuşind să facă studii strălucite la Liceul "Eudoxiu Hurmuzachi" din Rădăuţi şi la Liceul "Ştefan cel Mare" din Suceava, iar apoi la Universitatea din Cernăuţi, remarcându-se atât ca elev cât şi ca student, ca un element extrem de capabil şi dotat, fiind de-o dârzenie şi tenacitate exemplare, primul la învăţătură şi la muncă. Ca elev şi student s-a întreţinut singur, dând meditaţii, reuşind, câteodată, să trimită ceva bani şi celor de-acasă. Bădia Fănică a dus, într-adevăr, o viaţă aspră, chinuită şi, de aici, cred, izvora acea omenie şi bunătate a sa faţă de toţi cei aflaţi în suferinţe. L-am cunoscut bine. Ducea o viaţă rustică, de o simplitate aproape ţărănească, puţin mucalit şi sarcastic, dar sincer şi bonom, mare iubitor de Cotnar (necontrafăcut) şi "sportiv" în orele libere (a practicat pescuitul cu undiţa); nu-i plăcea să fie "sobru" în nici o împrejurare, deşi, o pot confirma toţi cei ce l-au cunoscut, în specialitatea lui nu prea avea rivali. Am stat în multe rânduri, împreună cu el, lângă un ulcior de Cotnar (chiar mai aproape), căci ne-a băgat Topârceanu în cap că, la Iaşi, "apa are prea mult clor" şi, în consecinţă, n-o bem decât în lehamite. Câte vorbe de duh, câtă elocinţă şi erudiţie nu etala Bădia Fănică în astfel de ocazii! Nu exagerez cu nimic dacă spun că te îmbogăţeşti sufleteşte ascultându-l. Desigur, oamenii "serioşi" şi "puritanii" zâmbeau şi, poate, zâmbesc şi acum, când îşi amintesc cât de puţin preţ a pus Bădia Fănică pe apă... dar sunt convins că toţi cei de bună credinţă şi iubitori ai adevărului, vor recunoaşte în el pe intelectualul de înaltă clasă şi cultură, pe cercetătorul extrem de talentat şi dotat (de-o onestitate şi probitate ştiinţifică exemplare) şi, mai ales pe dascălul de aleasă vocaţie şi devotament neţărmurit pentru cauza şcolii.

Am fost, cum am spus, prieten cu profesorul Cuciureanu, iar amiciţia lui a constituit pentru mine un adevărat noroc, căci Bădia Fănică avea incomparabil mai mult bun gust şi mai multă experienţă

decât subsemnatul, o elocinţă şi o minte demne de invidiat, o cultură incomparabil mai bogată. Ştiinţa lui, întinsă şi serioasă, nu era una adunată în pripă şi la repezeală, ci una asimilată minuţios şi solid, clădită pe o informaţie impresionantă la sursă, înălţată vreau să spun pe o temelie umanistă de primă mână şi la care se adăuga, fericit cunoaşterea desăvârşită a limbilor clasice, a limbilor moderne de largă circulaţie (italiana, franceza, germana, spaniola şi portugheza).

Profesorul univ. dr. Ştefan Cuciureanu a fost un dascăl de elită de la *Alma Mater*, o minte ascuţită şi profundă, o inimă de o rară sensibilitate – de autentic artist – care a ştiut să dea o mare strălucire prelegerii academice – prin stringenţa gândului şi frumuseţea frazei – străşnicind mintea studenţilor săi, obligându-i să reflecteze, alungând monotonia şi cenuşiul ce se mai cuibăresc, uneori, prin amfiteatre. Prin sagacitatea şi inteligenţa lui irezistibile, prin talentul său, care nu era dobândit (ci cred că i-a fost dat de la natură), prin acel surâs care nu i-a părăsit niciodată chipul, prin acel fel al său – generos şi dezinteresat – care refuza reclama, chiverniseala şi restul deşertăciunilor omeneşti, Ştefan Cuciureanu a fost, fără îndoială, unul dintre cei mai simpatizaţi şi preţuiţi dascăli.

Dar să nu uit; Ştefan Cuciureanu a condus, ani de-a rândul, Catedra de romanistică şi limbi clasice, iar la înfiinţarea subsecţiei de limbă şi literatură italiană a preluat conducerea acestei discipline, reuşind să formeze o adevărată şcoală de romanistică şi italienistică la Iaşi, impunându-se ca o mare autoritate în specialitatea lui, prin competenţa, acurateţea, temeinicia, dar şi discreţia şi urbanismul său exemplare. Era un cărturar de mare erudiţie, însă nu unul dintre aceia care se închid în egoismul lor, ci unul dornic să ajute şi să sprijine cu orice preţ, încât oricine i se adresa rugându-l să-i traducă, de pildă, un text din latină, greacă veche, spaniolă, portugheză sau italiană, simţea un fel de voluptate în devotamentul, râvna şi promptitudinea cu care profesorul se executa. N-a refuzat, cred, pe nimeni. Am avut o mare satisfacţie când, în toamna lui '63 la Casa Universitarilor, prof. Cuciureanu a lăsat totul baltă şi, vreme de câteva ore,

retrași la o masă, m-a ajutat să traduc un text din latină (pe care cineva, căruia nu-i zic numele aici, nu l-a putut tălmăci în trei săptămâni, deși făcea mare paradă cu latineasca lui).

Activitatea științifică a profesorului Șt. Cuciureanu s-a materializat într-o impresionantă serie de lucrări, cărți, studii, articole, conferințe, comunicări științifice, care constituie, toate, adevărate modele de rigoare științifică, finețe a gândului și frumusețe a stilului. Fie-mi îngăduit să amintesc doar câteva dintre ele: *Pier Emilio Bosi și literatura română; Gramatica limbii italiene; Luca Paciola; Primele traduceri italiene din Eminescu; Poezia lui Giovani Pascoli; Giulio Bertoni, Giovani Pascoli în limba română; Giambattista Vico; Aristofan; Traduceri provensale din Alecsandri; Miguel de Cervantes y Saavedra; Benvenuto Cellini; Torquato Tasso; Ultima versiune italiană a Eneidei; Italienisme la Petru Maior; Eminescu în limba italiană; Dante Alighieri; Gramatica latină a lui T. Cipariu; Originea unor versuri din variantele lui Eminescu; Coșbuc – exeget al lui Dante; Q. Horatius Flaccus; Ovidiu; Proza lui Leonardo da Vinci* etc. De neuitat vor rămâne, de asemenea, conferințele magistrului: *Romantismul italian; Renașterea italiană; Arta Renașterii italiene; Dante Alighieri.*

Ce s-ar mai putea adăuga? Doar atât: a fost un dascăl atât de înzestrat și plin de har, un om atât de fermecător și sclipitor, încât noi, cei care ne-am bucurat de prietenia lui, i-am uitat până și micile slăbiciuni omenești...

O lecţie de elocinţă cu ALEXANDRU TRIANDAF

Profesorul Alexandru Triandaf (1897–1976) a venit la *Alma Mater* din învăţământul liceal, aducând cu el o vastă experienţă şi o bogată activitate didactică şi ştiinţifică, care l-a ajutat mult în munca sa cu stundenţii, elocinţa şi înaltul nivel al cursurilor sale stârnind un mare interes în rândul tineretului studios. Autor cunoscut şi apreciat al multor manuale de algebră, geometrie, aritmetică etc. pentru învăţământul universitar şi liceal, Triandaf a sădit gustul pentru matematică în multe inimi şi minţi tinere, iar seriozitatea, bunul său gust desăvârşit, bogata sa cultură filosofică şi, mai presus de toate, talentul său pedagogic inegalabil s-au reflectat integral în manualele de care am amintit. Îi cunoşteam manualele, căci am învăţat după ele (mă refer la cele publicate în 1947 şi 1948 la Editura Socec), dar pe autor l-am întâlnit mult mai târziu. Locuia pe strada Vovidenie, la nr. 6. Era un bărbat brunet, masiv, supraponderal chiar, iar pe vremea când l-am cunoscut eu (1958) începuse să-l apese vârsta; avea un mers domol şi legănat, cu o figură de o mare distincţie, iar vorbele lui aveau un soi de eleganţă severă, deşi în ele nu era nici răceală, nici blândeţe, nici distanţă, ci toate laolaltă: fire meditativă şi puţin distrată, profesorul Triandaf era deosebit de stimat şi iubit pentru corectitudinea lui, pentru felul deschis şi natural, pentru acel şarm inegalabil pe care-l iradia în jurul său, pentru cunoştinţele sale vaste, experienţa bogată şi judecată fără cusur. Studenţii îl ascultau într-o tăcere adâncă, căci puneau mare preţ pe rânduiala şi limpezimea spuselor lui şi, trebuie să adaug, avea totdeauna dreptate. Dreptate a avut, desigur, şi-n episodul din '62, care a făcut, la vremea aceea multă vâlvă. Despre ce este vorba? În timpul către care amintirile mă întorc, profesorul Triandaf preda cursul de logică matematică la secţia filosofie, iar examenul cu studenţii de la fără frecvenţă şi l-a fixat într-o duminică a finelui lui iulie. Era o zi de vară caniculară, înăbuşitoare şi, încă de pe la 8 dimineaţa, cerul a început să se întunece ameninţător, iar o grindină, însoţită de vijelia de rigoare, care întorcea umbrelele pe dos, îşi rostogolea trăsnetele în jurul

Universității. Profesorul Triandaf a întârziat, vreme de vreo jumătate de ceas și, când a deschis servieta, în loc să scoată biletele de examen pentru *logică matematică*, din greșeală le-a scos pe cele de *algebră* (căci preda această disciplină la *Facultatea de matematică)*. Primii șase combatanți au căzut secerați ca la Turtucaia; al șaptelea, mai isteț, i-a atras, politicos, atenția că biletele sunt de algebră! Profesorul s-a uitat, a zâmbit, a scos imediat celelalte bilete și iată primul promovat. După ce și-a văzut nota-n carnet, studentul, jovial, își ia inima în dinți și întreabă:

– Pot să-i chem și pe ceilalți, care au picat?

– Păi, cum să-i chemi, dragă, ăia-s picați! N-ai văzut că n-au fost în stare nici măcar să recunoască disciplina la care au dat examen?!

Apoi, totul a decurs normal, căci profesorul era principial și corect, crosa la patina studentului n-o punea decât din neatenție sau, dacă vreți, din felul lui distrat de a fi.

Alexandru Triandaf s-a născut la Iași, la 17 decembrie 1897, într-o familie modestă – Dumitru și Ana Triandaf. Tatăl profesorului era controlor la C.F.R., iar mama, casnică. Acești oameni modești și simpli au avut cinci copii și, spre cinstea lor, pe toți i-au școlit. Viitorul profesor a urmat școala primară la Iași, între 1904–1908 și, tot aici *Liceul Național* (1908–1916). După absolvirea liceului și susținerea examenului de bacalaureat s-a înscris la *Facultatea de Științe*, secția *Fizico-matematice*, a *Universității* ieșene, pe care a absolvit-o în 1922. Cariera didactică a acestui remarcabil dascăl de matematică a început în același an și, timp de aproape două decenii, a predat la diverse licee din Iași, iar în 1939 a fost avansat inspector școlar pentru matematică, post în care a funcționat până în toamna lui 1940, când se transferă iarăși în învățământul liceal. În 1941 este numit din nou inspector școlar, funcție pe care a deținut-o până în 1944, dată la care a fost avansat inspector general în învățământ. După Reforma învățământului din 1948, a fost încadrat profesor de matematică la *Liceul Național* din Iași, unde a funcționat până în toamna lui 1949, dată la care a fost chemat în învățământul superior și încadrat pe post de conferențiar la *Institutul de Științe Economice și Planificare*, unde a predat cursul de matematici până în 1955. În același an se transferă la *Facultatea de matematică-mecanică*, la

Catedra de algebră. La această catedră profesorul Triandaf a funcționat până în 1968, anul pensionării sale. Paralel, a predat cursul de algebră la *Institutul Pedagogic de trei ani* din Iași.

Profesorul Alexandru Triandaf a fost, am mai spus-o, un dascăl de mare prestigiu, un intelectual cu o vastă cultură și experiență la catedră, care avea nu numai serioase preocupări științifice, ci și o impresionantă informație filosofică, fapt ce i-a îngăduit să *facă* și să *privească* matematica de la o anumită altitudine. Cursurile și seminariile sale erau modele de *rigoare* și *finețe*, de *profunzime* și *claritate*, de *eleganță* și *elocință*, iar cele mai grele și complicate probleme de algebră, geometrie sau logică matematică, expuse și explicate de el, aveau totdeauna limpezimea cristalină și pură a apelor râurilor de munte. *Elocința* și *claritatea* – spun francezii – *constituie principalul blazon al profesorului*, iar adevăratul Magistru știa să "îmblânzească", să facă accesibile și de pătruns cele mai dificile și incifrate calcule și probleme. Alexandru Triandaf putea realiza lucrul acesta cu multă nonșalanță și dezinvoltură fără a coborî ștacheta discursului științific și fără a altera stringența raționamentului matematic. De numele său se leagă, printre altele, înființarea *Cercului de logică* de la *Alma Mater* pe care l-a condus ani de-a rândul și în cadrul căruia a ținut multe conferințe și comunicări, antrenând numeroși studenți și cadre didactice tinere. Activitatea științifică a profesorului Triandaf s-a materializat, în special, în domeniile *fundamentelor matematicii, calculului aproximativ, logică matematică, matematici elementare* etc. Dintre studiile sale amintesc: *Învățământul matematic la Iași; Finitul și inducția matematică; Metode prescurtate de calcul în statistică; Calculul prescurtat al coeficientului de corelație și aplicații; Un sistem formal pentru calculul propozițional; Despre inducția matematică* etc. Ca autor de manuale, Alexandru Triandaf s-a bucurat de mult prestigiu și stimă nu numai din partea elevilor și a studenților, ci și din partea confraților săi, care au apreciat nu numai acuratețea, rigoarea și spiritul sintetic, ci și eleganța și forța persuasivă a argumentării sale. Într-adevăr în lunga și bogata lui carieră didactică, profesorul ieșean a făcut să vadă lumina tiparului peste 10 astfel de *manuale* și *culegeri, dintre care amintesc doar două: Culegere de probleme geometrice* (în colaborare cu prof. Gheorghiev și Fl. Câmpan) și *Curs de aritmetică* pentru studenții

facultăţilor de matematică (împreună cu prof. Gaiu, Opaiţ şi Grigoriu).

Am fost, la începutul carierei mele, vreme de doi ani, asistentul regretatului profesor de logică Petre Botezatu şi, împreună cu d-sa, mergeam des la cursurile de logică matematică predate de Alexandru Triandaf pentru a-mi intra în mână, cum se spune. Fortuna a hotărât să trudesc pe alte ogoare, dar de la lecţiile profesorului Triandaf am rămas cu convingerea că elocinţa este, într-adevăr, *lumina ce face să strălucească inteligenţa şi arta de a înfrumuseţa logica.*

Cu *DAN PETROVANU: În liniștea bibliotecilor*

Dan Petrovanu – unul dintre cei mai talentați matematicieni români din ultimele decenii – a fost un om al cărților și al bibliotecilor, un solitar și un introvertit a cărui întreagă făptură respira o seriozitate calmă și nobilă, iar înfățișarea sa maiestuoasă și senină, disponibilitatea lui pentru reflecție și contemplație trădau, toate, un acut sentiment al răspunderii ce venea din partea unui intelectual dornic să-și potențeze la maximum existența lui terestră. În tăcerea sacră a cărților, ferit de tulburările stânjenitoare ale zarvei cotidiene, acest om delicat, tăcut și modest, și-a impus, conștient, un soi de asceză, o severă autodisciplină pornită dintr-un impuls lăuntric, sufletul lui rămânând astfel permanent deschis marilor probleme ale științei, literaturii, artei și filosofiei. Hegel a spus, odată, studenților săi, că admiră foarte mult *oamenii care se impun prin tăcere, nu prin vorbe.* Apoi a adăugat: "Interioritatea, în cultură, se câștigă și se întărește prin aceea că omul ține în sine (nu exteriorizează imediat și înainte de timp). Prin tăcere, omul nu devine mai sărac în idei, nici nu pierde nimic din vioiciunea spiritului". Dan Petrovanu, sunt convins, nu numai că era pătruns de adevărul spuselor lui Hegel, dar a mers și mai departe, încât și-a tăinuit, vreme îndelungată, dintr-o pudoare și discreție ce-o întâlnim doar la spiritele cu adevărat alese, valoroasele sale studii consacrate lui Eminescu, preferând să le publice sub pseudonim (E. T. Dinescu, A. E. Suru etc.)

Matematician cu lucrări remarcabile prin originalitatea lor, Dan Petrovanu, asemenea lui Ion Barbu (Dan Barbilian), n-a putut rezista "chemării literaturii" și, de aceea, nu vom ști niciodată cu exactitate cât din timpul lui a fost consacrat *domesticirii infinitului* și cât *literelor.* Ceea ce putem da cert e faptul că pe ambele tărâmuri contribuțiile sale nu vor putea fi neglijate.

Născut la 20.I.1930, la Iași, Dan Petrovanu era fiul unor distinși medici, care, practicând, cu dăruire meseria lor, n-au neglijat – cum

ne-au obişnuit majoritatea slujitorilor lui Esculap – imboldurile venite din partea literaturii, muzicii sau filosofiei. Vreau să zic că *instrucţia pozitivă* dobândită la Medicină nu le-a pus pe fugă *aplecarea lor spre litere, artă şi poezie*, căci *fiorurile lirice* şi *neliniştile metafizice* nu-s incompatibile cu *rigoarea, fineţea* şi *precizia*. Dimpotrivă, cei doi fii ai acestor destoinici medici – Ioan şi Dan – primul, profesor de anatomie la I.M.F. Iaşi, iar al doilea profesor de matematică la Universitatea "A.I. Cuza" confirmă integral compatibilitatea sus amintitei simbioze: profesorul de anatomie este un mare virtuoz al pianului şi-un veşnic îndrăgostit de literatură şi artă, iar Dan (matematicianul) a fost nu numai un remarcabil specialist în domeniul său, dar şi un intelectual de o vastă cultură, cunoscător profund al mai multor limbi străine. Dan Petrovanu a urmat şcoala primară la Cernăuţi (1937–1941), iar liceul l-a început la Iaşi *(Liceul Naţional)*, continuându-l la Cernăuţi (1941–1944), apoi la Câmpulung-Muscel (1944–1945) şi, în sfârşit, între 1945–1948 îl întâlnim iarăşi la Iaşi, unde absolvă *Liceul de Aplicaţii*. Între 1948–1952 a urmat *Facultatea de matematică-mecanică* a Universităţii "Al. I. Cuza", unde şi-a trecut examenul de stat în 1953. Ca student, Dan Petrovanu a fost unul dintre cei mai înzestraţi tineri, fiind numit încă din anul al III-lea de studii, preparator (1oct. 1950), iar în 1953 a ocupat postul de asistent. Când a intrat el la *Alma Mater*, acea pleiadă strălucită de matematicieni ieşeni în frunte cu Al. Myller, O. Mayer, M. Haimovici, I. Popa, Gh. Gheorghiev, I. Creangă etc., ridicaseră ştacheta exigenţei la un nivel sub care nimănui nu-i era îngăduit s-o coboare. În acel climat stimulativ, de muncă, seriozitate şi concurenţă leală, Dan Petrovanu, alături de colegii de generaţie Radu Miron, N. Gheorghiu, C. Borş, V. Cruceanu, D. Papuc (toţi cunoscuţi şi recunoscuţi astăzi pe plan naţional şi internaţional), şi-a început prodigioasa şi fructuoasa lui carieră întreruptă atât de brutal de verdictul irevocabil al Moirei (din 10.II.1988). În perioada 1953–1956, Dan Petrovanu a urmat doctoratul (cu frecvenţă), fiind apoi numit cercetător ştiinţific principal

la *Institutul de matematică al Academiei Române*, Filiala Iași. La 1 oct. 1966, a ocupat, prin concurs, postul de conferențiar la *Facultatea de matematică*, iar în 1969, tot prin concurs, ocupă postul de profesor titular, desfășurând o activitate științifică deosebit de apreciată, concretizată în peste 30 de lucrări originale și, lucru demn de reținut, aproape toate sunt din domeniile cele mai moderne ale matematicii (ecuații cu derivate parțiale, ecuații integrale, ecuații diferențiale, analiză numerică etc.) cu largi aplicații în alte discipline. Majoritatea acestor lucrări evidențiază, dincolo de utilitatea lor, ingeniozitatea, suplețea și vigoarea deosebită a unei minți de o admirabilă sagacitate. Și încă ceva. Rezultatele sale au fost puncte de plecare pentru cercetări întreprinse de diverși specialiști în domeniile pe care el s-a ocupat (în special ecuații diferențiale). Cursurile lui Dan Petrovanu – pe cât de adânci, pe atât de limpezi – erau adevărte modele la *Alma Mater*, autorul lor fiind considerat unul dintre cei mai avizați specialiști atât în domeniul ecuațiilor cu derivate parțiale cât și în acela al soluțiilor periodice. Teza lui de doctorat (din teoria ecuațiilor Pfaff) a marcat aducerea unor contribuții deosebite privind existența și comportarea soluțiilor acestor ecuații. În același domeniu, profesorul Petrovanu s-a interesat și a obținut rezultate notabile pentru integrarea numerică a sistemelor Pfaff, contribuind astfel la propensarea analizei numerice la noi. În anii din urmă, el a început studiul soluțiilor periodice ale sistemelor hiperbolice de ecuații cu derivate parțiale. Pornind inițial de la unele lucrări ale lui L. Cesari, Dan Petrovanu *a generalizat* atât *metodele* cât și *domeniul de preocupări*, fiind astăzi unul dintre matematicienii recunoscuți în această specialitate. Distinsul dascăl ieșean a reprezentat țara noastră în SUA, unde a funcționat în anul universitar 1969–1970. De asemenea, a participat la congrese și schimburi culturale în Belgia, RDG etc.

Dintre lucrările cele mai cunoscute ale profesorului Petrovanu amintesc: *Asupra existenței în mare a soluției sistemelor Pfaff și a*

comportării lor asimptotice; Comportement des solutions de certains systèmes à différentielles totales à coefficients périodiques; Asupra prelungirii soluțiilor sistemelor Pfaff complet integrabile și a comportării lor asimptomatice; Sur le comportement à l'infini des solutions des équations aux différentielles totales; Ecuații Hammersteins funcționale și aplicații; Asupra unei teoreme de existență și unicitate a soluțiilor sistemelor cu diferențiale totale complet integrale; Periodic solutions of the Tricomi problem; Asupra comportării soluțiilor unor sisteme Pfaff complet integrabile: Solutions périodiques pour certaines équations hyperboliques; Periodic and almost periodic solutions of Parabolic Equations; Periodic solutions of first order hyperbolic systems containing a small parameter; Holomorphic solutions of linear total differential systems at a singular point; Variational Solutions for Elliptic Boundary Value Problems (colab. G. Moroșanu) ș.a.

Dan Petrovanu n-a fost însă doar un matematician de talent, o inteligență scăpărătoare, ci el a fost – am mai spus-o – un intelectual cu o largă deschidere către ogorul celorlalte specialități, un pasionat cititor și, înainte de orice, un om de o rară și aleasă sensibilitate, care, asemenea unei harpe eoliene din *Vechea Eladă* vibra la cea mai mică adiere de vânt. Acea undă de melancolie de pe chipul său vorbea, poate, și de munca grea, istovitoare, a matematicianului cu neliniști metafizice, permanent cotropit și răvășit de gânduri și probleme, de mereu nerezolvata contradicție dintre aspirație și realizare, dar și de nostalgia ce i-o producea permanent priveliștea literaturii, a artei, a filosofiei. Pentru o fire atât de sensibilă și meditativă, cum era el, întâlnirea cu Eminescu a fost, ca să zic așa, inevitabilă. Dan Petrovanu a fost un eminent emiscolog care venea "dinspre matematică", iar această pregătire pozitivă i-a îngăduit să vadă și să descopere în opera marelui nostru poet ceea ce altor specialiști, oricât de perspicace și norocoși ar fi fost, le-a scăpat poate. Am în vedere, când spun aceasta, în primul rând, partea strict științifică a *caietelor*

eminesciene, dar, se înțelege, nu numai atât; filosofia, economia politică, estetica, istoria, etica etc., iar lui Dan Petrovanu toate aceste domenii îi erau familiare. Dintre studiile sale consacrate lui Eminescu amintesc: *Cultura lui Eminescu și manuscrisele sale; Poeți americani în manuscrisele lui Eminescu: Bayard Taylor, J.J. Piat, Whitman; Eminescu și Geibel: de la Romanze von Elfenbrunnen la Făt-Frumos din tei și Povestea teiului; Eminescu și Adolf Fiek. Manuscrisele eminesciene de fiziografie; Manuscrisele lui Eminescu; Un "articol-replică" al lui Eminescu la un editorial din ziarul "Neue Freie Presse"; Eminescu traducător și jurnalistica sa* (în colab. cu Beate Welter); *Surse pentru însemnări și fișe eminesciene cu carater istoric; Manuscrisele eminesciene de fiziografie. Eminescu și Eugen von Lommel.* Amintesc, de asemenea, primele lui studii publicate în *Convorbiri literare* și scrise în colaborare cu M. Ștefănescu: *Eminescu și Noul Erotocrit; Ipoteze: Oda în metru antic; Maiorescu... traducător... și Eminescu; Personaje mitologice. Eminescu și dicționarul.*

Pe Dan Petrovanu l-am cunosut acum aproape trei decenii în "sala profesorilor" de la ultimul etaj al *Bibliotecii Centrale "M. Eminescu"* și, cum pupitrul său se găsea doar la vreo patru-cinci pași de al subsemnatului, mare mi-a fost mirarea când, matematician știindu-l, am zărit pe masa lui, printre tomurile de *Ecuații cu derivate parțiale* și *Analiză numerică*, vrafuri întregi de cărți de literatură și filosofie. Cum amândoi eram fumători înveterați, ne revedeam cam după o oră, "la o lulea" – cum îi plăcea lui să spună – dar n-am îndrăznit să-l întreb nici atunci, nici mai târziu, nimic în legătură cu pasiunile sale extramatematice. De obicei, el deschidea discuția, căci nu-mi plăcea să-i tulbur fluxul gândurilor, clipele de melancolie sau, poate, de reverie înălțătoare; rolul meu fiind doar acela de a-l provoca permanent cu noi întrebări. Nu-l interesau decât problemele *rațiunii și ale inimii* (ca să folosesc chiar expresia lui), străduindu-se să le concilieze. Când l-am întrebat, odată, cum se împacă matematica –

viața zeilor – cu literatura, arta și filosofia, mi-a răspuns invocând cuvintele marelui Leonardo: *Acolo unde tu nu poți ajunge cu pana, încearcă să ajungi cu penelul...* Apoi, stingându-și tacticos nelipsita-i țigară, a adăugat ca pentru sine: pentru Leonardo granițele între știință, artă, filosofie n-au constituit niciodată probleme; pentru el, de asemenea, *a ști* nu este suficient; *a putea* – iată ce-l interesa...

C. ZOLYNEAK și lumea tainică a geneticii

Prof. univ. dr. doc. Corneliu Zolyneak (1928–1985) – unul dintre cei mai dotați dascăli și cercetători ai generației lui – titularul disciplinei de *Genetică generală și umană* de la *Facultatea de biologie – geografie – geologie* a *Universității* ieșene, era un bărbat zdravăn și vânjos, falnic și plin de sevă, precum stejarii cei mândri din codrii Pașcanilor lui de baștină. Printr-o decizie nedreaptă a *Moirei* – mereu pornită să încurce rosturile lucrurilor și ale oamenilor! – bărbatul acesta maiestuos și vajnic a fost doborât, în amiaza vieții și a activității sale creatoare, așa cum fulgerul, vara, dă la pământ, în furia lui dezlănțuită, copacii cei mai înalți și mai frumoși. Un amănunt: l-am văzut cu două săptămâni înainte de-a se stinge, spre finalul unei grele și cumplite suferințe, îndurată de el cu o exemplară discreție – de adevărat înțelept – care judecă și vede totul sub *specia aeternitatis* și care știe să treacă dincolo de spaimele neantului cu demnitate și înțelegere; la puțini oameni am întâlnit asemenea tărie de caracter, asemenea forță morală și stăpânire de sine ca la acest fecior de muncitori pășcăneni crescut, asemenea unui arbore semeț, pe propriile rădăcini. Profesorul Zolyneak avea în el o *încărcătură secretă de omenesc* și o *căldură sufletească* transmise, toate, din acel mediu sănătos și robust al muncitorilor ceferiști – mediu încărcat de înțelepciune, cinste și bun simț, în care sensul demnității se strecoară în fiecare gest, oricât de mărunt, și unde franchețea, onestitatea, dreptatea și solidaritatea frățească sunt la ele acasă. La astfel de oameni, criteriul cinstei – criteriul moral – este fundamental și ei învață, de copii, să prețuiască munca onestă, graiul sincer, purtarea cumpătată, bucurându-se și suferind pentru adevăr și nu admit, pentru nimic sub soare, să fie jigniți sau ofensați în demnitatea lor.

Născut la 19 iunie 1928, în orașul Pașcani, județul Iași, Corneliu Zolyneak era descendent dintr-o familie de muncitori, Aurelia și Constantin Zolyneak, tatăl, lăcătuș la *Atelierele C.F.R.*, iar mama, casnică. Bunicul profesorului, Vladislav Zolyneak, a lucrat și el, ca

tâmplar, la *Ateliere*, după cum lucraseră, din tată-n fiu, toţi cei din familia lor. Au fost, cu toţii, muncitori-militanţi, care nu se mulţumeau doar să-şi câştige bucata de pâine, ci luptau pentru dreptate şi adevăr, pentru o lume mai frumoasă şi mai bună, atitudinea şi curajul întovărăşindu-i în tot ceea ce întreprindeau. Vladislav Zolyneak a fost conducătorul grupului de muncitori care au eliberat din vagoane, pe ţăranii răsculaţi din Ruginoasa (1907), ce erau duşi sub escortă la *Tribunalul Baia* din Fălticeni. Constantin Zolyneak, la rândul lui, a luptat la Oituz şi Mărăşeşti, împotriva "puhoiului nemţesc", fiind rănit şi decorat pentru acte de vitejie, pentru ca în 1933 să participe la grevele cunoscute, iar în timpul dictaturii legionare, pentru atitudine publică împotriva *Gărzii*, i se ridică *marca* (este concediat). Pentru astfel de oameni *dreptatea* şi *adevărul* sunt unul şi acelaşi lucru.

Profesorul Corneliu Zolyneak a urmat, între 1935–1939, şcoala primară în Paşcani, apoi *Gimnaziul C.F.R.* din aceeaşi localitate (1939–1943). Din motive de sănătate, a fost constrâns să întrerupă studiile, vreme de doi ani şi, însănătoşit, se înscrie la *Liceul Teoretic* pe care l-a absolvit în 1949 (în cursul superior al liceului fiind premiant). În acelaşi an a reuşit la examenul de admitere la *Facultatea de Ştiinţe Naturale* a *Universităţii "Al. I. Cuza"* din Iaşi, pe care a absolvit-o în 1953. Activitatea didactică a început-o în învăţământul superior, la 15 septembrie 1953, când a fost numit (din lipsă de posturi la *Facultatea de Ştiinţe Naturale*), asistent la *Catedra de ştiinţe sociale* din cadrul *Universităţii*. La 1 octombrie 1954 a fost avansat lector, iar de la 1 septembrie 1956 până la 30 septembrie 1957 a funcţionat (tot în calitate de lector) la *Catedra de Ştiinţe sociale* a *Institutului de Medicină şi Farmacie* – Iaşi. Transferat apoi la *Universitate*, la propunerea acad. Petre Jitariu (decanul Facultăţii de biologie pe atunci), C. Zolyneak este încadrat lector la disciplina de biologie şi genetică. În perioada 1962–1965 şi-a susţinut doctoratul în R. D. Germană, la *Universitatea Ernst-Moritz-Arndt* din Greifswald, cu tema: *Strahlenempfindlichkeit von diploiden und tetraploiden*

Tomaten (Lycopersicon esculentum Mill), sub conducerea prof. dr. Habil E. Gunther, iar în 1974 a obţinut titlul de *doctor docent* prin susţinerea publică a *Memoriului* de activitate ştiinţifică. În 1967, el ocupă prin concurs postul de conferenţiar, iar în 1970, tot prin concurs, devine profesor titular la disciplinele: *Genetica şi ameliorarea plantelor şi animalelor, Radiogenetica şi Genetica umană.*

Profesor şi cercetător de mare talent şi prestigiu, autor a peste 100 de lucrări ştiinţifice originale (multe dintre ele publicate şi cunoscute şi peste hotare) competent şi exigent, entuziast şi de un optimism molipsitor, el a dat un necesar impuls muncii de cercetare şi activităţii didactice din facultate, antrenând – cu tact şi har – "întreaga suflare" – cum îi plăcea lui să zică – de la "bobocul" din anul întâi şi până la colegii cu părul nins, stimulând spiritul de competiţie, de muncă onestă şi camaraderie frăţească. Şef de catedră, decan, conducător de doctoranzi, membru în *Comisia superioară de diplome* a M.E.I., director al *Centrului de cercetări biologice* Iaşi, membru al biroului executiv al *Institutului central de biologie* Bucureşti, vicepreşedinte al *Societăţii de biologie*, filiala Iaşi, membru al *Comitetului naţional al Societăţii de biologie*, coordonator al programelor naţionale de cercetări în domeniul geneticii vegetale, şeful *Laboratorului integrat de genetică* de la Universitatea "Al. I. Cuza" Iaşi etc., etc., – prof. dr. doc. Corneliu Zolyneak a depus în toate aceste direcţii o muncă plină de dăruire, pe măsura recunoscutului lui talent de cercetător, dascăl şi excelent organizator. Desigur, profesorul Zolyneak a avut – ca toţi oamenii cu adevărat mari – şi adversari şi neprieteni (cine nu are aşa ceva, n-are prea multe motive de bucurie...), dar acest om extrem de civilizat, tandru şi de o rară delicateţe a inimii n-a admis niciodată tehnica "loviturilor sub centură", a "căilor piezişe", răzbunarea pătimaşă sau ranchiuna, motivând că timpul este acela care, întotdeauna, arată de partea cui a fost *adevărul şi dreptatea*. Trăind într-un mediu de tensionată existenţă umană, impus de disciplina studiului serios – cu neliniştitoarele, acutele şi marile întrebări ce-şi aşteptau răspuns – profesorul de genetică ieşean, adânc cunoscător al

talazurilor și cutelor sufletului omenesc, a căutat să descopere permanent ceea ce-i apropie și-i leagă pe semeni și să trimită "pe apa sâmbetei" – cum îi era lui drag să zică – tot ceea ce-i separă și dezbină. Cordial, deschis, firesc, cu un râs sănătos, de-a dreptul contagios, cu o inteligență bine stilată și un rafinament deosebit în arta mânuirii cuvântului, omul acesta avea în el ceva care vibrează, care intră în consonanță, iar atitudinile lui dezinvolte, generoase, franchețea limbajului, curajul moral, toate acestea, împreună, mă fac să conchid că natura a avut grijă, când l-a zămislit, să înscrie în *codul lui genetic*, alături de *harul inteligenței*, și frumoasa *podoabă a înțelepciunii*.

În cei peste 30 de ani de activitate didactică și științifică, profesorul Zolyneak s-a impus ca un dascăl și cercetător de mare prestigiu, ca unul dintre cei mai productivi și talentați geneticieni români, promotorul unor direcții de cercetare de o acută stringență în domeniile geneticii vegetale și umane. De pildă, problemele de radiogenetică vegetală au fost cercetate în studii ca: *Radiosensibilitatea la razele X a formelor diploide și autotetraploide de tomate; Radiosensibilitatea materialului biologic vegetal tratat în diferite stări fiziologice; Factorii care influențează radiosensibilitatea materialelor vegetale iradiate cu diverse tipuri de radiații. Radiomutațiile și chimiomutațiile la plantele de cultură* etc. Referitor la genetica umană, menționez doar câteva dintre direcțiile de cercetare inițiate: *Repercusiunile de ordin genetic și clinic în urma modificărilor de număr și structură la nivelul setului cromozonal uman; Malformațiile congenitale la om* (cercetări pe bază de screening populațional) etc. În sfârșit, în genetica microorganismelor, amintesc: *Ameliorarea și selecția prin metode genetice și de inginerie genetică a unor producători de antibiotice*. Dacă adăugăm aici și cele 11 cursuri universitare elaborate de către profesor (printre care: *Genetica umană, Radiogenetica*, vol. I și II, *Genetica și ameliorarea plantelor și animalelor*, vol. I și II, *Lucrări practice de biologie medicală* etc.), vom înțelege cât de mult a lucrat acest dascăl în folosul școlii superioare și

al științei românești. Marea lui omenie, curajul și sinceritatea, fraterna și înțelegătoarea lui aplecare spre semeni și păsurile lor, remarcabila acuratețe a minții și delicatele sentimente ale inimii lui – iată ce m-a determinat să aduc la cunoștința cititorilor crâmpeie din viața și munca unui savant care s-a stins timpuriu, a unui dascăl de o exemplară ținută profesională și civică, care a insuflat studenților lui atât pasiunea răscolitoare pentru studiu cât și elanul unor afirmări personale.

Profesorul NAPOLEON TOPALĂ

Profesorul universitar doctor Napoleon Topală (1928–1988) nu făcea parte din categoria "firilor comunicative" și nu-și deschidea așa, cu una cu două, sufletul: distant nu e cuvântul potrivit pentru a-l caracteriza, ermetic mi se pare mai nimerit pentru un om care lua viața în serios și nu avea efuziuni lirice sau sentimentale. Avea un fel al lui – ironic, fără a fi răutăcios, distant – fără a fi infatuat, marcat de gravitatea omului ce muncește, atitudini fertile științei care, se cunoaște, cere o anumită *distanță* și o oarecare *detașare* pentru a putea realiza *dezideratul obiectivității.* Din respect pentru adevăr va trebui să adaug că nici prieteniile nu le cultiva, numărul amicilor săi nu depășea, cred, degetele de la o singură mână. O asemenea atitudine am mai întâlnit-o la Ernst Renan care motiva că evita să-și facă prieteni întrucât nu voia să nedreptățească pe nimeni; cine are un prieten, "nedreptățește", chiar fără să vrea, pe altul. Profesorul Topală mergea însă mai departe: el zicea, anume, că nici adversarii nu-s de lepădat; *inamicul e accesoriul cel mai trebuincios, ba cel mai convingător al oricărei vieți mai de soi.*

Profesorul Napoleon Topală – titularul disciplinei de *microbiologie generală și industrială* de la *Universitatea* ieșeană, s-a născut la 19 ianuarie 1928, în comuna Săveni, Botoșani, unde genitorii săi își duceau văleatul; mama, casnică, tatăl, notar (reprofilat apoi planificator). Cursurile primare le-a urmat în comuna natală, între 1934–1938, iar studiile liceale le-a început la Dorohoi (liceul "Grigore Ghica"), le-a continuat la Piatra Neamț (liceul "Petru Rareș") și le-a terminat la Găiești, jud. Dâmbovița (Liceul "Octavian Goga"), unde și-a trecut și examenul de bacalaureat în 1945. Acest itinerar sinuos al elevului Napoleon Topală coincide cu drumul tatălui său, obligat din pricina războiului să-și schimbe permanent locuința. Între 1946–1950 a urmat cursurile *Facultății de Științe naturale a Universității "Al.I. Cuza"* din Iași, ca șef de promoție, distingându-se ca unul dintre cei mai dotați studenți din câți a avut această Facultate. Grație acestei

pregătiri de excepție, Napoleon Topală a fost încadrat preparator încă din ultimul an de studii, la 17.I.1950, iar la 30.X. același an a fost avansat asistent la *Catedra de fiziologia animalelor și omului.* După satisfacerea stagiului militar (noiembrie 1951 – noiembrie 1953), revine la catedră și urmează aspirantura cu frecvență (30.X.1955–1.X.1958), obținând titlul de *doctor în biologie în 1960* (titlu confirmat în 1961) cu teza: *Contribuțiuni la studiul fiziologiei splinei*, sub îndrumarea acad. Petre Jitariu. Începând cu această perioadă, cariera didactică și științifică a lui Napoleon Topală cunoaște o ascensiune deosebită, pe măsura admirabilului său talent de dascăl și cercetător: șef de lucrări (1961), conferențiar (1968), profesor (1972), posturi ocupate prin concurs și care cuprindeau în structura lor o paletă de discipline hotărâtoare pentru formarea specialistului: *Fiziologia animală; Anatomia și fiziologia omului; Activitatea nervoasă superioară; Microbiologie generală; Ecologia microorganismelor; Microbiologia industrială.* La *Facultatea de biologie-geografie-geologie* a *Universității* ieșene profesorul Topală a fost o înaltă conștiință profesională, un dascăl eminent și de-o impecabilă ținută academică, foarte exigent cu el însuși și cu cei din jur, care a creat în facultate o atmosferă de muncă, seriozitate și onestitate, încurajând și sprijinind pe toți cei talentați și harnici, îmbinând fericit exigența părintească cu omenia cea mai deplină și mai sinceră; a fost într-adevăr un profesor sever, dar cinstit, care impunea respect și admirație în rândul confraților, colaboratorilor și studenților, neadmițând pentru nimic în lume folosirea căilor piezișe sau în zigzag. Moștenirea didactică a acestui strălucit dascăl nu se reduce doar la cursul de *Microbiologie generală*, apărut în două volume (1978), sau la cel de *Microbiologie industrială* (rămas în manuscris), ci cuprinde multe alte sute de pagini care, prin grija discipolilor lui, vor vedea, sunt convins, lumina tiparului. Aceste adevărate tratate universitare nu sunt doar modele de rigoare științifică, stringență logică, acuratețe și eleganță intelectuală, ci ele sunt, deopotrivă, fructul unor meditații îndelungate și a unei

documentări cvasiexhaustive din cele mai serioase publicații românești și străine. Și încă ceva. La măiestria, conștiința și competența lui profesională natura a avut grijă să adauge alte câteva podoabe de preț: onestitate și spirit ferm, bărbătesc, curajul acțiunii și gustul invenției, al noutății, atașament total pentru cauza învățământului și pentru augmentarea eficienței și randamentului său și, mai presus de toate, un mare talent de organizator, îndrumător și sfătuitor – vocații ce n-au fost dezmințite niciodată. Prin munca lui neobosită și din inițiativa sa a fost fondat *Laboratorul* de *microbiologie al Facultății de biologie-geografie-geologie*, precum și *Laboratorul de microbiologie al Centrului de Cercetări Biologice* din Iași. *Laboratorul de hidromicrobiologie de la Stațiuna Stejarul Pângărați* etc. Mărturie elocventă a talentelor lui organizatorice o constituie investirea sa, de-a lungul anilor, cu importante demnități în organisme științifice: vicepreședinte al *Biroului Secției de Biotehnologie și Bioinginerie a C.N.I.T.*, președinte al *Comisiei de microbiololgie industrială a C.N.I.T.*, membru în *Comisia de biotehnie a Academiei Române*, membru *în Biroul executiv al Societăților de Științe Biologice* și președinte al Filialei Iași, membru al *Consiliului ICEBIOL* etc.

Activitatea științifică desfășurată de prof. univ. dr. Napoleon Topală, concretizată în peste 160 de lucrări originale, îl situează în rândul celor mai dotați cercetători din generația lui, un savant novator, care a croit drumuri noi în specialitatea sa și de care nu vor putea face abstracție nici cercetătorii români, nici cei străini. De fapt, contribuțiile sale sunt deja cunoscute, apreciate și citate în tratate, monografii și publicații de specialitate de la noi și din străinătate (Japonia, S.U.A., Franța, Anglia, U.R.S.S., Italia, R.F. Germania, Israel, Ungaria, China, Bulgaria, Cehoslovacia etc.), iar numele său figurează în prestigioase reviste de specialitate ca: *Chemical Abstracts, Biological Abstracts, Bulletin Signaletique, Referativnii Jurnal* etc. Printre domeniile importante spre care și-a orientat cercetările menționez: *imunologie, fiziologia și ecologia microorganismelor, microbiologia industrială, diotehnologie, fiziologia generală și*

comparată etc. De numele profesorului Napoleon Topală se leagă o serie de descoperiri importante cum af fi: acțiunea acidului nicotinic asupra aparatului cardio-vascular; relațiile umorale splină-stomac și rolul umoral reglator al splinei în metobolismul glucidic, lipidic și protidic; studiul complementului serie la om, în funcție de vârstă, sex, grupă sanguină și Rh; acțiunea câmpurilor magnetice și electromagnetice asupra microorganismelor; ecologia microorganismelor acvatice și rolul lor în circuitul biologic al elementelor biogene, în fenomenele de poluare și autoepurare. Vreme de șapte ani (1974–1980), profesorul Topală a cercetat microorganismele din apă și sedimentele Mării Negre din dreptul litoralului românesc în scopul determinării gradului de poluare și al capacității de autoepurare. Aceste cercetări au stat la baza elaborării normelor igienico-sanitare pentru întregul litoral românesc.

Nu mai puțin importante au fost cercetările sale referitoare la studiul microbiologic al lacului Bicaz și al apelor râului Bistrița între Piatra Neamț și Bacău, precum și studiile microbiologice, cu implicații ecologice, asupra unor lacuri, ca: Telega (Prahova), Schiauca (Ialomița), Nuntași (Constanța), Lacul Roșu etc.

Începând din 1970, cercetările profesorului s-au îndreptat în special spre domeniile microbiologiei industriale și biotehnologiei, iar dintre contribuțiile sale menționez: studiul unor microorganisme producătoare de substanțe biologic active (antibiotice, enzime, vitamine, hormoni, acizi aminici); izolarea din sol a noi producători de antibiotice; obținerea, pe cale biologică, a noi surse de energie (obținerea de metan, prin reducerea directă a CO cu ajutorul bacteriilor metanogene, reciclarea prin fermentație metanică a nămolurilor rezultate de la stațiile de epurare din industria petrochimică; obținerea de proteine microbiene de uz furajer, cu bacterii și levuri, prin fermentație de metanol pur, ape reziduale metanolice și metanol nedistilat etc. etc.). Rezultate importante a obținut, de asemenea, în cercetarea unor teme de mare actualitate și interes pentru dezvoltarea agriculturii, horticulturii, iar cele 6 brevete

de invenție și premiul "Emanoil Teodorescu" al *Academiei Române*, (care i-a fost conferit în 1979), precum și celelalte distincții ce i-au fost acordate, vorbesc toate despre munca și râvna unui cercetător de mare vocație și har, de un mare profesionalism și admirabilă probitate.

SILVESTRU GĂINĂ: Luminile Bucovinei

Dacă e adevărat că modestia și onestitatea sunt grații ale oamenilor mari, atunci mărinimia este, în egală măsură, cum zicea N. Iorga, *cea mai mare virtute când nu e cel mai bun calcul.* Nici vorbă însă de calcul la un om atât de dezinteresat și de timid, ca un adolescent, cum a fost Silvestru Găină – cunoscutul pedagog al Universității ieșene. Era un dascăl cât se poate de plăcut și de afabil și, dacă nu s-a impus prin noutatea cugetării sau prin tomuri mari și numeroase, în schimb, ne-a atras luarea-aminte prin luciditatea și seninătatea cugetării, prin armonia și echilibrul său sufletesc, prin apetența pentru "viața speculativă", pentru zonele teoreticului, filosofia fiind pentru el un "modus vivendi", dar numai în măsura în care eticul, idealul moral, primează asupra tuturor celorlalte valori umane. Acest om delicat, blând și prevenitor, aplecat spre teorie și meditație, ducea o viață retrasă, solitară – aproape de schivnic – împăcat cu lumea și cu el însuși. Unor astfel de oameni le respecți Olimpul liniștii lor și consideri drept o biruință personală dacă nu le tulburi, inoportun, reflecția. Nu este vorba de o fugă de lume și de oameni, ci doar de o retragere, tocmai pentru a cunoaște mai bine și lumea și oamenii. Deși vocea profesorului era stinsă și slabă, cuvintele sale găseau un adânc răsunet în cugetul și sufletul studenților, căci omul din fața lor era o minte clară și o conștiință curată, dezavuând bunurile aparente ale vieții, chiverniseala și calculul, părând mai degrabă un poet pe care nevoile materiale nu-l ating, iar patimile și micile mizerii omenești nu-l interesează. L-am cunoscut bine și, dacă eu am priceput bine, Silvestru Găină întrupa tipul înțeleptului vechi interesat doar de valorile și bunurile spirituale și foarte puțin de cele perisabile, pământești. Niciodată nu și-a rătăcit condeiul în lucruri pentru care sufletul său nu avea nici un fel de aderență. Cursurile și studiile lui țînteau, toate, o finalitate etică, căci în opinia d-sale morala este singura axă ce-l ține pe om și-l străjnicește ca atare împiedicându-l să se prăvălească în negura instinctelor ancestrale.

Iată de ce, știința pedagogiei e chemată, înainte de orice, să slujească principiul binelui, să declanșeze în inima tânărului studios avânturile curate spre tot ceea ce-i nobil și frumos. Prelegerile profesorului Găină erau, de aceea, mai puțin încărcate de erudiție căutată, ostentativă; având, în schimb, în ele, ceva riguros și sobru, idei cu încărcături multiple, dense, care, fără să pună accent pe sonoritatea cuvintelor, căutau expresiile cele mai potrivite și cumpănite, care mergeau nu numai la mintea studenților, ci și la inima lor. Și încă ceva. Din lecțiile profesorului Găină n-a lipsit niciodată fiorul cald, patriotic, căci în viziunea sa cel care predă pedagogia e chemat să îmbine principiile generale ale acestei științe cu specificul și nevoile noastre românești. De câte ori îl întâlneam pe culoarele de la *Alma Mater* îmi răsărea dinaintea ochilor aproape fără să vreau icoana anticului Socrate de la care am reținut că nimic nu-i mai frumos și de admirat la un om decât virtutea, echilibrul sufletesc, măsura, modestia. Silvestru Găină cumula fericit toate sus-numitele virtuți și evita, cu grijă, să-și procure acea popularitate grăbită, după care, din nefericire, mai aleargă unii. Nu numai că n-a fost vizitat niciodată de acele slăbiciuni umane atât de curent întâlnite în viața universitară de ieri și de astăzi, dar s-a străduit, cât i-a stat în putere să nu le încurajeze nici la alții. Pentru profesorul Găină nu tensiunile pot constitui factorul propensiv, stimulator al augmentării calității vieții și a muncii academice, ci cooperarea cordială între colegi, camaraderia, sinceritatea și respectul reciproc. El, personal, avea darul de a putea împărtăși și altora nu numai ceea ce știa, ci și ceea ce simțea. Colegii săi, în special cei tineri, simțeau toată căldura cu care el îi sprijinea și încuraja, făcând-o dezinteresat și într-o manieră extrem de civilizată și delicată.

Născut la 21 iulie 1899, la Cernăuți, profesorul doctor docent Silvestru Găină a fost singurul fiu al lui Vasile Găină care a continuat profesia tatălui său, ceilalți doi frați – Artenie și Iulian – și-au ales profesia de inginer, primul, și medic, cel de-al doilea. Silvestru Găină a absolvit liceul în 1918, continuând studiile la Facultatea de litere și filosofie a Universității din Cernăuți și București, cu întreruperi din

motive de sănătate, luând licența în 1925. Deși toată viața a fost chinuit de o necruțătoare tuberculoză, el a reușit să învingă dacă nu boala, cel puțin efectele ei psihologice, sufletești făurindu-și un univers lăuntric senin, armonios, de înțelept împăcat cu firea și cu el însuși. Activitatea profesională a început-o încă din timpul studenției, aprilie 1922, când a fost numit secretar la Facultatea de litere și filosofie a Universității din Cernăuți, post pe care l-a deținut până în 1928. De la acea dată a fost încadrat conferențiar suplinitor la Catedra de pedagogie a aceleiași universități, pentru ca la 1 octombrie 1940 să se transfere la Universitatea "Al.I.Cuza" din Iași, unde a funcționat vreme de aproape trei decenii, în calitate de conferențiar până în 1959, iar apoi ca profesor titular. Silvestru Găină era unul din dascălii bucovineni cu o frumoasă cultură generală și cu cea mai solidă pregătire de specialitate – după cum ne informează Șt. Bârsănescu – care avea o înaltă concepție despre misiunea didactică, pătruns totdeauna de sentimentul datoriei. Spirit critic și minte ascuțită, analitică, caracter onest și sincer, el s-a bucurat de o mare simpatie și prestigiu în rândurile cadrelor didactice ale studenților, fiind un model de conștiinciozitate, modestie și onestitate. Format ca intelectual mai ales la școala pedagogică germană, Silvestru Găină n-a ignorat achizițiile valoroase din celelalte școli pedagogice europene, ci, dimpotrivă, a manifestat o mare pasiune informativă, ajutat și de faptul că stăpânea desăvârșit, trei limbi de largă circulație: franceza, germana și rusa.

Alături de această bogată activitate didactică voi aminti și susținuta lui muncă științifică materializată în studii, referate și recenzii, articole. Lucrările sale științifice, fără a impresiona prin număr, au toate ca obiect probleme cardinale ale pedagogiei generale, ale didacticii, ale pedagoiei universitare, de autentic folos pentru teoria și practica instructiv-educativă. Profesorul știa să toarne *în vorbe puține, un conținut mare*, știa să spună în câteva pagini lucruri pentru care alții au nevoie de multe coli de tipar (fără să se sinchisească deloc că diminuează "aurul verde" și implicit ozonul

nostru cel de toate zilele...). Nu era mucalit, însă pentru cei care se băteau cu pumnul în piept c-au scris zeci de tomuri, el avea o vorbă pe care nu rezist să n-o reproduc: *Dacă "aurul verde" nu poate fi convertit* (prin intermediul cărţilor) *în adevărată comoară sufletească, mai bine lăsaţi brazii în pace!*... Să ne înţelegem însă bine. Profesorul nu se ridica împotriva celor care scriu mult (sau multe), ci avertiza doar că succesul unui autor vine – dacă vine! – nu de la cantitatea de foi scrise ori publicate, ci ştiţi dumneavoastră de unde... În era *exploziei informaţionale* efortul spre *condensare, sinteză* şi *concentrare* este nu numai de dorit, ci şi foarte bine venit. Era şi un deziderat al înţelepţilor antici să descopere *unul* în *multiplu, unitatea* în *multiplicitate*. Mai târziu, Giordano Bruno, trasând drept sarcină centrală filosofiei descoperirea *unităţii* din *lucruri* şi din *lume*, iar ştiinţelor surprinderea aceleiaşi *unităţi* din domeniile investigate conchidea că: "Acel geometru care va reuşi să cuprindă toate adevărurile ştiinţei sale într-o singură propoziţie va fi cel mai mare geometru al tuturor timpurilor..." Uşor de spus, greu de făcut. Încercarea merită însă toată admiraţia şi toate eforturile noastre dacă, într-adevăr iubim brazii...

Dar m-am luat cu vorba. Dintre lucrările ştiinţifice publicate de profesorul Silvestru Găină (căci multe au rămas în manuscris) amintesc: *Filosofia lui Condillac: sensaţiune, reflecţiune* (teză de doctorat); *Problema educabilităţii; Contribuţii la problema culturii formale; Psihologia copilului în lumina materialismului dialectic; O nouă concepţie în studiul individualităţii; Simion Bărnuţiu – pedagog şi psiholog; Din începuturile învăţământului filosofic la Universitatea din Iaşi; Titu Maiorescu – profesor de pedagogie şi psihologie la Universitatea din Iaşi, Cu privire la principiile învăţământului.*

Dacă ar fi să definesc în cuvinte puţine personalitatea profesorului Silvestru Găină mi-ar fi suficiente două cuvinţe: *sinceritatea* şi *modestia*. Prima, potrivit lui La Rochefoucauld, este acea *deschidere a inimii care ne arată aşa cum suntem: dragoste de adevăr, aversiunea de a se deghiza, dorinţa de a se despăgubi de defectele sale şi de a le*

diminua prin însuşi meritul de a le mărturisi. După Vasile Conta, sinceritatea este *floarea care creşte numai în sera de inimi a copiilor.* Cât priveşte modestia, ea nu numai că-l înfrumuseţează pe om, fiind *un adevărat giuvaier ce se adaugă la toaleta fiecăruia,* ci constituie, precum inspirat zicea Napoleon, *baza moralei şi cea mai însemnată virtute umană.* Modestia, într-adevăr, e asemenea *arborelui stufos ce-şi ascunde fructele sub frunze...*

Profesorul TEOFIL VESCAN sau despre metafizica fizicii

Printre cărturarii noştri iluştri, deveniţi ieşeni “prin adopţiune”, numele lui Teofil Vescan ocupă un loc cu totul aparte. Dacă-l evoc acum, aici, fac, cred un act de justiţie faţă de destinul nedrept pe care i l-a hărăzit, *Moira*, răpindu-l de la masa de lucru (nu-i o simplă figură de stil), când abia împlinise 50 de ani, lăsând astfel neterminată o operă ce se anunţa mai mult decât promiţătoare. Elev al faimosului Luis de Broglie - laureat Nobel pentru descoperirea mecanicii cuantice (ondulatorii) – Teofil Vescan a funcţionat atât la Universitatea din Cluj-Napoca (1934–1950), cât şi la Universitatea “Al. I. Cuza” din Iaşi (1950–1963), unde a desfăşurat o activitate laborioasă atât în planul cercetării ştiinţifice şi didactice, cât şi pe linia organizării catedrelor de Fizică teoretică şi structura materiei, precum şi a secţiilor de cercetări fizice ale Academiei Române din cele două centre universitare. Dascăl model şi de o întinsă erudiţie, format la disciplina severă a ştiinţelor matematice şi fizice, Teofil Vescan a fost o înaltă conştiinţă profesională, un cercetător subtil şi harnic, întotdeauna la curent cu ultimele noutăţi din fizică – ştiinţă în plină explozie, un profesor sobru, exigent, dar drept, care n-a coborât niciodată discursul ştiinţific de la altitudinea cerută şi n-a fost niciodată victima propriului entuziasm. A combătut, cu toate mijloacele, mediocritatea şi suficienţa, şi ca să folosesc limbajul lui E. Lovinescu, considera *lipsa de talent drept imoralitate intolerantă*. Deşi n-am avut şansă să asist decât la trei dintre prelegerile acestui mare magistru am prins, sper, ceva din “secretul” artei acelei minţi atât de molipsitoare şi de-o mare mobilitate intelectuală. Avea profesorul Vescan, în primul rând, o ştiinţă a lui (care nu se învaţă în universităţi) de a *domina* materia pe care o preda, de-a nu se pierde în stufărişul amănuntelor, adică de a nu săpa prea multe galerii, uitând pe cea care-l duce la lumină (cum se mai întâmplă prin amfiteatrele de la noi şi de aiurea, în paranteză fie zis). Şi mai avea, în plus, harul de-a spune mult în cuvinte puţine, adică rigoare şi stringenţă, dar nu

dintr-acelea care pun pe fugă fantezia și imaginația, ci care le stimulează și le cheamă.

Născut la 11 iulie 1913 în Bratislava (Cehoslovacia) unde părinții săi, funcționari modești, se găseau grație unor împrejurări familiale, genitorii săi se stabilesc în 1916, la Cluj, unde Teofil Vescan va urma cursurile primare și secundare, distingându-se ca un elev excepțional dotat. A urmat apoi, cu întreruperi studiile universitare la Cluj, București și Paris, luându-și licența în științele fizico-chimice și matematică, pentru ca, în 1939, să-și ia doctoratul în fizica teoretică. Încadrat preparator, în 1934, la Universitatea din Cluj, Teofil Vescan a funcționat paralel și ca profesor de liceu, reușind primul pe țară la examenul de capacitate, specialitatea fizică. Fiul acelor funcționari modești, de care am amintit, Teofil Vescan a dus viața studentului strâmtorat (în timpul studiilor la Paris a lucrat, între 1932–1934, ca descărcător de vagoane), înțelegând încă de tânăr că nu se poate bizui decât pe el însuși. Și bine a făcut, căci viața avea să-i rezerve mari greutăți și necazuri, acestui mare fizician și dascăl cu vederi largi, și care, prețuia atât de mult adevărul și dreptatea încât, pentru ele era capabil să se ia de guler chiar cu Dumnezeu. “Trebuința de adevăr – spunea domnia sa – este nevoia cugetării noastre de a se acorda cu ea însăși”. În lungile mele convorbiri cu profesorul Vescan am constatat că era un mare admirator al nemuritorului N. Iorga. Nu demult, profesorul Vescan avusese un conflict cu un coleg, iar cei puși să împartă dreptatea i-au dat câștig de cauză. Colegul său însă continua să-l șicaneze, iar când l-am întrebat de ce nu se potolește, domnia sa mi-a reprodus, cu glasul său inconfundabil, cuvintele marelui Iorga: “Adevărul e ca apa rece de care dor numai dinții bolnavi”.

Reluându-și activitatea didatică și științifică, acest remarcabil luptător pentru democrație și dreptate socială este numit, în 1944, conferențiar iar în 1945 ocupă, prin concurs, postul de profesor de fizică teoretică și structură a materiei la Universitatea *Bolyai* din Cluj, pentru ca, în 1948, să treacă, tot pe postul de profesor, la

Universitatea *Babeş*. Din 1950, Teofil Vescan se transferă la Iaşi, în această "Atenă a României" – cum o numea Hasdeu – unde va rămâne până la 9 decembrie 1963, când, un tragic accident a curmat firul vieţii unui dascăl de mare fineţe intelectuală şi de excepţional talent pedagogic. Dacă *Moira* – cea nesăbuită – n-ar fi curmat atât de brutal o carieră care se dovedise exemplară, desigur altul ar fi fost destinul operei lui. Când spun lucrul acesta, mă gândesc la faptul că, profesorul Vescan a lăsat neterminate multe lucrări, planuri, proiecte şi schiţe la care lucra cu o mare pasiune şi dăruire şi care, sunt convins, ar fi îmbogăţit patrimoniul fizicii. Deşi a scris, în cei 50 de ani ai vieţii sale, peste 500 de lucrări ştiinţifice, profesorul n-a publicat decât un mic fragment (vreo sută cincizeci) dintr-o construcţie ce se anunţa impresionantă. Exigent cu alţii şi, în primul rând cu el însuşi, Teofil Vescan împărtăşea părerea că – aviz amatorilor! – nu tot ceea ce scrii trebuie neapărat să şi publici. Îmi amintesc că, într-o discuţie pe această temă, pe care am avut-o cu d-sa prin '60, dădea următoarea pildă pe care îmi îngădui s-o reproduc din memorie, deci cu aproximaţie. Marele Eminescu, zicea profesorul Vescan, din cele aproape douăzeci de mii de pagini, cât cuprind manuscrisele operelor sale, n-a publicat, se ştie, decât o foarte mică parte, deşi era Mihai Eminescu!

Dintre lucrările profesorului Vescan multe au fost publicate şi în străinătate, bucurându-se de aprecieri deosebit de elogioase din partea specialiştilor, ca de pildă cele care au apărut la Academia de Ştiinţe din Paris, prin bunăvoinţa fostului său profesor Luis de Broglie. Merită, de asemenea, menţionat faptul că, în domeniul fizicii teoretice, studiile sale au fost cunoscute şi recenzate în multe ţări ale lumii, iar cele consacrate radioactivităţii naturale au contribuit la descoperirea bogăţiilor subsolului românesc şi arată că au prioritatea descoperirilor din Munţii Bihorului, Maramureş şi Banat. În general, lucrările profesorului Vescan se referă atât la fizica teoretică (el fiind de altfel autorul primului tratat românesc în acest domeniu, apărut în 2 vol., în 1957), ci şi la *Teoria relativităţii*, *Matematică*, *Modele de*

corpuscule, Radioactivitate naturală, Istoria științelor, Filosofia științei, lucrări de popularizare etc. Dacă vom adăuga la toate acestea prodigioasa activitate științifică desfășurată de d-sa în perioada ieșeană ca director al Institutului de fizică și științe tehnice al Filialei Academiei Române, precum și în comitetele de redacție ale revisteleor *Studii și cercetări științifice* al Filialei Academiei Române și Analele științifice ale Universității "Al. I. Cuza" din Iași, atunci vom înțelege mai exact aportul său la dezvoltarea științei românești și, mai ales, ne-am putea imagina ce ar fi putut da în continuare acest harnice și talentat dascăl, dacă destinul său n-ar fi hotărât altfel.

Teofil Vescan a fost într-adevăr unul dintre cei mai eruditi profesori de fizică de la *Alma Mater*, atras de cele mai noi capitole și probleme ale specialității sale, un cercetător sagace și scrupulos, competența și dăruirea fiind trăsături definitorii ale personalității lui. Și încă ceva. Cine consultă lista cursurilor pe care el le-a predat în ultimii 15 ani ai vieții, nu poate să nu rămână impresionat de multitudinea si varietatea disciplinelor ilustrate. Iată, spre ilustrare, doar câteva: *Mecanică rațională și analitică, Calcul tensorial și aplicații, Teoria relativității, Astrofizică, Gravitate, Fizică statistică, Mecanică cuantică, Fizică teoretică* (generală), *Fizică atomică și nucleară, Teoria particulelor elementare, Istoria matematicii și a fizicii* etc. În calitate de șef al catedrei de Fizică teoretică și structură a materiei, profesorul Vescan a jucat un rol hotărâtor în afirmarea științei ieșene pe plan național și internațional prin cultivarea unui climat de muncă și exigență, de pasiune și dăruire, studenții, colaboratorii și doctoranzii săi văzând întotdeauna în el un model de ceea ce numim prestanță universitară și competență științifică. Sobru, principial, totdeauna elegant în ținută și în stilul în care și-a redactat lucrările și cursurile, acest spirit mobil, creator și sclipitor a refuzat permanent suficiența și blazarea, conformismul îngăduitor, frățesc, care nu supără pe nimeni, dar nici nu duce nicăieri. Această exigență și acel climat de competitivitate instalat și cultivat de profesor s-au dovedit a fi extrem de benefice pentru o disciplină cum este

fizica, constrânsă permanent să se modernizeze și să se sincronizeze cu nivelul științific european și mondial.

Teofil Vescan a fost o mare și onestă conștiință profesională, o minte clară și sclipitoare, un om de o cuceritoare sinceritate, un dascăl exemplar. Acea sinceritate a profesorului nu pornea, cred, de la suprafața sufletului, ci de undeva din adâncurile lui.

Redactor: *Anca Pisică*
Tehnoredactare computerizată: *Simona Vezeteu*
Redactor tehnic: *Nelu Georgescu*

Tipărit la I.I.T.E.A. APIMONDIA București

"...Titus Raveica, actualul președinte al Consiliului Național al Audiovizualului, vine din Iași, cetate de care mă leagă anii de studii universitare, acesta era un motiv în plus să mă atașez de el, mai ales că-l vedeam, deși și-a făcut propriile studii la București, perfect integrat în acea înaltă atmosferă intelectuală care, din vremea *Junimii* și a marii reviste *Viața Românească* s-a făcut simțită în cultura noastră de 130 de ani, prin atâtea spirite alese.

Titus Raveica, îndreptățit după mine, să ocupe un fotoliu academic, a publicat în săptămânalul de cultură din Iași, *Cronica*, între 1981 și 1989, un număr impresionant de evocări, cuprinzând peste șaizeci de oameni de cultură pe care i-a cunoscut personal sau din cărți, majoritatea din Iași sau care au profesat la Iași, dar nu numai, începând cu Constantin Rădulescu-Motru (1868–1957), unul dintre elevii lui Titu Maiorescu și terminând cu matematicianul Dan Petrovanu (1930–1988) cu remarcabile descoperiri în cercetarea operei lui M. Eminescu. Impecabil și spiritual scrise, cu informații biobibliografice esențiale și cu amintiri personale de savoare, precum cele referitoare la magistrul Grigri Moisil, evocările sunt niște adevărate sinteze epice, remarcabile portrete morale ce ar fi putut fi reunite într-o carte cu titlul *De viris illustribus* pe care altădată ne-o propunea Lhomond."

Al. Piru

2 600 lei